

ئۇشبۇ كىتاب ئېلكتىب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئاپتورنىڭ رۇخسىتى ۋە تەلپى
بىلەن ئېلكتىب تورىدا تۇنجى بولۇپ تارقىتىلدى.

Ömer Imin

Paniy Dunyadiki Dozax

(Lagér Paji'eliridin Ochérik We Hé kayiler)

Dunya Uyghur Yazghuchilar Uyushmisi

Paniy Dunyadiki Dozax

(Lagér Paji'eliridin Ochérik We Hékeyiler)

Die Hölle in dieser Welt
The Hell in This World
Bu Dünyadaki Cehennem

Author: Ömer Imin

Aptor: Ömer Imin
Tehrir: Mutellip Seydulla
Korréktor: Memetéli Niyaz Uyghurbeg
Betchik: Alimjan Ibrahim
Muqawisini Layihiligüchi: Shadiye Hashim
Neshir Qilghuchi: Dunya Uyghur Yazghuchilar Uyushmisi
2020 - Yili 10 - Ay

ISBN 978-82-691948-1-4

Hemkarlashquchi: Élkitab Tori

www.elkitab.org

Munderije

Ömer Iminning Terjimihali	I
Tarixni Oqush	III
Aptordin	VIII
Ömer Békali Némini Iqrar Qilishi Kérék Idi?	3
Méhrigülning menggü untuyalmaydighan kechürmishliri 45	
Paniy dunyadiki dozax.....	96
Wehimide qalghan adem.....	122
Bowaq Mehbuz	139
Isim Paji'esi.....	154
Jesiti Sudin Süzüwélinghan Bala	173
Jesiti muz arisidin tépilghan bala	191
Chékit Chiqarghan Chataqlar.....	207
Gülnisaning Güli Nede Échilatti?.....	229
Anam Biz Üchün Hem Ana Hem Dada Boldi	254
Aman'gülning ahigha kim qulaq salatti?.....	285
Ölümge Höküm Qilinghan Haji	303
Ölümge Höküm Qilinghan Mudir	324
Ölümge Höküm Qilinghan Imam	344
Qoshmaq tughqanning qosh wezipisi	364
Aytursunning anisi némishqa yighlimisun?	373
Qizim, Séni Allahqa Tapshurdum	389
Haywan Qutquzush Namayishidin Tughulghan Héslar... 401	

Ömer İmin

Ömer Iminning Terjimihali

Ömer imin 1967 - yili sherqiy türkistanning aqsu wilayitige qarashliq toqsu nahiyiside xitayning atalmish «medeniyyet zor inqilabi»ni bashlighan, zulmetlik qara yillarning etiyaz peslide gül- géyahlar bix sürüp, derexler potla tashlap, tebi'et illishqa bashlighan 5 - ayda dunyagha köz achqan.

1974 - Yilidin 1984 - yilighiche toqsudiki bashlanghuch we ottura mekteplerde oqughan. 1984 - Yili atalmish shingang uniwersititining siyasiy nezeriye fakoltitigha qobul qilinip, 1988 - yili oqush püttürgen. Oqush jeryanida xitay siyasetige qarshi élip béirilghan uniwersitit oqughuchilirining ikki qétimliq namayishigha qatnashqan we xitay basqunchilirigha qarshi siyasiy herikitini bashlighan.

Oqush püttürgendin kéyin deslep aqsu wilayetlik maliye mektipige teqsim qilinghan bolsimu, a'ile - tawabatining telipige bina'en yurti toqsugha qaytip, nahiyilik partiye mektipide we qushumche toqsuda échilghan sana'et inistutitining qarmiqidiki aliy téxnikom mektipide siyaset penliri léktori bolup ishligen.

Ömer imin 1994 - yili 2 - ayda yurti toqsuda sepdashliri bilen birge «sherqiy türkistan heqqaniyyet partiyesi»ni qurup chiqip, yashlarni teshkillep, xitay basqunchilirigha qarshi idi'ologiyilik teshwiqat we

emeliy qarshiliq heriketlirini élip barghan. Shuningdin kéyin heqqaniyet partiyesining pa'aliyetliri ashkarlinip qélip, partiyeining köpligen ezaliri tutqun qilinghan. Ömer imin bexitke yarisha aman qélip, chetelge chiqip kétish pursitige ige bulup, 1996 - yili gérmaniyege kélip siyasi panahliq tiligen we hazirghiche gérmaniyening myunxén shehiride istiqamet qiliwatidu.

Ömer imining gérmaniyede herxilsiyasi pa'aliyetlerge aktip qatnashqandin bashqa, qoshumche edebi ijadiyet bilen shughullinip kelmekte. Uning 2016- yili 11 - ayda uyghur bahari neshriyati teripidin «nida» namliq shé'irlar toplimi neshir qilinghan.

Tarixni Oqush

Mutellip Seydulla

Tarix üstide her qétim söz yaki parang témiliri bolghanda, chongqur sukut we éghir xursinishlarga chökimen. Bu belkim tarixtin özemni qachurush yaki tarixni waraqlighinimda, yürekni azablaydighan chongqur bir yarini hés qilidighanlighimdin bolsa kérek. Némila bolsun yenila yashimaqqa mejburmiz. «Tarixni ghaliblar meghlublarning dumbisige yazidu. – Nétzi». Bu sözni aliy mektepte oquwatqanda xatiremge köchürüwalghan idim. Shu waqitlardiki tuyghulirim hélihem ésimde. Kéyin uyghur edebiyatida tarixni téma qilghan romanlarning eng köp oqulushi bizning tarixqa bolghan murekkep tuyghulirimizni öz tariximizgha muraji'et qilishimizdiki tüp seweblerni azraq hés qilghan idim, yeni öz tarixigha teshna bolghan bir milletning eng chongqur séghinishliri bolsa kérek. Démekki tarixni oqush tarixni yézishtin ongay. Baha bermekmu qolay.

Biraq tarix üstide gep bolghanda shuni étirap qilishimiz kérekki, biz ulugh bilgen shu tarix

bir bettin, bir waraqtin, bir qurdin, bir heriptin tizilip bgn'ge ytip kelgen. Uyghur xelqi mol hssiyatqa tolghan bir millet. Bizde nurghun tarixiy rwayet we epaniler bar. Bular ghizdin ghizgha köchüp, hazirgha qederge bir qisimliri bizge ytip keldi. Kpnchiliri asta - asta simizdin ktrlp quyruqini qum basti yaki untulup ketti. Dmek, tarixni ptk qilish, qeghez yüzide yzishning neqeder muhimliqini bizge yene bir qtim esletti. Hemmimiz krwatimiz, tarix hchkimning yaki hchqandaq milletning kz yshigha ishenmeydu hem kz yashlirigha esla rehim qilmaydu. Bgn bilen etini birleshtrsek del biz eksimizni yeni biz bilmekchi bolghan tarixni kreleymiz.

Siler krwatqan «paniy dunyadiki dozax» namliq bu kitabtiki tirik shahidlarning öz kechürmishlirini krwtip kitabning ismi mini özige tartti. Uyghurlar musulman dunyasining bir parchisi bolush spiti bilen, dozax we jennetke sheksiz ishinidu. Biz rohimizdiki, xiyalimizdiki dozax we jennet arqiliq özimizning exlaq mizanini, hayattiki yolimizni, heriketlirimizni tengshep kelduq. Yeni «kishining kishide qalmaydu» dgini boyiche, amal bar dozaxqa emes jennettin mertiwede izdep kelduq. Ri'alliq hemmidin üstün bolghinidek, bir pütün uyghur millitining bshida kyiwatqan dozax oti bgnkidek özini medeniyette we txnikida bir yngi rada yashawatimiz dewatqan

bir pütün insaniyet teripidin xuddi birer film körülüwatqandek yiraqtin körüldi jawabsiz we awazsiz qélindi. Bu yerde nurghun siyasiy we diplomatik seweblar bolsimu. Bu xil bahane seweb we nezeriyewi teselliler uyghur millitining bügünkidek achchiq qismetlirige, tarixta menggü untushqa bolmaydighan menggülük azabligha yol ahti. Bu qolingizdiki eser del mushu tarixi ri'alliqning tunji qedemde qeghez yüzide bizge we bashqilargha sözlep birishi.

Men bu kitabning tunji oqurmini bolush süpitim bilen xéli uzun sükütke chömdüm. Néme wejidindur béshida azaplandim, axirida bir az ümid uchqini kördüm. Tarixni qayta waraqlash yaki qayta analiz qilish küchlük rohiy quwwet we sapa telep qilidighan ish. Emma bizning ri'alliqimiz hemishe tarix aldida charisiz, tolimu bichare qaldi. Buning tüpki sewebliri mukemmel bir tarixni yéziqiy shekilde otturigha qoyalmiduq yaki shanliq tarixiy pakitlirimiz köydürüldi, yoqitildi, cheklendi yeklendi. Shuning bilen bashqilar aldida charisizlikke mehkum bolduq. Bügünkidek uyghur millitining bir pütün millet bolup ölümge yaki jaza türmilirige mehkum bolushini dunya sükütke chömüp jawabsiz qaldurdi, del mushundaq charisizlikni, bicharilikni qolingizdiki mushu eser arqiliq tarixqa yazdi hem yazidu diyeleyimiz. Bu kitabtiki shexisler ashu bigunah ölümge mehkum

bolghan peqet bir qisim qérindashlirimizning ispati xalas. Uyghurlarda «ayning on beshi qarangghu, on beshi yoruq» deydighan bir gep bar. Bir künlerde shundaq bir künler kélip shu zalim mustebit xitay hökümitini adalet sotigha tartqanda, mushuninggha oxshash tarixi pakitlar arqiliq shu iblis nijislarni barar jayigha yollaymiz. Buninggha tarix öz qararini choqum béridu. Biraq tarixmu mushundaq bir herp, bir betlerdin bérikip mukemmel bolghan bir tarixi pakitqa aylanghusi. Elwette, bu birla kitab neshir qilinip hemme mesile hel bolmaydu, biraq bu bizning muhajirettiki uyghur edebiyatida bashlanghan qutluq qedemdur.

Bu kitabta teswirlen'gen shahidlarning guwahliqi milyonlighan qara zindan shundaqla bu dunyadiki dozaxtin chiqalighan qérindashlirimizning öz kechürmishlirining intayin az bir qismi xalas. Biraq bu kitabning yézilishi muhajirettiki uyghur edebiyatidiki tunji qedemdur. Men bu kitabning bedi'iy alahidiliki üstide toxtalmay. Chünki kitabtiki paji'eler yürek qelblirimiz charisizlik ichide puchilanghan we tilda ipadilep bolghusiz panij dunyaning dozaxlirida bigunah halda köyüwatqan bir pütün milletning külpetlirining, azablirining peqetla bir bölüki xalas. Tarix chüshen'genler üçün bir rohtur. Bügünni xatirilesh güzel kelgüsimizning bashlanghuchi bolup qalghusi. Tarixiy achchiq sawaqlardin

ibret élishqa bolidiki, qayta tekrrarlashqa uyghur millitining emdilikte taqet we sebri yoqtur.

Axirida ömer imin ependining bu qirghinchiliqtiki yürek aghriqi we rohi'i bésimlardin des turup, qelem kürishige atlanghan qutluq qedimige mubarek bolsun deymen. Ömer imin uyghur ziyaliyliridiki bilimning zakitini bergen bir uyghurning perzenti dep qaraymen. Bu téxi bir bashlinish, aldimizdiki qutluq qedemlirini milletning tentenisi bilen birge qutluqlash nésip bolghay.

2020 - Yili 20 - séntebir (oslo, norwégiye)

Aptordin

Hörmətlik kitabxan, qolingizdiki «pani dunyadiki dozax» namliq kitab eziz wetinimiz sherqiy türkistanda xitay tajawuzchiliri teripidin qaytidin peyda qilinghan, emma ilgiri dunyadiki tinchliq söyer insanlar teripidin: «ikkinchi dunya urushidin kéyin dunyada qayta tekrarlanmaydu» déyilgen atalmish yighiwélish lagérliri we türmilerge qamalghan milyonlighan qérindashlirimizning béshigha kelgen emeliy paji'elerni hékaye sheklide oqurmenlerge janliq bayan qilish we eynen süretlep bérishni meqset qilip yézildi. Kitabtiki hékayilerde heqiqiy bolghan weqe we pésonajlarni obrazlashturup bayan qilish usuli boyiche yézilip, weqelikning chinliqigha kapaetlik qilish meqset qilindi. Shundaqtimu bu bir edebiy eser bolghachqa qismen bedi'iy toqulmildin xaliy emestur elwette!

Aptor kitabta süretlen'gen lagér paji'elirini yoruqluqqa chiqirishta: «erkin asiya radiyosi» muxbirlirining wetendin biwasite alghan xewerliri we «istiqlal tor téléwiziyesi» ning «partlighan süküt» pirogrammisining neq meydan pirogrammisigha qatnashqan guwahliq bergüchilerning «guwahliq bayanliri»ni menbe süpitide paydilinip qalmastin,

yene bir qisim pérsonajlarni biwasite ziyaret qilip söhbetlishish arqiliq, ularning béshidin ötkén paji'elirini öz aghzidin anglap weqelikni eynen eks ettürüshke tirishti.

Shuni tekitlep ötüsh kérekki, mezkur hékayiler xitay tajawuzchilirining wetinimiz sherqiy türkistanda qurghan atalmish «kespi qaysi terbiyelesh merkizi»diki gunahsiz tutqunlarga salghan we séliwatqan zulumlirining mingdin birini eks ettürüp bérelmisimu, lékin boluwatqan zulumlarni oqughuchilarning köz aldigha qisimen bolsimu namayan qildurup, zulumgha qarita yürikingizni azraq bolsimu titritelise, lagér we türmilerge qamalghan milyonlghan ezimet oghlanlirimiz we qizlirimizning, yashanghan momay we bowaylarning, téxi aghzidin ana süti purap turidighan sebi balilarning, dangliq ziyaliy - alimlirimizning, dini ölimalirimizning paji'esige qarita közingizge bir tamche bolsimu yash keltürelise hemde sizde shu tiragédiyelerge qarita melum nisbette hésdashliq peyda qilalisa aptorning tewretken qelimining siyahi boshqa ketmigen bolatti elwette!

Hörmetlik kitabxan! Nawada siz bu kitabni oqughandin kéyin zulum chékiwatqan xelqingizge bolghan hésdashliqingiz azraq bolsimu ashsa, zulum salghuchi xitay jallatlirigha bolghan bolghan nepritingiz kücheyse, bu aptor üçün

yéterliktur. Özingiz üçün sherepliktur. Chünki, ming anglighandin bir körgen ela dégendek mezkur hékayiler wetinimizde yüz bériwatqan tiragédiyelik paji'elerni köz aldingizgha janliq süretlep, sizni weqe boluwatqan meydandiki bir guwahchidekhéssiyatqakeltürüp, butiragédiyelerni özingizningmu tiragédiyesidek, goya sizni shu neq meydandiki weqelerni öz béshidin kechürüwatqan ziyankeshlikke uchrighuchidek haletke keltürüp, sizni mushu tiragédiyelerdin qutulush yaki qutuldurush yolidiki bir qehrimangha aylanduralisa ejeb emes, elwette!

Hörmetlik kitabxan! Bu kitabtiki hékayilerde yézilghan weqelikler wetinimiz ichidiki lagér we türmilerge qamalghan melum bir konkrét shexislerningla tiragédiyesi bolup qalмай, belki bir pütün milletning béshigha kelgen we kéliwatqan tiragédiye bolush süpiti bilen sizningmu béshingizgha kelgen tiragédiyedur. Elwette, zaman we makan shara'itliri tüpeyli her bir shexsning béshigha kelgenler we yaki bashtin kechürgen tiragédiyeliri oxshash bolmasliqi tebi'iy, shunglashqa siz kitabtiki hékayilerni oqughandin kéyin weqeliklerge qarita: «bu bir heqiqiy bolghan paji'emidu yaki pütünley toqup chiqirilghan hékayimidu? Yaki bolmisa aptor héssiyatqa bérilip bek ashuruwetkenmidu?» Dégendek so'allarda bolushingiz mumkin, shundaq bolghanda siz

wetiniziki lagér we qarangghu türmilerdiki bu dehshetlik paji'elerni tirik shahitlarning öz aghzidin anglap béqing! Yaki melum derijide köz aldingizgha keltürüp béqing! Shundila bu so'alliringizning jawabini tapalaydighanliqingizgha ishenchim kamil.

Axirida shuni démekchimenki, bu kitabtiki hékayilerning wujudqa kélishige menbe süpitide yaremchi bolghan «erkin asiya radiyosi uyghur bölümi»ning pidakar we milletsöyer muxbirlirigha, «istiqlal tor téléwiziyesi»ning «partlighan süküt» pirogrammisidiki millitige jan köyer ezimet xizmetchilirige, qorqmas we merdane guwahchilargha, shundaqla ziyaritimni biwasite qobul qilip, öz kechürmishlirini eynen bayan qilip bergen ömer békali, zumret dawut, méhrigül tursun we ilminur xanimlarning himmitige alahide rehmitimni éytimen. Allah silerdin razi bolsun!

Aptordin

Ömer Békali Némini Iqrar Qilishi Kérek Idi?

Ömer békali tutqundiki türme hayatida uyghur kamirdashliridin mundaq bir aliyjanab sözni anglighan: «xitaylar bizning put - qolimizni baghliyalisimu, emma rohimizni menggü baghliyalmaydu».

Ömer békali 1976 - yili 4 - ayning 30 - küni pichan nahiyesining kariz köl mehelligide tughulghan bolup, anisi uyghur, atisi qazaq idi. U kichikidin uyghurche mektepte oqup , uyghur balilar bilen bille oynap, qoyuq uyghur muhitida chong boldi. U, bashlanghuch we ottura mektepni pichanda tügitip, ürümchide xitay tili teyyarliq sinipida ikki yil oqughandin kéyin xitay paytexti béyjingdiki ali mektepke oqushqa bérip, soda - tijaret kespide oqudi. Oqushni tügetkendin kéyin ürümchi we qaramayda xizmet qildi. U 2006 - yili qazaqistangha köchüp chiqip olturaqliship qaldi we uzaq ötmey qazaqistan wetendashliqigha qobul qilindi.

Ömer békali qazaqistangha köchüp chiqqandin kéyin, bir nechche yil öz aldigha shirket qurup tijaret bilen shughullandi. Uning tijariti asasen almuta - ürümchi arisida boluwatatti. Shunga u yilda bir nechche qétim sherqiy türkistangha bérip, mal zakaz qilish, mal körüşh we buyrutush ishlerini qilghach ata - anisini yoqlap turatti. Kéyinche u

qazaqistandiki melum bir import - ékspört shirkítige tekliþ qilinip, shirketning xitay bölümide mesul mu'awin diréktori bolup ishlidi.

2017 - Yili qazaqistanda «ékspo» namliq bir chong yermenke ötküzülettí. Bu munasiwet bilen uning shirkiti ürümchide ötküzülidighan bir soda - sana'et muhakime yighinigha tekliþ qilindi. Ular bu yighinigha shirket diréktorini öz ichige alghan bir guruppa halitide kélip qatnashti. Yighin ikki kün dawam qilip axirlashqandin kéyin, yighinning üçinchi künidiki bosh waqitta paydilinish üçün, u bash diréktordin bir künlük ruxset sorap, ata - anisini yoqlap kélísh üçün 3 - ayníng 24 - küni kechte poyiz bilen pichangha yétip kélip, ata - anisi bilen aran bir kéchini xushal - xuram ötküzüshke muýesser boldi.

Etisi etigende ömer békali ata - anisi bilen birge nashta qilip bolup, du'adin kéyin bu bir künlük qimmetlik «didar gheniyet küni»ni qandaq ötküzüshni meslihetlishiwatatti. Tosattin ishiq qongghuriqi ensiz chélinip, héch kütülmigen besh méhman toluq qorallanghan halette kirip keldi. Ular ömer békaliní ata - anisining aldidila qoligha koyza sélip: «oghlung tekshürüshtin ötküzülidu» dégen birla éghiz gep bilen saqchigha élip méngishti. Ömer békali ulargha pasportini körsitip: «men qazaqistan puqrasi, junggo puqrasi emes, silerníng méni tutush hoququnglar yoq» dédi achchiq bilen, buni

anglighan saqchilarning ichidiki pakinek kelgen, choshqidek semrip ketken bir xitay éghiz échip: «sen qazaqistan puqrasi bolsang néme boluptu? Qazaqistan biz üçün héchnéme emes, séni emdi prézidinting nezerbayof kelsimu qutquzalmaydu» dédi körenglik bilen warqirap, andin:

– Némige qarap turushisiler? Axturunglar! – Dep buyruq qildi yalaqchilirigha, shuning bilen töt saqchi yopurulup kélip, uning somka, yanchuq - portmanlirini axturup, hemme nersini tartiwaldi. Yanfondiki shexsi resim we xet - uchurlarni tekshürüp chiqti. Ömer békali ehwalning chataqliqini körüp, saqchilardin özining ürümchidiki qazaqistan konsuligha téléfon qilip, ehwalni melum qilishigha ruxset qilishni éytqanda, ular buningghimu yol qoymidi. U yene pichan saqchiliridin özini némishqa tutqun qilghanliqini sorughanda ular: «sen bir térrorchi bolushung mumkin» dédi. Ömer békali buninggha intayin heyran qaldi. Bir hepte ötkendin keyin qaramaydin töt saqchi kélip, uni qaramaygha élip ketti.

Qaramaydiki saqchilar xuddi dunyadiki «eng chong térrorchi»ni tutuwalghandek körenglep kétishken idi. Ular ömer békalinig qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, mexpiy halda qaramay sheherlik doxturxanigha apirip, doxturxanining alahide tekshürüsh bölümide élip kirdi. Doxturlar saqchilarning buyruqi boyiche

uning yürek, jiger, öpke we börek dégendek barliq ichki ezalirini tekshürüp chiqti. Ikki bilikidin ikki qétim qan aldi. Bir namelum suyuqluqni okul qilip, uning bilikige urdi. Uning pütün shexsi tarixini sorap élip, kompyutérgha kirgüzdi. Bu bir qétimliq qan ewrishkisini éniqlashla emes belki bir DNA sini turghuzup élish jeryanigha oxshaytti. Chünki, bu jeryanning hemmisi zamaniwi apparat bilen tamamlinip, kompiyutérgha élinghan idi.

Bu doxturluq tekshürüş tügigendin kéyin, ömer békali yene saqchixanigha élip kélindi. Andin saqchixanining yer asti öyige ekirilip, tömür orunduqqa olturghuzulup, puti we qolini tömür orunduqqa mehkem chétip, zenjir bilen baghlap, midir - sidir qilalmas qilip qoydi. Töt saqchi xuddi jallatlardek wehshiylerche uninggha tikilip qarap turatti. Ömer békalinining közige ular hazirla adem öltüridighan qatillardek körünüp, bedini shürkünüp, yürüki éghip ketti. Ularning qolida miltiq - tapancha qara we renglik tok kaltiki, zenjir - kishen dégendek jaza qorallirining eng wehshiyliiri turatti. Dehshetlik soraq bashlandi:

– Jinayitingni iqrar qil, iqrar qilsang kengchilik qilinidu, qarshiliq qilsang éghir jaza bérilidu?

– Némini iqrar qilimen , men héchqandaq jinayet ötküzimigen tursam!

– Sen dölitimizning bixeterlikige tehdit élip kelding!

– Men qandaqsige silerning dölitinglarga tehdit élip kélelymen ?

– Sen térrorchilarga yardem qilib, qazaqistandin türkiye, süriyelerge jihatchilarni yolgha salghan bolushung mumkin?

– Siler manga töhmet qiliwatisiler, men héch kimni, héch yerge yolgha salmidim. Men héchqandaq térrorchilarni tonumaymen.

– Yalghan sözlewatisen, bizning qolimizda ispat bar.

– Qéni undaq bolsa, ispatinglarni körsitinglar ?

– Ispat demsen ? Bizde ispat dégen nurghun, biz hazirla sanga körsitip qoyimiz , mesilen: qaramay ,ürümchi, qeshqer we xotenlerdin nurghun uyghurlar qazaqistan we qirghizistan arqiliq türkiye we süriyege barghan, ulargha sen yardem bermiseng qandaq qilib süriyege baralaytti?

– Méning süriye we türkiyege barghanlar bilen héchqandaq munasiwitim yoq, men ularning birsinimu tonumaymen.

– Undaqta sen türkiyege némishqa barghan ? Birer meqsiting bolmisa türkiyege némige baratting?

– Men türkiyege tijaret qilish üçün barghan.

– Hey, sen yalghan sözlewatisen ? Biz sanga ishenmeymiz! Sen bir térrorchi.

– Men héchqachan yalghan sözlep baqmighan, siler manga töhmet chaplawatisiler! Men térrorchi emes méni qoyuwétinglar! Bolmisa, üstünglardin

qazaqistan konsuli arqiliq erz qilimen.

– Heddingni bil! Bizge térorchiliq jinayitingni iqrar qil! Biz séning konsulungdin qorqup qalmaymiz, sanga jaza qorallirimizning temini tétitp qoymisaq, heddingni bilmeydighan oxshaysen: qéni buning edipini bérip qoyunglar! - Dep warqiridi uzuntura, qisiq kóz kelgen bir xitay saqchi yénidikilerge buyruq qilip, buning bilen üç saqchi tengla étilip kélip, kaltek bilen ömer békalini urushqa bashlidi. Birdemdila uning yüz - közi qangha boyulup ketti. U tayaq zerbisige chidashliq bérip, amal bar «wayjan» dep towlap salmasliqqa tirishti. Emma tégiwatqan kaltekler uning jan - jénigha ötmekte idi.

– Iqrar qil! - Dep warqiridi yene héliqi uzuntura xitay chirayini set pürüshdürüp, shu turqida u xuddi bir yirtquch wehshiy mexluqqa oxshap qéliwatatti. ömer békali yüzidin éqip aghzigha kirip kéliwatqan qanni tazilap, yerge qarap tüküriwétey dep turuwidi, u yene: «iqrar qil!» Dep warqiridi xuddi choshqidek chirqirap. Ömer békali: «némini iqrar qilimen?» Dep jim turghandin kéyin u yene qol astidiki jallatirigha buyruq qildi:

– Urunglar! Toxtimay urunglar! U bizning jaza qorallirimizning qudrimini téxi bilmeywatidu. Soraqchi jallatlar ömer békalini yene urushqa bashlidi. Yüz - közi, meyde - köksi hetta qorsaq we yotilirighiche tayaq tegmigen yer qalmidi. U halsizlinip kéliwatatti. Gep qilghudekmu hali

qalmidi. Buni purset bilgen soraqchi xitay bir waraq qeghezni ekélip: «mana bu séning iqrarnameng, buninggha qol qoy!» - Dédi yene warqirap, ömer békali béshini chayqap qol qoymaydighanliqini isharetlidi. Ghaljirlashqan soraqchi bashliqi esebiylerche warqirap, qol chomaqchilirigha bir némilerni déwidi ular yopurulup kélip, ömer békalini yolwas orunduqtin boshitip, soraqخانining torusidiki zenjirge ikki qolini baghlap, puti yerge tegmeydighan qilip ésip qoydi.

Ömer békali bu kéchini ésikliq we hoshsiz halette ötküzdi. Etisi kün neyze boyi örligende saqchilar heywe bilen tehdit sélip yene kirip kélishti. Ular ömer békalini ésilghan yerdin boshutup, 5 minut teret qiliwélissha ruxset qildi. Andin bir tal hornan bilen bir chine qaynaq su ekélip berdi. Buning bilen uninggha azraq maghdur kirip, özini hayattek hés qildi. Uning béshida xuddi heqqi bardek qarap turghan soraqchilar uni aldiritip:

– Téz bol! Biz xizmitimizni bashlimisAQ bolmaydu! - Dep, uning bir qétim rahetraq tiniwélisshimu imkan bermidi. Soraq derhal bashlinidighandek qilatti. Jallatlar uni yene yolwas orunduqqa baghlidi. Soraqchi bashliqi bir némini saqlawatqandek sa'itige qarawatatti. Hayal ötmey doxturdek aq xalat kiywalghan ikki xitay kirést belgilik somkilirini kütürüp kirip kélishti we bashliq xitayning közige qaridi. Bashliq xitay xuddi ulargha

muhim yolyoruq bergendek, ular bilen bir nechche minut ayrim sözleshti - de, «bashlanglar!» Dep buyruq chüshürdi. Ular ömer békalinining öpke - yürek, jiger - börek qatarliq hemme ichki ezalirini tekshürdi. Ikki bilikidin ikki qétim qan aldi. Andin namelum bir apaq dorini uninggha tenglep: «mana buni yégin, quwwet dorisi, nérwangni tinchlanduridu» dédi. Ömür békalinining shu'an kallisi ishlep: «mendek pak bir ademni jinayetchi dep töhmet qiliwatqan xitaylar qandaqmu manga quwwet dorisi bersun? Bu bir adem öltüridighan zehir bolushi mumkin» dégenni oyliidi - de, u dorini élip aghzigha saldi. Emma, uni yütüp ketmestin tilining astigha tiqiwélip, xuddi uni yütiwetkendem qilip aghzini midirlitip, doxturlarni gheplette qaldurup ötküzüwetti. Doxturlardin biri, birdem uninggha néme özgirish bolar bolarkin? Dégendek qilip qarap turdi. Yene biri kompyutérni échip, namelum we sirliq xetlerni yéziwatatti. Xitayche «tügidimu?» Dégen so'aldin kéyin doxturlar saymanlirini yighishturup kamérdin chiqip kétishti.

Soraqning 2 - küni bashlandi. Bu qétim soraqchilar almashqan bolup, natonush töt soraqchi kirip keldi. Ularning arisidiki pakarraq we doghilaq kelgen, sémizlikidin qiysiq közliri yumulupla qalay dégen birsi gep bashlidi:

– Iqrar qil! Iqrar qilsang kengchilik, qarshiliq qilsang éghir jaza bérilidu.

– Némini iqrar qilimen? Men héchqandaq

jinayet ötküzmidim.

– «Térrorchilarni süriyege yolgha sélip, dölitimizning bixeterlikige tehdit yetküzgen éghir jinayiting»ni iqrar qilisen. – Dep, aldinala teyyarlap qoyulghan bir «iqrarname»ni uninggha tenglidi we buninggha qol qoysang jinayiting yénikleydu! Eger qol qoymisang bu yerdin ölüküng chiqsa chiqiduki, tiriking chiqmaydu. – Dep tehdit saldi. Emma, ömer békalining kallisigha: «men némishqa yalghan iqrar qilimen? Némishqa qol qoyimen? Eger qol qoysam, mendek héchqandaq bir jinayet ötküzmingen, pak ademge töhmet jinayiti artilip, yémigen mantining pulini töleydighan ish bolup qalmamdu?» Dégen xiyal keldi - de, mejburiy we yalghan iqrar qilip qol qoyushni qetiy ret qildi.

Soraq üçinchi künimu, tötinchi künimu oxshash shekilde dawam qildi. Jallatlar oxshashla: «iqrar qil, qol qoy! Iqrar qilsang kengchilik, qarshiliq qilsang éghir jaza bérilidu» dégenni tekrarlaytti. Ömer békali qol qoyushni qetiy ret qildi. Emma u ret qilish bedilige qattiq tayaq yédi. Jallatlar uni ach we ussuz qoydi. Her küni etigende bir tal, kechte bir tal mushtumchilik kélidighan hornan béretti. Bir qachila su béretti. Hemmidin yamini teret qilishqa ruxset bermey ruxset bérilgende bolsa, soraqxana ichige chélek qoyup béríp, hem üstide qarap turuwélip, uninggha éghir iza - ahanet qildi. Ömer békali buninggha chidashqa, ghururining payxan

bolushigha sewr qilishqa mejbur idi. U özini xuddi «qepeske chüshüp qalghan qush» tinmu bichare halette hés qiliwatatti.

Jallat soraqchilar ömer békalinini töt kéche - kündüz soraq qilip, héchqandaq netijige érishelmigendin kéyin soraqخانidın élip chiqip, béshigha qara xalta keydürüp, put - qoligha zenjir - ishlel séliqliq halette mexpiy halda bashqa bir jaygha apirip, on nechche kishi qamalghan bir kamérgha ekirip soliwetti. Ömer békali yénidiki kamérdashliridin sorap, buyerning qaramay shehiridiki bir «waqitliq tutup turush orni» ikenlikini bildi. Emeliyette bu yermu bir türme idi. Qamalghan tutqunlarni gundipaylar xalighanche uratti, til - haqaret qilatti. Tutqunlar qattiq kontrol astida tutulatti. Ularning sirt bilen alaqe qilishigha, uruq - tughqanliri bilen körüshüshige yol qoyulmaytti. Toyghudek tamaq bérimeytti. Namaz oqup ibadet qilishigha, kitab oqush - yézishqa ruxset qilmaytti. Tutqunlarning öz - ara geplishishige, hetta so'al sorishighimu yol qoymaytti. Aghriq - silaq bolup qalsa dawalimaytti. Kamérlar her küni gunahsiz yéngi mehbuslar bilen toldurulup turatti.

Ömer békali bu tutup turush ornida ornida nurghun ishlargha guwahchi boldi. Uning birini u mundaq esleydu: «birküni alimjan isimlik yash bir tijarechi bala tutulup, ömer békali turuwatqan kamérgha solandi. Uning dep bérishiche, u bala

ichkirige tijaret qilish üçün barghan iken. Birküni u xangju dégen sheherdiki bir ashxanida tamaq yep bolup chiqip kétiwatsa, ishik tüwide marap turghan saqchilar uni tutupla qoligha koyza sélip élip méngiptu. Alimjan ularning kim ikenlikini, némishqa özini tutidighanliqini sorighanda ular: «biz uyghur aptonom rayonning saqchiliri, séni tutushimizning sewebi bolsa, sen süriyege bérip jihadqa qatnashmaqchi» deptu, u: «buninggha néme asasinglar bar? Men bu yerge tijaret üçün kelgen» dése, ular ishenmeptu. Hemde alimjanni poyiz bilen ürümchige yalap ekiliptu, andin qaramaydin saqchi chaqirtip ulargha tapshurup bériptu, qaramay saqchiliri uni ürümchidin yalap ekélip, héch sewebsizla bu yerge solaptu. Emma u, mushu waqitqiche héchqandaq yerde, héchqandaq bir jinayet ötküzmiyen iken. Alimjan saghlam - timen we xéli jigiri bar yigit idi. U özining gunahsiz tutulghanliqi heqqide pat - patla gundipaylar bilen tutushup qalatti. U gundipaylar bilen toxtimay: «men gunahsiz, méni qoyuwétish» dep jédel qilatti. Gundipaylarmu uning birer eyibini tutuwélip, shu bahanide uni uruwélish üçün purset izdep yüretti. Bir küni tutqunlar etigenlik chéniqishta yügürüp kétiwatatti. Tuyuqsiz alimjanning ishtinining tügmisi chüshüp qaldi. U tügmini alimen dep yerge ingishiwidi, arqida kéliwatqan gundipay xitay kélip, uning arqa teripige birni tépip

yiqitiwetti. Ghezeplen'gen alimjan ornidin qopup gundipaynimu birni tepti. Buninggha chidimighan gundipay qolidiki kaltek alimjanning qorsa q we béqinigha uzaqqiche toxtimay urdi. Éghir tayaq zerbisidin alimjan hoshidin ketti. Bu waqitta bashqa tutqunlar yopurulup kélip, gundipayni urushtin tosüp - toxtitiwaldi. Alimjanni kamérdashliri kótürüp kamérgha ekiriwétishti. Alimjan uzaqqiche hoshigha kelmidi. Kechke yéqin aran hoshigha keldi - de: «manga néme boldi? Béshim qattiq aghriwatidu, siygüm kéliwatidu?» Dep ingridi. Tutqunlar uninggha ichiwatqan chayliridin azraq bérishiti. U bir az maghdurigha kelgendin kéyin hajetke yölep élip chiqti. Alimjan teret qilalmay qattiq qiynaldi. Uning kichik teriti qipqizil qan renggide kelgen idi. Shuningdin kéyin u bir nechche kün'giche ornidin turalmidi. Uning bōriki kardin chiqqandek qilatti. Shundaq bolsimu gundipaylar uni doxturxanigha apirip dawalitishning ornigha, yene uni yügürüşke chiqishqa mejburlidi. Tutqun kamérdashliri uni yölep dégüdek meydangha élip chiqti. Emma u, töt - besh chamdam mangmayla yerge yiqilip chüshti. Gundipaylar yene uni urmaqchi bolup yéqin kéliwédi, kamérdashliri kélip uni urmasliqqa nesihet qildi. Hem uni kamérgha ekirip ketmekchi bolup, élip méngishqa temshiliwidi, emma gundipaylar qorallirini chiqirip betlishop héchkim yéqin keltürmidi - de, yanfonliri bilen téléfon qiliship,

bashqa saqchilarni chaqirip kélishti, hayt - huyt dégüche gundipay bashliqliri yétip kélisip ehwalni körüp, gundipaylarga alimjanni bu yerdin élip kétishni buyrudi. Tutqunlarga bolsa: «gundipaylar xizmitige tosqunluq qilghan» dégen seweb bilen yigirme töt sa'et tamaq - su bermeslik jazasi bérildi. Tutqunlarning yigirme töt sa'etlik jazasimu ötüp ketti. Emma, alimjan qaytip kelmidi. Uning hayat yaki u dunyagha ketkenlikidinmu héchkim xewer tapalmidi.

Ömer békali bu «waqitliq tutup turush orni»gha kelgendin buyan shuni kördiki, bu yerge her küni nechche onlighan kishiler tutulup kéletti. Hemmisila: «biz gunahsiz, naheq tutuldum» deytti. Ularning tutulishigha héchqandaq tutamgha chiqqudek sewebler körsitilmeytti. Ömer békali tutqunlarning gunahsizliqigha toluq ishinetti. Chünki, u özimu gunahsiz turup, guman bilen tutulghanidi. Ömer békali oylap qaldi:«némishqa bu hökümet sewesizla gunahsiz ademlerni tutidighandu ? Ular sotsiyalistik döletni xelq qurup chiqidu, sotsiyalizm xelqning menpe'etini qoghdaydu, sotsiyalistik dölette qanun - xelq menpe'etige wekillik qilidu, adaletni qoghdaydu, insanlarning barawerlikni emelge ashuridu deytighu? Emma hazir ishlar undaq bolmaywatidighu? Sapla adettiki puqralar, yeni tijarechiler, déhqanlar, ishchi - xizmetchilerni tutuwatidughu? Uning üstige hemmisila uyghur,

qazaq we tungganlar ! Qéni adalet ? Némishqa bu yerge xenzularni tutup kelmeydu? Qéni barawerlik? Sotsiyalizm öz ghayisini yoqitiwatamdu qandaq? Yaki junggoche sotsiyalizm dégen mushundaq bolamdighandu? Xitaylarni birinchi orungha qoyup, bashqilarni bozek - qul hésablamdighandu ?»

Ömer békali ashundaq xiyallar ichide waqitni kün, sa'et, minut sanap ötküzmekte idi. U gunahsiz bolghachqa, uning üstige «yalghan iqrarname»ge qol qoymighan bolghachqa, hemmidin muhimi u chetel puqrasi bolghachqa, xitaylar uni «ölüm jazasi»gha höküm qilalmaydighanliqigha, türmidin haman bir küni saq - salamet chiqip kétidighanliqigha ishinetti. Dégendek, u qaramaygha tutup kélinip ikki aydek waqit ötkendin kéyin, kamérdin chaqirtilip, türme ishxanisigha élip kirildi. Ishxanida yochun ikki saqchi olturatti. Ular adettiki saqchilargha oxshimaytti. Kiygen formilirimu bashqiche turatti. Ulardin ottura boy, sévizrek kelgen qiysiq köz xitay söz élip, özlirining «dölet bixeterlik idarisi»din kelgenlikini, ömer békalinining mesilisini tekshürüp chiqqanliqini, uning «gunahsiz»liqini, emma qollirida yuqiridin qoyuwétish buyruqi yoqluqini, shunga hazir uni qoyuwételmeydighanliqini éytti. Ömer békalinimu ulardin özining tézrek qoyup bérilishini, qazaqistan konsuli bilen körüshüshke ruxset bérilishi kéreklikini telep qildi. Sözlishish tügigendin kéyin, ular gundipaylar bilen bir

némilerni dep uzaq kotuldashqandin kéyin chiqip kétishti.

Shuningdin kéyin ömer békali türmide bir az rahat nepes alalaydighan boldi. Bashqilargha qarighanda bir az étibar qilishqa ige boldi. Tamaqlirimu bir az yaxshilandi. Gundipaylar uni urup - tillashqa jüret qilalmaydighan boldi. Buningdin u özining ahu - zari we qilghan tilek - du'alirining allahqa hem qazaqistan da'irilirige yetkenlikini hés qildi. Dégendek 6 - ay bolsa kérek, hawa taza issishqa bashlighan birküni yene kamérdin chaqirtip, türme ishxanisigha élip kirildi. Ishxanida qazaqlargha oxshaydighan ikki kishi turatti. Ular özlirini: «biz qazaqistan konsuli»din kelduq - dep tonushturghandin kéyin sözini bashlidi:

– Sizning ehwaligizdin biz, ata - aningizning ehwal melum qilishi bilen xewer tapqan iduq. Shuningdin kéyin biz junggo da'iriliri bilen alaqa qurup, siz toghruluq sözleshtuq. Ularning sizni qanunsiz tutqun qilghanliqini eyibliduq, sizning gunahsiz ikenlikingizge ishinidighanliqimizni éyttuq , chünki, siz qazaqistanda héchqandaq jinayet sadir qilip, soraqqa tartilmighan durus adem siz! Undaq iken, siz derhal qoyup bérilishingiz kérek!

Buningdin intayin xushal bolghan ömer békali ulargha özining naheq tutup turuluwatqanliqini, buning bir: «xelqara qanungha xilap qilmish» ikenlikini eskertip, özini mumkinqeder tézrek

qutquzuwélishni telep qildi.

Ömer békali taqetsizlik bilen özining qoyup bérilishini kütmekte idi. Emma némishqidur waqit uzirap kétip baratti. Qaramayda küz axirliship, qish bashlinip, hawa intayin sowup kétiwatatti. Kamérlargha tutqanlar heddidin ziyade köp solanghachqa, hemme tutqunlarning sémonttin yasalghan supida uxlash imkani yoq idi, sighthishmaytti. Shuning bilen on ikki kishi sighthidighan supigha yigirme töt adem yétishqa toghra keldi. Bundaq yétish üçün ular peqet qir chiqirip, yanche bir - birini quchaqlighandek yétishqa toghra kéletti. Tutqunlar buni özara chüshinishken we qobul qilishqan idi. Bir qétimmu séning awu yéring, méning mawu yérimge tégip qaldi qaldi yaki méni qistiwetting déyiship qalmidi. Ular zulumgha qarshi aka - uka we uruq - tughqanlardek bolushup ketken idi. Tutqunlar bundaq méhribanliqtin özlirige küch - medet élishatti.

Hayt - huyt dégüche ömer békalinig tutqunluq hayati yettinchi aygha qedem qoydi. Her küni yéngi - yéngi tutqunlar tutulup kélin'gechke, türmige tutqanlar sighthishmaywatatti. Uning üstige, qiyin - qistaq we ölüm - yétim weqeliri köpiyip kétiwatatti. Tuyuqsizla ömer békali yalghuz kishilik kamérgha yötkiwétildi. Bu birla adem sighthidek chongluqtiki tar we qarangghu bir kamér bolup, yéyish - ichishtin tartip, teret qilish ishlirining hemmisi mushu kamér

ichide bolatti. Kamér yigirme töt sa'et échilmaytti. Tamaqmu ishikning kichik töshükidin kirgüzüp bériletti. U özining yalghuz kishilik kamérgha yötkiwétilgenlikining sirini chüshenmeywatatti. U öz - özige so'al qoyatti: «méni némishqa yalghuz kishilik kamérgha yötkiwétishti ? Men qoyup bérilishim kérek idighu ? Emdi bu qanxorlar méni qoyup bérishni kéchiktürüwétermu yaki asqugha ésip qoyarmu ? Qazaqistan konsulidikilerning méni qutquzush urunushliri kargha kelmey qalarmu ?»

U mushundaq özige - özi so'al qoyup oylinish arqiliq asta - asta buning sirini chüshünüşke bashlidi. He'e, emdi bildim dep oylidi u: «bu qanxorlar méni türmidiki tutqunlarga qiliniwatqan heddi - hésabsiz wehshiyliklarni, dawamliq éshiwatqan tutqun qilinishlarni bilip qélishimdin ensirewatqan bolushi mumkin?» Emma, uning köngli özining qoyup bérilish waqtining yéqinlap kéliwatqanliqini tuyuwatatti.

Kütken kün axiri yétip keldi. 11 - Ayning 4 - küni «qaramay sheherlik bixeterlik idarisi»din kelgen üç kishi gundipaylarning yol bashlishi bilen u yatqan kamérning aldigha keldi. Kelgen bu üç saqchidin birsi osman isimlik uyghur saqchi bolup, u xitay tilida gundipaygha yélinghandek gep qiliwatatti. Gundipay bolsa uni mensitmey, gépini anglimaywatatti. Axirida u qolida tutup turuwatqan bir parche höjjetni körsetti. Shu chaghdila

gundipay kamér ishikni achi we ömer békalining put - qolidiki kishenlerni boshutup, uni kamérdin élip chiqti we kelgen üç saqchigha tapshurup berdi. Ular ömer békaligha héchqandaq gep - söz qilmastin, mashinigha chiqirip élip mangdi. Yoldimu uninggha néme üçün élip kétiwatqanliqini, nege apiridighanliqini éytmedi. Buningdin u tit - tit bolup: «méni nege élip kétiwatisiler?» Dep soridi. Shu chaghdila osman éghiz échip, sanga yuqiridin «qoyup bérish uqturushi» keldi. – Dep, héliqi gundipay xitaygha körsetken qeghezni uning qoligha tutquzdi we sözini dawam qilip:

– Emma, biz séni hazir qoyup bérelmeymiz! Chünki, idarimizdiki wang bashliq séni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élip béríp, bir mezigil qayta terbiyelep chiqishimizni buyruq qildi. Sen belki u yerde eng az ikki yilliq «qayta terbiyelinip, ménge özgertish» ni tamamlighandin kéyin qoyup bérilishing mumkin ? Buni anglighan ömer békali ghezipini ichige yutup, ulardin soridi:

– Méni néme üçün «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élip barisiler? Men gunahsizghu ? Mana yuqiridin «qoyup bérish buyruqi»mu kéliptighu?

– Emma, bizning wang bashliq uni étirap qilmidi. Bu dégen bizning qaramay shehirining öz aldigha chiqarghan qarari deydu. – Dédi osman duduqlap.

– Undaq bolsa men uning üstidin erz qilimen, méni qazaqistan konsuli bilen körüshtürünglar!

Men bir qazaqistan puqrasi, silerning méni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge ewetish hoququnglar yoq ! Méning qayta terbiyeleshke éhtiyajim yoq, men ali mektep püttürgen, kespim we xizmitim bar bir adem. – Dédi ömer békalimu bosh kelmey.

– Néme déseng dégin. Men buyruqni ijra qilidighan adem, séni qoyup bérish méning qolumdin kelmeydu. – Dédi yene osman tatirip.

– Undaq bolsa, méni wang bashliqning yénigha élip bar! Uning bilen özüm sözlishimen!

– Yaq , bolmaydu! - Uning buyruqini özgertkili bolmaydu! - Dédi yene osman gedinini qashlap, – u dégen qaramaydiki eng ali siyasiy hoquqluq adem, uninggha héchkimning gépi ötmeydu!

Ömer békali herqanche qilipmu uninggha gépini anglitalmidi. Mashina nishangha kélip qalghan chéghi, égiz tamliq, üsti sim - tiken bilen qorshalghan yoghan bir derwazining aldigha kélip toxtap: «doklat» dep chas bergendin kéyin derwaza échildi. Mashina derwazidin kirgendin kéyin, töt qewetlik bir binaning aldigha kélip toxtidi - de, saqchilar ömer békalini mashinidin élip chüshüp, bir ishxanining aldigha élip kélip, ishikni achi. U yerdin yoghan qorsa, tulumdek semrip ketken bir saqchi chiqip, xitayche salamliship, ular bilen körüshti. Qarighanda, u mushu yerning mesulidek qilatti. Emma, umu uyghurdek qilatti - yu xitayche sözlewattatti. ular xuddi takallashqandek ünlük

geplishiwatatti:

– Men uni bu yerge alalmaymen. Chünki, u qazaqistan puqrasi iken, biz bu yerge chetellikni solisaq bolmaydu!

Buninggha achchiqlanghan osman téximu warqirap:

– Némishqa bolmaydu? Bizning wang bashliq uni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge tapshurunglar! U ikki yil qayta terbiyelinip, kallisini özgertsun dégen. – Dep, chüshendürüşke urunuwatatti. Osman xéli uzaqqiche takalliship, uninggha gépini anglitalmidi - de, axiri téléfonini sayritip, wang bashliqning télifunigha ulidi we ehwalni melum qilip, birdem kotuldashqandin kéyin, téléfonni lagér bashliqigha tutquzdi. Téléfonni qoligha alghan lagér bashliqi xuddi «sugha chüshüp ketken müshüktek» titrep - boshiship:

– Xop! Bashliq, xop! Shundaq bolsun, men uni derhalla tizimlikke kirgüzüwétey! - Dep, osmangha téléfonni qayturup bérip, uning qolidiki bir waraq qeghezge qol qoyup, ömer békalini élip qaldi we ikki chomaqchisigha buyruq chüshürüp:

– Uni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élish resmiyiti béjiringlar. – Dédi.

Xuddi bashqa lagér tutqunlirigha oxshash ömer békalinimu bu yerde aldi bilen doxturluq tekshürüshtin ötküzdi. Yürek, öpke - jiger dégendek barliq ichki ezalirini tekshürdi. Qan bésimini

ölchep, köz münggüz perdisini süretke éliwal-di we ikki bilikidin ikki qétim qan qaldi. Andin namelum bir suyuqluqni okul qilip urup, andin éghizdin ichidighan dora berdi. Uningdin kéyin, pütün a'ile kélip chiqish tarixini sürüshtülürüp, qaytidin «d,n,a uchur ambiri»gha kirgüzüwal-di.

Tekshürüş axirlashqandin kéyin, ömer békalining qoligha koyza sélip, töt qewetlik bir binaning ikkinchi qewitige élip chiqip, bir kamérgha soliwetti. Bu waqitta kech sa'et bolup qalghan bolup, tutqunlar gundipaylardin uxlash buyruqi tapshuruwalghan idi. Ömer békali kamérda kim bar? Nechche adem bar? Uni bilelmidi. U heddidin ziyade charchap ketken idi. Tutqunlarning bir qismi daq yerdila yanche bolup, bir - birsige chaplship dégüdek yétishqa bashlighanidi. Emma bir qismi yene öre turatti. Ömer békali ulardin: «siler némishqa yatmaysiler?»Dep soridi. Ularning ichidiki yashanghanraq birsi jawab bérip:

– Burader! Közüng körmidimu? Bu kichik kamérgha ottuz adem qandaq sighsun? – Dep jawab berdi. Buningdin ömer békali bildiki, tutqunlar ikkige bölünüp uxlishi kérek idi. Ular ömer békalining halini körüp, uninggha kichikkine bir kishilik bir yerni boshitip berdi. U qattiq hérip ketkechke, qétiqtek uyupla uxlap ketti.

Ömer békali qanchilik uxlighanliqini bilelmidi. Bir waqitta qattiq chélinghan signal awazidin

chöchüp oyghinip ketti. U közini échip qariwidi, kamérdashliri xuddi eskerlerdeki chaqqan heriket bilen yotqan - körpilirini yighishturuwatatti. U hangwiqip néme qilishni bilelmey turup qalghan idi. Bir kamérdéshi uninggha xitay tilida:

– Téz ornungdin turup, chaqqan ornungni yighishtur! Bolmisa, bayraq chiqirishqa kech qalsang, sanga etigenlik nashtiliq bérilmeydu, uning üstige éghir jazalinisen! - Dep, uni agahlandurdi. Buni anglighan ömer békali derhal ornidin turup, öz ornini yighishturushqa tutush qildi. Emma u yette ayliq tutup turulush jeryanida bek ajizliship, maghdursizlinip ketkechke ittik heriket qilalmaywatatti. Bashqa tutqunlarning hemmisi yügürüshüp chiqip kétishti. U ornini yighishturup chiqqanda bayraq chiqirish murasimi alliqachan bashlinip ketken bolup, qatarigha tizildurulghan tutqunlar mejburi halda yuqiri awazliq kanaygha egiship naxsha tolawatatti. Ömer békalinining kéchikip chiqqanliqini körgen gundipaylar uni meydanning otturisigha yalghuz toxtitip qoydi. Hayal ötmeyla naxsha oqush murasimi tügidi. Meydandiki tutqunlar kamérlargha kirip kétishti. Emma, ömer békalinining kirip kétishige ruxset qilmay, uni élip qélip soraqqa tartti.

– Némishqa kéchikip qalding? – Dep warqirap ketti gundipay qolidiki kaltekni deweylep, ömer békali xitayche bilsimu, bilmes boluwélip , qesten'ge

we qorqmastin rusche: «men bilmeymen» dep jawab berdi. Gundipay chüshenmey yene soriwidi, u bu qétim qazaqche chüshenmidim. – Dédi. Shundila axsham uni kamérgha solighan gundipay eqlige kélip:

U chetellik, xitayche bilmeydu. – Déwidi, uni uruwatqan gundipay urushtin toxtap qaldi - yu emma, uninggha bügün nashtiliq bérlmeydighanliqini éytip, kamérgha kirip kétishke ruxset berdi.

Kamérdikiler tamaqqa chiqish üçün teyyarliq qiliwatqan bolup, sa'etning del yette bolushini kütüwatatti. Tutqunlarning belgilen'gen waqitqa qattiq ri'aye qilishi békitilgen bolup, bir minut ilgiri - kéyin heriket qilghanlar qattiq jazalinatti. Shunga héchkim belgilen'gen waqittin burun tamaqqa mangalmaytti. Emma, tamaqqa bolghan teqezzaliqtin kalpuklirini tamshitip, shölgeylirining éqip ketkinimu tuymay qalatti. Axiri sa'et yette boldi. Signal chélinip, kamérdikilerning hemmisi tamaqqa chiqip kétishti. Ömer békali kamérda yalghuz qaldi. Yérim sa'ettek waqit ötmeyla tutqanlar nashtiliq tamiqini yep bolup, kamérgha qaytip kélishti. Tutqunlarning ichide exmetjan isimlik bir bala bar bolup, ömer békali uni bir yerde körgendek qilatti. Shu bala uninggha tamaq bérlmeydighanliqini oylap, bir az qaynaq su alghach kélip, köz ishareti bilen chüshendürüp uninggha berdi. He - néme bolsa, u suda bolsimu ashqazini

bir az nemdiwaldi. Tutqunlar sa'et sekkiz bolghuche kamérda yene mundaq sho'arlarni tovlashqa mejburlandi:

«Birinchi: yashisun shi jin ping, tümen ming yil yashisun; ikkinchi: kommunistik partiye bolmisa, yéngi junggo bolmaytti; üçinchi: dölitimiz bay bolsun, dunyagha xojayin bolsun; tötinchi: biz hemmimiz jungxu'a milliti, jungxu'a milliti hemmidin uluqtur, héchkim bizge qarshi chiqalmaydu; beshinchi: milliy bölgünchilerni xuddi, kochidin ötken chashqanni ur - ur qilghandek, urup yoqitayli!»

Sa'et sekkiz bolghan idi. Yene yuqiri awazliq signal chélindi. Tutqunlar besh minut ichide sinipqa xuddi eskerlerdeki yügürüp kirip bolushti. Ular sa'et on ikkige qeder yeni chüshlük tamaq waqti bolghuche, «dölet marshi we qa'ide - qanunlar»ni öginetti. Uninggha bir mu'ellim mesul qilinghan bolup, u sho'ar we qa'ide - qanunlarni ünlük warqirap turup ögitetti. Eger kimde - kim sho'ar we qa'ide - qanunlarni yadqa éytip bérelmise, uninggha tamaq bérimeytti we éghir jazalinatti. U jazalarning türliri mundaq besh xil idi: «birinchi: töt saqchi teripidin tayaq - toqmaq bilen urulup, ikki qolini tamgha yölep, yigirme töt sa'et tik turghuzup qoyush jazasi; ikkinchi: ach we susiz yigirme töt sa'et yolwas orunduqqa olturghuzup qoyush jazasi; üçinchi: chongluqi bir ademla sighthuchilik qarangghu

zindangha bir kéche - kúndüz solap qoyush jazasi; tötinchi: yaz künliri talada kün nurigha tiklep qoyup, aptapqa qaqlitish, qish künliri muz üstide sa'etlerche turghuzup qoyush jazasi; beshinchi: boynigha qeder sugha chilap qoyush jazasi».

Chüshlük tamaq waqti bolghan idi. Yene yuqiri awazliq kanay chélinidi. Tutqunlar tamaq qachilirini kütürüshüp, lagér ashxanisining aldigha kélip öchretke tizildi. Bir ashpez ustam tamaq usup bériwatatti. Uning ikki yénida - ikki gundipay qarap turatti. Tamaq bérilishtin burun tutqanlar: «shi jinpinggha rehmet, kommunistik partiyege rehmet» dégendek shularni oquytti. Bolmisa, ulargha tamaq bérilmeytti. Herbir tutqungha bir qacha quruq - göshsiz yésiwélek shorpisi we bir taldin mushtumchilik hornan bériletti. Ömer békali xitayche bilsimu, bilmes boluwélip undaq démidi. Buni körgen bir gundipay: «uninggha tamaq bermenglar» dep warqirighanche, uni aghzini buzup tillap ketti we urmaqchi boluwidi, shu arida yene bir gundipay uni tosop: «u xitayche bilmeydu, chetellik» déwidi. Shuningdin kéyin uningghimu tamaq bérildi. Tutqunlar tamaqlirini yep bolup, andin kéyin dersxanigha heydep kirildi we «dölet marshi, üzünde we sho'ar»larni mejburi oqutuldi we yadlitildi. Bu ikki sa'et dawam qildi, uningdin kéyin tutqunlar kamérgha heydep ekélip solandi. Nahayiti qisqa waqit - besh minutla hajetxanigha bérish

waqti bérilip, yene yighiwélinip diqqet sheklide olturushqa mejburlandi. Tutqunlar bir sa'ettin artuq waqit «dölet marshi,üzünde we qanunlar» ni yadqa élip tekrar qildi.

Tutqunlarning emdiliktiki wezipisi bolsa, öz - özini we bashqilarni pash qilish idi. Ömer békalinining lagérgha solanghan téxi birinchi küni bolghachqa, bundaq «pash qilish»ning qandaq bolidighanliqini bilmeytti. U: «emdi qandaq bolup kéter ? Bir - birini chéqish, pash qilish qizip kétermu ? Urush - jédel bolup, tutqanlar bir - birining kalla - qapaqlirini yériship kétermu ? Ishning qiziqini emdi köridighan boldum» dep oylidi ichide. Emma, körgini del uning eksiche boldi , héchkim - héchkimni pash qilmidi. Öz - özini pash qilmidi. Peqet bir nechchisi mejburiyet üçhün: «palanchi manga yotqinimni yighishturup berdi. Pokunchi méni oyghitip qoydi. Memet axun méning dümbemni qashlap qoydi, yaramni téngip qoydi» dégendek héchkimge ziyan yetmeydighan geplerni qilip qoyushatti - de, béshini ichige tiqip, bir nersilerni ögen'gen qiyapetke kiriwélip olturuwélishatti. Tutqunlar alliqachan bir biri bilen qérindashlardek bolup ketken bolup, héchkim - héchkimni chéqishni, sétishni, uning bedilige özliri rahet körüşni xalimaytti. Ular yawuz düşmen aldida jismaniy we rohiy jehettin mustehkem bir gewde bolup uyushup ketken idi.

Ömer békalinining lagéridiki tutqunluq hayati

ikkinchi künige qedem qoydi. Etigen sa'et beshte yuqiriawazliqsignalchélinip, tutqunlarornidinturup, besh minutila yotqan - körpilirini yighishturup, kiyim - kécheqlirini kiyiship meydangha yügireshiti. Tutqunlar dölet marshini bir sa'ettek ünlük towlap, qayta - qayta besh - alte qétimdek oqughandin kéyin, nazaret ichide yataqqa heydep kirildi - de, yene chaza qurup olturup, «dölet marshi, üzünde we qanun»larni yadlashqa bashlidi. Sa'et yettide nashtiliq tamaq bérilip bolghandin kéyin, sa'et sekkizde dersxanigha ekirilip, yene mejburiy halda «dölet marshi, üzünde we qanun» dégendeklerni öginetti. Ömer békali téxi bularni öginip bolalmighan idi. Chüshlük tamaqqa signal chélinip, tutqunlar qachilirini kötürüshüp, lagér ashxanisining aldida tamaq üçhün öchrette turushti. Hemme tutqunlar qachisigha tamaq usup bérilishtin burun, ashpezning yénida qarap turghan gundipaylarning so'aligha jawab bérish kérek idi. Nöwet ömer békaligna keldi. U qachisini ashpezge tenglep turushigha, gundipay uninggha qarap: - toxta! Mawu so'algha jawab ber! Dahi'iyimiz shijjinpingsning üç muhim üzündisi qaysi? – Dep soridi. Ömer békali u so'alning jawabini bilmeytti he jawab bérishnimu xalimidi. Shunga u orusche: «bilmeymen» dep turuwaldi. Buningdin achchiqlanghan gundipay uning qachisini tépip chüshürüwetti - de:

– Mange yoqal, sanga tamaq bérilmeydu! - Dep,

kamérgha heydep ekirip «ikki qolini égiz kötürüp, tamgha qaritip, yigirme töt sa'et tik turghuzup qoyush jazasi»ni berdi. Ömer békali bu jazani tartishqa mejbur idi. Gundipaylar uning néme ish qiliwatqanliqini kamérada közitip qarap turatti. Sella midirlisa, kaméradin: «midirlima» dégen awaz kéletti. Karidorda nazaretchilik qiliwatqan gundipay bolsa, pat - pat ishik yochuqidin qarap: «tik tur» dep warqirap qoyatti. Waqit shunchilik asta ötmekte idi. Uxlash waqti ötüp ketkechke, ömer békalinig közliri torliship, yumulup kétip baratti. Bir qanche qétim u tamgha yölinip qéliwidi, kaméradin körüp turghan gundipaylar birdemdila yügürüp kélip: «hey, tik tur» dep, xuddi ach qalghan ghaljir itlardek warqirap - tillap, uni chöchütüwetti, arqidin qolidiki kaltekni béqinigha yéqip, bir nechchini uruwétetti. Buninggha chidash mumkin emes idi. U yene bir nechche sa'et berdashliq bérip tik turdi. Tün yérim kéchidin ashqanda bolsa, közini zadi achalmidi - de, tizchilapla olturup qaldi. Nazaretchi gundipay kirip, uni yene urdi. Emma, ömer békali yenila ornidin turalmidi we daq yerdila yétip qaldi. Uni «hoshidin ketti» dep oylap qalghan gundipay andin urushtin toxtap, chiqip ketti.

Etisi ömer békali közini échip oyghanghanda tang étip, kün yorup bolghan bolup, kamrdikiler etigenlik tamaqqa chiqip ketken iken. Uning ornidin turghanliqini kaméradin körüşken gundipaylar

yügürüshüp kélip, uni set tillar bilen uni tillap: «waqting toshmidi, yene chüshkiche jazalinisen» dep, tik turghuzup qoydi. Nashtiliqmu bérishmidi. U chishni ching chishlep, yene töt sa'et tik turghandin kéyin chüshlük tamaqqa signal chélindi. Gundipaylar kirip, uning jazasining axirlashqanliqini uqturup, tamaqqa chiqishqa ruxset qildi. Bu waqitta tutqanlar tamaq élish üçün öchretke tiziliwatqan bolup, ömer békalimu öchretke kélip tizilip turdi. Herbir nöwiti kelgen tutqunlardin gundipaylar so'al sorap, jawab béreligenlerge tamaq béretti, bolmisa bermeytti. Bu qétim ömer békaligha nöwet kelgende uningdin so'al sorimay, bu «xitayche bilmeydu» dep, uning tamaq élishigha ruxset qildi. Quruq yésiwélek shorpisi bilen mushtumchilik hornan shu qeder qirtaq we temsiz bolsimu uninggha bir az maghdur kirgüzdi. U burun öz közi bilen körgen we béshidin ötküzgen ziyapet we olturushlardiki heddidin ziyade buyrutulup éship qalidighan we töküwétidighan tamaqlarni köz aldigha keltürüp ichide: «shu künler qandaq künler bolghiydi ? Némishqa shundaq israpchiliq qilghan bolghiyttuq ? Némishqa kishiler ash - tamaqning qedrige yetmigen bolghiydi? Shuning jazasini allah bizge emdi körsitiwatamdu néme ?» Dep oylidi.

Yene nechche kün, heptiler ötüp ketti. Lagérdiki hayat her küni burunqigha oxshashla dawam qiliwatatti. Bu yerde hemme néme mejburlash bilen bolatti. Xuddi tutqunlar bu yerge öz ixtiyari bilen

kelmigendek, héchqandaq néme öz ixtiyarligida bolmaytti. Mejburlashning üstige tutqunlar da'imla tayaqqa tutulatti, soraqqa tartiwalatti, jazalinatti. Héchkimning öz tilida gep qilishigha, so'al sorishigha we jawab bérishke ruxset qilmaytti. Namaz - du'a oqush, pikir we gep - söz qilish hergiz mumkin emes idi. Tutqunlar xuddi bir mashina ademdek kunupkini qandaq bassa, shundaq heriket qilidighan, néme qil dése, shuni qilidighan haletke keltürülüwatatti. Buningdin ömer békali atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» heqqide mundaq chüshenchige keldi: «kespi qayta terbiyelesh merkiz» dégen ismi - jismigha layiq orun emes, bu yerde héchkim, héchqandaq bir kesip bilen terbiyelenmeydu. Tutqunlarning hemmisi dégüdek ilgiri melum bir oqush tarixigha ige we kespiy bilimi bilen shughullangan ademler, ularning qayta terbiyeleshke éhtiyaji yoq. Xitaylarning meqsiti tutqunlarning özige a'it hemme némisidin waz kechtürüp, burunqi kechmishlrini untuldurup, ularning méngisini yuyup - tazilash arqiliq burunqigha oxshimaydighan, bashqiche bir insan yeni bir mashina ademge aylandurushtin ibaret».

Ömer békalinig atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge yötkelgenlikige üç heptige yéqin waqit bolup qalay dédi. Téxiche uning qoyup bérilishidin xewer yoq idi. U bu yerdiki zulum we zalimliqni, xalighanche urush - qiynash,

depsende qilishlarni, gunahsiz insanlarga mejburiy gunah artilip, jazalinishlarni körüp, uni zadila ichige sighduralmidi. Özining «gunahsiz» tutup turuwatqanliqini we bu yerde tartqan azablrini köz aldigha keltürüp, téximu oghisi qaynap, zerdab bolup kétiwatatti. U öz - öziye so'al qoyup: «néme körsem körey, bu yerdin chiqip kétishim kérek» dégen niyetke keldi. Shuningdin bashlap, u gundipaylarga boysunushni xalimidi. Atalmish «dölet marshi»ni yadqa oqushni qetiy ret qildi. «Üzünde we qanun - qa'ide»lerni tekrar qilmidi we ögenmidi. Gundipaylarmu uning bilen qarshiliship, uni üç - töti birliship, sörep dégüdek bashqa bir yalghuz kishilik kamérgha élip chiqip, qara tömürdin yasalghan yolwas orundiqta olturghuzup, «ash - nan bermey yigirme töt sa'et olturghuzup qoyush jazasi» berdi. Tömür orundiqqa put - qollar zenjir bilen baghlap, chétiwétilgenliktin, midir - sidir qilghili bolmaytti. Yota - kasiliringiz aghrip, ichi - ichige ötüp ketkenliktin, udulla nérwingizgha bérip tégetti. Bara - bara héch némini sezmes bolup, bedininingiz xuddi olturghan tömür orundiqtek muzdek soghuq, tömürdek qattiq bolup kétetti. Uyqungiz qattiq tutup ketkende bolsa, béshingiz yerge sanggilap qalatti - yu,emma uxlawatamsiz yaki oyghaqmu héchnémini bilgili bolmaytti. Qorsaq ach we ussuz bolghachqa, sizni teretmu qistimaytti. Qolliringiz uyushup qalghandek bolup, xuddi hélila qétip qalidighandek,

héssiyatqa kélip qalattigiz - de, özingizning jéni - özingizge éghir kélip qalatti.

Axiri yigirme töt sa'et toshti. Ömer békali tömür orunduqtin boshitilghandin kéyin ornida turup mangalmay, yerge tizlinip olturup qaldi. Gundipaylar uni sörep élip chiqip, esli kamérigha soliwetti. Uning kalpukliri qurup, zey baghlap ketkenlikini körgen kamérdashliri uninggha azraq su berdi. Kamér bashliqi bolghan birsi gundipaygha yélinip yürüp, bir tal moma we qaynaq su ekélip berdi. U bir az maghdurgha kélip, köz aldida turghan kamérdashlirini körelidi we ulargha isharet bilen salam berdi. Emma uzaq ötmey, özimu tuymighan halda uyqugha ketti.

Lagérdin hayat yene oxshashla zorlash - mejburlash, urush - qiynash bilen dawam qiliwatatti. Turupla tutqanlar hoshidin kétép yiqilip chüshüp ketti. Arqidin yoqap kététti. Uni doxturxanigha élip kettimu yaki ölüp ketken bolsa, apirip köydürüwettimu bilgili bolmaytti. Ömer békaliy kündin - kün'ge qetiy niyetke kélip, qarshiliqni dawamlashturiwerdi. Héch némini ögenmidi. Naxsha - sho'arlarni oqumidi. Xitayche bilsimu - bilmeske sélip, gep qilishni ret qildi. Buninggha chidimighan gundipaylar uni yene jazalashni qarar qilip, opche kamérdin yötkep chiqip, bir kishilik qarangghu kamérgha solap qoyushti. U qarangghu kamérda bir kéchini chishini - chishlep uyqusiz

dégüdek ötküzdi - de, etisi tang yorughanliqini perez qilip biliwalghandin kéyin, ishikni tépip, warqirap - jarqirap, gundipaylarning qulaq - méngisini yewetti. Buninggha taqet qilalmighan gundipaylar ehwalni bashliqigha melum qildi. Lagér bashliqi ehwalning chataqliqini körüp, yuqirigha melum qildimu qandaq ? Bir nechche sa'et waqit ötkendin kéyin gundipaylarga buyruq qilip, uni boshitip chiqti we lagér ishxisisigha élip keldi. Uni ishxisanida sheherlik saqchi idarisidin kelgen ikki saqchi saqlap turghan iken, lagér bashliqi bir qeghezge ömer békalini qol qoydurup, saqchilargha ötküzüp berdi. Kelgen saqchilardin birsi uyghur bolup, u xitay tilda sözlesh qa'idisini buzup, uninggha uyghur tilida: «ömer békalining бүгүндin bashlap qoyup béridighanliqini, pasporti qayturup bérilip, wiza qoyup béridighanliqini, uning 15kün ichide xitay chégrasidin chiqip ketse bolidighanliqi»ni uqturdi. Buni anglighan ömer békali uninggha tene qilip:

– Axiri méning gunahsizliqimni étirap qilipsilerghu? – Déwidi. Umu: shundaq boldi, siz heqiqeten gunahsiz qamalghan idingiz. Erz qilisingizmu meyli. Emma, payda alalmamsizmikin? – Dep qoshup qoydi. Ömer békali uninggha erz qilish niyitining barliqini ochuq éytip olturmay: - qéni, kéyinki ishlargha qaraymiz? – Dep qoydi.

Saqchilar ömer békalining somka - chamadanlirini xéli uzaqta izdep - tépip bérip,

kechke yéqin uning qaramay shehiridiki singlisining öyige apirip qoydi. Akisining halini körgen singlisi uni eng ésil tamaqlar bilen kütüwal-di. Etisi u saqchi idarisige bérip, wiza qoyulup - teyyarlap qoyulghan pasportini tapshuruwal-di - de, béketke bérip, kechte ürümchige mangidighan poyiz béli-ti élip, ürümchige qarap yolgha chiqti. U ürümchige kélipla pichangha baridighan aptobusqa almiship, etisi etigende pichangha yétip keldi. Oghlining bir tére - bir ustixan bolup qalghinini körgen ata - anisi köz yashlirini tutalmidi we derhal hoylisida bordawatqan bir qozini soyup, oghlini bir hepte qoy göshi shorpisi bilen baqti. U yolgha chiqmisa bolmaytti. U xoshlishish aldida atisigha özining xitay hökümiti üstidin béyjinggha bérip erz qilidighanliqini éytiwidi. Atisi uninggha nesihet qilip: «oghlum bu niyitingdin waz kechkin! Chünki, bularning hemmisi bir janggalning qaghiliri, héchqachan qagha - qaghining közini choqumaydu, ejdiha héchqachan bir - birige ot chachmaydu. Shunga séning erzingni anglaydighan adem chiqmaydu! Bikargha aware bolisen oghlum! Eng yaxshisi sen awwal qazaqistangha chiqiwal, andin u yerde turup, erz - dawayingni dawam qilsang hemmidin yaxshisi shu. Sen u yerde bixeter bolisen. Hem qazaqistan hökümitining qollishigha érisheleysen.» - dédi.

Ömer békali ata - anisi bilen xoshliship, 12 - ayning 3 - küni pichandin - turpangha kélip, andin

poyiz bilen ürümchige keldi. Ürümchidin poyizgha almiship méngip, etisi etigende yeni 12 - ayning 4 - küni qorghas chégra éghizigha sa'et 9 da yétip keldi. Chégradin kirip - chiqiwatqanlar anche köp emes idi. Ömer békaliğa nöwet keldi. Tekshürgüchi saqchi uning pasportigha qarap, xuddi uningdin bir nerse tépiwalidighandek inchilik bilen waraqlap - qarap ketti. Andin uning chirayigha qarap, yene bir qétim sélishturiwetkendin kéyin:

– Sen toxtap tur! - Dep, uni toxtitip qoyup, bir demdin kéyin bashqa ikki saqchini chaqirip keldi. Ularning ichidiki qiysiq köz, yoghan qorsaq, ottura boy birsi bashliqi bolsa kérek? Uning pasportini körgendin kéyin chirayini ghelite pürüshürüp:

– Sen qazaqmu? Qachan qazaqistan girajdani bolghan? Qachan junggogha kelgen, némishqa kelgen? – Dégendek nurghun zörüriyetsiz so'allarni soridi. Ömer békali qaramay saqchiliri bergen höjjetlerni körsetkendin kéyin téximu heyran qélip: «sen jinayet ötküzgenmu?» - Dep soridi. Ömer békali: - «yaq, men durus adem» - dégen jawabni bergendin kéyin, u gazir közini ghelite oynitip, u yer - bu yerge xéli uzaq téléfon qildi. Chüshlük tamaq waqtimu ötüp ketti. Ömer békali tit - tit bolup kétip baratti. Saqchilar yenila chong ish tépiwalidighandek, öz - ara kusurliship, téléfon qiliship, waqitni sozmaqta idi. Axiri gazir köz xitay zuwangha keldi:

– Bir mesileng yoq iken, chégradin ötseng

bolidu. Yene kélemsen? – Dep sorap qoydi. Ömer békali özining oylighanlirini uninggha dégüsi kelmidi. Emma, béshini biliner - bilmes «yaq» dégendek lingshitip qoyup, somka - chamadanlirini élip chégradin ötüp ketti.

Ömer békali chégradin ötüpla kök asmangha qarap: «ah, erkinlik! Sap hawa! Güzel tebi'et! Men silerge axiri érishtim» – dep warqiriwetti. Hélimu yaxshi etrapida adem az bolghachqa, héchkim tuymighandek qilatti. U aptobus - poyiz dégendek nersilerni saqlap turmay, taksidin birni kira qilipla almutigha qarap yol aldi. Uninggha taksi shundaq asta kétiwatqandek bilinmekte idi. Eger qaniti bolghan bolsa uchupla ketküsi bar idi. U söyümlük ayali we omaq baliliri intayin séghinghan idi. Taksi texminen üç sa'ettin artuq yol mangghandin kéyin, almutigha yétip keldi. Taksichi uni udul öyige apirip qoydi. Öydikilerning uning kélishidin xewiri bolghachqa, etigendin béri saqlawatqan bolup, közliri töt bolup ketken idi. U ishiktin kirishigila baliliri: «dada, jénim dada!» Déyiship yügürüp kélip, uning quchiqigha özlirini étishtti. Ayalimu mishildap yighlighiniche uninggha ésildi. Ular xéli uzaqqiche yighisini basalmidi. Uning qorsiqi échip, üçeyliri tartiship qéliwatatti. Axiri chidimay: «ash barmu?» Dep, towlap saldi. Ayali alliqachan tamaqni teyyarlap qoyghan bolup, hayt - huyt dégüche issitip teyyar qildi. U bir - ikki qacha tamaqqa toyidighandek

qilmaytti. Emma, ikki qacha yepla toyup qaldi - yu, ayalidin:

– Yene barmu? - Dep soridi. Ayali heyran bolup:

– Ete yemsizkin? – Déwidi. U:

– Yaq! Hazir ekel! Men uni ashu lagérdiki tutqanlar üçün yéyishim kérek! Men lagérdin ayrilidighan chaghda bir qanche kamérdashlirim mendin «ömer! Biz üçün bir qoshuq polu yep qoy, men üçün bir qacha leghmen yep qoy! Men üçün somen, men üçün manta... dep ötün'gen idi» dégenni ayaligha sözlep berdi - de, üçinchi qacha tamaqnimu yewetti. Emma kéchiche meydisi aghrip xéli uzaqqiche uxliyalmay qaldi.

Ömer békali qazaqistangha kélip a'ilisi bilen jem bolghandin kéyin, bir mezgil özini kütti. Salametlikni tekshürtüp chiqti. Chünki, lagéridiki waqitta burun qismi aghrip, tekshürtüshke imkan bolmighanidi. Tekshürüsh netijiside, uning «burun yallughi» késilige griptar bolghanliqi éniqlandi. Yallugh alliburun ménge qismigha kéngeygili bashlighan bashlighan iken. Eger waqtida dawalanmisa méngisige ötüp kétishi mumkin iken. Shunga u waqitni jiddiy tutup, almuta sheherlik ichki késellikler doxturxanisida opératsiye qildurup, bir qanche kün yétip qaldi. Özi doxturxanida bolsimu, u könglide, sherqiy türkistanda tutqundiki qérindashlirining ahu - zari ahu zarini tashqi dunyagha ashkarilap, xelqara axbaratlargha bildürüshni oylaytti. U bir

heptige qalmayla saqiyip doxturxanidind chiqti. Buningdin xewer tapqan almutidiki ezimet séríkjan bilash oghli bashchiliqidiki «ata yurt pida'yliri teshkilati» ning ezaliri yoqlap keldi we uningdin pütün ehwallarni igiligendin kéyin, 2017 - yili 12 - ayning 27 - küni azadliq radiyosi uni ziyaret qilip, «lagér tutqunlirining paji'esi» toghrisidiki axbarat maqalisini anglatti. Shuningdin kéyin ömer békali xelqara axbaratlargha chiqishqa bashlidi.

2018 - Yilning kirishi bilen ömer békalinig salametlikimu kündin - kün'ge yaxshilinishqa bashlidi. Shuning bilen «ata yurt pida'yliri»ning xadimliri uni nechche künde bir ziyaret qilip turdi. Ularning tonushturushi bilen almutadiki üç téléwiziye qanili uni tekliq qilip, «axbarat élan qilish ziyariti» uyushturdi. U bu pursetni gheniyet bilip, sherqiy türkistandiki lagér tutqunlirining paji'esini qazaqistan xelqige ashkarilidi. Uni axiri uyghurlarmu izdep tapti. Kanadadiki uyghur pa'aliyetchisi ruqiye turdush xanim uningha téléfon qilip, «amérika birleshme axbarat agéntliqi» uni ziyaret qilmaqchi bolghanliqini xewer qilghanda, u u buni xushalliq bilen qobul qildi. Shuningdin kéyin uzaq ötmey «amérika birleshme axbarat agéntliqi» ning dangliq muxbiri geri üç kishilik guruppa bilen almutagha kélip uni ziyaret qildi. 5 - Ayning 17 - küni «birleshme axbarat agéntliqi» we «washin'gton pochta géziti»de ömer békalinig sherqiy türkistandiki lagér hayati

teswirlen'gen maqalisi élan qilindi. Emma shu küni qazaqistan saqchiliri uni izdep kélip: «séning öyüngde térrorchilar yoshurunghan bolushi mumkin» dégendek toqunaq bahaneler bilen uning öyini axturdi we uninggha sherqiy türkistanda béshidin ötkenlerni ashkarilimasliq heqqide tehdit saldi. Ehwalning chataq ikenlikini bilgen ömer békali öyini bashqilarning namigha ötküzüwétip, heydewatqan mashinisidin birsini sétiwétip, 5 - ayning 19 - küni qazaqistandin türkiyege yolgha chiqti.

Ömer békali türkiyege kelgendin kéyin, sherqiy türkistandiki «lagér tutqunliri»ning paji'elirini axbaratqa ashkarilashni dawam qildi we nurghun axbaratagéntliqiningziyaritiniqobulqildi. Buningdin olturalmay qalghan xitay hökümiti uningdin öch élish üçün, pichandiki yashanghan ata - anisi, akisi we acha - singilliri we ayali roshen'gülning ghuljidiki tughqanlirininimu tutqun qildi. Shuning bilen birge roshen'gül we balilarningmu almutada turushi qiyinlashti. Shundaqla ular a'ile boyiche jem bolup, bille yashashni arzu qilatti. Axiri ular 9 - ayning 16 - küni almutidin türkiyege qarap yolgha chiqti. Emma, ular xitay da'irilirining «térrorchi a'ilisi» dégen yalghan melumati seweblik, istanbul ayroportida tutup qélindi. Ömer békali derhal «erkin asiya radiyosi» qatarliq dunyadiki xéli köp axbarat agéntliqlirigha, ayalining jiddiy ehwalini melum

qildi we yarem telep qildi. Netijide, buningdin xewer tapqan her qaysi axbarat agéntliqlirining bu mesilini dunyagha ashkarilishi we türkiye hökümitige bésim qilishi, bolupmu erkin asiya radiyosi uyghur bölümidiki gülchéhre xanimning toxtimay, uning bilen körüşüp, mesilini dunyagha ashkarilishi we türkiyediki sherqiy türkistan teshkilatlrining arilishishi bilen qoyup bérilip, türkiye chégrasigha kirishke muwapiq boldi. Shu mezigilde yene xitay saqchiliri uninggha téléfoni qilip, eger u lagérdiki ehwallarni dawamliq ashkarilashni toxtatmisa, uningdin öch alidighanliqini, aqiwitining yaxshi bolmaydighanliqini éytip tehdit saldi. Dégendek, 9 - ayning 18 - küni xitay hökümiti uning atisi bekri ibrahimni shéhit qildi. (Rehmetlik bekri ibrahimning yatqan yéri jennette bolsun. Amin!)

Ömer békali mundaq deydu: «xitay hökümiti méning lagér tutqunlirining paji'elirini sirtqi dunyagha ashkarilighanliqimdin öch élish üçün, méning ata - anam, aka - singillirim we ayalim roshen'gülning acha we singillirini tutqun qilip, jaza lagérigha qamidi. Emma, men heqiqetni anglitishtin hergiz toxtap qalmidim we menggü toxtap qalmaymen. Chünki, men xitayning jaza lagérigha qamalghan milyonlighan qérindashlirimning échinshliq paji'esige shahit boldum. Ular bilen bille yattim, teng azab tarttim, xitaylarning ularni sewebsiz tutqun qilip, urup - qiynashliri héchqachan

köz aldimdin ketmeydu. Men jaza lagéridin ayrilidighan chaghda, qérindashlirimning manga qarighan ümidlik közliridin bir nersini sezgen idim. U bolsimu: «ömer bizni untup qalma! Bizning ehwalimizni tashqi dunyadiki qérindashlirimizgha, insanperwer kishilerge, xelqara jama'etke, insan heqliri teshkilatlirigha we b d t gha yetküzgin» dégendin ibaret idi. Eger men bu ishlarni qilalmisam, qandaqmu wijdanimgha yüz kéleleymen? Qandaqmu rahet yashiyalaymen? Men her qachan bir qacha tamaq yésem, shu jaza lagéridiki qérindashlirimning bir tal mushtumchilik hornangha qorsiqi toymay, ach qalghan haliti köz aldimgha kélidu - de, tamaq gélimdin ötmey, olturup qalimen. Kashki, ularmu erkin bolghan bolsa, ularmu men yégen tamaqlarni yéyeligen bolsa dep oylaymen. Her qétim namazdin kényinki du'alirimda ularning baldurraq shu leniti «jaza lagéri»din qutulup chiqishini, azadliq - erkinlikke érishishni ümid qilimen.

Axirida u tashqi dunyagha mundaq xitab qilidu: «ey! Insaniyet dunyasi, siler sherqiy türkistandin ibaret bir üsti ochuq türmige aylangan jayning barliqini bilemsiler? U yerde her qaysinglar emdi: «qayta tekrarlanmaydu» déyilgen «jaza lagéri» meydangha keldi. Uning qayta meydangha kelgenlikini bilmemsiler? Silerning közünglar kor, quliqinglar gasmu? Eger undaq bolmisa, mana men uning mewjutluqining shahitimen. Xalisanglar men

uni silerge sözlep bérimen.»

ddd

M
untuyal

1. Ösmü s

Méhrigül
küni cherche
tughutida be
jennette bols
chong anisi
méhriban bir
öz yénigha
qilidu. Ana ö
qarap mu'am
özlishop kétid
cherchende
mektepe oq

Méhrigül
mektep we at
uyghur ösmü
üchün ijad q
qobul qilini
shehirige oq

Méhrigülning menggü maydighan kechürmishliri

Arlik dewri we shawgü'en weqesi ewebidin tutulup solinishi

tursun 1989 - yili 12 - aying 28 -
nde tughuldi. Uning anisi shu qétimliq
xtke qarshi ölüp kétidu. (Yatqan yéri
un, amin!) Shuning bilen méhrigülni
béqip chong qilidu. Kéyin dadisi
anigha öylen'gendin kéyin, méhrigülni
ekéliwélip akiliri bilen bille chong
ögey bolsimu méhrigülge öz balisidek
ile qilghachqa, u tézla yéngi anisigha
du. U oqush yéshigha yetkendin kéyin,
bashlanghuch we toluqsiz ottura
uydu.

toluqsiz otturini tügetkendin kéyin,
a - anisining qiziqturushi bilen xitaylar
arlikirini terbiyelep, assimilyatsiye qilish
ilghan atalmish «shinjang sinipi»gha
p, gu'angdung ölkisining jangwén
ushqa keldi. Méhrigül bu chaghda

bu atalmish «shinjang sinipi» ning mahiyitini chüshenmeytti. Uning ata - anisi uninggha:«qizim, bu hökümetning yaxshi siyasiti. Hökümet shinjang xelqige étibar bérip, yash - ösmürlerni tereqqiy qilghan ichkiri ölkilerde terbiyelep, yuqiri bilimlik qilip yétishtüridu. Aliy mektep imtihanigha ellik nomur qoshup béridu. Kelgüside yaxshi xizmet tapalaysiz» dep chüshendürgenidi. Semimiy méhrigül: he - e, bu shundaq oxshaydu dep, ata - anisining gépige ishinip bu yerge oqushqa kelgenidi. Emma u, bara - bara bu atalmish «shinjang sinipi»ning ghelite we sirliq bir oqutush ikenlikini hés qilishqa bashlidi. Bu atalmish «shinjang sinipi» oqughuchilargha mexsus ikki yétekchi oqutquchi bille kelgen bolup, u oqughuchilarni kéche - kündüz nazaret qilatti. Oqughuchilargha xitay siyasiti we idiyesini teshwiq qilatti. Ularning öz ixtiyari boyiche heriket qilishigha yol qoymaytti. Sirtqa chiqishigha, we bashqilar bilen körüshige yol qoymaytti. Uyghur oqughuchilarni özining örp - aditi boyiche yashishigha yol qoymaytti. Ulargha xitay medeniyitini ögitetti we öginishke mejburlaytti. Shu sewebtin oqughuchilar özlirini bir «qotangha solanghan padilar»dek hés qilishqa bashlidi.

2009 - Yili 6 - ayning 26 - küni jangwén shehirige qoshna bolghan shawgü'en shehiride bir paji'elik weqe yüz berdi. Buningdin bir nechche

ay ilgiri sherqiy türkistanning qeshqer toqquzaq nahiyesi tewesidin shawgü'endiki bir oyunchuq zawutigha bir nechche yüz uyghur yash oghul - qizliri mejburi ishlemchilikke élip kélin'gen idi. Bu zawutta yene bir nechche ming xitay ishchilarmu bar idi. Ular «töwen ma'ashliq uyghur ishchilar»ning kelgenlikini anglap, uninggha intayin narazi bolghan idi. Ular he désila uyghur ishchilarni kemsitetti we tillap - haqaret qilatti. Uyghur ishlemchiler bolsa yawash déhqan baliliri bolup, axsham - etisi yataqtin bashqa yerge chiqmaytti. Künde nechche on sa'etlep bash kötürmey ishleytti. Ularning bu yawashliqini körgen xitaylar ulargha tuzaq qurup, edipini béríp qoyush üçün «uyghur erliri - xitay ayallargha basqunchiliq qildi» dégen pitnini toqup chiqirip, kéchide uyghur ishchilar yatiqida uxlawatqanda basturup kirip, kaltek - toqmaqlar bilen qoghlap yürüp - urup, on nechche yash yigit - qizni öltürüwetti. Yüzligen uyghur ishlemchiliri yarilandi. Emma, xitay hökümiti bu qatil - lükcheklerni tutup - solimastin eksiche, etisi uyghur ishlemchilerni tutup - solap tekshürdi we soraq qildi. Buning bilenla qalmay shawgü'endiki we yéqin etraptiki uyghur tijarechi we oqughuchilarni tutup solidi hem soraq qildi. Shu qatarda méhrigül oquwatqan atalmish «shinjang sinipi» diki oqughuchilarnimu tutup ekélip, 8 kün türmige oxshash bir yerge solap, shawgü'endiki bu weqege

qandaq qaraydighanliqi toghrisida so'al - soraq qildi we ularni qorqutup:«bu weqeni héchkimge, héch yerge tarqatmasliq» heqqide qattiq agahlandurush qildi. Mejburiy wediname aldi. Siyasiy öginish qildurdi. Nazaretchi mu'ellimning déyishiche: «gunah uyghur ishchilirida bolup, ular bashqilarning héssiyatigha chéqilidighan ish qilghanmish, andin adem urup, térrorchiliq qilmaqchi bolghanmish. Shunga, xenzu ishchilar özini qoghdash üçün topliship chiqqanmish. Her ikki tereptin ölüsh we yarilinish bolghanmish. Buning hésabi kéyin qanun boyiche birterep qilinarmish».

Méhrigül we sawaqdashliri deslepte nazaretchi mu'ellimning déginige ishinip qalghan idi. Chünki, weqe bolghan waqitta bu atalmish «shinjang sinipi»diki oqughuchilarni sekkiz kün solap qoyghanning üstige, xéli uzaqqiche mekteptin sirtqa chiqirilmidi , peqet, ürümchide «beshinchi iyul weqesi» bolghandin kéyinla, ular ishning heqiqitini biliwalidi.

2009 - Yili 7 - ayning 5 - küni ürümchide uyghur yashliri we oqughuchiliri hökümet «shawgü'en weqesi» ni adil bir terep qilmighanliqi üçün heq - adalet telep qilip, namayishqa chiqqan idi. Emma, bu weqe xitay hökümiti teripidin qanliq basturulup, nechche on ming uyghur yash oghul - qizliri öltürülgen idi. Shuningdin kéyin méhrigül nazaretchi mu'ellimning dégenlirining yalghan

ikenlikini, weqening qanun boyiche adil bir terep qilinmighanliqini biliwaladi. Hemde u öz - özige so'al qoyup:«bu qandaq ish? Bu qandaq adalet bolsun? Uyghur ishchilar bashqilar teripidin urup, yarilandurup , öltürülse, yene ulargha töhmet artip ularni: lükchek, térrorchi dése bu qandaq adalet bolsun? Mu'ellimning bu weqe qanun boyiche bir terep qilinidu dégini quruq gep boluptighu? Ular qanun boyiche bir terep qilinghan bolsa, ürümchide uyghur yashliri ulargha heq - adalet telep qilip namayish qilghan bolattimu?»

Shuningdin kéyin méhrigül xitay kommunistik partiyesi bashquruwatqan bu dölette «adalet we hoquq» dégen nersining yoqliqini, uyghurlar we bashqa kichik milletlarning ikkinchi sinip qatarida kemsitidighanliqini tonup yétip, qelbide muhebbet we nepret tuyghusini éniq shekillendürdi. Shuning bilen u tiriship oqup, netije qazinish arqiliq özining qandaq bir milletning perzenti ikenlikini körsitip qoyush qararigha keldi - de, toluq ottura mektepni ela netije bilen püttürüp, gu'angju uniwersitéting soda - iqtisad kespige qobul qilindi. U bu mektepte tiriship yaxshi oqudi. Hemde buninggha qana'et qilipla boldi qilmay, oqush püttürgendin kéyin chetelge chiqishni niyet qildi. U chetelde heq - adalet we insanliqning némilikini ögenmekchi idi. Shundaq qilip, u en'gliye uniwersitétigha imtihan bérip, imtihandin ötti. Eslide u londongha

bérip oqusimu bolatti. Emma, u özining iqtisadiy shara'itigha qarap, turmush shara'iti töwenrek bolghan misirda oqushni qarar qildi. Shuning bilen u 2011 - yili 9 - ayda en'gliyening misirning qahire shehiride achqan «en'gliye uniwersitéti soda-iqtisad fakultéti»ni tallap, qahirege oqushqa keldi.

2. Weten'ge qaytish we birinchi qétimlik tutulushi

Méhrigül misirning qahire shehiridiki en'gliye uniwersitétigha oqushqa kelgandin kéyin, misir jemiyyitige tézla özlishop qaldi. Qahire shehiri dunya sayahet merkezlirining biri bolupla qalmastin belki, hawasi issiq we qurghaq bolup, méhrigül tughulup ösken cherchenning hawa shara'itigha intayin oxshaytti. Misir xelqi köyümchan, aqköngül, baghri yumshaq we yarem söyer xelq idi. U mektipide özidin bir qarar yuqiri sinipta oquydighan mexmut exmet isimlik bir misirliq yigit bilen tonushup qaldi. Bir mezgildin kéyin u yigit méhrigülge toy qilish telipi qoydi. Emma, méhrigülning ata - anisining ruxsitisiz toy qilishi mumkin emes idi. Yigitning ching turushi bilen ular nikah qilip, bir mezgil yashashni qarar qilishti. Yigit we qiz bir - birining siniqidin ötüşken idi. Shuning bilen méhrigül cherchendiki ata - anisigha xewer qilip, ularning toy chéyi ötküzidighanliqidin xewer berdi.

Méhrigülning ata - anisi bir nechche ayliq yol teyyarliqidin kéyin cherchendin - misirgha yétip

keldi. Ilgiri méhrigül toy qilidighan yigitining misirliq ikenlikini ata - anisigha xewer bermigen idi. Dadisi heqiqiy ehwalni uqqandin kéyin bu toygha qoshulmay qoydi. Méhrigülning dadisi uyghur enenisige mayil, millet we wetenni söyidighan kishi bolup, méhrigülning bir chetellik bilen toy qilip, bala - chaqilirining chetellik bolup kétishtin endishe qilatti. Shunglashqa, u qizi méhrigülning misirliq bilen ajriship, weten'ge qaytishni, wetende xizmet tépip ishlep, bir uyghur yigiti bilen toy qilishni telep qildi. Emma méhrigül buninggha kéchikken idi. Chünki u hamilidar bolup qalghili ikki aydek bolup qalghanidi. Méhrigülning dadisi uni bille élip ketmekchi bolghan bolsimu, emma méhrigül we yigit balini tughup bolghandin kéyin bérishni ulardin yalwurup ötündi. Shuning bilen na'ilaj ular weten'ge qaytip ketti. Emma méhrigülning dadisi uninggha eger tughup bolghandin kéyin balilarni élip, choqum weten'ge qaytip kélish kéreklikini, balilarni özige tapshurup bérishi kéreklikini, ularni tapshuruwalghandin kéyin uni özi bir qolluq béqip chong qilip, bir uyghur perzenti qilip yétishtüridighanliqini éytip nesihet qildi. Méhrigül dadisining bu nesihetige maqul boldi.

2015 - Yili 3 - ayda méhrigülning közi yorup, allahning iltipati bilen üç kézek balisini dunyagha apiride qildi. Ularning ikkisi oghul, birsi qiz idi. Baliliri ikki ayliq bolghandin kéyin u özining

wedisige, ata - anisining nesihetige emel qilip, balilirini élip, 2015 - yili 5 - ayning 13 - küni sherqiy türkistangha qarap yolgha chiqti. Méhrigül we üç kézek balisi uchqan ayropilan kechke yéqin ürümchi shehirining hawa tewelikige yétip kélip, yerge qonush üçün töwenleshke bashlidi. Méhrigül özini xuddi bir yultuzlar türkümi ichige kirip kétiwatqandek, bu yultuzlar türkümi ularni arisigha éliwélip, ghayib bir dunyagha élip kétédighandek hés qilmaqta idi. Töwende pilildap yéniwatqan san - sanaqsiz chiragh nurliri ghelite jimirlap, xuddi «ürümchi silerni qarshi almaydu» dégendek qiliwatatti. Ayropilan pesligenche, yéqinla yerdin körünidighan, qizil tagh choqqisigha sélinghan pelempeysiman munar xuddi, zeherlik yilanning neshtéridek hélila uzirap kélip, bowaqlarning qénini shoriwalghandek ghelite tuyghu bérip, méhrigülning könglini ghash qilip qoydi. Méhrigülning yüriki jighghide qilip qaldi - de, ghelite xiyalgha chüshüp ketti: «qiziltagh eslide bir uxlap yatqan ejdihamu néme? U ashu neshtiri bilen nurghun ademning qénini sümürüwalghankende? Shuning üçün uning renggi qizilgha aylinip ketken oxshimamdu?» Méhrigülning köngli bir xil bolup qaldi. U ürümchige saq - salamat chüshüp, özini kütüwélish üçün kelgen ata - anisi bilen körüshüp, yurti cherchen'ge tézraq bériwélishni, üç kézek bowiqini cherchenning illiq hawasida nepeslendürüp,

suwadan téreklirining yaghichidin yasalghan böshükke bölep, shorluq tupraqta béqilghan paqlan göshliri bilen béqip, cherchenliklerde saklam - timen chong qiliwélisni arzu qilatti.

Ayropilan chaqlirining dük - dük qilip yerge urulup, gharqirap méngishidin uning ürümchi tupriqigha qonghanliqi bilinmekte idi. Méhrigül üchkézek balilirini élip, ayropilandin chüshüp chiqish ishikige keldi. Emma, méhrigül chiqish ishidiki kontroldin chiqirilmidi. Ular méhrigülning cheteldin kelgenlikini alliqachan bilip bolghan bolup, tekshürgüchi saqchilar ularni bashqa bir ishik yénidiki ishxanigha élip kélishti. Bu yer «alahide saqchilar ishxanisi» bolup, qoralliq saqchilar tapancha, aptomat we kaltekler bilen heywe qiliship turatti. Pakarraq, choshqidek semrip ketken, qisiq köz bir saqchi oruq, égzizrek kelgen, yapma qapaq yene bir saqchigha koldurlashqa bashlidi. Méhrigül xitayche bilgechke uning néme dégenlikini chüshiniwatatti.

– Misirdin keptimu?

– He'e! Bizge alliqachan xewer kélip bolghan idi.

– Neq térrorchining özini qolgha chüshürüpsilerde!

– Shundaq bolushi mumkin, bizning jaza qorallirimiz uni choqum iqrar qilduralaydu!

– Toghra, bizning asmangha yayghan torimiz,

yerge qurghan qapqinimizdin héchqandaq bir térrorchi qéchip qutulalmaydu!

– Pasport we kimliklerni qandaq qilimiz?

– Derhal musadire qilinglar, hemme nersilerni axturup, cheteldin ekelgen eksiyetchi kitab, xet - chek, gézit - jurnal parchiliri barmu - yoq? Tekshürüp chiqinglar!

– Xop bashliq! - Déyiship, töt - besh saqchi méhrigülge tengla yamashti. Pütün kiyim - kéчек we yanchuq - somkilirini axturushti. Balilar harwisining ichi - téshi we xaltilirinimu axturushti. Emma, özliri kütüshken nersining héchqaysisini tapalmidi. Buni körgen saqchi bashliqi chirayini pürüshtürgenche warqirap ketti: «u bizning jaza qorallirimizning temini tétighandila, özining térrorchiliqini iqqar qilidu».

– Balilirini qandaq qilimiz bashliq? Ular junggo girajdani emesken, ularnimu qolgha alimizmu?

– Elwette, térrorchining balisi bolghandin kéyin, ularmu térrorchi bolidu - de, bille élip ménginglar! Biz qolgha chüshken oljilarni junggo puqrasimu yaki chet el puqrasimu dep qarap olturmasliqimiz kérek!

– Türmige élip baramduq yaki «kespi qayta terbiyelesh merkizi»gimu? – Dep soridi saqchilardin biri.

– Way qapaqbashlar, elwette türmige apirimiz, u dégen «térrorchilar gumandari» tursa, qattiq

soraq qilinishi kérek!

– Xop, bashliq! - Déyiship, töt saqchi xuddi heqiqiy bir térrorchini tutuwalghandek méhrigülge tengla tashlandi, balilirini uningdin tartiwélip, qoligha koyza saldi we béshigha qara xalta keydürüp, itterginiche méhrigülni ayrim bir mashinigha ilip chiqishti. Balilirini ayrim bashqa bir mashinigha élip chiqti. Bu waqitta méhrigül: «balirimni nege apirisiler? Méning balirimni qayturup béringlar, men ulardin ayrilmaymen!» Dep warqirap ketti. Shu haman bir saqchi yénidin qatlanghan bir latini chiqirip, uning aghzigha tiqip keplep qoydi - de, ittirgenche mashinigha kirküzüwétishti.

Alahezel yérim sa'ettek mangghandin kéyin, mashina bir yerde toxtidi - de, daranglitip bir ishik échilghandin kéyin, mashina yene qozghilip, yigirme ottuz métirdek méngipla yene toxtidi. Saqchilar: (leyla) kelduq déyiship, méhrigülni ittirgenche bir binaning ichige élip kirdi we yigirme - ottuz qedemche uni piyade mangghuzghandin kéyin, toxta! - Dep uni toxtatti we béshidiki qara xaltini éliwetti. Méhrigül közini uwiliwétip , etrapigha shundaq qarapla chöchüp ketti. U rasttinla türmige élip kélin'gen idi. Qabahetlik bir menzire köz aldida peyda boldi: qatarigha ketken nurghun kichik - kichik öylerge tömür ishikler békitilgen bolup, hemmisi dégüdek quluplaqliq idi. Ishik üsti we karidorning herbir bolung - puchqaqlirighiche

közitish kamérase ornitilghan idi. Karidorda her xil qoral we kaltek kütürüşken saqchilar heywe qiliship, uyaqtin - buyaqqa méngip yüretti. Yéqinla yerdiki bir kamirdin: «wayjan - wiyey, boldi qilinglar, méni urmanglar, men iqqar qilay!» Dégen awaz anglandi.

– Mang! – Dep dümbisidin ittirgenche warqiridi bir saqchi méhrigülning arqisidin, – bu ishxanigha kirgin, séning türme hayating bu yerdin bashlinidu. Méhrigül chöchüp kétip, kamirning bosughisigha putliship yiqilip ketkili tas qaldi - de, ghachchide ishikning yan teripini tutuwélip, özini onghalghandin kéyin kamérgha kirdi. Bu kamérning ishxanisi bolup, udul we yan tereptiki tamgha birdin - ikki tal üstel qoyulghan idi. Qalghan terepke tamgha yölep arxip ishkapliri qoyulghan bolup, ishkap bölümchilirige nurghun arxip matériyalliri tiziwétilgen idi. Qarighanda bu yerde nurghun ademning délosi turghuzulup, bir terep qilinghandek turatti.

– He! «Térorchilar gumandari» méhrigül tursun shumu? – Dep soridi panaq burun, ottura boy, tulumdek sémez kelgen bir xitay saqchi méhrigülni körsitip turup, qarighanda u bu türmidiki soraqchilarning bashliqidek qilatti. Yénidiki bir saqchi kompyutéрни échip, bir néme yézish üçün saqlawatqandek halette turatti. Ghelite yéri soraqchi bashliqining yénida bir aq xalat kiygen doxturmur

turatti.

– Bashlayli! - Dep yénidikilergé buyruq qildi soraqchi bashliqi xirqirighan awazda we méhrige yawuzlarche tikilip qarap qoydi - de, üstel üstige qoyulghan méhriqülning pasporti we kimlikige qarap bir qur köz yügürtüp chiqqandin kéyin, yénidiki bir parche qeghezge qarap, méhriqülning tughulghandin tartip - hazirghiche bolghan hayat tarixini oqup chiqti. Andin katipqa qarap yézip bolghan - bolmighanliqini soridi. Katiptin: «yézip boldum» dégen jawabni anglighandin kéyin doxturgha qarap: - sen ishingni bashla! - Dep buyruq chüshürdi. Bayatin béri xuddi eskerdek saqchi bashliqining yénigha qarap turghan doxtur hoduqqan halda, mürisige ésiwalghan kirést belgisi chüshürülgen somkisini yerge qoyup we ichini axturup, ikki tal yingne we okulni chiqirip, méhriqülning yénigha keldi - de,

– Yéngingni tür! Bilikingni chiqar - dep, buyruq qildi. Méhriqül xitayche bilsimu, bilmeske séliwélip jim turghan idi. Ikki saqchi kélip méhriqülge warqirighanche silkishlep, uning bilikige ésildi. Méhriqülmu bosh kelmey, saqchilarni ittiriwétip, bilikini özi échip tutup berdi. Doxturlar awwal méhriqülning ong bilikidin ikki qétim qan aldi. Andin sol bilikige namelum bir suyuqluqni okul qilip urdi we bir dora kumilichini mejburlap ichküzdi. Shuningdin kéyin méhriqülning köngli éliship béshi

qayghandek bolup qaldi. Közi qarangghuliship, uyqusi kelgendek mügdeshke bashlidi. Warqirap - jarqirighusi keldi - yu, emma undaq qilalmidi. U özini - özi bashquralmaywatqandek xamushliship kétéwatatti.

– Élip chiqinglar, soraq bashlansun! - Dégen xirqiraq awazidin méhrigül chöchüp kétép, közini échip qarap bolghuche ikki saqchi tengla étilip kélip, uni ittirgenche sirtqa élip méngishti. Texminen yigirme qedemche mangghandin keyin bir kamérning aldida toxtap, ishikni sharaqshitip échip, dümbisidin itterginiche kamérgha élip kirishti. Méhrigül kamérgha kirishige bedini xuddi tok soquwatqandek endikip ketti. Bu türmining soraqxanisi bolup, tamlargha her xil koyza - kishen, zenjir - tana, kaltek dégendek nersiler ésiqliq turatti. Kaltekler her xil türdiki tok kaltekliri bolup, uningdin yalt - yult qilip éléktir nurliri chaqnap turatti. Soraqxana otturisigha qapqara bir tömür orunduc qoyulghan bolup, uning körünüshila ademning bedinini shürkendüretti. Saqchilar méhrigülni ittirip ekirip tömür orunducqa olturghuzdi we ikki qolini orunducning yan teripige chétip baghlap, putigha ishkel sélip qimir qilalmas qilip qoydi. Orunducning soghuqidin chiqiwatqan sézim méhrigülning bedinige neshterde sanjilip, titrep kétéwatatti.

– Néme boldi? Qorqiwatamsen? – Bir yaghaq yüz, shada pachaq kelgen soraqchi qapiqini türgen

halda méhrigülge warqirap, – bu orunduqning némilikini bilemsen? Bilmiseng men dep bérey: – buning ismi yolwas orunduq, buningda qanche uzun oltursang, shunche rahet körisen, bilip qoy! Sendek bölgünchi – térrorchilargha mushundaq orunduqtin bashqa yer yoqtur. Bu yerde sen hemme qilmishingni iqrar qilisen. Eger iqrar qilmisang bu yerdin tiriking emes, ölüküng chiqidu. Séning shümektek bedining bu yerde üç kündila söngekke aylinidu. Biz sanga dozaxning némilikini bu dunyadila körsitip qoyimiz!

– He, teyyar qildinglimu? – Dégenche soraqchi bashliqi qapiqini xuddi jallatning qapiqidek türüp soraqخانigha kirip keldi. Resmий soraq bashlanghan idi.

- Misirgha némishqa barding?
- Oqughili.
- Néme oqudung?
- Soda – iqtisad kespide oqudum.
- U yerde kim bilen körüshtüng?
- Héchkim bilen körüşmidim.
- Kimlerni tonuysen?
- Héchkimni tonumaymen.
- Bölgünchi teshkilatning ademliri bilen körüshtüngmu – yoq?
- Yaq, körüşmidim men ularni tonumaymen.
- Rabiye qadir bilen körüshtüngmu?
- Yaq, rabiye qadir misirgha kelmidi.

– Öyünlargha kimler kéletti? Néme déyishetti?
– Ereb qoshnilirimiz kiretti, tinch – amanliq soraytti.

– Uyghurlardin dewatimen.

– Yaq, héchkim kelmidi. Biz bashqa uyghurlar bilen tonushmayttuq.

– Nege barding? Nede turdung?

– Qahirede turdum, bashqa yerge barmidim.

– Yoldishing suriyege bardimu? Senchu?

– Yaq, barmidi. Menmu barmidim.

So'allar tügeydighandek qilmaytti. Méhrigülni uyqu tutushqa bashlidi. Ügdep qalsa saqchilar tillap – warqirap kétetti we kaltek bilen urup kétetti. Soraq kéchiche dawam qildi. Ularning so'ali mundaq birla nuqtigha merkezlishop qiliwat qiliwatatti.

– Iqrar qil! – Deytti ular toxtimay – térrorluq herikitini qandaq, kim bilen pilanliding? Nede qilmaqchi iding?

– Yaq, men térrorluq herikitini pilanlimidim. Méning undaq niyitim yoq. – Deytti méhrigül közini uwilap,

– Undaq bolsa, junggogha némishqa kelding? Qeyerde partlitish élip barmaqchi boldung ? – Deytti saqchilar yene tekrarlap,

– Men bu yerge ata - anamni körüş üçün keldim. Balilirimni béqish üçün keldim. Men térrorluq qilishni bilmeymen. Men térrorchi emes!
– Deytti méhrigülmu öz gépide ching turup, emma

saqchilar yene oxshashla bir gepni tekrarlaytti:

– Iqrar qil! Iqrar qilsang kengchilikke érishisen, bolmisa éghir jazalinisen. Qéni térrorchi ikenlikingni étirap qil!

– Méhriqül bolsa yaq, men térrorchi emes, men özüm qilmighan ishni iqrar qilalmaymen. Men bir ana, men bir ajiz ayal, méningmu térrorchilik qilishim mumkin emes. Méni qoyuwétinglar ! Men balilirimni béqishim kérek, men gunahsiz! – Dep ret qilatti we yélinatti.

Soraqchilar méhriqülning yélinishigha pisent qilip qoymidi. Kéchiche soraq qilinghan méhriqül uyqusizliqtin halidin kétiwatatti. U ussuzluqtin kalpukliri qurup ketken bolsimu, bir témimmu su bérimidi. Emma soraqchilar mashina ademdek harmas, jallatlardek wehshiy bolup kétiwatatti. Toxtimay heywe qilip, warqiraytti, tillaytti, uratti. Méhriqülni özining térrorchi ikenlikini étirap qilishqa qistaytti. Méhriqül herqanche tayaq yésimu, charchap halidin kétiwatsimu, özining térrorchi ikenlikini étirap qilmidi we ichide: «men némishqa mejburiy iqrar qilghudekmen? Némishqa qilmighan ishni qildim déyishim kérek? Némishqa men yémigen mantining pulini töligüdekmen? Bu mumkin emes! Men hergizmu undaq qilalmaymen! Ölüp kétishke razimenki, hergizmu iqrar qilmaymen. Kim bilmeydu? Bularning aldanchilik qiliwatqanliqini, iqrar qilsang kengchilik dégini –

bir tuzaq bolushi mumkin! Iqrar qildingmu? – Sen bir jinayetchi bolisen dégen gep, u chaghda ular séni jazalash üçün pakitqa érishiwalghan bolmamdu? Yaq, yaq, men jénim chiqip ketsimu mejburiy iqrar qilmaymen!» Dégenlerni oyli.

Kichikkine birtöshüktin chüshüwatqan qizghuch kün nuridin tang étip qalghanliqi bilinip turatti. «Zigh» qilghan kunupka awazidin kéyin, qolida koyza – kishen we her xil kalteklerni tutqun üç soraqchi kirip, koniliri bilen koldurlap bir némilerni déyishkendin kéyin, axshamdin buyan méhrigülni soraq qiliwatqan üç soraqchi chiqip kétishti. Yéngilirining teleti axshamqidikilerningkidinmu bet – beshire bolup, hazirla adem öltüridighan jallatlardek közlerini chekcheytip qarishatti. Ularmu xuddi aldinqiliri bilen déyiship qoyghandekla oxshash so'alni sorashqa bashlidi:

– Bu yerge némishqa kelding? Nede partlitish qilmaqchi? Sen bir térrorchi ikenlikingni iqrar qil, iqrar qilsang kengchilik bolmisa éghir jazalinisen!

Méhrigül: «men men térrorchi emes! Némishqa méni mejburi iqrar qildurisiler?» Dégen sözni aran aghzidin chiqiralidi – de, andin kéyin közini achalmidi.

– Közüngni ach! Béshingni kötür! – Dep bir nechche soraqchilar tengla warqirashti. Emma, méhrigül héchnéme tuymighandek hoshsizlinip yatatti. Aridin bir soraqchi kélip méhrigülning

béshini yuqiri kötürüp: – hey, térrorchi közüngni ach! – Dégenche méhrigülning yüzige bir nechchini uruwetti. Uningghiche yene birsi bir chélek soghuq suni kötürüp kélip, méhrigülning béshigha we yüzige tökti. Muzdek soghuq sudin méhrigül silkinip ketti – de, bir az közini échip qarighandek qildi we éghizini yénik midirlitip: – men térrorchi emes! Men gunahsiz! Manga ash - nan béringlar, qorsiqim bek échip ketti. – Dep, léwini chishlep bir némini köshigendek qildi.

– Sendek térrorchigha nediki ash - nan? Sanga jazadin bashqisi bikar - dep, bir soraqchi warqirighanche qolidiki tok kaltiki bilen uning ajizlap aranla turuwatqan bedinige bir nechchini uruwetti. Méhrigül hoshidin kétip yiqilip chüshti.

Méhrigül qanchilik waqit hoshsizlinip yétip qalghanliqini özimu bilmeytti. Bir waqitta hoshigha kélip közni échip qarap, bir munche ayal mehbuslarning özige qarap turghanliqini kördi - de, méhrigül heyran bolup:

– Bu qeyer? Méni bu yerge kim ekeldi?
– Dep soridi nahayiti teslikte éghizini échip, ularning arisidin yashanghan bir ayal méhrigülge külümsirep qarap: - bu yer ürümchidiki (xéjasen) tashbulaq dégen yerdiki chong türme qizim. Sizni ülushkün gundipaylar bu kamérgha élip kélishti. Siz ikki kündin buyan hoshsiz yatingiz, mana emdi hoshingizgha keldingiz, biz bek xushal bolduq. –

Dep uning yénigha kélip béshini yöli di we yene bir yashraq ayalgha su élip kélisni éytti. Méhrigül bir qacha suni bir sümürüpla tinmastin ichiwetti - de, yene qachigha qaridi. Yash ayal yene bir qacha su ekélip berdi. Méhrigül unimu birla kötürüp ichiwetti. Shundila uninggha bir az jan kirip, asta ornidin turup mebuslarga qarap salam berdi.

Méhrigül bara - bara ésige kélip, bir az maghdurlinip, gep qilalaydighan boldi we özining misirdin téxi yéngila kelgenlikini, üç kézek balisi barliqini, yurtining cherchen ikenlikini, ata - anisi uni alghili kelgen bolsimu, ular bilen körüshtürülmestin tutqun qilinghanliqini sözlep berdi. Mebuslar heyran qélip: - «cheteldin kelgenlernimu tutamdu? Siz u yerde néme ish qilghan idingiz?» Dep sorashti. Méhrigül: - «men oqughuchi idim. Toy qilip yenggigili üç ay bolghan idi. Balilirimni élip yurtumgha bérip, ata - anamning qéshida béqip chong qiliwalay dep kelgen idim. Emma, bular méni «térrorluq qilmaqchi» dégen guman bilen tutqun qilishti - dep yighlap ketti. Kamérdiki bashqa ayal mebuslarmu yighlashti. Yashanghan ayal:

– Qizim, könglüngni yérim qilma! Sanga oxshash bu yerdiki hemmimiz gunahsiz, bizni asassiz gumanlar bilen tutup kélishti. Mesilen: méni ötken yili ramizanda «roza tuttung» dégen guman bilen tutup kelgen hazirghiche qoyup bermidi. Menmu guman bilen artilghan töhmetlerni

üstümge almidim, shunga késim késelmeywatidu. Senmu toghra qilipsen qizim! Hergizmu yalghan iqrar qilmasliq kérek! «Iqrar qildingmu tutuldung» dégen gep! - Dep sözni dawam qildi u ayal, – ötkende ikki saqchining öz ara déyishiwatqan gépini anglap qaldim. Ularning déyishiche: «kim tutqunlarni qanche téz we qanche asan iqrar qilduralisa, shunche köp mukapat alidiken. Iqrar qildurush jeryanida tutqunlar qiyin - qistaqta ölüp ketse ulargha gunah artilmaydiken. Eksiche, xizmet jeryanidiki normal ish dep qarilidiken. Shunga saqchilar tutqunlarni xalighanche wehshiy usullar bilen qiynisimu, héchnémidin endishe qilmaydiken. Hetta tutqunlarning ölüp kêtishigimu pisent qilmaydiken. Chünki, ular ölüp ketsimu soraqchilargha héchqandaq gunah kelmeydiken. Men heyran qaldim. Towa qildim - towa! Bizni xuda saqlisun! Biz néme dégen ajiz we bozek xelq - he, bizge sewr qilmaqtin bashqa chare yoq! Emma, zaman bundaq kétiwermeýdu. Haman bir küni özgiridu. Biz shu chaghda gunahsiz tutulghanliqimizning hésabini alimiz. Ilahim shu künigiche bizni hayat saqlighaysen!»

Shuningdin kéyin méhrigülning künliri tashbulaq türmésidiki ayal mehbuslar bilen bille ötti. Ular néme yése - shuni yédi. Néme körse - teng kördi. Ayal mehbuslar uninggha kamérning qa'ide - tüzümlirini ögetti. Gundipaylar bilen qandaq

mu'amilide bolushtin - qandaq özini qoghdashqiche hemmini quliqigha qoyuwetti. Künler intayin zérikishlik ichide ötmekte idi. U özining bu yerge qamalghangha qanchilik waqit bolghanliqini bilelmey, bashqa mebuslardin soridi. Ularning déyishiche, uning bu yerge qamalghinigha ikki aydin éshiptumish. Türmide waqit shunche asta ötkendek qilsimu, emma hayt - huyt dégüche bir munche waqit ötüp kétermish. Künlerning téz ötüshi mebuslarni bekmu xushal qilarmish. Méhrigülmu waqitning bu qeder téz ösüp ketkenlikige heyran qaldi. Emma uning köngli intayin ghemkin idi. U her da'im balilirini oylaytti: «ah, balilirim! Omaq perzentlirim! Siler nede? Silerni kim béqiwatidu? Qorsiqinglarga néme bériwatidighandu? Silerning téxi ana süti émidighan waqtinglar idighu? Némishqa uningdin silerni mehrum qilidu? Ah, xuda! Shu sebiylerni özüng aman qilghaysen, özümning balilirimni özüm béqip chong qilishimgha nésip qilghaysen, amin !»

3. Chong oggli muhemmedning ölüp kétishi we kapaletke qoyup qoyup bérilishi

Kona tutqunlar éytqandek waqit intayin asta ötkendek qilsimu yene bir munche waqit ötüp ketti. Uning mölcheriche üç aydek waqit ötkendek qilatti. Bir küni tuyuqsiz kamér ishiki échilip, ikki saqchi kirip keldi - de, méhrigülni chaqirip:

– Kiyim - kéchikingni al, biz bilen mang!
- Dep buyruq qildi hemde uni udul türme ishxanisigha élip kirmestin, mashinigha chiqirip sirtqa élip mangdi. Kichikkine mashina dérizisidin körünüwatqan égiz binalar we huquytup kétiwatqan mashina awazliridin ularning sheher ichide kétip barghanliqi bilinip turatti. Alahezel yérim sa'ettek mangghandin kéyin mashina toxtap, méhrigülni chüshürüp bir doxturxanigha élip kirishti. Ular doxturxana karidorda bir az mangghandin kéyin «jiddiy qutquzush bölümi» dégen taxtay ésilghan bir ishxanigha kelgende saqchilar ishikni chikiwédi, bir xitay séstra chiqip:

– He, misirdin kelgen méhrigül dégen ayal mushu? Uning baliliri bu yerde! - Dep méhrigülni jiddiy qutquzush bölümide ekirdi - de:

– Mana bu séning baliliring, ular aghrip qaldi. Biz dawalawatimiz, sen biz bilen hemkarlashsang yaxshi bolidu. – Dep qolliridin asma okul uruluwatqan balilirini körsitip qoydi. Méhrigül «way, balilirim!» Dégenche yighlap kariwatqa tashlandi. Bir kariwatqa kichik oghli bilen qizi yatquzup qoyulghan bolup, ular oruqlap bir tere - bir ustixan bolup qalghanidi. Aghzini ach qalghan qushqach baliliridek «mak, mak» qilip échip yatatti. Ikkilisiningla boynidin süt mangdurush üçün töshük échilghan bolup, yépishturghuch bilenla yemlep qoyushqan idi. Méhrigül derhal oghlini

asma okuldin chiqarghuzup emdürdi. Keynidin qizini chiqarghuzup emdürdi. Balilar anisini uzaq - uzaq emgandin kéyin közini lappide échip: «sen bizning animiz, biz séni tonuwatimiz» dégendek qilip, méhrigülge bir qariwétip uyqugha kétishti. Andin méhrigül doxturlargha qarap:

– Chong oghlum muhemmed qéni? Uni manga béringlar, men uni imitishim kérek. – Dep, séstralargha yélinghandek qaridi. Emma héchkimdin sada chiqmaytti. Bir kemde yashta chongraq bir uyghur ayal éghiz échip:

– Oghlingiz bashqa yataqtiki jiddiy qutquzushta, hazir uni körsetkili bolmaydu. Gélidin opératsiye qilinghan. Siz endishe qilmang, oghlingiz yaxshilansa etigiche sizge bérimiz. – Dédi - de, meyüslen'gendek bolup chiqip ketti. Méhrigül özini tutuwalalmay yene yighlap ketti. Séstralar bolsa, méhrigülning yighilishqa qarapmu qoymay kirip - chiqip öz ishini qiliwatatti. Bir chaghda séstralarning birsi uni saqchilarning chaqiriwatqanliqini éytti. Saqchilar uni karidorda saqlawatqan bolup, méhrigül chiqqandin kéyin uninggha:

– Sen waqitliq kapaletke qoyup bériding, mana mawu uqturushni al, bu yerge qol qoy! Nawada sendin birer mesile chiqsa biz séni yene tutup tutqun qilimiz! - Dep méhrigülge bir qeghezni tutquzup, uninggha qol qoyghuzdi we uning ata - anisigha xewer qilinghanliqini, ularningmu etigiche

kélidighanliqini éytip doxturxanidin ayrilishti.

Méhrigül bölümge qaytip kirip ikki balisini yene imitkendin kéyin, ular uzaqqiche yighlimay uxlap kétishti. Séstralar buningdin heyran qélip, yúkliriningyénikleppalghanliqidinxoshbolup, uning balilarning yénida qonup qélishigha ruxset qildi. Méhrigül balilarning yénida orunduqta olturupla bir nechche sa'et uxliwaladi. Oyghanghandin kéyin bolsa, balilirigha uzaqqiche toymay qarap ichide: «omaq balilirim, méni kechürünglar! Men silerni imitelmidim, silerni baqalmidim, bu méning öz ixtiyarim bilen bolmidi» dep yighlap ketti. Hemde arida bir nechche qétim balilirini oyghitip balilar qanghuche bir nechche qétim imitiwaladi. Balilar yene uxlap qaldi. Méhrigülmü mügdep qalghanidi. Bir chaghda nöwet almashqan séstralarning kotuldashliri bilen chöchüp kétip béshini kótürüp qariwidi, alliqachan tang étip ketken bolup, dériziliri chong bolghan bu bölümni quyash nuri pallide yorutuwetken idi. Méhrigül bu yoruq muhitni körüp wallide köngli échilip qalghandek boldi. U bir nechche aydin buyan bundaq yoruq bir muhitni körüp baqmighan idi.

– Nashta qiliwalamsiz? – Bir séstra qiz uninggha qarap külümsirep gep qiliwatatti.

– He'e, nashta qiliwalay, manga ashxanini körsitip qoysingiz. – Dédi méhrigül uzaqtin buyan özige külümsirep gep qilghan birsini körüp, andin

séstra qizning dep bergini boyiche ashxanigha béríp sütlük chay bilen nashta qiliwaldi - de, yene bölümge qaytip keldi. U bir birde oghligha, birde qizigha qarap ularning chirayigha qan kirip, yüz - chiraylirining bir az ongshiliwatqanliqidin köngli teskin tapqandek boldi. Emma, chong oghli muhemmedtin endishe qilip, xatirjem bolalmaywatatti. Axiri séstra qizdin oghlining ehwalining qandaq ikenlikini uqup bérishni ötündi. Séstra qiz maqulluq bildürdi. Emma bir azdin kéyin qaytip kirip, özining muhemmedni körüşke ruxset qilinmighanliqini éytti we bir xil köngli yérim bolghandek ittikla bashqa terepke qariwaldi. Méhrigülning köngli uningdin bir ishni yoshurun tutuwatqanliqini hés qilghandek bolup yighlap ketti. Birazdin kéyin kichik oghlining oyghinip yighlishi bilen özini tutuwélip oghlini émitti. Uzaq qalmay qizimu oyghinip yighlidi. Unimu émitti. Balilar anisigha xuddi: «biz sanga japa salmaymiz ana !» Dégendek, émip bolupla yene uxlap qélishdi.

Chüsh waqti bolup qalghanidi. Méhrigül qorsiqining achqanliqini hés qilip, hazir tamaqqa chiqaymu yaki kéyinrek chiqaymu? Dep oylinip olturatti. Séstra qiz kirip ikki - üç kishining uni izdewatqanliqini éytti. Méhrigül sirtqa chiqip karidorda turghan dadisi, apisi we chong akisini körüp, ularning quchiqigha özini étip yighlap ketti. Ularmu yighlashti. Ular tünügün saqchining

xewer qilishi bilen kéchiche yol méngip, ürümchige chüshüpla udul doxturxanigha kelgen idi. Ular qizining qoyup bérip bérilgenlikidin xushal bolup, cherchendin shundaq téz kelgen idi. Ular uzaq mungdashti. Cherchendin pishurup kelgen nan - toqach we qoy göshini bille yéyishti. Ular üç newrimiz boluptu dep oylap, bekla xushal bolushqan idi. Emma ular ikki newrisini körüp ejeblinip, yene birsining nede ikenlikini méhrigüldin soridi. U jawab bérishning ornigha yighlap ketti. Bir azdin kéyin yighisini toxtitip ehwalni chüshendürdi. Ularmu: «allah saqlap newrimizge bir ish bolmas, belki etigiche yaxshi bolup qalsa, bille élip kétermiz» dep méhrigülge teselliy berdi. Doxturlar бүгүн kech bolup ketti dégenni bahane qilip, yene muhemmedni ulargha körsitishmidi.

Méhrigül yene bölümde - balilirining yénida qonup qaldi. Etisi etigende méhrigül balilarning yighisi bilen teng oyghinip kétip, ularni émitti. Uningghiche ata - anisi yatqan yataqliridin qaytip kélishti. Ular yene derd - ehwal éytiship uzaq mungdashti. Sa'et ondin ashqan waqitta mesul doxtur kirip, méhrigülning özi bilen bille sirtqa chiqish kéreklikini éytti. Andin ular bu bölümde anche uzaq bolmighan bir bölümge kirdi. Doxtur méhrigülni ishik tüwide toxtitip qoyup:

– Méhrigül biz balangni qutquzushqa köp tirishtuq, lékin dawalishimiz ünüm bermidi.

Balangning hezim qilishi yaxshi bolmighachqa, biz neyche bilen toxtimay süt bérip turghan bolsaqmu, axir hezim qilalmay, yanduruwétip ajizlap ketkenliktin jan üzdi. – Dep, muzdek sowup ketken muhemmedning jesitini méhrigülning qoligha tutquzup qoydi. Balisining jesitini quchaqlighan méhrigülhöngrepyighlapketti. Doxturuninggha: «bu yerde yighlisang bolmaydu» dep tenbih qilip, bu yerdin élip chiqip, ikki balisi turghan bölümge ekirip qoydi. Méhrigülning ata - anisimu ehwaldin xewer tépip, qizi bilen bille yigha - zar qilishti. Ular muhemmedning jesitini cherchen'ge élip kétishni telep qilghan idi. Mesul doxtur: «yaq, bolmaydu! Yuqiridin uqturush bar, jeketni biz özimiz bir terep qilimiz.» dep, ularni bu yerde yigha - zari qilmasliq we xapiliq chiqarmasliq toghrisida agahlandurup, ularning tézrek doxturxanidin ayrilishni telep qildi. Buning bilen méhrigülning akisi sirtqa chiqip uzaq qalmay, bir mashinini kira qilip kelgenlikini éytti.

4. Ah, güzel cherchen!

Méhrigül ata - anisi bilen bille korlida bir kün qonup, etisi etigendila yolgha chiqip ,bir kéche - kündüz japaliq yol méngip cherchen'ge yétip keldi. Cheksiz qumluq teklimakanning girwikige jaylashqan kichikkine bostanliq cherchen nahiyesi yazmewsumigekiripbolghanbolup, künemdilaneyze buyi örliginige qarimay ademning bedinini qizitip,

közini qamashturatti. Yurtining köp - kök süzük asmini we yéqimliq sap hawasi uninggha bashqichila illiq bilinip ketti. U hayajanlanghanliqidin: «pah, eziz yurtum! Séning baghring némidégen keng, némidégen illiq, tupraqliring néme dégen mezzilik puraydu - he, sap hawaying ademge néme dégen huzur béghishlaydu - he! Shuning üçün qushqach - torghayliring, qagha - quzghunliring bu yerdin ketmey kéche - kündüz séni medhiyelep tinimay sayraydiken - de, men némishqa sendin ayrilip yiraq bir jaygha ketkendimen? Ey xuda! Kishilerni öz yurtidin ayrilip, musapir bolup qélishqa muptila qilmighaysen!» Dégenlerni könglidin ötküzdi.

– Toxtang! Bizning öyge kelduq! - Dégen dadisining awazidin uning xiyali bölündi. Ular öyige yétip kelgen idi. Bir qewetlik qilip sélinghan, keng aywanliq, baghliq, üzüm barangliri ishik aldigha qoyuq saye tashlap, ademlerni küchlük kün nuridin mudapi'e qilip turidighan hoylisi héchqanche özgermigen bolup, méhrigülge bashqiche chirayliq körünüp kétiwatatti. Méhrigülning anisi hesh - pesh dégüche nashtiliq teyyarlidi. Ular cherchenning yerlik nan - toqach, süt - qaymaqliri bilen nashta qilip, didar gheniyet körüshüshke nésip qilghan allahqa hemdusanalar éytip du'a qilishti. Méhrigülning dadisi yéqin qoshnisi bolghan imam axunumni chaqirtip kélip, ölüp ketken newrisi üçün xetme - quran qilghuzdi. Xetme - quran

tügigendin kéyin imam axunum ayrilidighan chaghda méhrigülge nesihet qilip:«qizim! Emdi qayghuruwermeng, bowaq waqtida ölüp ketken balilar axir zamanda tirilgende ata - anisi üçhün xudadin shapa'et tilep, özi bilen bille ata - anisining jennetke kirishige sewebchi bolidu» dédi. Méhrigül herqanche könglini xushal tutushqa tirishsimu, chong oghli muhemmedning mejburiy halda özidin ayriwétlip, jesitining tapshurup bérilishini ichige singdürelmeywatatti. Emma u yene hayat qalghan ikki balisini köz aldigha keltürüp, özini tutuwélip, aldigha qarap méngish iradisige keldi.

Ata - anisiningyardimibilenméhrigülningbaliliri kündin - kün'ge et élip - teylinip chong bolushqa bashlidi. Méhrigül buningdin xushal bolup, üç aylıq türme hayatida körgen azablrini untup:«ata - anamning yardimi bilen balilirimni öz yurtumda béqip, qatargha qoshup tirikchilikni yurtumda dawamlashturay» dégen oygha kelgen idi. Buning üçhün u balilirini nechche on qétim doxturxanigha apirip tekshürtküzdi we waksina aldi. Uning hayati künde doxturxanigha bérish we saqchigha yalwurush bilen ötmekte idi. Chünki, méhrigülning ata - anisi newrilirini cherchen'ge nopusqa aldurup, ashu yerde özliri béqip chong qilishni telep qiliwatatti. Balilarning pasporti we kimlik - höjjetliri chégradin kiripla tartiwélinghachqa, méhrigülning qolida héchqandaq bir ispat yoq idi.

Cherchende balilarni nopusqa aldurush mumkin bolmaydighandek körünüwatatti. Qandaq qilish kérek? Méhrigül bu so'algha jawab tapalmidi. Peqet ata - anisila uning derdige derman bolup, könglini xush qiliwatatti. Ularning yardimide méhrigülning ikki balisi saghlam chong bolup, yéshigha tégip - ayaq chiqip, temtilep méngishqa bashlidi. Buningdin intayin xushal bolghan méhrigülning köngli jayigha chüshüp:«emdi balilirim mushu yerde chong bolsa, ularni oqutup - terbiyelep, öz til - yéziqini bilidighan, wetinini, dinini söyidighan ewladlardin qilip chiqalisammu bir ésil ishqu?» - Dep oylap, köngli xéli teskin tépip qalghanidi. Emma u yene bir palaketning uninggha yéqinlap kéliwatqanliqini héch oylimighan idi.

5. Mezzilik puraydighan mehbús - ikkinchi qétimliq tutulushi

Kona yil örülüp 2017 - yilning etiyaz pesli bashlanghan waqit idi. Cherchenni wehime qaplap ketken idi. Uyghurlar üstidin chong tutqun bashlanghan bolup, nahiye baziridin tartip yéza kentlergiche bolghan hemme jaylardin uyghurlarni:«namaz oqudung. Roza tuttung, saqal qoydung, yaghliq chegding, uzun keyding, quran - kitab oqudung, chétilding - qétilding, pul salding - alding, u yerge barding - bu yerde turdung» dégendek 72 xil bahane bilen tutup, yéngidin

qurulghan atalmish«kespiy qayta terbiyelesh merkizi» dégen türmige élip kétéwatqanliqi öydin - öylerge, qulaqtin - qulaqqa anglinip kishilerni sarasimige salmaqta idi. Hetta méhrigülning quliqigha:«chetelge barghan - kelgenlerni tutuwétiptu» dégen gepler anglandi - de, u éghir ghemge chüshüp qaldi. Emma, u yashinip qalghan ata - anisigha bu ehwalni éytip, ularni chöchütüp - qorqunchqa sélip qoymay dep oylap ulargha démidi. Emdi uninggha ayan boliwatidiki, özining tutulushi qash bilen kirpikning ariliqidiki ish bolushi mumkin idi.

Dégendek düshenbe küni etigende méhrigül ata - anisi we baliliri bilen nashta qilip olturatti. Hoyla derwazisi chékilmestinla daranglitip échilip, toluq qorallanghan alte saqchi bésip kirishti - de, méhrigülning qoligha koyza sélip: «tekshürülisen» dégen bir éghiz söz bilenla élip mangdi. Ata - anisining yélinishigha, balilarning chirqirap, yighilishqa perwa qilipmu qoyushmidi. Saqchilar méhrigülni mashinigha chiqirip, béshigha qara xalta kiydürdi. Texminen charek sa'ettek mangghandin kéyin bir yerge kélip toxtap, derwaza échilghandin kéyin yene mashinini heydep, bir binaning aldigha kélip toxtap méhrigülni chüshürdi. Binaning ichige kirgendin kéyin uning béshidiki qara xaltini éliwetti. Méhrigül shundaq qarapla bu yerning bir türme ikenlikini bildi - de:

– Méni némishqa yene türmige qamaysiler? Men gunahsiz, méni balilirim bilen yashighili qoyunglar! - Dep warqiriwetti. Emma, saqchilar uning warqirighinigha pisent qilip qoymastin, aghzigha bir tal latini keplep qoydi - de, ittirgenche heydep, soraqxanining aldigha apirip: - bu yerge kir, téz bol! - Dep warqirighanche uni soraqxanigha élip kirdi. Méhriqül soraqxanining qandaqliqini biliwalghachqa bu qétim anche bekmu chöchüpmu ketmidi. Bu soraqxanining ehwalimu ürümchidiki soraqxaniningki bilen oxshash bolup, tamlargha zenjir - kishen we herxil kaltekler ésiwétilgen idi. Soraqxanining otturisigha bir qara tömür orunduq qoyulghan bolup, soraqchilar méhriqülni orunduqqa olturghuzup, qol we putini orunduqning yanlirigha chétip, midir - sidir qilalmas qilip baghliwetti. Soraqchilar jemiyyet kishi bolup, ularning ichidiki birsi uyghur qalghan üchi xitay idi. Sévizrek, ottura boy, panaqraq kelgen birsi xirqirighan awazda yénidiki kompyutér tutup turghan, oruqraq kelgen birsige qarap:

– Ürümchidiki soraq netijisi qandaq iken? – Dep soridi. Oruqraq kelgen saqchi kompyutérni échip:«méhriqül tursun iqrar qilmighan we özide jinayet barliqini boynigha almay, dölet saqchiliri bilen qarshilashqan, soraq netijisi nöl» dégenlerni oqup berdi. Buni anglighan soraqchi bashliqi qapiqini türüp:

– He.shundaqmu? Soraq bashlansun! Uning bu yerde iqrar qilmighinini bir körüp baqayli! - Dep qol astidikilerge buyruq chüshürdi.

– Nede térrorluq qilmaqchi boldung, térrorluq qilish pilaningni iqrar qil! - Dédi uzuntura kelgen bir soraqchi warqirap,

– Men térrorluq qilishni pilanlimidim. Men gunahsiz, siler manga tola töhmet chaplawatisiler! - Dédi méhrigül uninggha jawaben. Oxshash so'al qayta - qayta tekrarlandi. Méhrigülmu oxshash jawabni bérip, öz gépide ching turdi. Uningdin taqetsizlen'gen saqchi bashliq térikip:

– Buninggha jaza qorallirimizning temini tétitip qoyunglar! - Dep warqirishigha, yardemchi soraqchilar tengla étilyp kélip, méhrigülning béqinigha, yotilirigha yuqiri watliq tok kaltiki bilen besh - altini uruwetti. Méhrigül hoshidin ketti. Xuddi ürümchidiki soraqqa oxshash bu qétimqi soraqmu yigirme töt sa'et, ikki kéche - kündüz dawam qildi. Axirida héchqandaq netijige érishelmigen soraqchilar méhrigülni sörep élip chiqip, 210 - nomurluq kamérgha soliwetti hemde uninggha 54 - nomur yézilghan mehbüs kiyimni kiygüzüp qoyushti.

Méhrigülqamalghan210-nomurluqkaméranche chong bolmisimu, uninggha 68 neper uyghur ayal mehbüs qamalghanidi. Kamérning shara'iti intayin nachar idi. Tutqunlarning tinalmay ölüp qalmasliq

üchün échip qoyulghan kichikkine töshükting bashqa dérizimu qoyulmighan idi. Kamérgha kün nuri chüshmey, hawa almashmighachqa kamérning ichi sésiqchiliqqa tolup kétetti. Kamérda su we munche bolmaytti. Tutqunlar uzundin buyan yuyunmighachqa bedenliri kirliship purap kétetti. Shunga tutqunlar dunyada «xush puraqa, mezzilik puraqa» dégen nersilerning barliqini untup kétishken idi. Bezi yéngi kirgen tutqunlardiki sopun we etir puraqlirini purap qalsa, ular yügürüshüp kélip yéngi tutqunni purap kétetti. Méhriqül téxi bir nechche künning aldida erkin bolup, yüz - közlrini sopunlap yughan we chach bedenlirige etir ishletken bolghachqa, xushpuraqlar téxi uning bedinidin ketmigen idi. Yéngi tutqun méhriqül kamérgha kirishige mezzilik bir puraqni sézishken tutqunlar méhriqülning yénigha kélip uni purap kétishti. Bir yash qiz tutqun uning yénigha kélip: «acha siz bek mezzilik puraydikensiz, bugün méning yénimda yatsingiz?» Dep telep qildi. Méhriqül yash qizning telipige maqul bolup, birinchi küni u qizning yénida yatti.

Kamérda tutqunlar heddidin ziyade köp bolghachqa, ularning hemmisi biraqla yétish imkaniyiti yoq idi. Tutqunlarning yérim yanche bolup yatsa, aran sighthatti. Qalghan yérimi öre turup uxlash nöwiti kütetti. Texminen ikki - üç sa'ettin kéyin aldida uxlighanlar oyghinip,

uxlimighanlarga orun boshitip béretti. Uning üstige ular etigen sa'et beshte bayraq chiqirish murasimigha qatnishish üçün, oyghitiwétilidighan bolghachqa héchkimning uyqusi qanmaytti. Tutqunlar etigendin - kechkiche mejburiy sho'ar - teshwiqat, qa'ide - qanun, we partiye üzündilirini ögitetti. Öginelmigenler urulup xorlinatti. Aghzi aghrip qalsa ularni dawalimaytti. Méhrigül bu qétimliq tutqunluq hayatida toqquz neper ayal tutqunning tayaq - toqmaq zerbisidin késel bolup ölüp ketkenlikige shahit boldi. Emma, shundaq éghir shara'ittimu tutqunlar hayatidin ümidini üzme, bir - birige acha - singillardek köyünüp, méhribanliq ichide yashaytti. Xuddi tashbulaq türmisidiki tutqunlarga oxshash bu yerdiki tutqunlarmu méhrigülge xuddi bir tughqinidek illiq mu'amile qilishti. Emma, ular da'im gundipaylar teripidin xorlinatti, qorsiqigha toyghudek tamaq bérlimeytti. Méhrigülmu yene gundipaylar teripidin urulup xorlandi. Qorsiqigha toyghudek tamaq bérlimigechke ach qaldi. Shuning bilen bille soraq jeryanidiki tayaq zerbisidin bolghay turupla hoshidin kétidighan tutqaqliq késilige griptar bolup qaldi. Bu ehwalgha gundipaylar deslepte anche perwa qilmidi. Uning doxturgha körünüşigimu ruxset qilishmidi. Emma, méhrigülning tutqaqliq késili izchil dawamlishiwergendin kéyin ular mejburiy türme doxturxanisigha körünüşke yol

qoydi. Türme doxturi uningha diyagnoz qoyup: «nérwa xaraktérlík tutqaqliq késili» dep yekün chiqirishti. Shuning bilen gundipaylar méhriqülning ehwalini yuqirigha melum qilishqa mejbür boldi.

Bu texminen méhriqül bu yerge qamiliq üç aydek ötkén waqit idi. Bir küni etigende gundipaylar méhriqülni kamérdin chaqirtip türme ishxisisigha élip kirishti. Ishxisanida méhriqül ilgiri körüp baqmighan bir nechche saqchilar turatti. Ular özlirini «cherchen nahiyelik dölet bixeterlik idarisi»din kelduq dep tonushturdi we méhriqülge bir parche qeghezni körsitip:

– Buningha qol qoy, sen késellik sewebidin képillikke qoyup bérilisen. Késiling saqayghuche biz séni nazaret qilip turimiz. Cherchenden bashqa héchqandaq bir yerge ruxsetsiz chiqishingha bolmaydu! – Dédi. Méhriqül qeghezge qol qoyup bérip, türmidin chiqti – de, yolgha chiqip bir qisqa yolluq aptobusni tosüp öyge qaytip keldi.

Méhriqülning qaytip kelgenlikini körgén ata – anisi qizini körüp, köz yéshini tutalmay yighlap kétishti. Baliliri yügürüshüp kélip, anisining pachaqlirigha ésilip:

– Ana, ana sen bizni tashlap nege ketken iding? Biz séni séghinduq. – Dep yighliship kétishti. Ata – anisining yénida qalghan ikki balisi bir nechche ay ichide xéli chong bolup qalghan bolup, chüchük tilliri bilen qilghan sözliri méhriqülni intayin

xushal qiliwetti. Méhrigülmu balilirini yénishlap - yénishlap söyüp ketti we quchiqigha élip:

– Emdi men silerning yéninglardin ketmeymen. Silerge yaxshi qaraymen. Jiq oyunchuqlarni élip bérimen! - Dep ularni baghrigha ching basti. Méhrigülning késelchan bolup oruqlap, bir tére - bir ustixan bolup qalghinini körgen ata - anisi mexsus bir qoy soydurup, her küni bir nechche qétim shorpa qaynitip baqti. Kepter bachkisini boghuzlap, qanlirini bel - téqimlirigha sürkep, aptapta yatquzup özliri bilgen yerlik usulda dawalap baqti. Bazargha béríp özliri tonuydighan seksen xaltilardin dora - dermek ekélip qaynitip ichküzdi. Shuning bilen méhrigülning tutqaqliq késili uzungha qalмай ongshilip ketti. Ata - anisi we baliliri bilen ötken bu künler uninggha shu qeder huzur we xushalliq béghishlimaқта idi. U her küni etigende ornumdin turup, xudadin tinch amanliq tilep du'a qilatti. U du'asida:«ilahim! Héchkimni judaliq balasigha muptila qilmaysen, héchkimning yurtidin, ata - anisidin, bala - chaqisidin ayrilip qélishigha duchar qilmighaysen, héch kimni shu zalimlarning türme we qiyin - qistaqlirigha mehkum qilmighaysen, mendek ajiz ayallar we ularning bala - chaqilirigha özüng bashpanah bolghaysen!» Dep, allahqa iltija qilip köz yéshi qilatti.

Méhrigülning künliri dekke - dükke ichide ötmekte idi. U turupla:«saqchilar yene kélip méni

tutup kétermu? Ular méni qoyup bergén waqitta dégendek, sirttin nazaret qiliwatqan bolushi mumkin. Belki, xoshna - xulumlardin birersini paylaqchiliqqa qoyup qoyghan bolushimu mumkin. Emma men, öydin talagha chiqmighan tursam. Misir bilenmu alaqem üzülgili xéli uzun boldighu? Emdi manga yene néme gunah artishar? Bikardin - bikargha tutup kétermu? Chetelge chiqting depla adem tutush - dunyaning héchqandaq yéride yoq ishqu? Emma némishqa bu yerning saqchiliri chet elge barghanlardin qorqidighandu? Chetelge chiqqan ademlarning hemmisila bölgünchilik qilishi, térrorluq qilishi muqerrer emesqu?» Dégenlerni oylap ketti. Turupla yene:«emdi tutup ketse qandaqmu chidarmen? Eger yene tutqun qilinsam türmidin saq chiqalarmenmu? Ata - anam qandaq bolup kéter? Nawada qiyin - qistaqqa uchrap ölüp ketsem balilirim yétim bolup qalarmu?» Dégenlerni oylap qalatti. Emma u, özining uzaq qalmay üçinchi qétim tutulushini héch kütmiyen idi.

6. Zulmetlik türmidiki eng bextlik bir kün - üchinchi qétimliq tutulushi

Méhrigülning endishilik künliri ötmekte idi. Yil örülüp 2018 - yili 1 - ay cherchendiki ijtimaiy soghuqchiliqning üstige yene bir soghuqluq yétip kelgen bolup, hawa intayin sozup ketken idi.

Kishilerge dunya ebediy soghuq bolup, issiqliq menggü tarap kétip barghandek bilinmekte idi. Méhrigülning ata - anisi newrilirini soghuqta qoymasliq üçün, öyning tam méshini bashqidin rémont qilip - yaxshi issiydighan qilip, méhrigülni intayin xushal qiliwetti. Méhrigül öz öyining illiqliqidin yazghiche hetta ebediy behrimen élishni oylaytti. Emma, ish méhrigülning oylighandek bolmide.

2018 - Yili 1 - ayning 21 - küni kéche yérime bolghan waqit idi. Méhrigül baliliri we ata - anisi bilen tatliq uxlawatatti. Méhrigülni tutushqa kelgen saqchilar tamdin artilip chüshtimu yaki tik uchardin sanggilap chüshtimu bilgili bolmaytti. Ular alliqachan hoyligha kirip bolghan bolup, dalan öyning ishini qattiq urup tépip:

– Ishikni ach, téz bol! – Dep warqirashti. Méhrigülning dadisi ishini échip bolghiche, qoralliq saqchilar ishini buzup - chéqipla bésip kirishti - de, boway bilen momayningmu éghizini achquzmay, udul méhrigül yatqan öyge kirip, uning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, ittirgenche mashinigha chiqirip élip mangdi.

Bu qétim méhrigül cherchendiki yene bir jazalash mashinisi bolghan «jama'et xewpsizlik idarisi» teripidin, u olturidighan «ahaliler komitéti» ning tizimlikige asasen yenila «térrofluq gumandari» dégen bahane bilen tutqun qilinghan idi. Ular

méhrigülni özliri «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» dewalghan cherchendiki birqanche jaza lagérning biri bolghan birinchi «kespiy terbiyelesh merkizi» dégen yerge élip kélishti. Méhrigülning béshigha qara xalta kiydürölüp qoyulghan bolghachqa, deslepte bu yerning qandaq jay ikenlikini bilelmidi. Saqchilar uni udul soraqخانigha élip kirip, andin kallisidiki qara xaltini éliwetti. Shu chaghdila u bu yerningmu bir türme ikenlikini bildi.

Bu soraqخانighimu xuddi aldinqi qétimqi türme soraqخانisigha qoyulghandek tok kaltiki, zenjir - kishen, tömür orunduc qatarliq barliq jaza qoralliri qoyulghanidi. Soraqخانining kichikkine dérizisidin sim tikenler bilen qorshalghan, égiz tamlar üstidiki közitish öyliride, közetchilik qiliwatqan qoralliq saqchilarning molundek töt etrapni marap turuwatqanliqi körünüp turatti. Soraqخانida bolsa saqchilardin bashqa aq xalat kiygen doxturlarmu turatti. Doxturlaruni saqchilarning nazaritide bashqa bir jaydiki doxturخانigha élip bardi. Bu qétimmu aldinqi ikki qétimdikisige tutulghan waqtidiki oxshash ikki bilikidin ikki qétim qan aldi. Namelum bir suyuqluqni okul qilip urdi. Oxshimaydighan yeri doxturlar bu qétim uni doxturخانining yer asti qewitige élip chüshüp, qarangghu bir öyge élip kirdi. Andin qarangghu öyning otturisigha tiklep qoyulghan adem boyi égizliktiki, aptomatik bashqurulidighan sanduqsiman eynek eswabning

ichige kirküzdi. U eswabning ichige kirip bolghandin keyin sirttin aptomatik kunupka bilen bashqurulup, birnechche sékunt aylanduruldi. Méhrigül bu eswabning ichidiki chaghda uningdin küchlük bir xil zeret chiqip, méhrigülning bedinige ötüşüp, bedinide ghelite bir xil sézim peyda qildi. Uningdin chiqirilghandin keyin méhrigülning béshi qéyip rahetsizlinish, uyqusi kelgendek xamush bolush, nérwa sézimlirini yoqitishqa oxshash ghelite halet peyda boldi we xéli uzaqqiche dawam qildi.

Doxturxanidiki tekshürüş tügigendin keyin, méhrigül yene atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge qayturup kélinip soraqxanigha élip kirildi. Soraqchilar alliqachan teyyar bolup turushqan iken. Ular méhrigülni awwalqidekla koyza - kishen bilen tömür orunduqqa midirliyalmas qilip baghlidi we soraqtin bashlidi:

– Iqrar qil!

– Némini iqrar qilimen?

– Térrorluq qilmaqchi bolghan pilaningni!

– Men térrorchi emes, men undaq qilishni bilmeymen, «térrorluq pilani» dégenni men ongumdimu, chühümdimu qilip baqmidim.

So'allar aldinqi ikki qétimliq soraq qilinghan waqittikige oxshash bolup, bu qétimqi soraqchilarmu eynisini tekrarlawatatti. Méhrigül uni ret qilatti. Axirida héchqandaq bir netije chiqmighandin keyin, soraqchilar uni bir nechche kün urup qiynashti -

de, axirida tutqunlar kamérdin birge élip chiqip soliwetti.

Kichikkine bir kamérgha ottuz nechche adem sighidighan bolup, shara'iti intayin nachar idi. Tutqunlarga toyghudek tamaq, su bérilmeytti. Kamérda su turubisi we jümek bolmighachqa, tutqunlar nechche ayda bir qétimmu yuyunalmaytti. Kir - qatlrinimu aylap - yillap yuyalmaytti. Peqet nechche ayda bir qétimla ikki minutla yuyunushqa yaki kir yuyuwélishqa nöwet bilen élip chiqatti. Méhriqül tutqun qilinip, nechche ay ötkendin kéyin uning teliyi kélip, kir yuyushqa élip chéqildi. Bu waqitta uning su körmiginige nechche ay bolghan idi. U kir désigha su éliwétip, qolini birdem dasqa chilap sugha tiqiwaldi. U yene suning bu yerde shu qeder qisiwétilgenliki we qesten'ge etiwar qiliwétilginini oylap, xiyali kichik waqtidiki baliliq chaghlirigha ketti: «méhriqül baliliq waqitlirida héchqachan su qiyinchiliqi körmigen idi. Yaz waqitlarda künboyi ishiki aldidiki östengde qoshnilarning baliliri bilen chömülüp oynaytti östeng süyi pakiz bolup, kishiler suni chélek bilen toshup, kozilirigha tolduruwélip, ash - tamaq étish üçün we ichish üçün ishlitetti. Héchkim - héchkimdin suni qismaytti. Su xuddi hawagha oxshashla kengri idi. İnsanlar öz ixtiyari we éhtiyaji boyiche paydilinatti. Hetta bezide kelkün kélip, étiz - ériq, hoyla - aramlarni su bésip kététti. Kishiler sudin qéchip, uningdin bizar bolup

kétidighan waqitlarmu bolatti. Méhrigül yene: némishqa u chaghlarda suning qedrige yetmigen bolghiyttim ? Némishqa uningdin bizar bolghan bolghiyttim ? Ah, su! Sen néme dégen muhim, néme dégen qimmetlik! Sensiz kimmu teshnaliqini qanduralisun? Kimmu pakizlinelisun ? Sensiz janliqlar qandaqmu yashiyalisun, rahetlinelisun?» Dégenlerni xiyalidin ötküzdi.

Méhrigülning lagérgha qamalghinigha nechche ay bolup qalghanidi. Lagérdiki qiyin - qistaq, nachar shara'it, nachar mu'amile, ölmeslik üçünla bérilidighan mushtumchilik hornan uni halsiratqanidi. Uherküni, herminut - sékuntbalilirini séghinatti. Baliliri köz aldidin zadila ketmeytti. U kéchiliri yoshurunche allahqa séghinip, shu leniti atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» déyilgen jazalash lagéridin qutulup, ata - anisi we baliliri bilen jem bolup, xatirjem yashashni arzu qilip, du'a qilatti. Uning du'asi allahning dergahigha yettimu qandaq? Xitay da'irilirining bu qétim pilanlighan rezil meqsiti emelge ashmidi. Cherchen nahiyelik «jama'et xewpsizlik idarisi» bu qétim méhrigülni mejburiy iqrar qildurup, uzun muddetlik qamaq jazasigha yaki ölüm jazasigha höküm qilishni pilanlighanidi. Emma, ularning aldidiki mundaq bir nechche tosalghu ularning pilanini berbat qiliwetti. Birinchidin, méhrigülni mejburiy iqrar qilduralmidi. Ikkinchidin, méhrigülning ikki balisi misir girajdani

bolup, ularning balilarni mejburiy xitay girajdani qilish pılanigha méhrigül qoshulmidi. Üchinchidin, méhrigülning yoldishi mexmut exmet misirda turup, misir hökümiti arqiliq misirning xitaydiki konsulxanisigha balilirini qayturup ekélish üçün erz sunghanidi. Buning bilen xitayning béyjingdiki misir konsulxanisi xitay hökümitige öz puqrasi bolghan ikki naresidini qutquzush üçün iltimas sunup telep qoyghan idi.

2018 - Yili 5 - ayda béyjingdiki misir konsulxanisi xitay da'irilirining balilarni élip kétish ruxsitige érishken bolup, ular béyjingdin atayin cherchen'ge keldi. Hiyliger xitaylar méhrigülning balilirini ötküzüp bérish üçün chiqqanda méhrigülnimu bille élip chiqqan bolup, uni perdzalap körsitish üçün yéngi kiyimlerni keydürüp qoyushqan idi. Bu kiyimler méhrigülge yarashmighanning üstige, yengliri uzun - qisqa kélip qalghan bolup, misir elchixanisi xadimliri méhrigülning échilip qalghan bilikidin koyza - kishenning yara izlirini körüp qélishi - de, ishning chataqliqini bilip, xitay terepke: «balilarni anisiz élip kétishke bolmaydighanliqini, anisiningmu misirgha baliliri bilen kétishke ruxset qilinishi kéreklikini»ni éytip, qetiy ching turdi. Amalsiz qalghan xitay da'iriliri méhrigülge - sürüki ikki ayliq bolghan waqitliq pasport béjirip berdi we uninggha mundaq shertlerni qoyup:«uning ikki aydin kéyin choqum qaytip kélishi kéreklikini, bu

yerdiki ishlarni héchkinge démesliki kéreklikini, eger undaq qilmighanda ata - anisini görüğe élip turidighanliqini we ata - anisini lagérgha élip kétip jazalaydighanliqini» agahlandurush qilishti. Méhrigülge bu waqitta aghzida bolsimu maqul démeslikke amal yoq idi.

Méhrigül we uning ata - anisi cheksiz xushalliqqa chömgen idi. U ikki balisini élip, misir elchixana xadimlirining hemrahliqida béyjinggha qarap yolgha chiqti. Béyjinggha barghandin kéyin misir elchixana xadimlirining yardimi bilen qahirege uchidighan ayropilan bélitini élip, 2018 - yili 4 - ayning 28 - küni qahirege yétip keldi.

Méhrigül misirgha qaytip kelgendin kéyin, bir mezigil ichini tingshap yürdi. Balilirini doxturxanigha bérip tekshürtüp, özimu bille dawalandi. Bu jeryanda u wetendiki türme we lagérlarda tartqan azab - oqubetlirini we kamérdashlirining échinishliq paji'elirini zadila untuyalmidi. U bigunah tutup - solanghan, urup - qiynalghan , ayaq - asti qilinghan, ippet - nomusi bulghanghan acha - singillarning paji'elik kechürmishlirini bir künmu oylimay turalmidi. Ularning tartqan azab - oqubetliri özining tartqan azab oqubetliri bilen oxshash idi. Hetta uningdinmu éghir we paji'elik idi. Chünki, méhrigül qandaqla bolmisun, balilirining misir girajdani bolghanliqi we éring yol méngishi bilen bu wehshiy dozaxtin

qutulup chiqiwaldi. Emma, türme we lagérlarda qélip qalghan kamérdashlirichu? Ularmu bir küni bu dehshetlik türme we lagérdiki azab - oqubetlerdin qutulup chiqalarmu? Tirik we saghlam chiqalarmu? Buni oylighanda méhriqülning yüriki ensiz tépirlap kététti. Chünki, lagérda tutqunluq mezgilidiki üç ay ichide toqquz neper ayal mehbusning qiyin qistaq - sewebidin yarilinip, késel bolup ölüp ketkenlikige shahit bolghan idi. Yene bir qisim tutqanlar nérwisidin adiship eqlidin ketken idi.

Méhriqül lagérdiki tutqunlarning din ögen'genliki, namaz oqughanliqi, saqal saqal qoyghanliqi, hejge barghanliqi, uyghur tilida kitab yazghanliqi üçhün tutulghanliqini, ularning diniy, tili we örp - adetlirining cheklen'genlikini, öz ana tilida sözlishishke ruxset qilinmighanliqini misirdiki musulmanlarga anglitip chüshendürelmeytti we ishendürelmeytti. Chünki, misir hökümiti xitayni medhiyelep kökke kütürüwatatti. Nurghun bigunah oqughuchilarni tutup, xitaygha qayturup bergen idi. Qandaq qilishim kérek? Aghzimni yumup, singgen nénimni yep yashaymu? Undaq qilsam wijdanim rahat bolarmu? Méhriqül buni oylisa téximu azablinatti. U:«wetinimdiki - türme - lagérdiki bichare acha - singillarning paji'esini tashqi dunyagha bildürüşüm - méning bir wijdani burchum» dep qaraytti. Wetendiki paji'elerni misirda xelqqa anglitip - chüshendürüş qiyin

bolupla qalmay, belki xeterlik idi. Cherchen jama'et xewpsizlikni da'iriliri uninggha toxtimay téléfón qilip we tehdit sélip, uni qaytip kélishke ündimekte idi. Ata - anisimu bir qanche qétim mejburiy téléfongha chiqirilib, uning qaytip kélishini telep qildi. Emma bir yéridin ularningmu chigit chéqiwatqanliqi we «qaytip kelmise iken» dewatqanliqi bilinip turatti. Segek méhrigül buni séziwalidi. Shuning üçün méhrigül éri bilen meslihetliship, misirdin amérikigha köchüp kétishni qarar qildi. Uning qahiredin ayrilishmu asangha toxtimidi. Uning misirda uzun muddetlik turush ruxsiti we yaki pasporti yoq idi. Buning üçün éri köp qétim yol mangdi. Méhrigülmu qetiy iradige kélip, dunyadiki erkin axbarat organliri we erkin asiya radiyosining yardimini qolgha keltürdi - de, shu arqiliq amérika konsulxanisigha muraji'et qilip, özining ehwalining xeterde ikenlikini chüshendürgendin kéyin, ular méhrigülge amérikigha kirish wizisi berdi.

Méhrigül balilirini élip 2018 - yili 9 - ayning 21 - küni amérikigha yétip keldi. U amérikigha kelgendin kéyin xitayning sherqiy türkistanda qurghan atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» din qutulup chiqqan tunji ayal shahit süpitide erkin asiya radiyosining ziyaritini qobul qilip, türme we lagérlardiki béshidin köchürgen paji'elik kechürmishlirini tashqi dunyagha anglatti. 2018 - Yili 11 - ayning 26 - küni méhrigül «amérika dölet

mejlisi» ning teklipige asasen amérika parlaméntida guwahliq béríp, özining misirdin yurtigha qaytish jeryanida ürümchi ayrodurumida qandaq tutqun qilghanliqi, özi türmige qamilip, üç kézek balisi tartiwélinghandin kéyin, ularning ichidin chong oghli muhemmedning doxturxanida ölüp ketkenliki, kéyin shertlik qoyup bérilip, cherchen'ge barghandin kéyinmu yene türmige we atalmish«kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge qamalghanliqi, u yerde éghir rohiy we jismani y xorluqqa uchriqanliqini bayan qilip ötti. Bu yiqingha amérika parlaménttiki köpligen dangliq erbablar, hetta amérika tashqi ishlar ministirlikining ministiri mayik pampiyomu qatnashqan idi.

Méhrigül guwahliq sözlirini mundaq jümliler bilen axirlashturdi: «men erkin döletke kéleligen bolsammu, lékin özümni tamamen erkin hés qilalmaywatimen. Men xitay da'irilirining méni bu yerdimu közitip turuwatqanliqini hés qilmaqtimen. Men amérikida yéngi hayatimni bashlashqa, mektepte oqushqa we balilirimning turmushidin xewer élishqa tirishmaqtimen. Halbuki, men xitay hökümitining shunche yiraqta turupmu, manga qiliwatqan tehditliridin dawamliq qorqunch hés qilmaqtimen. Shunga, men silerdin shuni ötünimenki, amérikidiki uyghurlarni xitay tehditidin qoghdanglar! Pütün dunyadiki musapir uyghurlarning xitaygha qayturulup, türme we

lagérlargha solinishining aldini élinglar! Emeliy tedbir qollinip, xitayning qiyin - qistaqlirida azab chékiwatqan milyonlighan insanlarni qutquziwélinglar! Men yene amérika hökümitining xitaygha resmiy inkas qayturushini, ularning méni qiynighanliqini, balamni öltürgenlikini we milyonlighan bigunah uyghurlarni yashash hoquqidin mehrum qilghanliqini otturigha qoyushini ümid qilimen. Méning xelqim amérika qoshma shitatlrini özlirining ümid chirighi dep bilidu. Shundaq! Amérika xitayning uyghurlargha qaratqan érqié qirghinchiliqini toxtitalaydighan birdin - bir qudretlik dölet!»

Paniy dunyadiki dozax

Étiqadliq bir a'ilining qizi bolghan meremnisa kichikidin bashlapla ata - anisidin qoshumche dini bilimler alghan we islami we qa'ide - yosunda terbiyelen'gen idi. Kichikidin yaghliq chigishke adetlen'gen meremnisa on alte yashqa kirgen bolsimu béshidin yaghliqini almidi. Meremnisa özi turuwatqan mehelligidiki mektepte sekkizinchi yilliqighichila oquyalidi. Chünki, meremnisaning a'ilisi bu sheherge qara nopus bolup, a'ilisi xotendin buningdin on yil awwal tirikchilik qilish üçün kelgen idi we «waqitliq turush ruxset qeghizi» bilen turuwatatti. Atisi tirikchilik üçün etigendin kechkiche sirtta yüridighan bolghachqa, anisi a'ile ishi we téxi kichik besh balisigha özi yalghuz qarap, köp qiynilip kétiwatatti. Uning üstige toluq ottura mektepning oqush pulimu yuqiri bolghachqa, meremnisaning ata - anisining uni töliyelishi mumkin emes idi. Shu sewebtin meremnisa ottura mektepni dawam qilip oquyalmidi. U anisining öy ishigha yardemleshkech birer hüner öginip goysammikin dégenni könglige püküp yürüwatatti.

2018 - Yilning kirishi bilen ürümchide soghuq

bashqichila qattiq bolushqa bashlighan idi. Xitay hökümitining tinimsiz siyasiy heriketliri, mehelle komitétlirining türlük yéngi tüzüm we qa'idiliri kishilerge héch aram bermeywatatti. Atisi mettoxti rozi buningdin alte ay burun yurti xotendiki mehelle komitéti teripidin chaqirtilip bir ketkenche qaytip kelmidi. U xitayning xotendiki atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» namidiki lagériga élip kététilgen idi.

Yanwar éyidiki soghuq dehshetlik boluwatqan künlerning biri idi. Etigendila ishik chékilip, ahaliler komitétidin biri xitay, biri uyghur ikki xadim kirip keldi. Ular qolida bir munche qeghez, höjjet we jedwellerni kötürüwalghan bolup, salam - sa'et qilishni bilmeydighan murdighila oxshaytti, chiraylirimu xuddi erwahlardek tatirangghu we körümsiz idi. Uyghur xadim qolidiki jedwelni meremnisagha sunup turup, chüshendürüshke bashlidi:

– Mana bu jedwelni élinglar! Yaxshi oqup, katek - katek buyiche soralgan so'allargha jawab béringlar. Birer so'alghimu xata jawab bérishke, bosh qaldurup qoyushqa bolmaydu. Eger undaq qilmisanglar éghir jazaliniyeler !

Meremnisa ularning qolidin jedwelni élip, köz yügürtüshke bashlidi we anisigha ünlük oqup berdi. Bu jedwelde ular chüshenmigüdek héchqandaq so'allar yoqtek qilatti. Emma, «musulmanmu?»

Dégen so'al meremnisani ganggiritip qoydi. Chünki, ilgiri meremnisa körgen jedwellerde asasen«milliti», «dini étiqadi» dégendek so'allar bolatti. Shunglashqa bu so'al meremnisagha bir az ghelite bilin'gechke, anisidin soridi:

– Ana bu yerge néme dep toldurimiz?

Anisi mundaq keskin jawab berdi:

– Elwette musulman dep toldurimiz qizim! Biz uyghurlar ming yildin artuq waqittin buyan islam dinigha étiqad qilip kéliwatimizghu? Bularning bilmes bolialghini némisikine?

Emdi meremnisa qetiy bir qarargha keldi - de, qelemni qoligha élip, jedwelni toldurushqa bashlidi:

– Ayshemxan – musulman.

– Meremnisa – musulman.

– Ayimnisa – musulman.

– Adiljan – musulman.

– Amirjan – musulman.

– Asigül – musulman.

Meremnisa on ikki yashliq singlisi ayimnisadin bashlap bashqa ikki ukisi we kichik singlisinimu musulman dep toldurdi. Uning qarishiche, musulman ata - anidin tughulghan bala choqum musulman bolushi kérek idi. Shunglashqa ulargha musulmanche isim quyulghan, ukiliri bolsa sünnet qildurulghan idi.

Alahezel ikki hepte waqit ötkendin kéyin bir küni kechqurunluqi hoyla derwazisi qattiq uruldi

we ittirilip échiwétilip, on nechche saqchi öyge basturup kirip kélishti - de, meremnisaning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, bir saqchi mashinisigha chiqardi. Anisi ayshemxan we ukilirini yene bir mashinigha chiqirip élip méngishti. Texminen yérim sa'ettek mangghandin kéyin mashina bir jayda toxtap, yoghan bir derwaza échilip, etrap tikenlik tam bilen qorshalghan bir hoyligha kirgende, mashina toxtitildi we meremnisa mashinidin élip chüshürüldi - de, bir binaning ichige élip kérilip, béshidiki qara xalta iliwétildi.

Shundila meremnisa özining qatar ketken tömür ishikliri bolghan, ghelite warqirighan awazlar anglinidighan, karidorda saqchilar apsharkiliri bilen közetchilik qiliwatqan bir binaning ichide ikenlikini kördi.

Bu dehshetlik menzirini körüp, meremnisaning bedini shürkünüp ketti - de, qorqunchtin warqiriwetti:

– Ana! Singlim asigül we ukilirim siler nede? Men qeyerge kélip qaldim? Bu qandaq jay?

– Warqirima ! Aghizingni yum! - Dep, warqirighanche ikki saqchi dümbisidin ittirip, düshkellesheke bashlidi we aghzigha bir tal qatlanghan latini tiqip qoydi. Texminen yigirme métirdek mangghandin kéyin uni bir kichik öyge élip kirdi. Qarimaqqa bu binadiki saqchilarning ishxanisidek qilatti. Öyning otturisigha üstel,

orundiq, kompyutér qoyulghan bolup, ghelite yéri aq xalatliq doxturlarmu turatti. Qarighanda bashliqi bolsa kérek, pakarraq, sémiz kelgen, qapaqliri sanggilap ketken birsi xirildighan awazda warqirap, aq xalatliq doxturgha buyruq qildi:

– Ishni bashlanglar, tertipke ri'aye qilinsun, tekshürüş xatirisi qaldurulsun!

Aq xalatliq doxtur meremnisaning yénigha kélip:

– Bilikingni ach, könglikingni qayri, barmiqingni yum! - Dep warqiridi. Uning qolida okul yingnisi, qan alidighan birnechche tal shéshe turatti. Meremnisa uninggha perwa qilmay jim turuwidi, bashqa ikki saqchi kélip, meremnisaning bir qolini keynige qayrip, béshini yerge igip tutup berdi. Shuningdin kéyinla doxturlar meshghulatini bashliyali. U meremnisaning ikki bilikidin ikki qétim qan aldi. Bir bilikige okul urdi. Kökrek qismini, béqinlirini bir eswab bilen tekshürdi, közige bir apparattek nersini yéqin ekélip, köz münggüz perdisini süretke aldi, uningdin kéyin ikki saqchi meremnisaning pütün kiyimlirini sélishqa buyruq qildi. Meremnisa:

– Yaq, yaq! Men undaq qilalmaymen. – Dep warqirap ketti. Emma, ikki saqchi meremnisani yerge bésip turup, köyneq we tamballirini salduruwetti. Eng axirda kusirini siyrip chüshürmekchi boluwidi, u tügüliwélip qattiq qarshiliq qildi. Uning yüzi

hüppide qizirip ketken, közliri yighidin éship ketken bolup, bar küchi bilen kusirini saldurmasliq üçün qarshiliq qiliwatatti. U yerge chapliship yétiwélip, ikki qoli bilen kusarning rézinkisini ching mujuqliwalghan idi. Ippitini qoghdash üçün herqandaq qarshiliqni qilishqa, tayaqta ölüp kétishkimu razidek qilatti. Emma, bara - bara küchidin kétiwatatti. Ikki saqchi meremnisagha saljidek chaplishiwélip, uning kusirini toxtimay tartip, töwen'ge siyridi. Axiri, meremnisaning qarshilashqudek küchi qalmidi. Saqchilar kusarni salduruwétip, meremnisani töt teripi eyneklik bir sanduqning ichige soliwaldi. Yiraqtin bir saqchining kunupkini taq qilip bésishi bilen eynek sanduq chörgülep, ghelite nur nur tarqitishqa bashlidi, uning bedini qizip ketti. Alahezel yérin minuttek waqit ötkendin kéyin, ghelite sanduq chörgüleshtin toxtidi we ishikliri échilip, meremnisa sirtqa chiqirildi. Emma u mangalmay yéqilip chüshkili tas qaldi. Uning béshi qéyiwatatti. Birdemning ichidila xuddi burunqi meremnisa emestek xamush bolup qalghan idi.

Meremnisa nahayiti teslikte kiyimlirini kiyiwaldi. Közidin yash toxtimay tökülüp turatti. Saqchilar yene meremnisaning qoligha koyza, putigha ishkel saldi - de, ittirgenche bashqa bir öyge élip kirdi. Bu bir soraqخانidek qilatti. Bu öy texminen yigirme kiwadrat métir chongluqta

bolup, otturisida bir qap - qara tömür orunduq turatti, tamdiki ilghuchlarga herxil kaltekler ésip quyulghan idi. Qizil - yéshil chiraghlarning lap - lup qilib yénishliridin ular tok kaltikidek qilatti. Meremnisaning bedini shürkünüp ketti we uning pütün wujudi titreshke bashlidi. Shu esnada bir soraqchi kélip, meremnisaning dümbisidin ittirgenche apirip orunduqqa olturghuzdi. Qolidiki koyzini orunduqqa chatti, putini orunduqning putigha baghlidi. Ishik terepke bir üstel we ikki orunduq quyulghan bolup, biri uyghur, biri xitay ikki soraqchi olturatti. Birsining aldida kompyutér we qelem - qeghez turatti. Yene ikki soraqchi néridaraq qolliridiki kalteklirini déweylep, hazirla hujumgha ötidighan jallatlardek közlrini chekcheytip qarap turatti.

– Hey! Béshingni köter! - Dégen awazdin meremnisa chöchüp ketti. Soraq bashlanghan idi:

– Ata - anang kim? Sen nede tughulghan?

– Atam mettoxti rozi, anam ayshemxan, men xotende tughulghan, ikki singlim we ukilirim ürümchide tughulghan.

– Ürümchige néme dep kélishting?

– Ata - anam ürümchide ish - oqet qilimiz, künimiz yaxshi bolidu, andin sizni yaxshi mektepte oqutimiz dégen idi.

– Mektepte oqudungmu? Hazir qeyerde oquwatisen?

– Sekkizinchi sinipqiche oqudum, uningdin kéyin oquyalmidim. Hazir öyde anamgha qarishiwatimen.

– Némishqa oquyalmiding?

– Oqush pulini töliyelmiduq. Atamning oqet qilib tapqan puli qorsaq béqishtin ashmidi.

– Him! Némishqa yaghliq chegding?

– Chünki, men uyghur bolghandikin.

– Sen jedwelge men musulman dep toldurupsenghu?

– He'e shundaq, ata - anam musulman bolghandin kéyin menmu musulman - de!

– Séni yene quran oquydu deydughu? Quran oqushni kimdin ögending?

– He – e, quran oquyalaymen, atamdin ögendim.

– Namaz oqudungmu, uni kimdin ögending?

– He'e, namaz oqudum. Uni anamdin ögen'gen.

– Yer asti quran kursigha bardingmu? Qeyerge barding?

– Bashqa bir yerge barmidim. Öyde atamdin, anamdin ögendim,

– Yalghan gep qilma! Biz ilgiri sen turghan mehelligide bir yer asti dini mektepni bayqap, uni péchetlep, mollamni tutqan iduq. Sen u yerge barmighanmu?

– Yaq! Barmighan. U mollamni biz tonumaymiz. Mektep bar depmu anglimighan.

– Him! Mawu, shumtekni! Mushtumdek turup héchnémini iqrar qilmaywatida? – Dep ghudungshighiniche ikki soraqchigha warqiridi soraqchi bashliqi:

– Néme qarap turushisen? Iqrar qildurush charisini ishqa sélishmamsen?!

Meremnisaning yénida turghan soraqchilardin biri yénidin bir tal latini chiqirip qatlap, meremnisaningaghzighatiqipqoydi, yene biri ésiqliq turghan tok kaltikidin birni élip, meremnisaning del kökrek qismigha yaqti - de, «iqrar qil! Iqrar qilmisang buningdinmu qattiq jazaning temini tétitip qoyimen. Qéni iqrar qil!» - Dep warqirap, uninggha tok kaltikini yene yéqish üçün déweylidi. Bu chaghda meremnisa alliqachan hoshidin ketken bolup, béshi töwen'ge sanggilap qalghan idi. Buni körgen yene bir saqchi uning chéchidin tutup tartip, béshini yuqirigha kötürüp qayridi we warqiridi:

– Közüngni ach, iqrar qil, iqrar qilsang kengchilikke érishisen! Bolmisa bu yerdin ölüküng chiqidu.

Meremnisa téxiche közini achalmay ingrawatatti. Bu waqitta héliqi soraqchi bulungdiki aldin teyyarlap quyulghan bir chélektiki soghuq suni élip, meremnisaning bash - közige tökti – de, yene warqiridi:

– Közüngni ach! Közüngni ach dewatimen. Hoy, ölgür shumtek!

Meremnisaning közi échilip, lewliri bir az titridi we bosh awazda gep qilishqa bashlidi:

– Men, men némini iqqar qilimen, men héchbir xataliq ötküzmidim. Mollamgha barmidim, quranni öyde atamdin ögendim. Namazni öyde oqudum, quran oqughanliq, namaz oqughanliq qandaq gunah bolsun!

Buchaghda bayatin buyan üstelde tamasha körgendek hijiyip olturghan bashliq xitay uyqu bésip ketken chapaq közini bir uwiliwétip, boghuq awazda xirqirap turup warqirashqa bashlidi:

– Sen téxi iqqar qilmamsen? Jinayitim yoq dep qaramsen? Yaghliq chekkining, quran oqughanliqing, namaz oqughanliqing jinayet emesmiken? Téxi chirayliqche iqqar qilip, mesilengni tapshurmighiningchu? – Dep dawam qildi soraqchi bashliqi, – bilip qoy! Sen tughma jinayetchi! Esebiy dini unsur! Séning kallang din bilen zeherlen'gen. Idiyeng qalaq, kommunistik partiyeining tereqqiyat we islahat échiwétish, medeniyleshtürüş siyasiti bilen sighthishmaydu. Buning özi éghir jinayet. Sen éghir jazalinishqa téghishlik jinayetchisen. Emma, séning yéshing téxi on sekkizge toshmighachqa, sanga biz kengchilik bilen mu'amile qilip, ölüm jazasi bermeymiz. Yénik jaza bérimiz. Sen kommunistik partiyege rehmet éytishing kérek! Kommunistik partiye séni terbiyelep, idiyengni özgertip yaxshi adem qilip chiqidu. Sen etidin bashlap «kespi qayta

terbiyelesh merkizi»ge bérishing kérek! U yer séni yéngidin adem qilip terbiyelep chiqidu! - Dep walaqshighanche üstel yénigha béríp, kompyutérda xatirilen'gen bir waraq qeghezni élip kélíp, qelem bilen meremnisaning közige tenglidi we: - mana, mawuningha qol qoy. – Dep aldigha tashlidi.

Meremnisaning put - qolliri hazirghiche titrewatqanbolup, qeghez - qelemnitutalmaywatatti. Shu esnada bir soraqchi kélíp qeghezni qolida tutup berdi. Yene bir soraqchi kélíp qelemni meremnisaning qoligha tutquzup, mejburi imza qoyghuzdi we soraqchi bashliqigha «iqrarname»ni ekélíp bérishtí. Bu waqitta alliqachan tang süzülüp qalghan bolup, soraq bir kéche - kündüz dawamlashqan idi.

Soraqchilar depter - qelem we bashqa saymanlirini kótürüp chiqip kétishtí. Ikki soraqchi meremnisani tömür orunduqtin yéship, put - qolidiki koyza - ishkelní chiqarmastinla döshkelep , ittírip dégüdek ornidin turghuzup, soraqخانidin élip chiqti we ikkinchi qewetke élip chiqip, 203 - nomur yézilghan bir kamérgha ittírip kirgüzüwétip, ishikini quluplap chiqip ketti.

Meremnisa kamérda qanche sa'et yattikin bilelmidi. Bir waqitta hoshigha kélíp, közini échip qaridi. Etrapida bezilirining chéchi kalte, bezilirining béshi taqir herxil yashtiki yigirmige yéqin ayallar qariship turatti, ularning hemmisi birxil reng we pasondiki mehbus kiyimi kiyiwélishqan idi.

Meremnisa shundila özining türmige oxshaydighan bir jayda ikenlikini bildi we pes awazda soridi:

– Men nede? Men nede? Bu qandaq jay?

– Siz mektepte, bu jay «kespi qayta terbiyelesh merkizi». Sizmu bizge oxshash bu jayda terbiyelinip, özingizning idiyesini özgartisiz - dep jawab berdi ottura yashliq bir ayal. Emma, uning yüzidiki xudüksiresh ipadisidin qandaqtur bir némini yoshuruwatqanliqi bilinip turatti.

Tang téxi süzülmigen idi, sirttin yuqiri awazliq kanaydin chiqqan, ademning qulaq - méngisini zingilditip chélinghan signal awazidin kéyin, karidordimu jarang - jurung qilghan awaz bilen teng kamér ishikliri échilishqa bashlidi. Saqchilar kamér ichidikilerge qarap:

– Tiz bolush, meydangha yigilish! Dölet bayriqini chiqirishqa kéchikishme, qatnashmasliqqa bolmaydu! - Dep warqirashqa bashlidi.kamérdiki tutqunlar bir - birini ittiriship, dessiship dégüdek sirtqa qarap méngishti. Meremnisamu sirtqa chiqay dep turushigha, bir saqchi kélip:

– Sen men bilen mang, ishxanigha barisen! - Dep, birinchi qewettiki lagér ishxanisi élip keldi. Bu ishxana kamérdiki ishxanidin bir az perqliq bolup, ikki terepke ikki üstel qoyulghan, ishkap - jahazliri herxil matériyal we arxip xaltiliri bilen tolghan idi. Otturidiki üstelde köz eyneklik, puqrache kiyin'gen bir xitay, chet tereptiki üstelde aq xalatliq bir ayal,

uning yénida qaycha tutqan bir satirash turatti. Közeyneklik xitay bu «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ning mudiri bolsa kérek, u, meremnisagha aliyp bir qariwetkendin kéyin gep bashlidi:

– Oltur! - Dédi bir orunduqni körsitip we dawam qildi, – isming meremnisa, yéshing on alte, yamaliq téghi aqqunlar mehellisidin, esli yurtung xotendin toghrimu? – Dep, aldidiki kompyutérdin béshini kötürüp, meremnisagha qarap qoydi. Meremnisa béshini bir az lingshitip, toghra dégenni bildürdi.

– Qéni bashlanglar! - Dep xizmetchilirige buyruq chüshürdi. Aq xalatliq doxturdek bir ayal kélip, uning ikki bilikidin qan aldi. Namelum bir okul suyuqluqini urdi. Qoligha bir tal dora kumilichi bérip, buni ichkin! - Dep qarap turdi. Meremnisa ichmey, dorini qolida tutup, hangwiqip turup qalghan idi. Ikki saqchi kélip, meremnisaning éghizini mejburi achquzup, dorini aghzigha tiqiwétishti. Uningdin kéyin meremnisa bir az jimip, xamushlardek bolup qaldi. Yene bir aq xalatliq qaycha tutqan ayal xadim kélip meremnisaning uzun, ikki tal qilip örülgen sumbul chéchini qulaq tüwidin késiwétip, uni be'eyni xitay qizlirigha oxshitip qoydi. Bu waqitta xitay bashliqning boghuq awazi yene anglandi:

– Léy doxtur, siz chiqip ketsingiz bolidu, jang, sen mawu kiyimni élip, uni kamérgha élip chiqip kiydürgin! – Dep, 102 nomur bésilghan mehbús kiyimini berdi we meremnisagha qarap:

– Kel! Bu öginish matériyalini alghin. Bu, sen bu yerde öginishke tégishlik «56 maddiliq öginish qollanmisi» - dep bir depterge oxshash tüplen'gen xitayche qollanmini tutquzup qoydi.

Jang meremnisaniyalap élip mangdi. Ishiktöwide postta turuwatqan bir qoralliq saqchimu bille keldi. Kamérni karidordiki közetchilik qiliwatqan saqchi échip berdi. Meremnisa kamérgha kirip, adettiki kiyimlerini séliwétip, mehbus kiyimini kiydi - de, éghizini du'a qilish üçün yuqirigha qarap échip: ilahim! - Dep du'ani bashlay dep turushigha, sirtin warqirighan awaz anglandi:

– Hey! Néme qiliwatisen? Chiqmamsen? – Dep uni chaqiriwatatti. Jang bilen bir saqchi uni üçinchi qewettiki bir öginish sinipige élip kirdi. Bu sinipta ellik etrapida herxil yashtiki ayallar olturatti. Bir ayal bolsa sinip otturisida xitayche bir némilerni oqup, bashqilarni uni tekrar oqushqa buyrup, warqirap - jarqirap dégüdek mu'ellimlik qiliwatatti. Meremnisa jangning körsitishi bilen bir bosh orungha kélip olturdi. U orunduqta olturup, doska terepke qarap bolghuche mu'ellim warqirap ketti:

– Hey, néme qarap turisen? Gachimu sen? Senmu bular bilen teng oqushung kérek! Meremnisamu bashqilar bilen teng mu'ellinge egiship oqushqa bashlidi: «shijinning yashisun! Tümen ming yil yashisun! Kommunistik partiye

hemmidin ulughdur! Biz hemmimiz jungxu'a milliti! Shinjang junggoning ayrilmas bir qismi. Biz junggoni qizghin söyimiz!...»

Meremnisa xitaychini yaxshi bilmisimu bashqilar néme oqusa umu teng oqudi. Öginish ikki sa'ettek shu teriqide dawamlashqandin kéyin sirttin qongghuraq chélinghan awaz anglandi. Mu'ellim chüshtin burunqi dersning tügigenlikini uqturdi. Ayal tutqunlar sharaq - shuruq qiliship, depter - qelemlirini yighishturup, sirtqa méngishti. Meremnisamu tutqunlar bilen sirtqa chiqti. Binaning qarshi teripidiki yene bir binaning sol teripidiki yoghan bir ishik aldida nurghun er ayal tutqunlar öchrette turatti. Meremnisamu kélip öchrette turdi. Alahezel bir charek waqittin kéyin meremnisagha öchret keldi. Uninggha bir qacha köktat süyi we bir mushtumdek chongluqtiki hornan bérildi. Bu chüshlük tamaq etigenki gürüch shorpisigha qarighanda yaxshiraqtek qilatti. Chünki, köktat shorpisining yüzide yaghlap qoyulghan shebnem danchiliridek parqiraraq dügilekchiler leylep yüretti. Bu shorpigha gösh toghralghanliqining ipadisi idi. Meremnisa shorpigha qoshuqni chilap shundaq ilishturiwidi. Dégendek, bir qanche parche gösh parchiliri qoshuqqa chiqti. Emma, meremnisaning némishqidur uni yégüsi kelmidi. Gösh bekla mayliq bolup, burun öyide yégen mezzilik qoy göshlirige oxshimaytti. Shuning bilen meremnisa shorpini

ichmey, momini yédi. Quruq moma géligha turup qéliwatatti. Buni körgen uning yénidiki chong yashliq ayal meremnisagha köyün'gendek qilip:

– Qizim! Shorpinimu ichkin! Bolmisa tayaqqa tutulisen. Ach qalisen. Sanga üç kün'giche tamaq bérilmeydu. – Dédi.

Meremnisa shorpidiki göshning mayliq we ghelite puraydighanliqini, shunga ichküsi kelmigenlikini pes awazda éytti. Yashanghan ayalmu pes awazda:

– Qizim! Bu yerde bizning tallash hoquqimiz yoq. Halalmu – harammu? Déyishke bolmaydu, bizge choshqa göshinimu yégüzdi. – Déwidi, uning köngli éliship, qusuwetkili tas qaldi. Bu ehwalni yiraqtin nazarechilik qiliwatqan saqchi alliqachan tuyup qalghan idi. Bir saqchi ghezep bilen ular terepke qarap keldi we meremnisagha qarap:

– Némishqa shorpini ichmeysen? – Dep warqiridi. Meremnisa hoduqqan halda:

– Bu, bu shorpidiki gösh, néme göshi? – Déyishigila saqchi meremnisaning aldidiki shorpini tépip öriwétetti – de, – tur ornungdin! – Dep dümbisidin ittirgenche kamérgha élip ketti.

Saqchi ehwalni kamér ishxisida tamaq yewatqan bashliqigha melum qildi, saqchi bashliq ghezep bilen sekrep ketti we: – jazagha tartilsun! – Dep warqiridi. Saqchilar meremnisani tartishturup, sörep dégüdek soraqxanigha élip kirdi. Qoligha

koyza sélip, tömür orunduqqa olturghuzup putini baghlidi, aghzigha bir tal latini tiqti – de, tamdiki kaltektin birdin éliship, üç saqchi tengla meremnisani urushqa bashlidi. Meremnisaning aghzi – burnidin qan ketti. Yüz – közi qangha boyaldi we hoshidin ketti. Shundila saqchilar urushni toxtitip, meremnisani aldinqi küni solanghan kamérga ekirip, sémont yer üstigila yatquzup quyup, ishikni taqap chiqip ketti.

Yene qanchilik waqit öttikin meremnisa buni bilelmidi. Bir waqitta közini échip qariwidi, etrapida kamérdash ayallar uninggha qariship turatti, bir ayal uning béshini silawatatti. Birsi uninggha su ichküzdi. Meremnisa bir az maghdurigha keldi we:

– Men néme boldum? Men nede? Méni némishqa uridu? Dégendek so'allarni pes awazda soridi. Héliqi yashanghan ayal birinchi bolup éghiz ahti:

– Qizim, sen öz kamiringda, biz bilen bille, ular séni jazalashti. Bilemsen qizim? – Dawam qildi ayal: - biz ularning aldida adem emes. Ular bizni xalisa uridu, xalisa tillaydu, hetta öltürüwétidu. Biz ular üçhün héchnémige erzimeymiz. Bizni ular haywan ornida xarlaydu. Biz ularning aldida bek ajizmiz! Bizning himayichimiz yoq. Bizning sewr qilishtin bashqa charimiz yoq! - Dep teselli berdi. Meremnisaning közidin ikki tamche yash sirghip chiqip, yüzidin ötüp kalpukigha éqip kirip, éghizida

qirtaq tem hasil qildi.

Bu waqitta tang süzüley dep qalghan bolup, sa'et besh boldimikin etimalim, yangratqu kaniyidin qulaq - mingini yégüdek awaz chiqirip qoyuwétilgen qizil naxsha mehbuslar ning aramini buzdi. Bu bayraq chiqirishqa heydekchilik qilip bérilgen signal idi. Mehbuslar besh minut ichide urun - körpilirini yigishturup, yüzlirini yuyushup, sirtqa qarap méngishti. Yashanghan ayal meremnisani yölep turghuzup:

– Tur qizim, bu yerde yalghuz qalma! Bille chiqayli.– dep xuddi bir némidin ensirigendek qilip, meremnisani bille élip chiqti. Kengri meydangha nurghunlighan tutqunlar yighilghan bolup, meydan otturisiki égiz sémont xadigha bayraq chiqirilghuchi ong qolini péshanisige tirep diqqette turushti. Andin dölet marshini yangratqugha egiship oqudi. Meremnisamu yene jaza yep ketmey dégenni oylap, bashqilar qatarida aghzini midirlitip qoydi. Yérim sa'ettek waqittin kéyin marsh oqush tamamlandi. Tutqunlar her künlük meshghulat qa'idisi buyiche yataqlirigha qaytip, yüz - közlirini yuyushti, hajetke bérishti, andin lagér ashxanisining aldigha kélip öchrette turup, etigenlik nashtiliqning bérilishni saqlap uzun quyruq shekillendürgen idi. Meremnisamu qatardin urun aldi.

Nashtiliq bérilishke bashlidi. Nashtiliq her kündikidek gürüch shorpisi idi, meremnisa gürüch

shorpsidin bir qacha élip ichip, bir az maghdurlinip qaldi. Bu waqitta sa'et yette bolghan bolup, bügünki öginish bashlinidighan waqit idi. Yene bir qtim qongghuraq chlindi. Tutqunlar ittik - ittik qedem liship mngip, binaning ikkinchi qewitidiki sinipqa kirishti. Mu'ellim xitay alliqachan sinipqa kirip bolghan bolup, tutqunlarni saqlawatatti. Tutqunlar sinipqa kirip urun lishti. Mu'ellim bügünki dersning «ellik alte madda» ni öginish ikenlikini ytti. Tutqunlar depter - kitablrini lip aldigha qoyushti. «Ellik alte madda» xitayche bolup, beziliri so'al-jawab sheklide idi. So'al - jawab qismigha jawabmu teng yziqliq idi, tutqunlar mu'ellimge egiship oqushi shert idi:

Birinchi: xuda barmu – yoq?

– Yoq.

Ikkinchi: din qandaq nerse?

– Din bolsa zeherlik epyn.

chinchi: bizge kim tamaq bridu?

– Kommunistik partiye.

Tötinchi: biz nmige tiqad qilimiz?

– Marksizmgha

Beshinchi: jungxu'a millitini kim qutquzdi?

– Sotsiyalizm.

Dgendek so'allargha mu'ellim so'alini oqughandin kyin oqughuchilar kollktip jawab briwatatti. «Ellik alte madda» tuluq oqulup we jawab brilip tügigendin kyin, herbir oqughuchidin

ayrim - ayrim so'al sorash bashlandi. Tutqunlarning hemmisi dégüdek qollanmidiki so'al - jawab buyiche jawab bériwatatti, mu'ellim xitaymu toghra dep testiqlawatatti. Qarighanda «ellik alte madda» tutqunlarga alliqachan yadlitip bolunghan idi.

Nöwet meremnisagha keldi. Mu'ellim xitay meremnisadin birinchi so'alni soridi:

– Xuda barmu - yoq? – Meremnisa jawab bermidi. Belki meremnisaning xitaychisi yaxshi bolmighachqa chüshenmigendu yaki heqiqeten jawab bérishni xalimaywatamdu? Buni bilgili bolmaytti. Mu'ellim warqirighanche meremnisaning aldigha kélip soridi:

– Hey, sen némishqa buninggha jawab bermeysen?

Meremnisa béshini chayqidi, mu'ellim xitay meremnisaning néme démekchi bolghanliqini bilelmidi. Shu arida meremnisaning yénida olturghan ayal bu ishqa arilashti we «u xenzuchini bilmeydiken» dédi. Mu'ellim xitayning qapiqi türüldi we u ayalgha qarap:

– Emise sen terjime qilip ber! – Dep buyruq qildi. U ayal «bolidu» dep, terjime qilishni bashlidi:

– Birinchi so'al: xuda barmu - yoq? – Meremnisa keskinlik bilen jawab berdi:

– Xuda bar. Xuda bir!

Mu'ellim xitay meremnisaning bu jawabini anglap chiqirap ketti:

– Hey sen néme dewatisen? Sen bir dini esebiy. Sen bir buzuq unsur. Sen xeterlik adem. Sen térrorchi... dégendek birmunche tōhmetlerni artip tillap ketti we doska yénigha bérip, bir kunupkini shundaq bésiwidi. Birdemdila ikki saqchi peyda bolup:

– Néme boldi? Néme boldi? – Dep sorashti. Mu'ellim xitay meremnisani kōrsitip:

– Mana bu buzuq unsur «xuda bar» deydu! - Dep ehwalni melum qildi, buni anglighan saqchilar kélip, meremnisaning qoligha koyza, putigha ishkel sélip, söriyenche lagér ishxanisigha ekirip, bashliqigha ehwalni melum qildi. Bashliq xitay meremnisagha bir homuyup qariwetkendin kéyin sözini bashlidi:

– Sen némishqa xata gep qilisen?

– Men xata gep qilmidim. – Dep jawab berdi meremnisa qilche hoduqmastin.

– Emse sen xuda bar depsenghu?

– Elwette xuda bar. U biz insanlarning yaratquchisi. – Dep jawab berdi, bashliq xitay uyghurche bilse kérek. Meremnisaning jawabini anglap, choshqidek chirqirighanche meremnisani tillap ketti:

– Sen bir esebiy dini unsur, buzghunchi, térrorchi. Biz sanga xudaning bar - yoqliqini hazirla kōrsitip qoyimiz. Biz sanga kim ikenlikimizni kōrsitip qoyimiz. Yaxshiliqche bayamqi jawabingni

özgert! Yene bir qétim dep baqe: xuda barmu - yoq?
– Xuda bar. U bizning yaratquchimiz! - Dep ilgirikige oxshashla keskin jawab berdi. Saqchi bashliqi buni anglap qattiq ghezepke keldi. Ikki kózi qipqizil bolup, qangha tolghandek kórünüp turatti. U esebiyleshti. Ghaljir ittek warqirighanche kélip, meremnisaning aghzigha birkachat saldi. Qorsiqigha birnechchini tépiwetti. Meremnisa ikki püklinip qaldi. Aghzi - burnidin qan éqiwatatti. Qarap turghan ikki saqchimu kélip urmaqchi boliwidi, saqchi bashliqi ularni tosap: - bu yerde bolmaydu! Soraqخانigha élip chiqish! - Dep buyruq qildi.

Ikki saqchi meremnisani ittirip düshkürlep élip méngishti we uduldiki yene bir binagha jaylashqan soraqخانigha élip kirishti. Bu dehshetlik soraqخانida jaza qorallirining türi intayin köp bolup, ademning ténini shürkendüretti. Gundipaylar qapqara tömür orunduuqqa meremnisani olturghuzup, koyza - ishkelnı almastinla chétiwetti. Aghzigha bir tal latini qatlap tiqip qoydi. Andin ikki saqchi qollirigha ikki kaltekni élip, meremnisaning bash - közlige urushqa bashlidi. Shu esnada bashliq xitay kirip keldi we:

– Boldi qilish! - Dep warqirap, ikki saqchini sirtqa chiqip turushqa buyrup, soraqخانidin chiqiriwetti. Andin meremnisaning put - qolini orunduqtin boshutup, pes awazda kusuldighandek

gep qilishqa boshlidi:

– Sen kichik qiz, sen chirayliq! Men sanga yardem qilidu, sen undaq qilmisun!

Meremnisaning béshi töwen'ge sanggilaqliq bolup, boshqine nepes éliwatatti. Bashliq xitayning gépini anglidimu - anglimidimu bilgili bolmaytti. Bashliq xitay meremnisaning meydisidiki qanlarni sürtti we yene kusuldashqa boshlidi:

– Eyya! Kichik qiz, sen chirayliq. Men séni yaxshi köridu! - Dep sharttide qilib, uning ich köynikini salduruwetti. Arqidin ishtinini töwen'ge sirishke boshlidi. Bu waqitta meremnisa birla silkinip hoshigha kélip qaldi we xitay bashliqning qara niyitini bilip, ishtinini ching mujuqlap tutuwaldi. Warqiray dése aghzida lata bolghachqa warqiriyalmidi. Meremnisa arqigha dajiytti. Xitay saqchi bashliqi ésilatti. Aghzini mujuytti. Kökrikige qolini sozatti. Bu tirkishish yérim sa'ettek dawam qildi. Axiri, meremnisa maghduridin ketti. Xitay saqchi bashliqi uning üstige chiqiwélip, meremnisaning hemme kiyimlirini salduruwaldi. Arqidin öziningmu kiyimlirini sélip, hasirap - hömüdeshe boshlidi, u özining haywaniy nepsini qandurush meqsitige yetken idi.

Xitay saqchi bashliqi chiqip ketti. Arqidinla meremnisani urghan ikki saqchi kirip, meremnisaning üstige tashlandi we bir - birini ittiriship, men aldida, sen keynide déyiship, talash -

tartish qildi. Axirida birsi jim turup qaldi. Yene birsi hoshsiz yatqan meremnisaning üstige tashlinip, haywaniy nepisini qandurdi. Arqidin ikkinchisi tashlandi. Hasirap - hömüdep dégüdek umu özining haywaniy nepsini qandurdi. Andin kéyin meremnisani sörep élip chiqip, ilgiri solanghan kamérgha ekirip daq yergila yatquzup, kiyimlirini üstige tashlap quyup chiqip kétishti.

Kech kirdi. Shepeq qizilliqqa pürken'gen bolup, kündüzdikidin yoghan körünidighan quyash tagh üstige qonushqa azla qalghan idi. U meremnisa tartqan xorluqning birdin - bir guwahchisi idi. Shundaq bolghachqimikin tagh arqisigha möküwélishta, bu dunyaning rezilliklirini bir kéche bolsimu körmeslik üçün bu yérim shardin bashqa bir yérim shargha kétishke aldirawatatti.

Tutqunlar kechlik tamaqqa bérilgen gürüch shorpisini ichiship bolghandin kéyin kamérgha qaytip kélishti - de, dang qétip turup qélishti. Kamérning otturisida anidin tughma qilip tashlap quyulghan meremnisa yatatti. Kamérdiki hemmidin chong yashanghan ayal udulla kélip, meremnisaning béshini quchiqigha aldi. Yürikini tingshidi. Köz qarichuqigha diqqet qilip qaridi - de,; - ah! Bichare qiz! - Déginiche yighliwetti. Meremnisaning yüriki suqushtin toxtighan idi. Bashqa tutqunlarmu asta - asta kélip ularning etrapigha olashti we yashanghan ayalgha qarap: - jenniti boluptimu? – Dep sorashti.

Yashanghan ayal béshini lingshitip: he'e! Jenniti boluptu. – Dep, aghzini midirlitip, ichide du'a qildi. Bashqilarmu shundaq qildi. Uzaq ötmey töt saqchi kirip, jersetni sörigenche élip chiqip ketti. Tutqunlar peqet köz yéshi bilenla meremnisani u dunyagha uzutup qoyalidi.

Wehimide qalghan adem

Bügün burunqidin etigen oyghinip ketken idim. Ornumdin turup aditim buyiche bir piyale qaynaqsu qaynitip ichtim - de, tenterbiye kiyimi we ayighini kiyip yügürüş üçhün sirtqa chiqtim. Herküni öyümning aldidiki piyadiler yolidin bashlap öyümdin anche yiraq bolmighan baghchigha bérip yügüreyttim. Özüm bilgen yénik heriketlerni qilip beden chéniqturattim. Bu baghchida manga oxshash xizmettin dem élishqa chiqqan qérilar we anda - sanda yashlarmu chéniqatti. Ulardin bir qanchisi bilen tonushattim we özara bu sheherde bolghan xewerler we weqeler toghruluq paranglishattuq. Shuning bilen men «bügünmu bir normal hayat ötküzidighandek» héssiyatqa kélettim - de, бүгүнümningmu tinch - aman ötüdighanliqidin emin bolattim. Bügün yolda bashqa kün'ge qarighanda ademler intayin azlap ketkendek idi. Yügürüp baghchigha bardim. Baghchimü jimjit, burunqi tonushlirimdin héchkim körünmeytti. Peqet xitay millitidin bolghan bir nechche boway - momaylar bir yerge yighilip yénik heriket qiliwatatti. Men ularni tonusammu

ular bilan paranglashmayttim.

Heyranliq ichide qaldim we asta méngip baghchidin chiqtim - de, piyadiler yoli bilen öyüm terepke qarap mangdim. Ishqa chüshüsh waqtigha az qalghan bolushigha qarimay, yolda kétiwatqan ademler burunqidin xélila az idi. Öyümning yénigha kéley dep qalghan idim. Tosattin birsining chaqirghan awazidin chöchüp kettim we awaz chiqqan terepke qaridim. Kördümki, ahaliler komitétinig mu'awin mudiri manga qarap warqirighan iken:

– Hey mettoxtaxun! Tünügün nege ketken idile? Silini izdep tapalmiduq. Bügün silini etigendila izdep keldim. Bu uqturush silige bir kün kéchikip tegdi. Bügün yaxshi oqup chiqip, ete ahaliler komitétigha bérip ipadilirini bildürüshliri kérek! - Dédi we chirayini pürüshürüp qarighanche aldirash méngip ketti.

Men uqturushni élip oqup chiqtim. Uningda mundaq yézilghan idi: sheherlik muqimliqni saqlash xizmet rehberlik guruppisi shundaq uqturush qiliduki, «esebiylik, ashqunluq, térrorluq we bölgünchilik» bilen zeherlen'gen kishilerning 30 kün ichide özini alaqidar orunlarga melum qilishi kérek! Özini aldin melum qilghanlar kengchilik bilen mu'amile qilishqa érishidu. Herqandaq bir kishide mundaq «18 xil jinayet» ning biri yaki shuninggha oxshaydighan ehwallardin biri körülse özini melum

qilishi kérek!

Bu «18 xil jinayet» ning konkrét ipadiliri bolsa mundaq idi: «bölgünchilik herikiti bilen shughullanganlar; bölgünchilik teshkilatigha eza bolghanlar; ximiyewi oghut, ispiert qatarliq suyuqluqlarni sétivalghan we saqlighan yaki satqanlar; cheteldiki térrorluq teshkilat we bölgünchi shekslerning widiyo, ün - sin, radi'olirini anglihanlar; mexpiy tor téxnikilirini qollinip, tam atlap chetel torlirigha chiqqanlar; kishilerni qurangha emel qilishqa dewet qilghanlar; bashqilarni téléwizor körüsh, haraq ichish, tansa oynash we tamaka chékishtin tosqaqlar; hökümet tarqatqan kimlikni ret qilghanlar, yirtqan yaki tashliwetkenler; hökümet bergen öyde olturushni ret qilghanlar; balilirini dini kursqa bergenler; quran ögetkenler; kadirlar bilen hemkarlashmighanlar; islam qa'idisi bilen öylen'gen we ajrashqanlar; pilanliq tughut siyasetige dinni bahane qilip arilashqanlar»

Uqturushni oqup bolup chirayim tatirip ketti. Mende bu «18 xil jinayet ipadilirining qaysisi chiqip qalarkin?» Dep oylinip kettim. Her halda chiqip qalidighandek körünmeytti. Emma, turupla endishige chüshüp qalдим. Buningdin 10 yil ilgiri kichik oghlumni öyligende bizning mehelle meschitining imami jappar qarigha nikahini oqutqan idim. Yürikim jighghide qilip qaldi. Derhal uqturushni élip yene bir qétim oqup chiqtim.

Hélimu teliyimge «besh - on yil burun qilghanlar» dep yézilmaptu. Yürikim yene jayigha chüshti. Öyde birdem olturuwalghandin kiyin yan binadiki xoshnam ibrahim axungha téléfon qildim:

– Wey! Ibrahim axunma? Tinchliqma?

– He'e, men shu, tinchliq. Özünglarchu?

– Menmu tinchliq.

– Hey, aghine! Bügün yügürüşke chiqmidinglarchu?

– Hey, mettoxtaxun néme deydighansile? Men buningdin kiyin sirtqa chiqmaymen. Gep bolsa téléfondila diyisheylichu?

– Woy! Némishqa emdi? Sirtta birersi silini tutup kéterma?

– Siler bilmemla. Hazir yollardiki kaméralarning herbir uyghurni küzütüwatqanliqini, eger chiray ipadiliri süretke élinip qalsa «gumanliq» dep qaralghanlarni derhal tutup tekshüridiken.

– He'e, mundaq dengla. – Dep néme déyishni bilelmey qétip qaldim.

– Hey! Siler bilmeydikensilide? Tünügün men «ahaliler komitéti»gha kirip ipade bildürüp chiqtim.

– Qandaq ipade bildürdingla?

– Men ötken yili jümege we ikki qétim héyt namizigha barghanliqimni étirap qilip «töwename» yézip berdim. Ular buningdin kéyin namazgha barmasliqimni agahlandurup, qolumgha «nomur deptiri»din birni tutquzdi.

– Qandaq nomur deptiriken u?

– Kishilarning heriket we gap – sözlirining hazirqi muqimlik siyositige uyghun kélidighan yaki kelmeydighanliqini «100lik nomur»bilen ölcheydighan depterken.kimning nomuri toqsandin chüshüp ketsila u kishi derhal «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge yollap bérilidiken.

Men yene xiyalgha pétip kettim: ibrahim axun alliqachan ipade bildürüp boluptu. Men qandaq qilishim kérek? Nawada derhal ipade bildürsem «kadir larcha maslashti» dep étibargha élinishim mumkin. Nawada, ipade bérishni keynige sörisem ahale komitéti kadir liri mendin gumanlansichu? Oyla – oyla axiri «derhal ipade bildürüşüm yaxshimu néme?» Dégen qarargha keldim we ahaliler komitétigha bardim.

Ishiktin kiripla «essalamu'eleykum» démekchi boldumyu, emma uni derhal boghuzumgha yutuwendim. Chünki, u «diniy ashqunluq»ning ipadisi dep qarilip cheklen'gili xéli uzaq bolup qalghan idi.

– Yaxshimu siler? Xeyirlik seher! – Dep chirayimgha mejburi külke yügürtüp we ishik yénida qol qoshturup qarap turdum.

– He'e, kelsile memetway! – Dep orunduqni körsetti bir uyghur kadir. Uning néridiraq olturghan xitay kadir bolsa oquwatqan qeghezdin béshini kötürüp alayghandek bir qarap qoydi – de, öz ishini

dawam qilishqa bashlidi.

– He, memetway! Ipade bildürey dep kelgenmidile? Qéni! Emse bashlisila, ishimiz bek aldirash. – Dep qoligha qeghez – qelemni teyyar qildi. Men gepni bashla – bashlimayla kékechlep kettim:

– Men,men ötken yili ayalim tügep ketkende jama'etni chaqirip, «üch nezir» bergen idim. Emma, peqet qolum – xoshnilarla kelgen idi.

– Meschit jama'iti kelgenmu? Quran tilawet qilinghanmu?

– He – yaq! – Dep jawab berdim titrep turup.

– He! Undaq bolsa bilip qéling ,buningdin kéyin kimde - kim nezir – chiragh ötküzmekchi bolidiken, «ahaliler komitéti»gha iltimas qilip ruxset élishi kérek. Nezirge kelgen adem sani ottuzdin éship ketse bolmaydu! Quran tilawet qilishqa, topliship tupraq béshigha bérishqa we yigha - zare qilishqa bolmaydu! – Dep agahlandurush qildi. Yene manga:

– Bүgünki bu ipadiliringiz yaxshi boldi. Biz bilen yaxshi maslashtingiz. – Dep, hazirche manga jaza kelmeydighanliqini, emma ipademning buningdin kiyin qandaq bolidighanliqini dawamliq küzitidighanliqini éytti. Axirida qolumgha bir depterni tutquzup:

– Mana, buni éling! Bu sizning «100lik nomur» deptiringiz.buningdin kéyin sizning heriket we sözliringiz «100nomur»luq ölchem bilen bahalinidu.

– Dep közümning ichige tikilip qarap:

– Memetway! Sizning birinchi bolup diqqet qilidighan ishingiz bolsa, her düshenbe küni sa'et yettide ötküzilidighan «dölet bayriqini chiqirish murasimi»gha tuluq we kéchikmey, waqtida qatnishish! – Dep alahide eskertip qoydi.

Ahaliler komitétidin depterni élip öyge qaytip keldim – de, sapagha özümni tashlap olturup oylinishqa bashlidim: hey! Jahan néme bolup ketti. Mendek 70 yashqa kirip qalghan we pénsiyeye chiqqan ademni öyde rahat yashighili qoysa bolmamdu?Xéli uzaq boldi, etigende bamdat namizini mu oquyalmaywatimen! Namaz oqushtin qorqimen. Chünki, etigende namaz oqush üçhün chiraghni yandurushum kérek! Namaz waqtida chiragh yandurghanda sirttiki paylaqchilar körüp qélip, ahaliler komitétigha melum qilip qoyushi éniqqu? Namazgha taharet élish üçhün muncha öyni yorutmay bolmaydu - de?! Teyemmum qilip oqusam belki héchkim tuymaydu. Emma, öyde su turup teyemmum qilsam, namizim qobul bularmu? Hey, ulugh allahim! Özüng asanliq ata qilghaysen!

Emdi manga éghir kéliwatqan yene bir qiyin ish bolsa her düshenbe küni sa'et yettide «dölet bayriqini chiqirish murasimi»gha qatnishish idi. Qériliq yettimu, bir nechche hepte boldi, kéchide kichik teretke chiqish qétim sanim köpiyip qaldi. Shunga, etigende uxlap qéliwatimen. Nawada, sa'et

yette bolghanda uxlap qélip, waqtida chiqalmisam yaki kech qalsam, nomur deptirimdiki 100 nomur ölchimi töwenlep ketse qandaq qilarmen? «Kespîy qayta terbiyelesh merkizi» dégen yerni türmige oxshaydu déyishidu. Men hayatimda jinayet sadir qilip türmige kirip baqqan bende emesmen. Xuda özüng saqlighaysen! Buyerning türmiliri dozaxning özighu?

Xiyalim tügeydighandek emes idi. «Tak, tak» qilghan awazdin chöchüp kettim. Sirtin birsi ishikni chékiwatatti. Bérip ishikni achtigim:

– Biz «muqimliqni saqlash xizmet guruppisi»din kelduq. – Dep ikki kishi kirip keldi we tok sa'itining qeyerde ikenlikini soridi. Men dep bergendin kiyin tok sa'itini toxtitiwétip, somkiliridin éléktironluq eswablarni chiqirishti. Shundila, ularni tonuwaldim. Ular ikki - üç kün ilgiri binaning aldi teripidiki kirip - chiqish ishikige kaméra ornatqan kishiler idi. «Ish mundaqkende» dédim ichimde we olturup xiyalgha kettim: öygimu kaméra ornatqudek emdi, midir - sidir qilalmaidighan boldum. Her bir herikitimni közitidu. Belki, ishtinimgha chiqqandin bashqa hemme nersini merkizi apparattin körüp turushi mumkin. Gep - sözlernichu? Ularnimu anglarmu? Him! Emdi erkin - azade gep qilghilimu bolmisa! Gas - gacha buluwélish mumkinmu? Emdi «töt tamningmu quliqi bar»dégen gep rastqa aylinidighan boldi - de, öz öyümdimu

«qepezge solangan qush»tek yashashqa mejbur bolidighan boldum. Emma, qepestiki qushlar héch bolmighanda sayriyalaydighu? Sayrash arqiliq xushalliq we qayghulirini ipadiliyeleydighu? Menchu? Emdi qepestiki qushchilikmu erkinlikke ige bolalmaydighan boldum. Hey, qushlar, haywanlar! Siler némidégen teylelik! Siler qepezde solaqliq bolsanglarmu, yenila erkin sayriyalaysiler. Méning emdi tilimghimu qulup sélinde. Xalighanche gep qilalmaymen. Boldi - bolmide déyishke heddim yoq! Hemme nersige bash lingshitip, maqul démektin bashqa charem yoq. Gep qilsam, pikir bildürsem qarshiliq qilghan bolimen. «Kadirlargha maslashmide» dégen jinayet artilidu - de, méning nomur deptirimdin nomurum tartilidu. Uningdin keyin lagérgha élip kétilishim mumkin. Ah! Bu néme dégen qorqunchluq! Tirik turup dozaxning künini körüsh némidégen azabliq - he!

Xitayche «boldi» dégen awaz xiyalimni buzuwetti. Ulargha qaridim. Ular ishini tamamlap bolghan idi. Ularning ichidiki köz eyneklik birsi manga qarap, bir némilerni dep koldurlighanche bir jedwelni sunup: «buninggha imza qoyghin!» Dédi. Men jedwelni qolumgha élip, birnechche minut oquwaldim. Uningda mundaq yézilghan idi: «reqemlik kod bilen bashqurulidighan sifirliq, köp iqtidarliq kaméra ornitilip sinaqtin ötküzüldi». Imza qoyup bolup jedwelni tutqan qolum titrep ketti –

de, uni qayturup bérishni untup ketkili tas qalghan idim.

– Ekel! Bizning ishimiz tügidi. – Dégen warqirighan awazdin titrewatqan qolumdiki qeghez yerge chüshüp ketti. Ittik yerge éngiship qeghezni élip uningha sundum, u téxiche kotuldawatatti: «he'e, qorquwatamsen? Mana emdi edipingni yéyishisen. Bizning bu közitish séstimimizdin héchqandaq yéring, herqandaq biring qéchip qutulalmaysen, senlarning hemme heriket we gep - sözliringni ishkanida olturupla biliwalalaymiz. Junggo hökümitige qarshiliq qilghininggha toyishisen! Xenzularni yaman körgininglarga pushayman qilishisen. Quéni emdi senlerni amérika jahan'girliri, türkiyediki bölgünchi unsurlar qutquzup baqsunchu? Hazir junggo hemmidin qudretlik. Héchkim bizge teng kélelmeydu. Biz sendek bölgünchi, térrorchilarning birinimu qoymay yoqitimiz.»

Ular chiqip kétishti. Ishikni yépiwétip, sapagha kélip olturup, uh! Dep birni ulugh - kichik tiniwaldim. Emma, u manga kotuldighan közeyneklik xitayning tikilip turup:«sen bölgünchi - térrorchilarning birinimu qoymay yoqitimiz» dégen gépi quliqimgha kiripliwaldi. Bu gep xuddi manga qaritilip déyilgendekla turatti. Özüm bilen özüm sözlishipla kettim: «néme deydighandu? Men héchqachan junggo hökümitige qarshi turup

baqmidim. Shinjangni musteqil qilayli, junggodin bölünüp chiqip kéteyli dep baqmidim. Héchqandaq bir bölgünchi teshkilatlarga qatniship baqmidim. Ösmürlük waqtimdila «junggo kommunistik yashlar ittifaqi»da xizmetke chüshkendin kéyinki ikkinchi yilila <junggo kommunistik partiyesi>ge eza bolup kirgenmen. <Üchke qarshi>, <beshke qarshi> heriketlerde we <medeniyet inqilabi> mezgilibdimu aktip ishlep, héchqandaq qalpaq kiyip baqmidim. Emdi qandaqsige bölgünchi bolup qalghudekmen? Térrorchi dégini némisi téxi? Men héch qachan xenzulargha aliyipmu qarap baqmidim. Anglisam <partlatqan, ot qoyghan we bigunah adem öltürgenlerni térrorchi> deydiken. Men héchkimge ziyan zexmet yetküzüp baqmidim, bigunah adem öltürüş bizning islam dinimizdimu cheklen'genghu? Shunga men ezeldin xenzularni öltürüşke qarshi turup keldim. Ularmu bizdek ademghu? Hökümet yolgha qoyghan <milletler ittifaqligi> dégenni himaye qilip öz - ara ittifaqliship yashashni qollap keldim. Milletler ittifaqligigha buzghunchiliq qilmidim. Bundaqken men qandaqmu térrorchi bolimen?»

Chamghur salghan umachtek qaynap kétip waqitning bir yerge bérip qalghanliqini tuymaptimen. Ésimge kélip sa'etke qarisam alliqachan 8din éship ketken iken. Her künki aditim buyiche, bazardin ekiriwalghan tonur

néni bilen azraq süt chay qilip ichiwaldim - de, munchigha kirip issiq su bilen putumni dasqa chilap yuyuwaldim. Jiddiyliship ketken nérwilirim bir az izigha chüshti bolghay, közüm torlishop uyqu bésishqa bashlidi. Shuning bilen yataq öyge kirip, yotqan - körpilerni sélip uxlash üçün yattim. Közümni emdi yumushumgha «ghuyt - ghuyt» qilghan awaz anglinip uyqumni échiwetti. Bu néme karamettu? Dep, ishikni échip qarizam kodluq - sifirliq kaméraning aldi teripi yataq öyning ishikige aptomatik toghurliniwétiptu. Yürikim jighghide qilip ketti. Ghachchide ishikni yépiwaldim - de, yotqangha kalamni mehkem yépip yétiwaldim we shu yatqanche béshimni yotqangha pürkep uyqugha kétiptimen. Emma, qanchilik waqit öttikin bilmeymen, chiliq - chiliq terge chömülgenche oyghinip kettim - de körgen chüshümni yadimgha élishqa tirishtim: chüshümde ikki qoralliq esker béshimgha qoral tenglep turup: «hey memetway dégen ebgah! Tur orningdin! Séning nomur deptiringdiki nomurung 90 din chüshüp ketti. Sen éghir jinayet ötküzdüng! Séni emdi biz lagérgha élip kétimiz, sen uyerde idiyengni özgertisen. Kallangni yéngilap, heqiqiy jungxu'a millitige aylanmisang bolmaydu!» Dewatatti. Men qorqqinimdin titrep: «manga rehim qilinglar! Manga uwal qilmanglar! Men uyghur bolsammu kommunistik partiye ezasi bolghan. Junggoning birlikini himaye qilghan,

bölgünchilik qilmighan, men junggoni söyimen» dep warqirawatattim. Ular yene manga: «séning uyghur bolushung eng éghir jinayet. Séning partiye ezasi bolushung bir aldanchiliqtur. Sen bir qoy térisige orniwalghan böre. Junggoni biz xenzularla söyimiz. Séning söyüshüngning hajiti yoq. Junggoda jungxu'a millitila yashaydu. Bashqiliring ölümge layiq, ölümge!» Dep tolawatatti.

Asta ornumdin turup karidorgha chiqtim. közüm téxiche uyquda idi. Xalagha kirip taharet sundurwalghandin kéyin, yene karidorgha qaytip chiqip chöchüp kettim. Kaméraning aldi manga qaraqliq turatti. Méning kölenggem kaméra eyniki ichide körünüp turatti. «Apla! Way xudayim!» Dep warqiriwettim qorqqinimdin. «Kaméra méning hemme herikitimni xatiriliwalghan oxshaydu» dep endishe qilip ketken idim. Emeliyette héchqandaq gheyri heriketlerde bolmighan bolmisammu, dehshetlik wehime ichide qaldim. Shu ariliqta kaméra «chas» qilghandek awaz chiqirip bir pirqirap qoyuwédi, bu méning téximu bek gumanimni qozghidi. «Emdi tügeshtim» dep oylidim ichimde we yataq öyge kirip sa'itimgé qaridim. Sa'et téxi ikki bolghan bolup, yérim kéche idi. Tang étishqa xéli waqit bardek qilatti. Shuning bilen béshimni yotqangha pürkep közümni yumdum. Shu yatqanche qanchilik waqit öttikin uyqugha kéliptimen. Bir waqitta yuqiri awazliq kanaydin yangrawatqan

naxsha - muzika awazi bilen oyghinip kettim. Sa'et alliqachan 8 bolup ketken bolup, sa'et yettidede bashlinidighan «bayraq chiqirish murasimi»gha bir sa'et kech qalghan idim. «Apla! Emdi qandaq qilarmen?» Dep yüzümni kachatlashqa bashlidim. Némila qilghan bilen ornigha kelmeytti. Nahayiti tézlikte chay qaynitip, azraq süt chay qilip ichiwaldim we «bayraq chiqirish murasimi»gha chiqmaqchi bolup méngishimgha téléfon jiringlap ketti:

– Wey! Memetwaymu?

– He'e, men. Birer ish boldimu?

– He'e, sizning nomur deptiringizdiki nomuringiz 90 din chüshüp ketti, siz üç qétim jinayet ötküzdingiz! Derhal nomur deptiringizni élip, ahaliler komitétiqgha kélip özingizni melum qiling!

– Wey! Wey! Men héch xata ish qilmidimghu? Qériliq yétip uxlap qaptimen. Kechürüwetsenglar!

– Bolmaydu. Sizning ötküzgen jinayetliringiz «partiyening muqimliq siyasiti»ge chétilidighan éghir siyasiy mesilidur. Siz axsham kaméraning kontrol qilishigha boysunmay, öyingizde uyaqtin - buyaqqa qalaymiqan méngip sözlep yürüp, «way xudayim» depsiz. Bu xataliqingizni waqtida melum qilmighanning üstige etigen bayraq chiqirish murasimigha qatnashmidingiz, bu jinayetliringiz üçün «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge yollinisiz,

tizdin kélip özingizni melum qiling!

Kallamdin tütün chiqip ketti, néme qilishimni bilelmey qaldim. Béshim qéyip, etrap qarangghulishishqa bashlidi. Derhal sapada olturiwaldim. Kallamdin herxil xiyallar kechmekte idi: «qéchip kéteymu? Yaq! Nege qachimen? Yollarda sanaqsiz kaméralar qoyulghan tursa? Ular chiray ipademdinla méning gumanliq ikenlikimni biliwalalaydu! Uyghurliqimnimu periqlendüreydu! U waqitta kochigha chiqsamla tutulimen dégen gep. Yer astidiki geme öyge kirip möküniwalaymu - ya? U chaghda qorsaq achsa qandaq qilimen? Bir nechche kün'giche nan yep, su ichip turamen. Uningdin kéyinchu? Ögzige chiqiwalsamchu? He! Bu bolidighandek qilidu. Eger ögzide ikenlikimni bilip qalsa u ehwalda: «méni tutmanglar! Manga chéqilmanglar! Men qayta terbiyelesh merkizige bérishni xalimaymen. Bolmisa, men özümni yerge tashlap ölüwalimen dep qorqutalaymenghu? Hergizmu ahailerkomitétigha barmaymen. Qéni! Yaman bolsa özliri kélishop baqsunchu?»

Oylap mushu yerge kelgende özümche bir yaxshi eqil tapqandek rohlinip kettim - de, tonglatqudin yégüdek - ichküdek nersilerni élip bir xaltigha sélishqa bashlidim.xaltini toluq toshquzuwaldim - de, rehmetlik ayalim we yiraqtiki balilirimning süritige xuddi ular bilen widalashmaqchi

bolghandek qarap, uzaq turup kettim. Axirida könglümdiki geplerni démekchi bolup, shundaq éghizimni échishimgha «huyt - huyt - huyt» qilip signal chélinghan saqchi mashiniliri binaning aldigha kélip toxtidi. Men derhal öydin chiqip ,karidordiki pelempey yénigha békitilgen tömür shotigha dessep - yamiship, hayt - huyt dégüche ögzige chiqiwaldim. Saqchilar ishikni ittirip - buzuwétip kirip, méni tapalmay qaytip chiqishti. Axirida méning öydin qéchip ketkenlikimni perez qilishti bolghay, etrapni izdiship, shotini körüp diqqiti qozghaldi bolghay, bir nechchisi yamiship ögzige chiqishti. Men ularni körüpla: «manga yéqin kelmenglar! Men kespi qayta terbiyelesh merkizige bérishni xalimaymen. Eger manga yéqin kelsenglar özümni yerge tashlaymen» dep warqiridim we qirghaqqa yéqin bériwaldim. Saqchilar jayida turup qélishti we bir - birsi bilen koldurlushup, uyaq - buyaqlargha téléfon qilishqa bashlidi. Alahezel charek sa'et waqit ötkendin kiyin, üstümdila küchlük shamal chiqirip gharqirighan bir nersining awazi anglandi.bir tik uchar yénimdila leylep turatti. Ichide qorallirini betleshken birnechche esker hélila sekrep chüshidighandekla turatti. Hesh - pesh dégüche ögzigimu saqchilar yéghip ketti we méni qorshiwaldi. Men: «manga chéqilmanglar! Méni tutmanglar! Men qayta terbiyelesh merkizige bérishni xalimaymen!» Dep warqirap baqtim. Ular

pisent qilishmidi. Chembirek barghanche taraydi. Aldingha qarap yerge sekrey dep temshiliwidim, tik ucharning chaqpélikidin chiqqan küchlük shamal közümnü achquzmidi. Keyninge qachay désem, saqchilarning qorshawi yéqinlapla qalghan idi. «Ya xuda! Tewekkül» dep aldi tereptin özümni yerge tashlay déyishimge, tik uchardin saqchilar üstümgila sekrep chüshti - de, méni yerge bésip, put - qolumni kishenlep, béshimgha qara xalta keydürüp élip méngishti.

Men: «méni qoyuwétinglar! Men qayta terbiyelesh merkizige bérishni xalimaymen» dep, toxtimay warqiraytim...

Bowaq Mehbus

Ayshemgül esli aqsu shehirining ayköl yézisidin bolup, ürümchige éri mexmutjan bilen buningdin sekkiz yil ilgiri tirikchilik qilish üçhün kelgen idi. Mexmutjan buningdin ikki ay ilgiri ayköl yéziliq saqchixanidin chaqirtilip kételgenche qaytip kelmidi. Ayshemgül tughqanliri arqiliq sürüshtürüp bildiki, mexmutjanni saqchilar yéngidin peyda bolghan atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» dégen jaygha élip ketkenmish. Mexmutjan qaytip kelmigendin kéyin öyning barliq ishliri ayshemgülge qaldi. Ikki balisi téxi kichik bolghachqa, ilgiri mökünüp yürgen ayshemgül emdi sirtqa chiqip, soda - sétiq ishlirini özi qilishqa mejbur bolghan idi. Deslepte, qorsiqigha yaghliq téngip sirtqa chiqip yürdi. Emma, bara - bara hamile yoghinighanséri qorsiqi tompiyip chiqip qélip, uni yoshurush mumkin bolmidi. Ahaliler komitétidiki paylaqchilar alliqachan uning arqisigha chüshken idi. Uni yoshurun paylap, bir nechche kündin buyan uning üstidin matériyal teyyarlawatatti. Ayshemgülningmu arami buzulup, dekke - dükkide

yürüwatatti. Axiri ayshehgül tutuldi. U kündiki tutqun mundaq boldi: ayshehgül sirtqa sodigha chiqip, turmushqa lazimetlik nersilerni sétiwélip, «balilirim yalghuz qaldi» dégenni oylap, tizla qaytip kelgen idi. Ishikni échip, nersilerni yerge qoyup turushighila, ishik qattiq urulup, ittirildi we bir nechche ademning warqirighan awazi anglandi:

– Ishikni ach! Biz ahaliler komitétidin, soraydighan gep bar!

Ayshehgül ishning chataqliqini bilip yetti. Emma, ishikni achmasliqqa bolmaytti. U ishikni échishighila, köz aldida töt kishi peyda boldi. Bularning ikkisi ahaliler komitétidin bolup, ayshehgül ularni tonuytti. Qalghan ikkisi aq xalat kiyip, qolida bir sanduqtek bir nerse kötürüwalghan idi. Qarimaqqa ular pilanliq tughut idarisining doxtur qatilliridek qilatti. Aldi bilen ahaliler komitétidiki bir ayal söz achi:

– Sen hamilidar ikensen, némişqa bizge melum qilmiding?

– Men, men yurtqa ketmekchi idim. Balilirimning dadisini saqlawatqan, néme boldikin? U kelmeywatidu. – Dédi ayshehgül duduqlap.

– Bizning uning bilen ishimiz yoq. Sen nede turghan bolsang, shu yerdiki hökümet orunlirigha we pilanliq tughut komitétigha melum qilip bildürüşüng kérek! – Dédi qapiqini türüp, arqidin xitay millitidin bolghan yene bir xadimmu

koldurlap:

– Shundaq qilishing kérekti, bu éghir jazagha tartilishi kérek bolghan ish, sen uni bilmemting? – Dep uninggha alaydi. Xitay xadim yene aq xalatliq xadimlarga qarap buyruq qildi:

– Tekshürunglar bu yüzi qélinni! Biz uning qorsiqidiki küchükini élip tashlap, itqa yem qilip bérimiz!

Pilanliq tughut xadimliri ayshemgülning qorsiqini échip, bir xil tekshürüş eswabini ayshemgülning qorsiqigha quyup, quliqigha bir nechche minut tutupla:

– Bala sekkiz ayliqtin éship, tughut mezgili yéqinliship qaptu. – Dep doklat qilishti. Buni anglighan mehelle komitétining xitay xadimi yanfonda saqchilargha ehwalni melum qildi. Hayt - huyt dégüchilik ikki mashinida töt saqchi yétip keldi - de, ayshemgülning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, uni bir mashinida élip mangdi. Ikki balisini bashqa bir mashinigha chiqardi. Ayshemgül yighlap:

– Balilarni nege apirisiler? Ulargha kim qaraydu? – Dep warqiridi. Balilar bolsa qorqqinidin yigha - zare qilip chirqiraytti. Héchkim ularning yighisigha qulaq salmidi.

Alahezel yérim sa'ettek waqittin kéyin mashina égiz tamliq. Sim tikenlik bir yerning yoghan derwazisi aldigha kélip toxtidi. Ayshemgülning

pütün xiyali balilirida bolghachqa, bu yerning türme ikenlikinimu xiyaligha keltürelmidi. Yene bir mashina körünmeytti. Balilarni bashqa bir jaygha élip kétishken idi. Balilirining yoq ikenlikini bilgen ayshemgül:

– Balilirim qéni? Méning yürek parilirim qéni? Ularni nege ekettinglar? Ah! Méning balilirim! - Dep warqirap ketti.

– Warqirima! Baliliring bar - dep warqirap turup sözini dawam qildi saqchi bashliqi, – baliliring «yétim balilarni terbiyelesh merkizi» ge élip kétildi. Uyerde, ular hökümet teripidin béqilip terbiyelinidu.

– Yaq! Méning balilirim yétim emes, men hayat! Dadisi hayat! Balilirimni manga qayturup béringlar! - Dep yene warqiridi ayshemgül.

– Élip ménginglar! - Dep buyruq qildi saqchi bashliqi yénidiki ghalchilirigha qarap warqirighanche.

Shu'an ikki saqchi ayshemgülni ittirgenche türme derwazisining aldigha ekélip «doklat» dep xitayche bir némilerni kaldirlishiwidi, ishik échilip, ichidin ikki gundipay chiqip, ayshemgülni tapshurup élishti.

– Hey! Mang deymen. Tézraq mangmamsen, némandaq boghaz inektek ighanglap asta mangisen? – Dep warqiraytti uni élip mangghan saqchilar. Bularning ichidin yapilaq yüzlük, panaq

burun, pakinek kelgen we tulumdek semrip ketken gundipay:

– Eyya! Bu rasttinla ikki qat oxshaydu! – Dédi ayshemgülni yalap élip kétiwatqan yene bir uzuntura, oruqraq kelgen gundipaygha közini ala - jalaq qilghanche qarap,

– Eyya, eyya! Bizning pilanliq tughut xadimlirimiz némishqa buni bayqimighandu? – Dep yerni tépip sekreshke bashlidi uzuntura gundipay we «eger bizning pilanliq tughut etritimiz buni waqtida bayqighan bolsa, alliqachan bu boghaz inekni opératsiye qilib tashlighan bolatti. Buning qarnidiki küchükini alliqachan itqa yem qilib bergén bolattuq» dep, homayghiniche yügürüp kélip, ayshemgülni ittirishke bashlidi. Uzuntura gundipayning ittirishi bilen ayshemgül aldigha bir qanche qétim sentürülüp ketti - yu, emma, qeddini ruslap yene tik méngishqa bashlidi. Arqidin pakinek gundipaymu yétiship kélip ayshemgülning uzun chéchidin tutup sörigenche kamérning aldigha élip keldi. Uzun tura gundipay yénidiki achquchni sharaqlitip élip ishikni achi - de:

– Kire! Kir deymen! Buyerdin séning ölüküng chiqsa chiqiduki, tiriking chiqmaydu. Küchüküngni tughsang beribir itqa yem bolidu! - Dep warqirighanche ayshemgülni kamérgha ittirip kirküzüwetti. Ayshemgül sentürülginiche ishiktin kirip, bir yashanghan mehbusning aldidila yerge

düm chüshti.

Yashanghan ayal mehbub:

– Kélinglar, kélinglar! Yéngi hemrahimiz keldi. Uni qandaq kütuwélishni meslihetlisheyli. – Dep türmidiki bashqa türmidashlrini chaqirishqa bashlidi we ayshemgülni yölep turghuzdi.

– Hoy! Buning qorsiqi yoghanla turidighu? – Dédi eng aldida yétip kelgen bir mehbub uningha qarap, yashanghan ayal bir némini oylichandek hangwéqip turup qaldi - de:

– Undaq bolsa yaxshighu, men özüm tughut anisi bolimen.– dep ayshemgülning qolidin tutqanche élip kélip bir bulunggha olturghuzdi we chuwulup ketken chachlrini tüzeshdürgech, uning yüzige chüshken dagh parchilirigha qarap we qorsiqini silap körüp, shundaq dédi:

– Qizim! Séning tughutunggha nechche künla waqit qaptu, allah séni öz panahida saqlighay! Tinch - aman yenggishke nésip qilghay! Qorqma qizim, awwal allah, andin men bar!

– Menmu bar! Way bizmu bar! - Dep bashqa mehbub ayallarmu ayshemgülning yénigha kélip, uningha teselli bérishke bashlidi. Shu esnada taraq - turuq qilghan awaz bilen kamérning ishiki échilip, semrip tiqilip ketken, ottura boyluq bir türme emeldari ikki gundipayning hemrahliqida bir aq xalat kiygen ayal doxturni bashlap kirdi. Ayal doxtur bir qarapla özining tekshürüş nishanining

kim ikenlikini biliwaldi bolghay: mawu shumu?
– Dep körsetküch barmiqini ayshemgülge qaritip soridi. Ayshemgülni türmige élip kirgen gundipaylar xuddi bir - biri bilen bilermenlik talishiwatqandek tengla jawab bérishiti:

– He'e, mushu hamile jinayetchi shu, itning qanjuqi, ölümtük! - Déyiship, ayshemgülni aghzini buzup tillap, uning yénigha mushtlirini déweylep kélishti.

– Néri turunglar! Men awwal tekshürüşüm kérek. Uning bowiqining oghul yaki qiz, chong hem timen yaki ajiz ikenlikini bashliqqa doklat qilishim kérek! – Dégenche kélip, ayshemgülni dumbalash aldida turghan gundipaylarni ittiriwetti – de, ayshemgülge yéqin kélip, buyruq qildi:

– Qorsiqingni ach, ikki putungni kérip, shük tur! Bolmisa gunahing téximu éghirlap kétidu – de, awwal balang, andin sen ölümge höküm qilinisiler.

Türme doxturining chiraydiki yawuzluqni sezgen qéri mehbus ayal, jim turghan ayshemgülning yénigha kélip, uni yétilep, olturghuzush üçhün supa terepke élip mangmaqchi bolghan idi, türme doxturi chirayni pürüshtürüp, warqirap ketti:

– Toxta! Nege apirishisen buni? Men mushundaq öre turghuzup tekshürimen. Bizde jinayetchilerge rehim - shepqet yoq! Sen buninggha yademleshmisengmu bolidu. Men özüm hemmini béjireleymen! – Déginiche qéri mehbus ayalni

éghizini buzup tillap ketti we ayshemgülge tekrar shundaq dédi:

– Jayingda jim tur. Qorsiqingni ach! Men séni obdan tekshürmisem bolmaydu. Ayshemgül buning bir yaxshiliq yaki yamanliqning alamiti ikenlikni bilelmidi we hangwaqqandek yenila jim turup qaldi. Buni körgen doxtur ayal yene warqiridi:

– Némige qarap turisen, bolmamsen, méni saqlitishqa néme hedding? – Dep ayshemgülning közige tikilip qaridi - de, titrep ketti, chünki ayshemgülning közide ghezeptin ot chaqnawatatti.

– Néme? Sen qarshiliq qilmaqchimu? Tekshürüşke tosqunluq qilmaqchimu?

Shundila ayshemgül zuwan sürdi:

– Sen doxtur bolsang aldi bilen méning ippet - nomusumni qoghdash hoququmning barliqini bilishing kérek! Buning üçün bu yüzi qélin saqchilarni bu yerdin chiqiriwétishing kérek. Andin qalsa méni bashqilar körmeydighan, tosulghan, kariwatliq yerde doxtur exlaqi buyiche tekshürüşüng kérek, bolmisa sen méni tekshürimen dep aware bolma!

Buni anglighan türme doxturi türme bashliqi wanggha qaridi - de, «qandaq qilimen?» Dep soridi. Türme bashliqi uninggha: «wezipengni özüng orunla!» - Dep buyruq berdi we ikki gundipayni élip chiqip ketti.

Türme doxturi ayshemgülni supigha béríp

yétishqa buyruq qildi we bashqilarni yéqin kelmeslik heqqide agahlandurup quyup, kariwatta yatqan ayshemgülni xéli uzaq tekshürdi - de, bir waraq qeghezge tekshürüş ehwalini yézip, sayman we matériyallirini yighishturup, xuddi bir ishtin memnun bolghandek köz - qashlirini oynitip quyup, héchnéme démestin chiqip ketti. Türme doxturi chiqip kétish bilen teng bashqa ayallar ayshemgülning yénigha yügürüp kéliship, uning qorsiqini siliship kétishti we «oghulmidu - qizmidu? Qanchilik waqti qalghandu?» Déyiship kusurlishishqa bashlidi. Qéri mehbus ayal bolsa öz tejribisi buyiche awwal ishik yénigha bérip, sirttiki ehwalni közitish üçün ishikke quligini yaqti - de, him yépiship sirttiki parang awazigha qulaq saldi. Türme doxturi téxi uzaqlap ketmigen bolup, ishik aldida özini saqlawatqan türme bashliqi bilen sözlshiwatatti:

– He yen doxtur, uning qanche künlük waqti qalghandek? Bowaqning oghul yaki qiz ikenlikini bilish mumkinmu? – Dep soridi hijiyip.

– Tekshürüş ehwalidin bilishimche, uning tughut waqtigha bir hepte qalghandek turidu, balining yürikining küchlük - küchlük soqushidin oghul bulishi mumkin dep perez qilishqa bolidu.

Türme bashliqining yüz térisi bir xil chüshiniksiz halette kéngiyip, köz jiyekliridiki qoruqliri téximu yighilip ketti we «pah, pah! Axiri arzuyumgha

yétidighan boldum!» Dep, öz - öziǵe pichirlap qoydi.

Gundipaylar héchnémini chüshenmigendek bir - birsige qariship qaldi. Türme doxturi yen bolsa bir némini chüshen'gendek qilip, turme bashliqi wanggha yéqin kélip uning quliqigha pichirlidi:

– Sizge uning bowiqining tiriki lazimmu yaki ölükimu zadi? Bala qiliwalmaqchimu yaki uning ténini mezze qilip huzurlanmaqchimu?

– Yen doxtur siz néme dégen sezgür, mana könglümdikini tépiwalingiz emesmu? – Dep hijiyip turup, sözini dawam qildi:

– Men ömrümde tunji qétim bu yawayi millet uyghurning göshini xuddi, yawayi haywanning göshini yégendek mezze qilip yep baqmaqchi, buninggha sizning yardimingiz kérek. Siz bowaq tughulushi bilenla, uning üni chiqip bolghiche öltürüp, ölük tughuldi dep melum qilisiz - de, balining jesitini méning mezze qilishim üçhün tapshurisiz. Bu wezipini jan - jéningiz bilen orundishingiz kérek!

– Bolidu, wang bashliq! - Dep hijaydi yen doxtur xushametchilik bilen we pat yéqinda muradingizgha yétisiz! - Dep qoshup qoydi.

«Apla, ish chataq» dep towliwetti qéri mehus ayal yuqiriqi geplerni anglap chöchüp ketken halda.

– Néme boldi? Néme? – Déyishkiniche ayal mehuslar qéri mehus ayalni arigha éliwaldi.

– Héchnéme! Siler bilgüdek ish yoq, jayinglarga

kétishinglar. – Dep ularni tarqitiwétip, asta ayshemgülning yénigha kélip, bayam anglighan geplerning hemmisini pichirlap turup sözlep berdi we:

– «Qorqma qizim, men sanga yardem qilimen. Ularni bu rezil meqsitige yetküzmeymen. Allah bizge yardem qilidu!» Dep ichide du'a qildi. Arqidin ayshemgülning quliqigha bir némilerni dep, pichirlap qoydi - de, xiyal sürgendek jim bolup qaldi.

Jiring - jiring qilghan qongghuraqning awazidin kéyin, ishikler échilip, mehbuslarga kechlik tamaq üçün göshsiz étilgen suyuqashtin bir chinidin tarqitildi. Ayshemgül tarqitilghan suyuq ashni qoligha élip, qachidiki quruq köktat shorπισining yüzide leylep turghan bir nechche tal qushqach tili qilip késilgen chöpke qarap, néme qilishini bilmey turghanda, qéri mehbus ayaldin zuwan keldi:

– Ich balam! Bowiqingning saq - salamet tughulushi üçün sanga küch lazim. Hemmini ichkin! Bir tal chöp, bir tal köktatmu séning üçün intayin muhim ozuqluqtur. Süyini ashurup qoymay ichkin. Shundila sen maghdurlinisen, bowiqingmu ozuqlinip, tughutung asanlishidu.

Ayshemgül suyuqashning chöpidin - süyigiche hemmisini pak - pakiz ichiwetti. Bashqa mehbus ayallarmu ashilirini ichip bolghan bolup, qachilarni yuyuwétip, bir bulunggha quyulghan shirening

üstige destilep tizip qoyushti we özara paranggha chüshüp kétishti. Taghdin - baghdin qilinghan bu paranglar xéli uzaqqiche dawamlashqandin kéyin uxlash signali chélindi.

Ayal mehbuslar orunlirigha bérip, kusurlashqan halda put - qollirini sozup yétishqa bashlidi.

Qéri mehbus ayal ularni baldurraq yétishqa agahlandurup qoyup, ayshemgülge yéqin yerdin urun élip yatti. Bir pes waqit ötkendin kéyin bashqa mehbuslar xuddi ölüktek uyqugha kétishti. Shundila qéri mehbus ayal ornidin turup, ayshemgülni noqup oyghatti. Uning meqsitini chüshen'gen ayshemgül derhal ornidin turdi. Qéri mehbus ayal asta ayshemgülning qolidin tutup kamérdiki ariliqi töt - besh métir kélidighan bosh yerde ayshemgülni uyaqtin - buyaqqa alahezel yérim sa'et mangghuzdi. Andin olturghuzup qorsiqini yuqiridin töwen'ge bosh silap, ichide ayet oqudi. Bu oxshash heriketni yene etigende mehbuslar ornidin turmasta tekrar qildi. Ular besh - alte kün'giche mushundaq dawam qildi. Türme doxturi yen mu herküni dégüdek kirip, tekshürüp turdi.

Altinchi küni axshimi ayshemgülning tolghiqi tutup, qorsiqi qattiq aghrishqa bashlidi. Ayshemgül ingray désimu téshigha chiqirmaytti. Chünki, küzetchi gundipaylarning bilip qélishidin saqlinishi kérek idi. Bumu elwette yashanghan ayal mehbusning eqli idi. U pütün eqlini ishqa sélip,

ayshemgülning saq - salamet tughuwélishigha yardem qilishqa bel baghligan idi. Shunga u ayshemgülning yénidin qetiy ayrilmidi we uninggha tughutni asanlashturushning qa'idilirini ögetti. Uning qorsiqini toxtimay silap, ichide du'a qilatti. Tang sehergiche ikkisi uxlimidi. Tang süzülüşke bashlidi. Ayshemgül bolalmaywatatti, qorsiqi qattiq aghrip ketti. Tolghaq yuqiri pellige chiqqan idi. Yashanghan ayal ayshemgülning béshigha özining yastuq - körpilirini qoyup, béshini égizletti. Ikki putini kérip, kindik qismini uwulap ichide du'a qildi. Alahezel birer sa'ettek waqit ötkendin kéyin bala hemriyi sanggilap, bowaqlarning béshi köründi. Yashanghan ayal öz tejribisi buyiche bowaqlarning béshidin tutup asta - asta tartip bériwidi. Uzaq ötmey, «inge - inge» dégen awaz anglandi.

Ayshemgülning bowiqi saq - salamet bu dunyagha köz ahti. Bowaq oghul bolup, béshidiki qoyuq chéchi, apaq térisi, qangsharliq buruni ayshemgülni intayin xushal qiliwetti. Chünki, bowaq dadisigha qoyup qoyghandekla oxshaytti. Yashanghan ayalmu özining ghelibisidin xushallinip köz yéshi tökti. Bu waqitta alliqachan tang süzülüp bolghan idi. Qongghuraq chélinish bilen tengla hemme mehbuslar orunliridin turushti we ayshemgülning yénida bir bowaqlarning yatqinini körüp, uning etrapigha olashti we bowaqlarni qollirigha éliship, söyüşhüp kétishti. Beziliri xushalliqtin külüp

- tovla ketti. Bu warang - churungni anglighan gundipaylar yugurushup kelip, ishikni achi - de, hangwiqip turup qaldi. Ayshehgulning yenida bir bowaq yatatti. Bir gundipay ayshehgulning yenigha kelip:

- Bu bowaq qachan tughuldi? Qandaq tughuldi?

- Dep warqirighach bowaqni tartip almaqchi boldi. Emma, yashanghan ayal we mehuslar uning aldini tosap alghili qoymidi, jedel chiqish aldida turatti. Bir gundipay chiqip ketip, uzaq qalmay turme bashliqi wang we yen doxtorni bashlap keldi.

- Eyya! Eyya! Bowaq tughuldimu? - Dep heyyarliq bilen hijiyip qoydi we yen doxturgha qarap bir nemini dep pichirliwidi. Yen doxtur kelip bowaqni tekshurdi we xatire deptirige bir nemilerni yazdi. Andin hijiyip turup: - «yaxshi, yaxshi» dep wanggha qariwidi. Wangmu uninggha qarap kozini qisip qoydi. Yen derhal bir tal okulni chiqirip, bowaqqa urmaqchi bolup, ayshehgulning yenigha keldi. Ayshehgul:

- Yaq! Yaq! Okul urmanglar! - Dep warqirap bowiqini mehkem quchaqliwaladi, gundipaylar bowaqni tartiwelish uchun supa yenigha mengishqan idi. Emma yashanghan ayal we bashqa mehuslarmu supa aldigha kelip, ularning aldini tosti. Gundipaylarmu mehuslarga hujum qilalmidi. Bu ehwalni korgen wang chishini chishlep: «yoqulush, yoqulush» dep warqirighanche

kamérdin gundipaylarni bashlap chiqip ketti.

Shuningdin kéyin türme bashliqi wang bir qanche qétim yen doxturni gundipaylar bilen bille kamérga ewetti. Emma, ayshemgül we mehbuslarning qarshiliq qilishi bilen bowaqqa okul uralmidi. Mehbuslar arisidiki uzaq talash - tartishlardin kéyin, yashanghan ayal bowaqqa «ümid» dep isim qoyup berdi. Axiri bu ish yoghinap, teptish we sot mehkimisigiche kéngiyip, ayshemgül we bowaqqa délo turghuzulup sot échildi. Qanun siyaset üçün xizmet qilidighan xitay dölitide adaletlik sotning bolushini tesewwur qilghili bolmaytti. Yépiq échilghan, adwokatmu tekliq qilinmighan bu adaletsiz sotta shundaq höküm chiqirildi: «jawabkar ayshemgül pilanliq tughut siyasetige xilapliq qilip, yoshurun halda üçinchi perzent körmekchi bolghanliqi we türme intizamigha xilapliq qilip, türmide tughqanliqi, shuningdek türme bashqurghuchiliri bilen qarshiliship, topliship jédel chiqarghanliqi üçün ayshemgül we balisi ümidke on besh yilliqtin qamaq jazasi bérildi we siyasiy hoquqidin ömürwayet mehrum qilindi, jaza derhal ijra qilinsun».

Isim Paji'esi

Erkin sidiq bu sheherdiki melum bir ishchilar téxnik mektipide ishleytti. U ichkiridiki melum bir uniwersitétni ela netije bilen püttürüp kelgen bolup, uyghurche we xitayche qosh tilda ders öteleytti. Xizmet we oqutush ishlirida intayin tirishchan we estayidil bolup, xizmetdash we oqutquchilar bilen intayin yaxshi ötetti. Uning mijezi éghir bésiq bolup, intayin éhtiyatchan idi. Siyasiy we jemiyet ishliri toghrisida ochuq ashkara ipade bildürmeytti. Hetta özining milliy kimlikini toghra - durus ipadileshtin qorqatti. U uyghur - xitay munasiwitige da'ir söz bolunghanda, «biz milliylarmiz»dep, «uyghur» dégen gepnimu éghizigha alalmaytti. Xitay xizmetdashlirini körgen haman «yoldash yaxshimu siz?» Dégendek gepler bilen salam qilatti. Shunglashqa u mektep rehberliki teripidin bir qanche qétim «milletler ittifaqligi ülgisi» bolup bahalandi. Özi anche xalap ketmisimu, mektep partiye yachéykisining zorlishi bilen kommunistik partiyege iltimas yézip, birinchi qétimdila qobul qilindi. Shundaqla u nöwettiki mektep rehberlirige östürülidighan yash kommunist tayanchliridin

bolup qalghan idi.

Yaz aylirining kirishi bilen ürümchidiki herqaysi idare - jemiyyet, kan - karxana we mekteplerdiki ishchi - xizmetchiler dem élish we tetil waqitliridin paydilinip, ickiri ölkiler we chetellerge guruppa sheklide sayahetke bérish - kélish qizip ketti. Erkin sidiq ishlewatqan téxnik ishchilar mektipimu bir qisim ilghar ishchi - xizmetchilerni teshkillep tayland, malayshiya, sin'gaporlarga sayahet guruppisi bolup chiqishni pilanlidi. Erkin sidiqmu bu guruppigha tallanghan idi. Pasportimu guruppa qatarida bir nechche kündila ishlinip chiqti. Erkin sidiq bu xewerni a'ilisige yetküzgende, ayali gülnar xushal bolup uni tebriklidi we özimu bille barghusi barliqini éytti. Erkin sidiq buninggha qoshulup, mektep rehberlikige ayaliningmu bille barghusi barliqini éytip iltimas qildi. Emma, iltimasi ret qilindi. Shundaqtimu uning ayali nan - toqach we péchine - pirenik dégendek nersilerni pishurup teyyar qildi. Ikki balisigha yaxshi qaraydighanliqini wede qilip, éri xatirjem qildi.

Erkin sidiqni öz ichige alghan «ishchilar téxnik mektipi» sayahet guruppisi yolgha chiqti. Ular ürümchidin gu'angjugha uchup, andin ayropilan almiship taylandning paytexti bangkok shehirige bardu. Bangkokta ikki kün sayahet qilghandin kéyin, malayshiya paytexti ku'alalompur we bashqa bir nechche sayahet shehirini ziyaret qildi. Axirida

sin'gaporgha kélip yene ikki kün sayahette boldi.

Erkin sidiq kapitalizm dunyasi yeni erkin dunyagha tunji qétim chiqqan bolghachqa, u yerdiki siyasiy we ijtima'iy muhitni anche chüshenmeytti. U yerler uninggha shundaq tinch - buruqturma, hemme adem öz ishi bilenla aldirash yüridighan ghelite körüdi. Chünki, u yerlerde pewquladde saylam mezgilidin bashqa waqitlarda daghdughiliq siyasiy teshwiqat we chaqiriqlar bolmaytti. Kochilardimu saqchi - qarawullar türkümlep top - top bolup yürüshmeytti. Peqet anda - sanda saqchi mashiniliri yollarda uchrup qalatti. Hemme adem öz ishi bilenla meshghul bolup, bir biridin edeplik idi. Öz - ara epu sorash u yerde umumiy adetke aylanganidi. Bir kim bilen yene bir kimning urush jédel qilghinini we öz - ara kemsitilishlerni körgili bolmaytti. Kim némini xalisa shuni qilalaytti. Puqralar eng yuqiri derijidiki ibadet erkinlikke ige bolup, dini - étiqad cheklimisi yoq idi. Bangkok kochilirida top - top yürüshken budda muritliri uni heyran qaldurdi. Heywetlik budda ibadetxaniliri her doqmushta uchraytti. Bezi yerlerde meschitlermu közge chéliqatti we ünlük tovlanghan erzan awazi anglinatti.

Malayshiyagha kelgende u téximu heyranliqqa toldi. Doqmush - doqmushlarda meschit - xaniqalar égiz - égiz munarliri bilen közni qamashturatti. Ezan yuqiri awazliq kanayda towlinatti. Retlik, pakize

kiyin'gen qiz - yigitler meschitlarga erkin - azade kirip chiqiwatatti. Yollarda hemme adem bir - birige salam - sa'et qilishatti. Kochilar shu qeder retlik we pakize idiki, ademler kochilargha qalaymiqan exlet tashlimaytti we tükürmeytti. Bolupmu sayahetchilerga bekmu hörmét körsitishetti. Erkin sidiq meschitlerdin birining ichige kirip körüp béqishni oylidiyu, emma júret qilalmidi. U öz aldigha heriket qilalmaytti. Guruppa bashliqi uning ayrim heriket qilishigha ruxset qilmaytti. Uning chirayi xitaylarga bek oxshap ketmeytti. U, aq yüzlük, qaraqash, bota köz we saqalliq bolghachqa, bezide malayshiyaliqlar uninggha «essalamu eleykum»dep salam qildi. U «we'eleykum essalam» déyelmididi. Emma u ichide «menmu bir musulman, siler bilen qérindash, silerni bek hörmetleymen, siler bilen paranglishishni arzu qilattim. Epsus, shara'itim yar bermeydu» dep oylidi.

Ular axirqi sayahet békiti bolghan sin'gaporga keldi. Asiyadiki töt kichik ejderha dep atalghan sin'gapor ajayip tereqqiy qilghan sheher döliti bolup, gherb kapitalizm dunyasining kichik bir örniki idi. Emma, u yerde asiyaliklar yashaytti. Ahalilerning toqsan pirsenttin köprek qisimi xitay neslidin kelgenler bolsimu, ular özlirini «xitay» dep atimaytti. Tilimu xitaychigha anche bek oxshap ketmeytti. U yerning esli yerlik ahalisi bolghan malaylar bolsa, malay we in'gliz tilda sözlishetti.

In'gliz tili bu döletning ortaq ishlitidighan dölet tili bolup qalghanidi.

Sin'gaporning dölet tüzülmisi pütünley gherbche bolup, kapitalistik bazar igilikige alahide ehmiyet bérilgechke, qaynam - tashqinliq bazar we soda muhiti shekillen'gen idi. Bazarlar we soda saraylar közni qamashturatti. Sin'gaporluqlar pütün dunya bilen soda qilatti. Hawa, su, déngiz qatnash yolliri pütün dunya bilen torliship ketken idi. Sheher qatnishimu shundaq rawan bolup, métro, yer asti poyiz yoli we aptobuslar ömüchük toridek sheherning her yérigé tutushup ketken bolup, qatnash qistangchiliqi asasen yoq idi.

Erkin sidiq guruppidikiler bilen birlikte sheherning dangliq sayahet merkezlerini sayahet qildi. Déngiz boylirigha bérip, qumluq sahillarda yalang ayaq qum dessep méngip baqti. Sin'gaporning déngiz qirghiqi intayin keng ketken bolup, déngiz süyi zumrettek yéshil we pakiz idi. Déngiz süyide dunyaning herqaysi jayliridin kelgen sayahetchiler sugha chömületti. Her xil musabiqiler ötküzületti. Bu menzirilerge heyran qalghan erkin sidiq «pah! Néme dégen kengri déngiz, néme dégen süzük sular bu? Bizning yurtimizdimu déngiz bolghan bolsa, menmu her küni balilirimni élip sugha chömüldürgen bolattim. Balilirimni su üzüshte terbiyelisem, ular su üzüş mahirliri bolup yétiship, dunyawı musabiqige qatnashqan bolsa chémpiyon

bolup, uyghurlargha shan - sherep keltürgen bolar idi» - dep oylidi.

Sayahetning axirqi küni bolup qalghan idi. Erkin sidiq ikki - üç kishidin, kichik - kichik guruppilargha bölünüp, soda qiliwélissha ruxset qilindi. U ayali we balilirigha kiyim - kéchek, oyunchuq dégendek nersilerni sétiwaldi. Bir tor dukinigha kirip, ayaligha téléfon qilip, özining ete etigen yolgha chiqidighanliqini, uni intayin séghinghanliqini, balilarning közige körünüp ketkenlikini, ulargha nurghun sowgha - salam alghanliqini éytip, ularni intayin xushal qiliwetti. Emma u, özining qaytishida bir péshkellikke uchraydighanliqini héch oylap baqmighan idi.

Sin'gapordin uchqan ayropilan béyjing ayrodurumgha qondi. Guruppidikiler bir - birlep tekshürüshtin ötüshi kérek idi. Guruppidiki xitaylar tekshürüshtin asanla ötüp kétishti. Nöwet erkin sidiqqa kelgende tekshürüş xadimi uning pasportigha inchilik bilen qarap, waraqlirini bir - birlep tekshürüp chiqti. Andin pasporttiki resim bilen erkin sidiqning chirayigha qayta - qayta qarap sélishturup chiqti we erkin sidiqqa qarap:

– Sen «junggoluq» mu? – Dep soridi. Erkin sidiq bu so'algha heyran qélip:

– He'e, men «shinjangdin, milliy yeni millitim uyghur» - dep jawab berdi. Tekshürgüchi xadim yene uningdin:

– «Sen amérikigha barghanmu?» - Dep soridi.
Erkin sidiq:

– Yaq, méning bu tunji qétim chetelge chiqishim
- dep jawab berdi. Tekshürgüchi saqchi pasportqa
we erkin sidiqqa yene bir qétim qariwetkendir
kéyin:

– Sen bu yerde saqlap tur! Men séni bashliqqa
melum qilishim kérek! - Dep kétip, birdemdin
kéyin toluq qurulghan ikki saqchi bilen bir qasqan
shepkilik, pakinek xitayni bashlap keldi. Pakinek
xitay ularning bashliqi bolsa kérek, intayin
tekebbur körünetti. U pasportqa we erkin sidiqqa
bir qariwetkendir kéyin:

– Séning isming erkin sidiqmu? – Dep soridi
uning ismini xitayche atap.

– He'e, méning ismim erkin sidiq. – Dep
testiqlidi umu xitayche.

– Undaqa sen qolgha élining! Élip ménginglar!
- Dep yénidiki ikki saqchigha buyruq chüshürdi.
Shu'an ikki saqchi kélip, erkin sidiqning qoligha
koyza saldi we»mang«dep ittirdi. Erkin sidiq:

– Méni némishqa tutisiler? Men néme xataliq
ötküzdüm? – Dep so'al qoydi chirayi öngsüli
bolghan halda. Uningghiche guruppa bashliqi xitay
kélip néme ish bolghanliqini pakinek xitaydin
soridi. Pakinek xitay:

– Sen bu ishqa arilashma! U amérikida milliy
bölgünchilik bilen shughullanghan. Biz uni

tekshürimiz. Uning siler bilen bille kétishige ruxset yoq! Siler kétiwéringlar! - Dep qopalliq bilen unimu silkiwetti.

Saqchilar erkin sidiqni ittirip heydigenche tekshürüsh ponkitidin anche uzaq bolmighan jaydiki bir binaning ichige ekirip, yer astigha élip chüshüp bir kamérgha solidi - de, bir qapqara tömür orunduqqa olturghuzup, put - qolini orunduqqa chétip baghlap, soraqni bashlidi:

– He, qéni éyte! Amérikada néme ish qilding? Qaysi bölgünchi teshkilatqa qatnashting? – Dep warqiridi soraqchilardin birsi.

– Men amérikigha bérip baqmidim. Héchqandaq teshkilatlarga qatnashmidim. Men buningdin ilgiri junggodin bashqa yerge chiqip baqmighan. Bu méning tunji qétim chetelge chiqishim - dédi erkin sidiq téngirqash ichide.

– Yalghan sözlewatisen! Bizge kelgen tutush buyruqida: «erkin sidiq amérika alem qatnishi idarisida ishleydu. Cheteldiki bölgünchilerning kattibashliridin biri. U «dunya uyghur qurultiyi», «amérika uyghur birleshmisi» qatarliq gholluq teshkilatlarni qurushqa qatnashqan» déyilgen.

– Yaq, undaq emes! Siler dégen erkin sidiq bashqa bir adem bolushi mumkin! Men amérikigha zadila bérip baqmighan. Teshkilat, yighin dégenlergimu qatniship baqmidim. Men shinjangdila xizmet qilghan.

– Yalghan sözlewatisen! Sen amérikidiki erkin sidiq bilen bir tughqan bolushung mumkin! Bolmisa séning isming némishqa uning ismi bilen oxshash bolup qalidu?

– Yaq, men uning bilen bir tughqan emes! Biz uyghurlarda ismi oxshaydighan ademler intayin köp, men uni körüp baqmighan hem tonumaymen.

– Yalghan sözlewatisen! Sendek yawayi millettin kélip chiqqan ademlerge zadila ishen'gili bolmaydu.

– Ishenmisenglar men ishligen mektep rehberliri yaki partkomdin sürüshürüp béqinglar! Men u yerde ilghar xizmetchi, milletler ittifaqligi nemunichisi hem kommunistik partiye ezasi idim.

– Yalghan sözlewatisen! Sen qaysi millet bilen ittifaq bolghan bolsang bol, u bizge kérek emes! Bizning ittifaqliqqa éhtiyajimiz yoq. Sen bizning partiyemizge suqunup kiriwalghan bolushung mumkin. Sendek yawayi millettin bolghan adem qandaqmu kommunistik partiyege eza bolalaysen? Kommunistik partiye dégen - biz medeniyetlik xenzu xelqining partiyesi. Séning kommunistik partiyege eza bolghanliqing, uning abruyigha qilinghan haqarettur. Shinjang dégen yerge némandaq hamaqet xenzular bérip qalghandu? Eger bizdek ilghar, heqiqiy partiye ezaliri bolghan xenzular bérip qalghan bolsaq, sendek yawayilarni hergizmu partiyege qobul qilmayttuq , xizmetmu

bermeyttuq, peqet qul we chakar qilip ishlitettuq - dep bir haza tehdit we tenbih qilghandin kéyin soriqini dawam qildi:

– Qéni éyte! Bu qétim nelerge barding? Kimler bilen körüshüng? Dölet mexpiyetlikni oghrilap kimlerge satting?

– Men mektepning teshkillishi bilen tayland, malayshiya , sin'gapor qatarliq üç döletke bardim. Men u yerde héchkim bilen körüshmidim. Dölet mexpiyetlikni satmidim. Men satqun emes!

– Him, yalghan sözlewatisen! Satqun bolmisang, sayahet guruppisigha soqunup kiriwélip chetelge chiqamting? Biz bilimiz! Séning meqsiting bolsa, dölet mexpiyetlikni sétip, chetelge axbarat yetküzüsh.

– Yaq, yaq! Men chetelge héchqandaq axbarat yetküzmidim. Satqunluq qilmidim. Manga töhmet chaplimanglar! Men héch qandaq yalghan sözlimidim.

– Him, yalghan sözlewatisen! Iqrar qil! Bizning dölitimizning siyasitide iqrar qilghanlarga kengchilik qilinidu. Qarshiliq qilghanlar éghir jazalinidu.

– Némini iqrar qilimen? Men chetelge peqet sayahet üçün bardim. Silerge satqunluq qilidighan héchqandaq ish qilmidim.

– Hm, yalghan sözlewatisen! Sen yaxshiliqche iqrar qilmisang, bizning jaza qorallirini séni iqrar

qilduralaydu:

– Qéni buninggha partiyemizning jaza qollirining temini tétip qoyunglar! - Dep, yénidiki chomaqchilirigha buyruq chüshürdi. Ikki chomaqchi xuddi jallatlardek étilip kélip, erkin sidiqning yüz - közi, meyde - qorsaqlirigha kaltek bilen urup, béqinigha küchep tépip, aghzi - burnidin qan chiqiriwetti. Uning yalwurup, nale qilishlarga qulaq salmidi. Axiri u hoshidin ketkende toxtap, uninggha bir chélek soghuq su chéchip, hoshigha keltürüp dawamliq urdi, tepti. Erkin sidiq yene hoshidin ketti.

Jallatlar emdi hérip qaldi bolghay, birdem toxtap öz - ara kusurlashti. Pakinek saqchi nelergidur bir yerge téléfon qiliwidi, uzaq ötmeyla aq xalat kiygen ikki neper doxtur siyaqidiki saqchi kélip, pakinek saqchi bilen birdem kusurlashqandin kéyin, kirést belgisi chüshürülgen somkiliridin dora, okul dégendek nersilerni chiqirip, hoshsiz yatqan erkin sidiqni tartishturup, üstidiki kiyimlerni saldurushti we awwal uning yürek herikitini ölchep, uning hayat ikenlikini jezmleshtürgendin kéyin aghzini échip, namelum bir tal dorini qoli bilen géligha tiqip yégüzüwetti. Andin uning bilikini qayrip échip, namelum bir xil suyuqluqni okul qilip urdi we birdem uningdiki özgirish alamitige qarap turup, öz - ara kusurliship bir néme déyishkendin kéyin chiqip kétishti.

Soraqchilar etisi etigende yene kélishti. Yene soraq dawam qildi. Ularning soraydighini oxshashla bir so'al idi: «chetelge némilerni satting? Qandaq axbaratlarni yetküzdüng» dégenni tekrar sorawéretti. Emma, erkin sidiq etisidin bashlap nérwisidin ketken ademdek mestxush bolup qalghan bolup, ong - tetür sözleydighan bolup qalghanidi. U saqchilar sorighan so'algha awwal:»men sattim«dep, keynidin:»yaq, men aldim» dep jawab berdi. Saqchilargha»néme alding?«Dégende, u somkisini körsetti. Saqchilar uning somkisini axturuwidi. Emma, uning somkisidin balilargha alghan kiyim kéчек we oyunchuqtin bashqa nerse chiqmidi. Soraqchilar buningdin térikip kétip, uni yene urdi - tepti. Hoshidin ketse soghuq su chéchip yene hoshigha keltürdi. Uningdin kéyin yene urup yene hoshidin ketküzüwetti. Axirida doxtur saqchilirini chaqirip kélip, uninggha yene dora yégüzdi we namelum bir xil suyuqluqni okul qilip urdi. Bu jeryan uda töt kün dawam qildi. Tötinchi künige kelgende, erkin sidiq resmiy nérwisidin ketti. U saqchilar so'al sorisa, oxshashla: bir dem «aldim», bir demde»sattim» dep jawab béretti. Saqchilar ursa awwal warqirap keynidin yighlidi. Yighlap bolup, keynidin küldi. Emdi jallat saqchilar néme qilishni bilelmey qaldi. Saqchilar pakinek saqchigha téléfon qildi. Hayal ötmeyla uning bilen bir nechche doxtur saqchilar yétip kélip, uning yürek qan tomurlirini

ölchep kördi. Köz qarichuqini échip qarap baqti. Axirda so'al sorap béqiwidi, erkin sidiq so'allargha yene oxshashla qalaymiqan jawab berdi:

- Chetelge néme satting?
- Yaq! Satmidim, aldim - dédi.
- Néme alding?
- Yaq! Almidim, sattim - dédi.

Buni anglighan doxtur saqchilar béshini chayqap: «u nérwisidin kétiptu, qayta soraq qilip aware bolmanglar» - dep chiqip kétishti. Ular ne diyagnoz qoyushmidi. Ne tekshürüş xatirisi yézishmidi.

Erkin sidiq tutqun qilinip, 5 - küni bolghanda béyjingdin ürümchige ayropilan bilen bilen ikki saqchining yalap méngishi bilen yolgha sélini. Ayropilan ürümchige chüshkendin kéyin, yallanma saqchilar erkin sidiqni ürümchi saqchi da'irilirige tapshurup, erkin sidiqning gunahsizliqini, shunga a'ilisige tapshurup berse bolidighanliqini éytip qaytip ketti. Tapshuruwalghan saqchilar erkin sidiqni mashinisigha bésip, u olturushluq a'ililikler qorusigha kélip, öyning qongghuriqini chaldi. Uning ayali chiqqandin kéyin:«yoldishingiz keldi» dégendin bashqa héchqandaq gep - söz qilmay kétép qaldi.

Erkin sidiqning ayali érinini körüp tonumayla qaldi. U oruqlap bir tere - bir ustixan bolup qalghan bolup, yüz - közliri tayaq zerbisidin ishship ketken

idi. Erkin sidiq ishiq aldida jimmi qaraq turatti. Uning chirayida héchqandaq rohiy ipadining alamiti kórünmeytti. U xuddi bir murdigha oxshap qalghanidi. Uning ayali:

– Hey, erkin! Néme boldingiz? Yürüng! Öyge kirip kéteyli, öz öyingizge keldingiz! - Dédi. U yenila buttek jim turatti. Ayali kélip uning bilikidin tutup tartti. Shundila erkin sidiq zuwangha kélip:

– «Siz kim?Némishqa manga chéqilisiz? Men héchnémini satmidim» dédi. Ayali: -

«Hey, erkin! Néme dewatisiz? Men ayalingiz gülnar bolimen. Méni tonumaywatamsiz?»- Dédi héchnémini chüshinelmey ganggirap,

– Huy, men sizni qandaq tunay? Néme désingiz meyli! Emma, men héchqandaq nerse satmidim - dédi u ghelite qaraq,

– Hey, erkin! Bu néme ish? Sizning kallingizgha néme boldi? Emdi men qandaq qilarmen? – Dep yighlighanche ishiqni échip, – öyge kiring! - Déwididi.

– Bu qeyer? Némishqa méni bu yerge ekirisiz? Yene méni urmaqchimu? Men héchnéme satmighan tursam? – Dédi u we buttek qaraq jim turatti.

– Dada, dada bizge néme ekeldingiz? – Dep uning ikki balisi yügürüp kélip, uninggha ésildi. U öz baliliridin qorqqandek qéchip, öyning bir bulungigha béríp olturuwaldi we qolini kótürüp, yüzini tosqandek qilip: «méni urmanglar, méni

urmanglar, men héchnémini satmidim» - dédi.

- Dada, dada biz sizni urmaymiz, biz sizni intayin yaxshi körimiz! Biz sizni intayin bek séghinduq - dédi balilar héchnémini chüshinelmey. Emma, u xuddi qarshi tereptiki tamgha qarighandek ghelitte qarap:

- «Méni urmanglar! Méni urmanglar! Men héch némini satmidim» - dep warqirawatatti. Gülnar sapada olturup yighlashqa bashlidi. Naresidilermu emdi bir némini chüshen'gendek qilip, apising yénigha kélip:

- Apa, apa, dadamgha néme boluptu? Némishqa bizdin qorqup qachidu? - Dep soridi.

Gülnar aran teste köz yéshini toxtitip:

- Balilirim! Dadanglar aghrip qaptu, siler öyünglarga kérip öginish qilinglar! - Dep balilirini yataq öyge kirgüzüwétip, chüshte etken, éship qalghan tamaqni issitip, érinig aldigha qoyup berdi. Erkin sidiq tamaqni xuddi nechche kün ach qalghan ademdek shalaplap birdemdila yep boldi. Qoyup bergen bir istakan suni kötürüpla ichiwetti. Emma u, burunqidek ayaligha deydighan: «rehmet, tamiqingiz bek oxshaptu! Ete néme tamaq qilisiz?» Dégen tekellup sözlerni démestin tamgha qarapla olturatti.

Gülnar özini aran teste tutuwélip öydin chiqti - de, ilgiri erkin sidiq bilen yaxshi ötidighan xizmetdishi ézizjanning ishikni qéqip, ulargha

bolghan ehwalni melum qildi. Êzizjan:

– Gülnar siz özingizni bésiwélip öyge kirip uninggha qarap turung - dep, gülnarni öyige kirküzüwétip, mektepning birinchi mudiri bolghan xitay jang we mu'awin bashliqi bolghan uyghur memet rozi dégen ikkisige ehwalni melum qilip, ularni erkin sidiqning öyige bashlap keldi. Ular öyge kirip erkinning bir bulungda olturup, özi bilen özi gepliship turghanliqini körüp heyran qélishiti. Xitay bashliq bir némini chüshen'gendek qilip, xupsenlik bilen gep qilmay jim turuwaldi. Uyghur bashliq éghiz échip:

– Erkin néme boldingiz? Ehwalingiz qandaq? Sizge néme boldi? – Dep soridi. Erkin sidiq ulargha qarimastin, qorqqan halda tamgha qarap:«men héchnémini satmidim, méni urmanglar! Méni urmanglar!» - Dep, ghelite jawab bériwatatti. Êzizjan gep qilsimu yene oxshash jawab berdi. Emdi bir némini chüshen'gendek qilghan mektep mu'awin mudiri gülnargha bir munche teselliy bérip, bu ishni sürüshtürdighanliqini, doxtur chaqirtip, tekshürtidighanliqini éytip chiqip ketti.

Etisi etigende, mu'awin mektep mudiri ikkinchi doxturxanidin özi tonuydighan bir doxturni chaqirtip, erkin sidiqning öyige keldi. Doxtur erkin sidiqning bir bulungda olturup, özi bilen özi geplishiwatqan halitini körüp te'ejjüplendi - yu, emma doxturluq burchini ésige élip, uning yürek,

qan bésimi, dümbisi we meydisi tereptin tekshürüp chiqti. Axirida uni gep qildurup sinap baqmaqchi bolup:

– Sizge néme boldi? – Dep soridi. Erkin sidiq yenila u ademge qarimastin:

– «Men héchnémini satmidim. Men mawuni aldim» - dep, qolini oyunchuqning sheklige oxshitip, somkisini körsetti. Andin yene:

– «Uramsiler méni? Uramsiler méni? Men héchnémini satmidim» - dep, taghdin - baghdin jawab berdi. Doxtur bëshini chayqap:

– Ehwal chataq iken, méngisi éghir zexim yeptu. Dora kar qilmaydu. Hazirche yaxshi dem aldurunglar! Kéyinche tötinchi doxturxanigha apirip tekshürtüp körsenglar bolidu - dédi.

Gülнар yighlidi - qaqshidi. Bir qushnachim ayalni chaqirip kélip, uzun - uzun du'a oqutup kördi. Emma, erkin sidiqning ehwali kündin - kün'ge yamanliship kétip baratti. U yene tamgha qarap olturup: «men héchnémini satmidim, aldim. Almidim, sattim» - dep ong - tetür sözleytti. Téximu yaman bolghini turup - turup hoshidin kétip, aghzidin köpük chiqirip, yétip qalidighan bolup qaldi. Tamaqmu yégili unimay téximu oruqlap, iskilittek inchikilep kétip baratti.

Ürümchige élip kélin'gen künning 6 - küni bolghan axshimi u yene hoshidin ketti. Yérim sa'ettek aghzidin köpük chiqirip yatti. Bu qétim u

aldinqi qétimlardiki «men satmidim, men aldim. Men almidim, men sattim»démestin, «men aldim. Silermu manga élip béringlar! Manga qelem - depter élip béringlar! Men yazimen, méni urghanlarni yazimen! Uni xudayimgha élip kétimen!» Dep warqirighiniche jimip qaldi. Uning bedenliri apaq aqirip ketken bolup, tiniqi tamamen toxtap ketken idi.

Jesiti Sudin Süzüwélinghan Bala

(1)

Tomuzning kirishi bilen yalquntagh étiki adettin tashqiri qizip ketken idi. Asmandiki bulutlarmu negidur ghayib bolushqan bolup, yer yüzidiki insanlarning rehimsiz heriketliridin yirginip qachqandek tagh qaptallirigha möküwélishqan idi. Derya we köl sahilliridiki susqina yéshilliqtin bashqa yerler quyash nurida köyüp ketken yalquntagh töpilikliridek qizirip we taqirliship ketken idi. Kökte qatarliship uchidighan ghaz - turnilarningmu qarisi mu körünmeytti. Yéza - kentlermu ademler bu rehimsiz dunyadin bézirip, qeyerlergidur kétishkendek jimjiltliship, chölderep qalghan idi. Mehellilerdiki qatarliship sélinghan öylerning köpinchisi quluplanghan bolup, quluplanmighan bezi öylerde anda - sanda yashanghanlar we dunyadin ghapil ushshaq balilarla qalghan idi.

Emet boway qaraghuja yézisida ewladtin - ewladqa yashap kelgen yerlik uyghurlardin bolup, xuddi qaraghujaning ebediy qaranchuqidek ana tupraqtin uzaqlargha ketmeytti. Uning hoyla

- aramdiki bir nechche mo üzümlük béghidin bashqa yéri bolmighachqa, yazning bundaq tinchiq künliride qaq seherdila mal - charwilirini heydep, ériq - östeng qirlirida otlitawatatti. Bir az chongiyip qalghan ogqlaq we qozichaqlar qéchip östeng qirghaqlirigha bériwélishatti. Emet boway qozichaqlarning östengge chüshüp éqip kétishidin ensirep, ularni sahil terepke qoghlap hérip qaldi - de, döngrek bir jayni tépip olturup xiyalgha ketti: «ey haywanlar! Siler néme dégen teylelik - he! Héchnémidin ghéminglar yoq, ach qalarmenmu? Ussap qalarmenmu? Yazda issip, qishta tonglap qalarmenmu dep oylimaysiler! Peqet silerni chiwin we pashidin bashqa nersiler aware qilalmaydu! Biz insanlarchu? Etidin kechkiche ghem - qayghu ichide yashaymiz. Alwan - séliqtin qutulalmaymiz. Japa tartip qilghan emgeklirimizni kadir we sékrétarlar özining netijisi qiliwalidu. Etidin - kechkiche béshimizgha chiqiwélip, héli uni qil, héli buni qil deydu. Bözni mata deydu. Sözni xata deydu. Ilgiri «chong sekrep ilgirilep, polat tawlash herikiti»ni qozghap yézimizdiki bagh - ormanlarni weyran qilghan idi. Mana! Emdi öchini ademlerge qaratti: birsini dini esebiy, idiyesi chataq dése, yene birsini bölgünchi - térrorchi deydu. Yene téxi «qara küchlerni tazilash» dégen siyasitini otturigha chiqardi! Ular ni pash qil deydu! Bilmiseng némini pash qilisen? Emma ular yoqni

bar qilidu. Tuxumdin tük ündüridu. Dinimizni ayaq asti qilip, meschitlirimizni chéqiwatidu. Kim namaz oqusa, quran oqusa, nezir - chiragh qilsa tutup kétiwatidu. Hazir mehelligilerde adem qalmidi. Êtiz - ériq ishliri tashlinip qéliwatidu. Atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi»deydighan bir némini peyda qilishti. Yash - yashanghan we chong - kichik démostin nurghun kishilerni u yerge mejburi tutup kétishti. Ularning baliliri igisiz - baqquchisiz qaldi. Méning momiyim hazir üç newremni béqishqa mejbur bolup qaldi. Bowa - momiliri yoq balilarni «yétim balilarni terbiyelesh merkizi», «jennet baghchisi» dégendek chirayliq nam qoyulghan yerlerge élip kétip, ularni tirik yétim qilishti. Ah, ademler! Ih balilar! Siler néme gunah qildinglar? Méning mushu padilirimdek yawash bolghanliqinglar üçün hökümler silerning heq - hoququnglarni tartiwaldi. Yashash imkaniyitinglarnimu qoymidi. Ah, xuda! Bizdek yawash bendiliringge özüng ich aghritqaysen!»

Emet boway qolini kötürüp du'a qiliwatatti. Padilarning mereshken awazi anglinip, du'asini axirlashturdi. Ot - chöplerni yep bir az toyushqan padilarning östeng terepke su ichish üçün méngiwatqanliqini körüp, padilarning arqisidin egiship su boyigha keldi. Kengliki üç métirmu kelmeydighan bu östeng «su singmes östeng qurulusi» dégen namda sémont taxta we tash

bilen yasalghan, süyi téz aqidighan östeng idi. Padilarning bu yerde östengge béshini tiqip su ichishi xeterlik idi. Bu tomuz mewsumi bolghachqa su ulghiyip ketken bolup, qirghaqa bir ghérichtekla qalghudek halette yuqirilap qalghan idi. Emet boway padilarni östengge yéqin keltürmey sahil terepke heydidi. Andin kéyin özi bilen birge élip yüridighan qangaltir chélek bilen su élip padilarni sughirishqa bashlidi. Tötinchi qétimliq suni alay dep, östengge ingishipla chöchüp ketti. On - on besh métir yiraqtin bir kichik balining jesiti éqip kéliwatatti. Emet boway deslepte téngirqap qaldi. Kéyin derhal östengge sekrep kirip, ikki putini kérip mezmüt turuwaldi - de, jeket yéqin kélishi bilen kappide qilip, bel teripidin tutuwélip qashqa élip chiqti. Andin quliqini balining aghzigha yéqip, tiniqining bar - yoqliqini tingshap baqti. Meydisige qolini qoyup bésip baqti. Balida tiniqtin esermu yoq idi. Yüriki alliqachan herikettin toxtighan idi.

«Qandaq qilish kérek?» Emet boway balini yatquzup qoyup ichide qisqa du'a qildi. Andin padilirini östengdin yiraqlashturup heydigech, etrapqa qarashqa bashlidi we «adem barmu?» Dep towlap baqti. Héch yerdin sada kelmidi. Emet boway östengdin yiraq ketmey, etraptin adem izdep warqirashni dawamlashturdi. Alahezel birer sa'ettek waqit ötkendin kéyin, yiraqtin ketmen kötürüp kéliwatqan bir ademning qarisi köründi.

Emet boway qarapla u ademni tonuwaldi. U, mushu etrapqa yéqinraq yerde olturidighan ikkinchi etretke tewe qasim daraza dégen kishi idi. U yéshi atmishlarga yéqinlap qalghan, aq pishmaq, égiz boyluq adem idi:

– Hoy! Qasimaxun! Bu terepke kélingla! - Dep yénigha chaqirip ekeldi uni.

– He! Néme boldi emitaxun? – Dep heyranliqini bildürgech, bowayning közige qaridi u.

– Kélingla qasimaxun , kélingla! - Dep qasimaxunni jesetning yénigha bashlap kélip, bayatin bolghan ehwalni sözlep berdi.

– Qandaq qilimiz? – Dep emet bowaygha qaridi qasimaxun.

– He! Qandaq qilattuq? Kentke melum qilayli! Sili bérip, kent saqchilirigha melum qilsila! Men bu yerde rehmetlikke qarap turay!

Qasim daraza kétip uzaq qalmay kent teripidin birnechche mashinida kadir we saqchilar yétip kélishti. Saqchilar balining jan üzgenlikini bilgendin kiyin emet bowaydin weqening jeryanini sorashti we xatire yéziship, bir - biri bilen uzaqqiche kusurlashti. Emma, kent kadirlirimu, saqchilarmu bu balining kimning balisi ikenlikini bilelmidi. Axirda emet boway we qasim daraza ikkisige qarap balining ata - anisini tonuydighan - tonimaydighanliqini sorashti. Ular: - yaq! Tonumaymiz. – Dep jawab bergendin kiyin, ular yene bir az kusurliship, rehmetlikning

jesitini élip, kentke qarap kétishti.

(2)

Sulayman toxti qaraghoja yézisining birinchi kentide olturushluq yawash, iman - étiqadliq kishilerdin idi. Ayalimu yawash - yumshaq a'ile ayali idi. Sulayman toxti toxti boway - sarixan momaylarning yalghuz oghli bolghachqa, ayrilip chiqip ketmey ata - anisi bilen chong hoylida birge yashidi. Toxtaxun boway oghlini özidek qaritürük bolup qalmisun dep, kichik waqtidila yoshurun dini mektepte oqutup, qari - quran qilghan idi. Shunglashqa sulayman toxti kent meschitidiki ikki imamning biri bolup, jama'et arisida yuqiri mertiwige ige idi. Toy - tökün, nezir - chiragh ishlirida jama'et üçün minnetsiz xizmet qilatti. Sulayman toxti qari bolghachqa, birnechche yildin buyan öyide mexpiy halda, xolum - xoshniliridin bir nechchisining balilirini axsham - etisi heptiyek oqutup, quran sawadini chiqirip bériwatatti.

Bu yildin étibaren dini zatlar qattiq nazaret astigha élinde we mesililirini tapshurushqa qistaldi. Nadan xelqni bolsa mesililerni pash qilishqa küshkürtti. Shuning bilen arqa kocha terepte olturidighan bir qoshnisi sulayman toxtining bala oqutqanliqini chéqip qoydi. Sulayman toxti ayali bilen birge tutqun qilinip, «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élip kétildi. Üch balisi toxtaxun boway

bilen sarixan momayning béqishigha qaldi. Ötken yildin bashlap toxtaxun bowayning salametliki nacharlishop ketken idi. Teriti jayida, put - qoli basmasliq késilige griptar bolup qaldi we uzun qalmay wapat boldi.

Sarixan momayningmu yéqindin buyan közi ajizliship qaldi. U yéqindiki nersilernila köreleytti. Üch newrisini béqish uninggha xéli qiyin boluwatatti. Sekkiz yashliq élijan balining kichiki bolghachqa bekmu erke östi. U özidin chong ikki achisigha tutuq bermes boluwaldi. Hedisila: «sirtqa chiqimen» dep yoqap kétetti. «Atam qéni? Apam qéni? Men ularning qéshigha barimen. Ularni körgüm keldi!» Dep ghowgha qilatti. Bir küni élijan chüsh kördi. Chüshide: atisi bir tüwrükke ésip qoyulghan bolup, qoli arqisigha qilinip, zenjir bilen baghlap qoyulghan, kishenlen'gen halda turatti. Ikki saqchi ikki tal tömür zixni uninggha tenglep: «yürikingni daghlaymiz! Közüngni uyup, qarichuqini yewétimiz! Yürikingni kawap qilip yeymiz!» Dep warqirawatatti.

Élijan qorqqinidin: «atamni öltürmenglar! Silerge yeydighan bashqa gösh tépilmamdu?» Dep warqirap ketti. Sarixan momay élijanning awazidin oyghinip ketti we newrisining qéshigha kélip, uning béshini silidi. Élijan sudek terlep ketken idi. Sarixan momay: «balam! Omaq oghlum! Néme boldung?» Dep uni oyghatti.

Élijan oyghinip: - moma, moma! Ular atamning yürükini kawap qilip yémekchi boluwatidu - dep yighlap ketti. Sarixan momaymu yighlidi. Élijan momisining quchiqigha béshini qoyup turup:

- Moma! Men atamning qéshigha barimen. Ulargha atamni öltürgili qoymaymen. Saqchilarni men öltürüwétimen! Andin kéyin atamni bizning öyge ekélimen. Moma! Manga, atamni solap qoyghan yerni dep bergine - dep yélinip turuwaldi. Sarixan momay newrisige: «jénim balam hergiz undaq qilma, sen kichik, ulargha teng kélelmeysen. Ular bek yawuz, eger sen u yerge barsang ular sénimu tutuwélip, yürükingni sughuriwalidu.tirik turghuzup, jigiringni, börikingni éliwalidu - de, ayropilangha sélip élip kétidu. Hergiz undaq qilma balam! Atangni xuda saqlaydu. Men uning üçün her küni du'a qilimen - dep nesihet qildi. Emma, élijan dégen gépidin yanmaywatatti. U yene tekrarlaytti: «men ete atamning qéshigha barimen. Uni qutquzup, öyge ekélimen»!

(3)

Sulayman toxti «yépiq terbiyelesh merkizi»ge élip kételgendin kéyin, qattiq qiyin - qistaqqa uchriddi we xorlandi. U «mexpiy bala oqutush»ning gunah ikenlikini boynigha aldi. Shundaq bolsimu her küni etigini bayraq chiqirishtin tartip - ta kech kirgüche bolghan on töt sa'etlik siyasiy öginishke

mejburi qatnashti. Xitayche öginishke, xitayche sho'ar tovlashqa mejburlandi. «Shijinping tümen ming yil yashisun», «uyghurlar jungxu'a millitige tewe», «shinjang ezeldin junggoning birqismi» dégendek sho'arlarga qarshiliq qilmidi we ularni yadlap chiqti. Emma, «ellik alte madda»ni öginishte özining imanini qurban qilmidi. U «ellik alte madda»diki: «xuda barmu - yoq?» Dégen so'algha: «bar» dep, «din zeherlik epyün» dégen'ge: «undaq emes» dep jawab berdi.

Shuning bilen sulayman toxti lagér soraqxanisigha élip kérilip, yolwas orunduqqa olturghuzulup, qattiq uruldi. Bedinige tok ötküzülüp qiynaldi. Tirnaqlirigha yingne sanjildi. Ambur bilen tilini qisip - tartip, yene oxshash so'alni tekrarlidi:

- Xuda barmu yoq?
- Bar
- Din zeherlik epyunmu?
- Yaq! U zeherlik epyün emes, heq dinidur.

Bu jawablardin qattiq achchiqlanghan soraqchilar:

– Sen bir xeterlik we esebiy dini unsur, biz séning tiningni parche - parche qiliwétimiz! Qéni xudayingni chaqirmamsen? U séni qutquzalamdikin? – Dep, sulayman toxtini kaltek bilen bash - közi qangha boyulup ketkiche urdi. Sulayman toxti hoshidin ketti. Emma, némishqidur

uning aghzidin yénik bir tawush titrep chiqiwatatti: «xuda bir, u berheq, dinimiz heqiqet!»

Saqchilar sulayman toxtini sörep élip chiqip, eslidiki bashqilar bilen turidighan kamérgha solimastin yer astidiki bir kiwadrat métir kélidighan, kün nuri chüshmeydighan kamérgha élip kirip soliwetti we uninggha: «soraqchilar bilen qarshilashti» dégen jinayet turghuzulup yuqirigha yollandi. Sulayman toxti özining qanchilik waqit hoshsiz yatqanliqini bilelmidi. U bir waqitta saqchilarning kamér ishikini sharaqshitip échip, özi sörep tartiwatqanliqini tuydi. U hoshigha kelgen idi. Emma, uninggha ne su, ne ash bérilmidi. Eksiche, béshigha qara xalta kiydürülüp, put - qoli kishenlen'gen halette, bir mashinigha sélip élip méngishti.

Alahezel birer sa'ettek mangghandin kiyin uni mashinidin chüshürüp, yene besh minuttek piyade mangdurghandin kiyin béshidiki qara xaltini éliwétip, bir kamérgha ekirip solap qoyushti. Sulayman toxti közini uwiliwétip etrapqa qariwidi, ghuwa yoruq chüshüp turghan bu kamérda özidin bashqa yene üç kishining barliqini kördi. Ghelite yéri, ularning aldida gösh, polu, manta dégendek herxil uyghur tamaqliri döwiliwétilgen idi. Sulayman toxti: - bu néme ish? Dégendek ularning közige qariwidi, ularning ichidiki yashanghanraq birsi éghiz achi:

– Bu bizning axirqi tamiqimiz! Öltürülüş aldida bérilgen ölüm mezzisi. – Dep ulugh kichik tindi. Bashqa ikkisimu béshini lingshitip: «shundaq, kel! Bulardin toyghiche yégin, senmu bizning teqdirdishimiz» dégendek qiliwatatti. Shundila u öziningmu ölümge höküm qilinghanliqini bildi. Tamaqlarning mezzilik puraqliri dimaghqa urulup turatti.emma, uning gélidin héch nerse ötmidi. U közini yumuwaldi. Köz aldigha atisi toxtaxun boway anisi sarixan momay we baliliri keldi. Bolupmu, kichik oghli élijanning da'im deydighan: «ata! Men chong bolsam, molla - alim bolimen. Chong sheherge béríp oquymen» dégen sözliri ésige kélip, közi yashqa toldi.

Sharaqqide qilghan awazning chiqishi bilen hemme mehbuslar ishiq terepke qarashti. Ishiktin ikki saqchi kirip, sulayman toxtining qoligha bir waraq qeghezni tutquzup qoyup, gep - söz qilishmay chiqip kétishti. U qeghezge köz yügürtüp oqup chiqti. Bu sulayman toxtining ölümge höküm qilinghanliq toghrisidiki «hökümnamisi» idi. Uninggha qisqiche qilip mundaq yézilghan idi: «sulayman toxti, er - uyghur, qiriq alte yash. Esebiy dini unsur. U yoshurun bala oqutup, hökümetning ma'arip qanunigha xilapliq qilghanliqi, terbiyeleshte özgirishni qobul qilmay, saqchilar bilen qarshilashqanliqi üçün ölümge höküm qilindi». Sulayman toxti qeghezni oquwétip titrep

ketti we ghezeptin közliri tompiyip, étilip chiqip kéteyla dep qaldi. Emma, yenila özini bésiwaldi we shularni xiyalidin ötküzdi: «insangha hamini bir ölüm kélidu! Emma, sherep bilen ölüsh hemmige nésip bolmaydu! Men héchqachan dinimga asiyliq qilmidim, xudani inkar qilmidim, kishilerge yamanliq qilmidim. Haram - nashayan ishlargha köz qirimni salmidim. Allahning dinini saqlap qélish, ewladlarga dini eqidilerni ögitish üçün, allah raziliqi üçün ölüp ketsem armanim yoqtur! Ata - ana, uruq - tughqan, el - jama'et mendin razi bolup kétinglar! Omaq balilirim siler mendin kichik qaldinglar! Silerni allahqa tapshurdum! Men üçün du'a qilishni untup qalmanglar! Qebremni pat - pat yoqlap turunglar!».

Tang seher, kök yüzi téxi toluq süzülmigen idi. Upuq qipqizil rengge kirgen bolup, xuddi бүгүн qanliq bir weqe bolidighanliqidin bésharet bériwatqandek körünetti. Tuyuqsiz mashinilarning ghuyquytqan awazi anglinip, sharaqshitip ishik échildi. Yigirme - ottuzdek esker we saqchi xuddi bashqilargha hujum qilidighandek halette miltiq - aptomatlar biler kirip kélishti - de, her bir mehbusni ikkidin saqchi koyza - kishen bilenla kallisigha qara xalta keydürüp, mürisidin ittiriship élip chiqishti. Sulayman toxti hemming aldidida élip méngilghan bolup, qalghan üç mehbusmu uning arqisigha tizilghan idi. Mashinilar qozghilip eskerlermu

bille méngishti. Birer sa'ettek waqit ötkendin kiyin ularni sheher sirtidiki ademzat yoq bir jaygha ekélip chüshürüshti.

Mehbuslarning hemmisige koyza - ishkel sélinghandin bashqa,tili qil sim bilen baghlanghan bolup, midir - sidir qilalmaytti we gep qilalmaytti , mehbuslar qatar turghuzuldi. On besh métirdek ariliqta eskerler ulargha qarshi qilip turghuzuldi. Etrap xuddi qiyamet - qayim bolup ketkendek shundaq jimip ketken idi. Sulayman toxti ichide: «allah! Allah! Bismillah» dep toxtimay durut oqup turatti. «At!» Dégen buyruq bilen teng, tat - tat - tat... Qilghan oq awazi anglinip, mehbuslar bir - birlep yerge yéqildi. Etraptiki del - derexlerdin ürküp ketken qushlar terep - terepke uchup kétishti. Bulutlar xuddi matemge chömüwatqandek mu'elleqte jimjit turatti.

(4)

Élijan etigende momisi qilip bergén qaymaq salghan chaygha nan chilap yep bolupla, momisigha yalwurushqa bashlidi:

– Moma, moma! Adashlirim bilen oynayttim, ruxset qilinga! Moma, oynap kéleychu?

– Yaq balam hoylida oynighin. Yiraqqa ketme! Séni ata - ananggha saq tapshurmisam bolmaydu - dep köngli bir nersini tuyghandek ruxset qilmidi. Emma, elijan qetiy unimay, momisining béshini

aghritiwetti. Axiri momay: «bolidu balam! Emse, yiraqqa ketme!» Dep jékilep, élijangha ruxset berdi.

Élijan hoylidin chiqip adashlirini izdimestin udul chong yolgha chüshüp, yéza baziri terepke qarap mangdi. U ilgiri atisi sulayman toxti bilen birnechche qétim yéza bazirigha barghan idi. Uyerde saqchi - türme, bazar, magizin - dukanlarning barliqini anglighan idi. Yéza baziri kenttin besh - alte kilométirla uzaqliqta bolup, anche yiraq emes idi. Piyade yérim sa'ettek mangsila barghili bulatti. Élijan yol boyini boylap mangdi. Yolda anda - sanda tiraktor - harwilar uchrap qalatti. Ular élijangha qarap qoyatti. Élijanmu ulargha qarap qoyatti. Emma, héchkim élijangha gep qilmidi. Uningmu «yéza bazirini tépip baralaymen» dégen ishenchi bolghachqa, aldigha qarap méngiwerdi. Dégendek uzaq qalmay yéza bazirini tépip keldi.

Qatar - qatar dukanlar sélinghan, qewetlik binalarmu bolghan yéza baziri élijangha bashqichila chongdek körünüp ketti. Emma, némishqidur bazarda burunqidek ademler jiq emes idi. Dukan - ashxanilar uchuq bolsimu, kirip - chiqiwatqanlar sanaqliqla idi. Wélisipit - motosiklit miniwalghanlar asta méngishatti. Emma, mashinilarni xuddi bir - biri bilen besliship méngiwatqandek shundaq ittik heydishetti. Pat - pat ghuyuldutup kétiwatqan saqchi mashinisi signallirini huquytup, ademning qulaq - mingini yeytti. Élijan birnechche qétim

saqchi mashinilirining arqisidin yügürüp baqti. Emma, uninggha yétishelmidi. Élijanning bu ghelite qiliqini körgen bir kishi uningdin endishe qilip qaldimu qandaq, asta uning qéshigha bérip: «balam némishqa saqchi mashinisining arqisidin yügüreysen? Undaq qilma! Xeterlik ish bu balam! Saqchilar bilen birer ishing barmidi - ya?» Dep soridi.

– He'e, bowa! Ular méning atamni tutup ketken. Nege solap qoydi? Shuni soray dégen idim.

– He, mundaq dégin balam! Emma, ular бүгүн bek aldirash. Sanga gep qilishqa cholisi tegmeydu.

– Ular némishqa aldirash bowa?

– He, bilmeydikensende balam. Бүгүн yézimizdin birqanche adem étilghanmish. Jesetlerning igiliri saqchixanining aldigha bérip: «jesetni biringlar! Özimiz musulmanche depne qilimiz!» Dep toplishiwalghanmish! Emma, saqchilar jesetni bermeptudek!

– Bowa jesetni némishqa bermeydu?Jesetni ya yégili bolmisa? – Dep yene soridi élijan.

– Hey balam! Sen téxi kichik bilmeysen! Hazir «jeset köydürüş öyi» deydighan öylerni yasap, uning ichige xumdanda xish pishurghandek jeset köydüridighan xumdanlarni saldi.

– Emse ötkende biz bowamni, yerni kolap, yuyup - tarap, jiq adem kélip kömduququ? Andin kéyin öyde quran oqughan, polu etken. Men poludin

jiq yéwalghan idim.

– Hey balam! U dégen bir qanche yilning aldidiki ishlar! Hazir hemme néme özgerdi. Hökümet dini qa'idilerni bikar qildi. Hökümet néme dése shuni qilmisAQ bolmaydu!

– Hökümette musulman uyghurlar yoqmu?

– Bar balam! Emma, ularni partiye sékrétari bashquridu. Ularmu kommunistik partiyeining ezasi. Shunga, ular kommunistik partiyege boysunidu. Kommunistik partiye néme dése shuni qilidu.

– Emma, méning atammu uyghurghu? U quran oquytti, meschitke imam idi.

Bowayning yüriki jighghide qilip qaldi. Chünki, бүгүн étilghanlar arisida qaraghoja yéza ikkinchi kentning imami bar iken dep anglighan idi. Boway élijandin atisining ismini soridi we uni öyige qaytip kétishke nesihet qildi. Emma, élijan qetiy unimidi we bowaydin yéza saqchixanisining nede ikenlikini soridi. Boway élijanning qetiy iradisidin tesirlendimu qandaq, uni yéza saqchixanisigha özi bashlap bardi we élijangha qolidiki nandin bir tal bérip, jédelge arilashmay dep oylidi bolghay etimalim, öz - özige: «xuda bu narside balini özenge tapshurdum» dégenche pichirlap kétip qaldi.

Saqchixana aldigha birmunche ademler yighiliwalghan bolup, ular saqchilar bilen birnéme toghrisida talash - tartish qilishiwatatti. Élijan néme ish ikenlikini angqiralmidi. Bir azdin kiyin saqchi

bashliqi bolsa kérek, séviz, ghora qapaq birsi chiqip, xirqirighan awazda olishiwalghanlarga mundaq uqturush qildi: «yéziliq hökümetning qoshulushi bilen jesetler a'ilisige bérilidu. Lékin, saqchilar mashinisida kent we a'ilisige özliri yetküzüp béridu. Saqchilarning nazaritide jesetler bügünla yerlikke quyulushi kérek!»

Jeset igiliri uqturushni anglap razi bolushti bolghay, saqchi mashinisigha yéqin keldi. Élijan saqchi mashinisigha chiqiwatqan ikkinchi kentlik bir kishini tonup qaldi - de, uni towlap bolghuche mashina kétip qaldi. Élijan saqchi mashinisining arqisidin yügürdi. Mashina élijan kelgen yol bilen udul ikkinchi kent terepke kétip baratti. Élijan yügürüp saqchi mashinisining arqisidin xéli uzaq egeshti. Emma, mashina téz heydelgechke, uning arqisidin yétishelmidi. Hayt - huyt dégüche mashina közdin ghayib boldi.

Élijan emdi asta qedem bilen méngishni dawamlash turdi. Chüshke yéqinliship qalghan idi. Élijanning qorsiqi échishqa bashlidi. U yéza baziridiki boway bergen nanni yédi. Nanni yep bolghuche géligha turup qélip birnechche qétim yötülüp ketti. Shu peyitte u özidin anche yiray bolmighan yerde uzungha sozulghan aq buluttek birnersini kördi. Bu ikkinchi kenttin ötidighan tash östeng idi.

Élijan maghdursizlinip ketkinige qarimay

qedimni ittiklitip méngip, östeng boyigha yétip keldi - de, qirghaqa yéqin kélip, üsti teripi yantu hem tik, hem siliq yasalghan sémont qirgha bir putini qoydi. Andin zongziyip olturup, ochumigha su élip qanghiche ichti. Emma, ornidin turup, qopup kétey déyishige sol puti téyilip kétip, sugha chüshüp ketti.

Östeng anche chong bolmisimu, su éqini intayin téz bolup, élijan herqanche qilsimu öre turalmidi. «Qutquzunglar!» - Dep, towlap baqti. Emma, etrapta adimizat bolmighachqa, uning awazini héchkim tuymidi. Birdemdila nechche yüz métirghiche éqip ketken élijanning aghzi - burnigha su tolup kétip, put - qolini midirlitalmidi. Uning tiniqi toxtap qalghan bolup, su yüzide xuddi aqqu chüjisi'idek leylep kétip baratti.

Jesiti muz arisidin tépilghan bala

Yüsüpjan bilen büwipatem inaq er - ayallardin idi. «Nikah ghayib» dégen rast iken. Ular bir - birini kichikidin tonusimu, emma bir birige ashiiq - meshuq bolup, muhebbetliship baqmighan idi. Emdila yigirme yashqa kirgen yüsüpjan bilen on toqquz yashqa kirgende büwipatem ikki terep ata - anilirining shirem tughqanchiliqi we yéqin ötkenliki sewebidin, kéliship qoyghini boyiche nikah oqutulup, bir - birige chétip qoyulghanidi.

Kichikidin mustehkem dini eqidide chong bolghan büwipatem ata - anisining gépini yirmaytti. U dini emir - merup we eqide - ehkamlirini muqeddes biletti. Shundaq qilghinigha yarisha, nikahtin kéyin yüsüpjan bilen obdanla chiqiship qaldi. Birer yil ötmeyla ular bir baliliq boldi. Tunji perzentining oghul bolghanliqidin intayin söyün'gen yüsüpjan oghligha: «kelgüside qolidin ish kélidighan meshhur ademlerdin bolsun» dégenni ümid qilip, «nesrulla» dégen isimni qoydi. Nesrulla bir yashqa kire - kirmeyla büwipatem yene ikkinchi balisigha hamilidar bolghan idi. Epsus, «pilanliq tughut komitéti» dikiler buni bayqap qélip, ikki

balangning ariliqi «üch yil bolmisa bolmaydu» dégenni bahane qilib, hamilini mejburi opératsiye qildurup aldurwetti we nurghun jerimane qoyushti. Opératsiyedin kéyin yégüzüwétilgen namelum bir dorining tesiridinmu qandaq? Büwipatem uzaqqiche qayta hamildar bolalmidi. Nesrulla ularning yalghuz perzenti bolup qalighandek qilatti. Shunga uninggha intayin köyetti.

Lop nahiye sampul yézisining qariqi kenti ehli - ilmi, molla - alimlar chiqqan, ahalisi dini étiqadqa ching yépushidighan, tirishchan we emgekchan xelq yashaydighan kent idi. Büwipatemning ata - anisining diniy étiqadi ching, besh waqliq namazni terk qilmaydighan a'ile bolghachqa büwipatemnimu kichikidin dini jehettin terbiyelep, étiqadi ching, iman - exlaqliq bir qiz qilib yétishtürgen idi. Qaraqiliqlar adette ramizan mezigilide bashqiche janlinip kétetti. Erler meschitlerge yighilip terewi namizi oqusa, ayallarmu chongraq öylerge yighilip, büwi - xaniamlarning bashchiliqida quran - hedislerdin ayetlarning menisi we hedisning chüshendürüshini anglayti. Adette bu «tebligh» dep atilatti. Büwipatem ramizan mezigilide tebligh pa'aliyitige qatnishishni qoldin bermeyti. U her qétimlik teblighdin kéyin nurghun yéngi bilim we chüshenchilerge ige bolup, kallisidiki mewhum chüshenchilerni aydinglashturuwalatti. Buning bilen u ixlasini chongqurlashturup, özini: «allahning

arghamchisigha mehkem yépishtim» dep hésablap, könglini awunduratti.

2017 - Yili baharning kirishi bilen qariqining weziyiti birdinla jiddiylisip ketti. Kent kadirliri nahiye we yézidin kelgen kadirlarning heydekchilikide ahalilerni her küni yighiwélip, mesile pash qilishqa mejburlidi. Kadirlarning déyishiche, hemme adem özining mesilisini özi pash qilishi yeni ular burun yoshurun qilghan ibadetliri, hökümet üstidin qilghan gep - sözliri, bir - birige qilghan nesihetliri, barghan - turghan yerliri qatarliqlarni ashkarilishi we kent kadirlirigha melum qilishi kérekken! Eger, kimde - kim özining mesilisini yoshurup, kéyin ashkarilinip qalsa, éghir jazalinidiken. Eger kimde - kim bashqilarning mesilisini pash qilsa, pash qilghan mesilisining chong - kichiklikige qarap, neq pul bilen mukapat bérilidiken. Buni anglighan qaraqiliqlar uninggha derhal ipade bildürüshmidi. Héchkim özini - özi pash qilip, mesile tapshurmidi. Bashqilarnimu ashkarilimidi. Emma, ademler birdin - ikkidin tutqun qilinip yoqap kétéwatatti. Kishiler özlükidin we yoshurunche mesile tapshuruwatamdu? Yaki bir - birlirini pash qiliwatamdu? Buni bilgili bolmaytti.

Charshenbe yanghan axshimi idi. Yüsüpjan er - er ayal balisini uxlitip bolup, emdi közini yumup turushigha derwaza qattiq uruldi. Yüsüpjan oyghinip , ishikni achay dep, hoyligha chiqishighila

derwaza ittirilip échiwétildi - de, on nechche qoralliq saqchi basturup kirishti. Saqchilar yüsüpjangha qorallirini tenglep: - «ayaling qéni?» Dep, warqiridi - de yüsüpjan éghiz échip bolghiche, uni ittirip dégüdek yataq öyge ekirishti. Emdi uyqusini ichip turgan büwipatemni uxlash kiyimi bilen tutup - söreshtürüp qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, mashinigha sélip élip méngishti. Yüsüpjan «néme boldi? Némishqa méning ayalimni tutisiler? U néme gunah qilghan?» Dep so'al qoyup, özining so'aligha özi kömülüp qalghanche qétipla qaldi. Saqchilar uninggha bir éghizmu jawab bérishmey kétishti.

Saqchi mashinisi anche uzaq mangmayla yéza merkizige yétip keldi - de, bir yerde toxtap, «doklat» dégendin kéyin derwaza échilip, yene azraq mangghandin kéyin toxtap büwipatemni mashinidin élip chüshti. Andin büwipatemning béshidiki qara xaltini éliwétip, bir kamérgha ekirip soliwétip chiqip kétishti. Büwipatem kamérdikilerni körüp, öz közige ishenmeyla qaldi. Kamérdikilerning hemmisi ikki yil burunqi ramizan éyida bille tebligh anglighan ayallar we büwi xénimlar idi.

– Bu qeyer? Biz némishqa tutulduq? – Dep soridi u ayallargha qarap,

– Bizmu bilmeymiz büwipatem! Bizmu téxi hélila élip kélinduk. – Dep jawab berdi uninggha bir newre tughqan kélidighan bir ayal jawab bérrip,

– belki, bizdin bihude guman qilghandu?

– Biz gunahsiz. – Dep jawab berdi büwim ayal uningha teselliy bérip, – belkim bizni bir nechche kün so'al - soraq qilip qoyuwétishi mumkin. Biz bir - birimizni pash qilmasliqimiz kérek! Héch némini iqrar qilmasliqimiz kérek!

– Hey, nadanlar! - Dep sözge arilashti yashanghanraq bir ayal, – bizni choqum arimizdiki birsi pash qilghan gep, bolmisa bikardin - bikar tutup kélemdu?

– Méni kechürünglar! Xudayim méni kechürsun! - Dep sözge arilashti kent mu'awin sékrétarning ayali mishildap, – aldinqi küni méning érim, sen mesilengni tapshur! - Dep mejburlap, urup - tillap qorqutqan idi. Men herqaysilirining isimlerini dep bergen, shuning bilen érim bizni yéziliq saqchixanigha melum qiliptu emesmu? Emma, men öz ixtiyarliqim bilen qilmidim. Méni epu qilishsila! Men towa qilay! Towa xudayim!

– Emdi towa qilghan bilen bikar. – Dédi ottura yashliq, bughday öng, qoshuma qash kelgen bir ayal, – sizning éringiz burunla partiyege sadiq, hoquqperes adem idi. Belki bash sékrétarliqni közlep, xizmet körsetmekchi bolghan gep, mana emdi siznimu qutquzalmaptighu?

– Boldi qilayli qérindashlar! - Dédi aq yüzlük, sémizraq kelgen bir ayal, – emdi néme qilghan bilen bikar! Pushayman qilsaqmu ornigha kelmeydu.

Biz bir hökümetke qarshi turidighan ish qilmiduq. Peqet tebligh angliduq, dinimizni ögenduq, bu bir jinayet hésablinidighan ish emesqu?

Ayal tutqunlarning munazirisi shu teriqide dawam qiliwatatti. Buni tuyup qalghan karidordiki gundipaylar ulargha:

– Boldi qilip uxlanglar! Bolmisa éghir jazalinisiler! - Dep warqiridi. Shuning bilen tutqan ayallar munazirisini axirlashturup, birdin - birdin uyqugha kétishti.

Gundipaylarning jaranglitip tömür ishikni échishi bilen tutqunlar oyghinip kétishti. Kamérning kichik töshükidin chüshüwatqan qizghuch kün nuridin tang étiwatqanliqi bilip turatti. Gundipaylar tutqunlarni birdin - birdin nöwet boyiche soraqqa élip chiqishti. Chashka waqtidin ötkende büwipateme nöwet keldi. Ikki gundipay kélip, uni soraqxanigha élip chiqishti. Soraqtin burun aq xalat kiygen bir xadim saqchilarning nazaritide uning ikki bilikidin ikki qétim qan aldi. Namelum bir okul suyuqluqni okul qilip urdi. Uning ismidin - jismighiche hemme nersini sorap xatiriliwalghandin kéyin, bir qara orunduqqa olturghuzup, put - qolini orunduqning yan terep we putigha chétip, midir - sidir qilalmas qilip qoyghandin kéyin soraqni bashlidi:

– Némishqa tebligh anglashqa qatnashting?

– Shu, ramizan bolghandin kéyin, tebligh anglap ibadet qilghan iduq.

– Yighiliship ibadet qilishning qanungha xilap ikenlikini bilmaysen?

– Yaq, bilmeydikenmen. Qaysi qanungha xilap idi? – Dédi büwipatem héch némini chüshenmigendek qilip.

– Dölet bixeterliki qanungha xilap. – Dédi saqchi warqirap,

– Emma, biz u yerde peqet quran - hedislarning chüshendürülüşini angliduq. Hökümetke qarshi gep - söz qilmiduq. Bu qandaqsige dölet bixeterlikige ziyan yetküzidighan ish bolsun? – Dédi büwipatem.

– Hey, tola kapshima! Ruxsetsiz topliship ibadet qilish - dölitimizning qanunida cheklen'gen. Chünki undaq qilish, esebiylik we dini ashqunluqni keltürüp chiqiridu.

– Emma, biz peqet tebligh angliduq, namaz oquduq. Hökümetke qarshi bir ish qilmiduq. – Dédi yenila héchnémini chüshenmigen büwipatem.

– Tola kapshima! Her qandaq esebiy - dini ashqunlar her qachan hökümetke qarshi turushi, malimanchiliq - topilang keltürüp chiqirishi mumkin. Sen özüngning bir «esebiy dini ashqun» ikenlikingni iqrar qil! Bolmisa éghir jazalinisen! - Dédi soraqchilar yene warqirap,

– Yaq, iqrar qilmaymen! Men dini esebiy unsur we ashqun emes! Adettiki bir normal musulman! - Dédi büwipatem iqrar qilishni ret qilip,

– Iqrar qilmaysen? – Qéni kélinglar!

Buningha bizning jaza qorallirimizning temini tétip qoyunglar - dep yénida jallatlardek qarap turushqan ghalchilirigha buyruq qildi. Shuning bilen ikki jallat étilip kélip, qolidiki qara kaltek bilen büwipatemning yüz - közi we meyde - béqinlirigha bir nechchini uriwetti. Büwipatem hoshidin ketken idi. Ghalchilar uning bash - közige soghuq su chéchip, hoshigha keltürgendin kéyin, bir waraq «iqrarname qeghizi»ni ekilip, uningha mejburiy qol qoydurdi.

Yüsüpjan bir nechche kün'giche bir tereptin étiz - ériq ishlirini qilsa, yene bir tereptin balisigha ash - tamaq étip. Uni ana ornida béqiwatatti. Nesrulla:

– Anam qéni? Nege ketti? – Dep tola so'al sorap, yüsüpjanni aramida qoymaywatatti. Bir heptigiche büwipatemdin héch xewer alalmighan yüsüpjan kent ishxanisigha bérip, kent kadirliridin ayalini sürüshte qildi. Kent kadirliri bolsa bu ishtin özining xewiri yoqluqini, yéza merkizige bérip, saqchixanidin sürüshte qilishni tapilidi. Buni anglighan yüsüpjan oghli nesrullani ata - anisining qéshigha apirip qoyup, yéziliq saqchi ponkitigha keldi. Saqchilar uning kélish sewebini uqqandin kéyin, kompyutérni échip, büwipatemning arxipigha qarap chiqqandin kéyin mundaq dédi:

– Ayaling hazir qoyup bérimeydu. U dölet bixeterlikige xewp yetküzüsh jinayiti sadir qiliptu. Éghir jazalinishi mumkin. Sen eng yaxshisi öyüngge

qaytip kétép balangni baqqin.

– Balam téxi kichik idi. U anam nege ketti?
– Dep sorap turuwéliwatidu. Rehim qilip uni qoyup bersenglar? – Dédi yüsüpjan saqchilargha yalwurup.

– Biz déduqqu! Ayaling éghir jinayet ötküzüptu. Biz uni qoyup bérelmeymiz. Pat yéqinda uninggha jaza hökümi élan qilinidu. Shu chaghda biz sanga xewer qilimiz. – Dédi égiz boy, bughday öng kelgen uyghur saqchi uninggha homiyip qarap.

– Emise uninggha aqlighuchi adwokat tekliq qilip, jazasini yéniklitish üçün dawa achsam bolamdu? – Dep soridi yüsüpjan tereddut bilen.

– Hey exmeq! - Dédi ottura boy, doghilaq kelgen yene bir saqchi uninggha ghelite qarap, – buning siyasiy délo ikenlikini bilmemsen? Buninggha adwokat tutushungning hajiti yoq! Chünki, siyasiy délolargha sot échilmaydu! Bundaq délolarning köplikide sot achidighangha nede waqit, nede sotchi bolsun?

Buni anghlighan yüsüpjanning közi qarangghuliship, béshi qéyishqa bashlidi. U birdem közini yumup jim turuwalghandin kéyin ésige kélip, özining axirqi telipini otturigha qoydi:

– Ayalim bilen körüşhke ruxset qilamsiler? U hazir nediken?

– Yaq, bolmaydu! Ayaling hazir «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» de tutuqluq. Kéyinki heptigiche

jaza hóküm qilinishi mumkin. Uningdin kéyin nege yötkilidighanliqi toghruluq nahiyedin uqturush kélidu. Shu chaghda biz sanga uqturush qilimiz. Uqturushni alghandin kéyin, uning kiyim - kéчек we yotqan - körpisini ekélip berseng bolidu!

Yüsüpjan héchqandaq bir ishni qilalmay, yézidin ümidsiz halda öyige qaytip keldi. Udul chong öyge bérip, yéza baziridin élip kelgen tatliq - türüm bilen oghli nesrullarning könglini xosh qilishqa tirishti. Emma, nesrulla u nersini yep bolupla anisini soridi.

– Dada, anam qéni? Némishqa anamni bille élip kelmiding?

– Oghlum, anang doxturxanida yétip dawaliniwatidu.doxturlar ruxset bermidi - dédi yüsüpjan nesrullani bezleshke tiriship,

– Anam néme bolup aghrip qaptu dada? Öyde héch aghrip qalmighan idighu?

– Anangning béshi aghrip qaptu oghlum! Opératsiye qilmisa bolmaydiken.

– Dada, burun anamning béshi aghrip qalsa, sen tutup qoysangla saqiyip kétettighu? – Dédi emdila besh yashqa kirgen nesrulla dadisining gépige ishenmey.

– Balam hazir anangning béshining sirti emes, ichi aghrip qaptu. Saqchilar: «uning idiyesi chataq, uni idiye doxturliri dawalimisa bolmaydu» dewatidu. Anang dawalinip saqaysa, qaytip kélidu balam! - Dédi yüsüpjan uni ishendürüşke tiriship.

Shundila nesrulla bir az bésiqip, oynash üçhün hoyligha chiqip ketti. Yüsüpjan néme qilishni bilelmey xiyalgha pétip ketti: «ana dégen bir a'ile üçhün néme dégen muhim, némidégen qimmetlik he! Er - a'ilining tüwrüki, ayal a'ilining yürüki - dep bikar éytmişghan iken konilar. Mana! Bir heptidin ashti. Öyde ayalim bolmighachqa, bir waqliq tüzük tamaqmu yéyelmeywatimiz. Öy - öydek emes, xuddi görüstanliqtek körünmekte. Mangighu meyli! Pütün bolghuluq mushu baligha boluwatidu. Baligha ana bolmisa zadi bolmaydiken emesmu? Künde nechche waqliq tamaq étish, kir - qat yuyush, öy tazilashtek ishlargha shu ana chidimisa, erler chidimaydikenmiz. Balamni qanche qétim ach qoydum. Kiyimliri qasmaqliship ketti. Yuyup yürelmidim. Uning rohi keypiyatimu normalsizliship kétiwatidu! Toxtimay ana, anam nede? Némishqa anam kelmeydu? – Dep qulaq méngemni yep boldi. Ah, xuda! Balilarni anisiz qoymighaysen!»

Büwipatem tutulup kétép, texminen bir aydek waqit ötkendin kéyin, yüsüpjan kent kadirliri teripidin chaqirtildi. Yüsüpjan könglide bir némini tuyghandek qilip, oghli nesrullani bowa - momisining öyige bir nechche sa'et qarap turup turunglar. – Dep apirip qoyup, andin kent terepke qarap yoldi. U bir bésip, ikki bésip kent ishxisigha keldi. U ishxisigha kiripla dangqétip turup qaldi.

Kent sékritarining yénida qoralliq ikki saqchi turatti. Ular yüsüpjanning «essalamu'eleykum» dégen salimini jawabsiz qaldurushti we uningha étilip kélipla qoligha koyza séliwaladi - de, uni tik turghuzup qoyup, so'al sorashqa bashlidi.

– Sen dini esebiy unsur büwipatemning éri yüsüpjan bolamsen?

– He'e, men büwipatemning éri yüsüpjan. Uning ishi qandaq boldi?

– Ayaling büwipatem topliship tebligh anglighanliq jinayiti üçün «on yilliq qamaq jazasi» gha höküm qilindi. Sanga, ayalingni bu ishtin tosmighanliqing we uni waqtida pash qilmighanliqing üçün «jinayetchini qanat astigha alghanliq jinayiti» artilip, «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge yollinisen.

– Némishqa? Men néme xataliq ötküzdüm? – Dédi yüsüpjan ghezeptin yénilip kétey dégendek bolup.

– Biz déduququ? Sen ayalingning dini ashqunluq herikitini bilip turup, pash qilmighanliqing üçün, senmu «idiyeside mesile bar adem» hésablinisen. Shuning üçün «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» de idiyengni özgertishing kérek!

– Yaq, undaq qilmanglar! Méning balam téxi kichik, uningha qaraydighanla adem yoq! - Dédi yüsüpjan yélinip.

– Bizning séning balang bilen karimiz yoq!

Biz wezipimizni ijra qilghili kelduq! - Dep, uning yélinghinigha pisent qilmastin, béshigha qara xalta keydürgenche élip chiqip, saqchi mashinisigha olturghuzup, «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge élip kétishti.

Emdila besh yashqa kirgen nesrulla bek kepsizliship kétip baratti. U her küni bowisigha:

– Bowa, dadam, anam qéni? Ular némishqa kelmeydu? Dadam méni némishqa oynatmaydu? – Dep toxtimay so'al sorap aware qilatti. Öyde turghili unimay, «oynaymen» dep talagha qéchip kétip japa salatti. Mettoxti bowayning uning bilen da'im sirtqa chiqqudek hali yoq idi. Qemerxan momaymu undaq qilalmayti. Ularning endishe qilidighini nesrullaning öydin anche yiraq bolmighan östeng boyigha bérip oynishi idi.

Bu yil qish aldinqi yillargha qarighanda soghuqraq kelgen bolghanliqtin, östengdiki su qélin muz tutup ketken idi. Buning bilen kichik balilar changgha téyilip oynash üçhün östengge bériwalidighan boldi. Nesrulla changgha téyilalmisimu, emma changgha téyilalaydighan balilargha egiship, dadisi élip bergen topliyi bilen muz üstide siyrilip oynashni öginiwaldi. Bezide kichik taxta parchilirini tépip kélip, üstige olturup, siyrilip oynaytti.

Bügünmu nesrulla bir parche yaghach taxtini kötürüp öydin qéchip chiqti - de, östengge kélip,

bashqa balilar bilen muz üstide siyrilip oynashqa bashlidi. Hazirghiche östeng süyi ichidighan déhqanlar su élish üçhün muzdin kichik töshük échip qoyatti. Chongraq balilar uningdin aylinip ötüp kétetti. Nesrulla bashqa balilargha egiship kétiwétip, bu töshükning uduligha kélip qaldi - de, özini toxtitalmay töshükting sugha chüshüp ketti. Östeng anche chongqur bolmisimu, emma qélin muz tutup ketkechke, u her qanche qilip töshükting chiqalmidi. Bashqa balilar aldigha qarap uzap ketken idi. Uning warqirap jarqirighan awazini héchkim anglimidi. U xéli uzaq tirkeshti. Uning éghiz burnigha su kirip ketkechke, asta - asta nepes élishtin toxtap qaldi. Uzaq ötmey aldi terepke ketken balilar qaytip kélip, töshük échilghan yerning muz astida bir balining leylep qalghan bedinini körüp toxtashti we uningha: - sen kim? Qolungni ber, biz séni tartiwalayli! - Dep warqiridi. Emma, uningdin héchqandaq sada anglimidi. Muz astidiki bala midir - sidir qilmay yatatti. Balilar öz ara kusurliship: «ölgenmidu néme?» - Déyishti. Andin balilar jesetni özliri chiqiralmaydighanliqlarigha köz yétip, yéqin etrapta öyi bar balidin birsi ata - anisigha xewer qildi. Ular kélip ehwalni körüp, kent kadirliri we chonglarni chaqirip keldi. Ular muzni chéqip, töshükni yoghinitip nesrullaning jesitini süzüp chiqirishti. Emma, balining kimning balisi ikenlikini héchkim bilelmidi. Shuning bilen balining

jesitini kent ishxanisigha élip bérip, bosh öydin bir yerge qoyup qoydi.

Kech bolghanda nesrulla öyge qaytip kelmigendin kéyin mettoxti boway bilen qemerxan momay talagha chiqip, uni izdep tapalmay: «belki qudilarningkige kétip qalghandu» dep oylap öyige qaytip kélip yétip qélishiti. Etisi etigende qoshna kenttiki qudisining öyige bérip ehwalni éytti. Quda boway - momaylar nesrullaning kelmigenlikini éytqandin kéyin ular qaytip kélip, xulum - xoshnilardin sorashturup, bir balining muz astida tonglap ölgen jesitining tépilghanliqini, jesetning hazir kent ishxanisida ikenlikini anglap, kent ishxanisigha bardı. Kent kadirliiri balining jesitini kórsetkendin kéyin, ular nesrullani tonup, jesetning üstige tashlinip yigha - zare qilishti. Kishilerning tesellisi bilen ular yigha - zaridin toxtighandin kéyin, ular kent kadirliiridin balining ata - anisi yeni oghul we kélinige xewer qilip mumkin bolsa, ularning bir - ikki künlük ruxset bilen kélip, depne ishliirigha qatnashturushni iltimas qildi. Kent kadirliiri buninggha béshini chayqiship: «yaq, biz bu ishni qilalmaymiz! Chünki, balining ata - anisi jinayet ötküzgen kishilerdur.biz ularning nedilikinimu bilmeymiz! Hökümet we qanun tarmaqlirining ishliirigha arlishalmaymiz» - dep ret qilishti.

Boway - momay bu gepni anglap yene köz yéshi qilishti. Rehmetlik nesrullaning jesiti shu küni kent

kadirlirining zorlishi bilan yerlikige qoyuwétildi. Uning ata - anisi yüsüp toxti we büwipatem yürek parisidin tirik ayrilghanning üstige uning jesitini körelmidi. Nawada ular yürek parisining ölüm xewirini anglighan bolsa qandaq bolup kéter idi? Anisi büwipatemning yürüki qandaq chidar idi? Yürüki yérilip kétip, umu bu mesum yürek parisi bilen bille baqiy alemge seper qilghan bolarmidi? Dadisi yüsüp toxtining közidin chiqqan yashlar yurungqash deryasigha qoshulup, derya süyini tashturuwétermidi? Derya süyi téship kelkün'ge aylinip, zalim hökümlarining textni yalmap - yütüp kéter bolghiymidi?

Chékit Chiqarghan Chataqlar

Men chékit. Adette gézit - jurnal we xet - cheklerde bir jümlining axirliship, yene bir jümlining bashlinishini ipadileydighan tinsh belgisi idim. Héchqandaq ijtimai'y yaki siyasiy menilerni ipadilimeytim. Kishiler méni bekmu yaxshi köretti. Emma hazir méning ornum we rolum özgirip ketti. Men hazir kimlik, pasport, banka kartilirida ishlitidighan boldum. Hazir hökümrannlar méni siyasi'ining qorali qiliwaldi.

Ular özliri ishenchlik dep qarimaydighan yaki gumanliq dep qarighan kishilerning kimlik, pasport we kartilirigha méni mexpiy qaranchuq qilip, sayraydighan signal békitip qondurup qoyushti. Shuning bilen siyasiy guman, siyasiy palaket, siyasiylashqan suyiquest dégendek kishilerge tehdit sélip, qorqutidighan selbiy menige ige bolup qalдим. Hazir kishiler mendin qorqup qachidighan, yaxshi körmeydighan bolup qaldi. Démisimu ular heqliq! Eger men birersining kimlikige qondurulup qoyulsam, ular palakettin qéchip qutulalmaydu. Birdemdila saqchilar ularning béshida peyda

.bolidu, tekshürülidu, hetta tutup kétilidu U oqush püttürgili yérim yilgha yéqin waqit bolup qaldi. Aliy mektepni yuqiri netije bilen püttürgechke öziǵe ishinip ürümchide xizmet tapalaymen we yuqirilap oquymen dégen meqsette yürüwatatti. U «xitayche oqughan milliy» bolghachqa xitaychisi sudek, in'glizchisimu alahide yaxshi idi. U öziǵe: «men xizmetke qobul qilishning her qandaq shertige chüshimen» dep oylaytti. Tordin xizmetchi qobul qilish élanlirini izdep, bir nechche idare we shirkette iltimas sundi. Ularning bir qanchisidin: «awwal yüzturane sözliship- körüshimiz» dégen teklip keldi. U özini rawurus yasap, chach - saqallirini aldurup, kastum - burulka kiyip körüshüshke bardı. Uni barghan idarining katipi kütüwaldı we téléfonda bashliǵıǵa melum qıldı. Yuqiriǵı qewettiki ishxisisidin chüshken bashliǵı uni körüp turupla qaldi we sen uyghurmu? – Dep :sorıdı. U

He'e, men uyghur, lékin men «xenzuche – mektepte oqughan milliy». – Dep özini tepsiliy tonushturmaqchi boluwıdı, xitay bashliǵı derhal sözge ariliship: «boldı qil, hajetsiz! Bizning idarimiz uyghurdın xizmetchi qobul qilmaymız» - dédı. Emma uning, «némishqa?» Dégen so'alıǵıǵa jawab .bérishni ret qıldı

U yene bir nechche shirkette iltimas sunup, yüzturane körüshüsh üçün wede élip barghan

bolsimu, ularmu uning uyghurluqini bilgendin kéyin: «uyghurni qobul qilmaymiz» depla gepni üzüwetti. U buni ichige singdürelmidi. Kallisigha ong - tetür xiyallar kélisheke bashlidi: «ular uyghurlar junggodiki ellik alte milletning birsi, junggoda hemme millet hoquqta barawer deytighu? Qéni undaq bolghini? Uyghurlarning bir ishqa orunlishish hoquqimu yoqkenghu? Qéni? Méni bir xenzu bilen oxshash ishqa qoyup qoysunchu? Shu chaghda uyghurningmu bashqilar qilalaydighan ishni qilalaydighanliqini körüp qalatti. Uyghur bolush gunahmu? Yaq! Men özüm uyghur bolup tughuliwalmighan tursam? Hélimu ata - anam méni xenzuche mektepte oqutqini, ular bilen oxshash tilda sözlisheyleymenghu? Bumu yetmemdu? Ya özümni xenzu qilip özgertishning orni bolmisa? Nawada, ata - anamning qéshigha béríp: «méni némishqa uyghur tughup qoydunglar?» Désem ular biznimu ata - animiz uyghur tughuptiken démemdu? Démisimu bir uyghur - xenzu bolup tughalalmaydu - de, eger undaq bolidighan bolsa dunyada millet bilen milletning perqi qalamti? Nawada hökümetning aldigha béríp, méning qénimni xenzularning qénigha tégishtürüp qoyunglar désem néme der? He - qachan men bilen qan tégishtüridighan xenzu tapalmaydu? Chünki, u uyghur bolup qalsa mendek ish tapalmasliqidin, jemiyyette ikkinchi nomurluq puqra bolup, döletning

ishenchsiz we gumanliq kishiler qatarigha kirip qélishdin qorqidu - de, hey! Uyghur bolup, shor
«!péshane tughulup qalghanliqim
U uni oylap, buni oylap chetelge chiqip oqush we kéyin shu yerde xizmet tépip ishleshni qarar qildi. U chetelge chiqip oqughan uyghurlarning asanla ish tépip, shu döletlerde köchmen bolup qalalaydighanliqini biletti. Tor arqiliq bir nechche döletning ali mekteplirige iltimas qiliwidi, amérika, en'gliye, türkiye qatarliq bir nechche döletning ali mektepliridin chaqiriq keldi. U uzaq oylanghandin kéyin oqush pulini dölet kötüridighan türkiyedeki bir mektepni tallidi - de, chaqiriqni kötürüp pasport ishliitish üçün özi turuwatqan rayongha mesul saqchi idarisige bardı. Saqchilar uning kélish meqsitini bilgendin kéyin, chaqiriq qeghizige köz qirini sélipmu qoymastin uni chö'üwétip, uning kimlikini tartiwélip, «kimlikingni alghili ikki .kündin kéyin kel» dep chiqiriwetti
U ikki künni nahayiti teslikte ötküzüp, saqchi idarisigha bardı. Saqchilar uninggha: ilgirikige oxshimaydighan alahide süpetlik bir kimlikni tutquzup qoydi. U ejebninip kimlikke bir qariwetkendin kéyin: «pasportqa iltimas qilsam bolamdu?» Dep soridi. Saqchilar: «ekel kimlikingni» - dep, uning qolidiki kimlikni tartiwélip, üstel üstidiki bir apparatqa séliwidi, kimlik: «huyt, huyt, huyt» qilip sayrap ketti. Buningdin körenglep ketken

saqchilar uninggha qarap: «emdi sen pasportqa iltimas qilish tügül turuwatqan mehelliginmu bashqa bir mehellige baralmaysen. Séning üçhün asmanda tor, yerde qapqan quruldi.» – dédi ,mughemberlerche hijiyip

:U téngirqap qélip soridi

Némishqa méning kimlikimni sayraydighan qilip –

.qoydunglar? – Dédi u héchnémini chüshinelmey

Téxi bilmidingmu? U sayrighan séning –

kimlikingizdiki «chékit» tur, bu séning gumanliq

.ikenlikingni ipadisi

Men némishqa gumanliq? – Dédi u téxiche –

.héchnémini chüshinelmey

Chünki, sen chetelge oqughili chiqmaqchi –

?boldung emesmu

Chetelge oqushqa baridighanlarning hemmisi –

?gumanliq bolamdu

!Yaq, hemmisi emes, sen –

?Némishqa men –

.Chünki, sen uyghur bolghanliqing üçhün –

?Uyghurlarning hemmisi gumanliqmu –

He'e, bolupmu sendek chetelge chiqmaqchi –

bolghanlar we chetelge chiqqanlar téximu

.gumanliq

?Némishqa gumanliq? Néme asasinglar bar –

Bizning اساسimiz shuki, – dep dawam qildi qisiq –

köz saqchi yapma qapiqini pürüshtürüp, – chetelge

chiqqan uyghurlar qaytip kelmeydu. U yerde

bölgünchilik bilen shughullinidu. Qaytip kelsimu idiyesi zeherlinip, bölgünchilik idiyesini singdürüp .kélidu

U néme démisun aqmidi. Démisimu ular pütün bir uyghur millitini bölgünchi we gumanliq dewatqan yerde, uningdek uyghurdin tughulghan birsige ?ishinettimu

Eger u: «men uyghur bolghan bilen xitayche oqughan, tepekkürrüm xitayche, men siler bilen oxshash idiyede, méning bashqa idiyelerni qobul qilishim, milliy bölgünchi bolushum mumkin emes désichu?» Uningmu paydisi bolushi natayin idi. Chünki, uning qéni - beribir uyghur qéni idi. U özining péshanisige bésilghan «uyghurluq tamghisi» din qutulalmaydighangha közi yetti - de, öz - özi: «meyli, men uyghur bolsam néme boluptu? Uyghurlarmu insanghu? Bashqa uyghurlarmu yashawatidighu? Menmu ulardek yashishim kérek! Ulargha néme bolsa mangimu shu! Chetelge chiqalmisammu mushu yerde yol tépip, igilik tiklep, bir tirikchilik yoli tapimenghu?»
.- Dep pichirlidi

U yenila özini uyghur qilip tughup qoyghan ata - anisigha derdini éytisa aqidighanliqini oylap, yurtidiki ata - anisigha téléfon qilip, ata - anisigha: - özining ürümchide bir «kompyutér oyunchuq dukini» achmaqchi boluwatqanliqini, buninggha bir az desmi'i kérek bolidighanliqini, imkan bolsa

tézrek pul ewetip bérishi kéreklikini éytti. U ata - anisining: - «balam, yurtqa qaytip kelgin! Tashmu chüshken yéride eziz, néme qilsang, mushu yerde qil» dégen gépige pisent qilmidi. Balisining yatlarning jahil mijezi tartip qalghinini bilidighan ata - anisi uninggha dégen sommidiki pulni ewetip .berdi

U bir - ikki hepte ichidila kompyutér dukini échish üçün kétédighan dukan, matériyal dégendek maddiy nersilerni teyyar qildi. Emdi uninggha hökümetning yekke tijaret qilish ijazetnamisi kérek idi. Buning üçün u soda - sana'etni memuriy bashqurush idarisigha bardı. Xadimlar uning kélish meqsitini bilgendin kéyin kimlikni körsitishni telep qildi. U kimlikni chiqirip bergendin kéyin, xadimla uning kimlikni bir üskünining üstige qoyiwidi, üsküne «huyt - huyt - huyt» qilghan awaz chiqirip sayrap ketti. Xadimning qoli titrep, chirayi öngüp ketti - de, saqchigha téléfon qildi. Hayal ötmeyla töt saqchi kélip, uning qoligha koyza, béshigha .qara xalta keydürüp élip méngishti

U saqchixanida idi. Néme gunah qilghanliqini bilmeytti saqchilar uning kimlikini üskünisige sélip tekshürüp chiqqandin kéyin: «sanga tijaret qilishqa .ruxset bérilmeydu.» – dédi

,Némishqa? – Dep soridi u te'ejjüplinip – Kimlikingdiki chékit séning «gumanliq» – ikenliking belgisidur. Emdi sen «tijaret qilimen»

dep aware bolma! Shundaqla derhal ürümchidin ket! Yurtunggha kétiwal! Eger yene bizni aware qilsang aqiwiting yaxshi bolmaydu! Qalghinini özüng bil. – Dep agahlandurush qilishti

U yurtqa qaytidighanliqini, ata - anisigha xewer qiliwétip, yük - taqilirimni yighishturup, poyiz istansigha keldi we bélet élish üçün öchrette turdi. Öchrettiki yat millet yoluchiliri héch qandaq so'al - soraqsiz bélet élip kétiwatatti. Nöwet uninggha kelgende xadim uning chirayigha qarap uyghur ikenlikini bildi - de, kimlikni körsitishni telep qildi. U kimlikni chiqirip berdi. Xadim kimlikni tekshürüş üskünisige séliwidi. Üsküne «huyt - huyt» qilip chiqirap ketti. Shuning bilen birdemdila saqchilar peyda bolup, uning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta kiydürüp, yéqinla yerdiki bir saqchixanigha élip kirip, uning kimlikini üskünisige sélip tekshürüp, uninggha «gumanliq shexs» dep chékit qoyulghanliqini, emma téxi :jinayet ötküzmişlikini bilishti - de

:Nege baratting? – Dep soridi. U –

Turpangha qaytmaqchi idim. – dep jawab berdi. – Saqchilar uning jawabini anglighandin kéyin yene bir munche so'allarni sorashti. Uning xitaychini özliridekla sözlewatqanliqini körgen saqchilar uninggha: «bu uyghurmu yaki uyghur boluwalghan xenzumidu?» Dégendek qilip, bashqidin bir qariwétip: - biz bilen kel - dep, uni poyiz békitige

élip kélip, béletni özliri élip bérip turpangha yolgha sélip qoydi. U turpangha barghuche yene bir nechche qétimlik tekshürüshte kimliki sayrap kétip .saqchilarning so'al - soriqigha mehruz qaldi Uning «öz kimlikini» yerge étip - dessep cheyliwetküsi, dérizidin sirtqa tashliwetküsi kélip ketti. Emma, kimlik bolmisa téxi bolmaytti, kimliksiz biri bu yerde héchqandaq ish qilalmayti. Nawada, tekshürüp tutulup qalsa derhal saqchilar élip kétip, xuddi tashqi pılanéttin kelgen birsini qoligha chüshürüwalghandek: «bu dunyagha qachan tughulghan? Nede? Néme din?» Dégendek kürminglighan so'allarni yaghdurup, bedenliridin qan élip, okul urup, yalingach qildurup apparatqa sélip tekshürütti - de, axirida uning pütün tarixi bilen qénining tipi birleshtürülüp, «d, n, a» arxipi turghuzulup chiqilatti. Uningdin kéyin bir tal moyi we bir tamche qénidinmu uning kim, néme .ikenlikini biliwalalayti

U öziche, men emdi «put - qoli baghlanghan kepterdek bolup qaptimende?» Dep oylap turatti. Dérizidin bir qushqachning uchup kétéwatqanliqini körüp, qushqach bilen xiyalen parangliship ketti: «hey, qushqach! Sen uchup nege barisen? Hemme yerge uchup baralaysenghu heqachan? Séningde méningkidek «kimlik» deydighan bir nerse yoqqu? Shunga xalighan yerge uchup baralaysen! Bir jaydin yene bir jaygha, hetta bir dölettin yene bir döletke

uchup kételeysen! Buning üçhün sendin kimlik telep qilinmaydu? Sen üçhün chégra dégen tosaq mewjut emes! Uchqin! Uchqin! Xalighan yéringge uchup barghin! Emma, méning ahu - zarimgha bir qulaq séliwet: men bir adem. Emma, hazir adem bolup qalghiningha pushayman qiliwatimen! Insanlar «kimlik» deydighan bir némini yasap chiqishti. Buning bilenla qalmay uninggha chékit qondurup, ademlerni: «yaxshi - yaman, gumanliq - biguman» dep belge sélip qoyushti. Mana qara! Méning kimlikimge chékit qondurup qoyulghan bolghachqa, xalighanche héchqandaq ish qilalmaymen! Héch yerge baralmaymen! Sen xalighanche sayriyalaysen! Sayrisang héchkim séni tekshürmeydu, tutuwalalmaydu! Emma, méning kimlikim sayrap kettimu? Ishim chataq. Birdemdila esirge élinimen - de, bir qanche sa'et so'al - soraq bilen aware qilinimen. Pasportum bolmighachqa séningdek chégralarni bösüp ötelmidim. Hetta tughulup chong bolghan yurtumghimu erkin azade kételmeywatimen! Hazir yolda men. Yurtumgha barghuche yene néme ishlar bolidu? Uni bilmeymen! Hey qushqach! Dep baqqine! Sen «!némandaq bextlik Qushqach zuwangha keldi: «hey adem! Méning bextlik ikenlikimning tüp sewebi - méning erkinlikimdur. Men héchkimge, héchqandaq jaygha tewe emes, öz - özümge ghojadurmen.

Shunga xalighan yerge uchup baralaymen. Méning üchün dunyaning bu chékidin u chékige bérish héchqanche ish emes! Xalisam dan izdep yerge qonalaymen. Xalisam qanat qéqip bipayan samada perwaz qilip uchalaymen. Emma, méningmu qorqidighan teripim bar. U bolsimu erkinlikimni yoqutup, siler ademler yasighan qepezge solinip qélish. Xuda saqlisun! Qepezge solinip qélishtin bek qorqimen! Shunga, biz mexluqatlar ichidiki ademlerge yéqin kelmey, özimizni mudapi'e qilip, yiraq yerlerde topliship yashaymiz. Toptin ayrilip qalsaq ishimiz chataq bolidu. Ular bizni asanla tutuwalidu. Menmu hazir öz topum terepke qarap kétiwatimen. Xeyr xosh! Séni allahqa tapshurdum!»

.- Dep közdin ghayib boldi

U turpangha yétip keldi. Küz mewsumining axirlishish basquchi bolup qalghan bolsimu, hawa yenila intayin illiq we ochuq idi. Kök asmanda parche - parche leylep yürgen bulutni hésabqa almighanda, hemme yer xuddi déngiz süyidek yap - yéshil süzülüp ketken bolup, hilal shekilge kelgen yérim ay bilen qoshulup, kishige söyümlük kök bayriqimizning siymasini köz aldigha keltüretti. Uning qelbi pallide yorup ketkendek boldi. U ilgiri öz yurtining bunchilik illiqliqini hés qilmighan idi. U ilgiri tetilde yurtigha qaytqan waqitlarda öydin sirtqa chiqmay kitab oqush bilenla ötti. U oqughan tarix kitablirida xitaylarningmu öz yurtini

söyidighanliqini ularning ikki derya(changjang we xu'angxé) ariliqida yashap - köpiyip, sheher döletlerni qurghanliqini oqughan idi. U yene tarixta turpanda qurulghan «qochu uyghur xanliqi» dep atalghan dölette uyghurlarning musteqil yashighanliqi, ularning yüksek budda medeniyitini yaritip, dunya buddizimining merkezlidiridin biri bolghanliqini, xitaylarning bu yerge sayahetchi, sodiger qiyapitide kélip, budda nomlirini oghrilap ketkenlikini oqughan idi. U tarixtiki emeli xatirilerni hazirqi ehwalgha sélishturup oygha ketti: «ikki derya wadisida yashighan xitaylar néme dep, emdi bizning yurtimizgha kélip, bu yerge xojayin bolup qaldi? Emdilikte ular öz yurtigha sighthimidimu? Ularmu öz yurtini söyettighu? Néme dep bashqilarning yurtigha kéliwalidu? Hoquq üçün, xizmet üçün, jan béqish üçün shundaq qilamdighandu? Ulargha öz yurtida xizmet yoqmikine bu yerge kélip bizning xizmetlirimizni tartiwalidighangha? Emdilikte xizmet ulardin ashmaywatidu. Biz uyghurlar öz yurtimizda ishsiz qiliwatimiz. Ulardin bizge ish - xizmet ashmaywatidu. Hey ashu bizning qochu uyghur dölitimiz hélimu mewjut bolghan bolsa, belkim ular bizge xojayin boluwalmighan, ish - xizmetlirimizni tartiwalalmighan bolatti - he? Ular kelsimu oghriliq üçün kéletti belki? Emdi bolghanda bizge xojayin boluwélip, bizni oghri -

qaraqchilardek körüp, «gumanliq, ishenchsiz»dep kétéshliri. Hey! Pelek yene chörgülep eslingge

«?qaytarsenmu

U yiraqtin özige qarap kéliwatqan ata - anisini körüp, xiyalini axirlashturdi. Ata - anisi uni alghili kelgen idi. Ular köz yéshi qiliship körüşkendin kéyin bir taksigha chiqip, öyige kitiwélishti. Anisi uninggha harduq éshi qilip berdi. Atisi uninggha teselli bérip özining uzun yil ishlep dem élishqa chiqip déhqanchiliq idarisigha bérip, uni ishqa qobul qilishni iltimas qilip baqidighanliqini éytti. Emma, uning éhtimalimu töwen idi. Chünki, «ata - anisining ornigha balilirini ishqa orunlashturush tüzümi» bikar qilinghili xéli zaman bolup qalghan idi. Umu uninggha anche bek qiziqip ketmidi. U oqughan «layihelesh kespi» déhqanchiliq kespige mas kélishi natayin idi. Shunga u, özi tordin ish izdep béqishni qarar qilip, bir aydek ish izdepmu özining könglige yaqqudek bir ish tapalmidi. Axiri, atisining shirem bir tughqini qurghan «qatnash - transport shirkiti»de waqitliq ishlep turmaqchi .boldi

Bu shirket turpandin - daxiyen'ge mal toshuydighan bolup, tijariti yamanemes, töt dane yük mashinisigha ige, sekkiz adem almiship ishleydighan kichik tiptiki bir shirket idi. U etigende yolgha chiqip, menzilge barghandin kéyin mal bésip, namaz digergiche qaytip kélishi kérek idi. U turpandin

saq - salamat chiqqan bolsimu, daxiyen'ge kirish éghizida saqchilarning tekshürushige duch keldi: - kimlikingni chiqar! - Dédi saqchilar. U kimlikni chiqirip berdi. Saqchilar kimlikni élip, qolidiki tekshürush üskünisining üstige qoyuwidi, kimlik «huyt - huyt - huyt» qilip sayrap ketti. Saqchilar uning daxiyen'ge kirishige yol qoymay, mashinisini bir chetke tartquzup, ikki sa'etke yéqin tekshürüp, so'al - soraq qilip chiqti. Shu arida u bir saqchining xitayche: «eyya! Uning kimlikidiki chékiti sériq iken. Eger qizil bolup qalghan bolsa, derhal uning put - qolini boghushlap, türmige apirip tashlaytuq - de, bügünki adem tutush wezipimiz orunlanghan bolatti» dégenni anglap qaldi. Shu chaghdila u kimliktiki chékitning qatnash belgiliridiki chiraghlardek «yéshil, sériq, qizil» din ibaret üç xil rengege ayrilidighanliqini biliwal-di. Démek, uning kimlikidiki «chékit» ning renggi sériq iken. Nawada qizil bolup qalghan bolsa, uning bu yoruq .dunyada nepes élish mumkin emes iken Axiri uninggha daxiyen'ge kirishke yol qoyul-di. U daxiyen'ge kirip mal bésish ornigha barghanda, bashqa xizmetdashliri alliqachan mal qachilap bolghan idi. Ular waqtida yolgha chiqip, belgilen'gen waqitta menzilge yétip barmisa bolmaytti. Shunga ular yolgha chiqishti. U mal basquchlargha yélinip, artuq pul bérip, ikki sa'etke yéqin waqitta malni basturuwal-di - de, turpangha qarap yolgha

chiqti. Yérim yolgha kelgende mashinining may kórsetküchi chirighi sériq yéniwaldi. U mashinigha may toluqlishi kérek idi. Yéqin yerdiki may iskilatida toxtap may qachilimaqchi boldi. May iskilatidiki xadim uningdin kimlik kórsitishni telep qildi. U kimlikni chiqirip berdi. Xadim uni bir úskünining üstige qoyuwidi, u kimlik yene «huyt - huyt - huyt» qilip sayrap ketti. Birdemdila tót saqchi peyda boldi - de, kimlikni éliwélip, xéli uzaqqiche bir yerlerge téléfon qilip, sürüshtürmisini qilip chiqti. Uni so'al - soraqqa tartti. Axirida may qachilashqa ruxset qilghan bolsimu, uni bikardin - bikar ikki sa'etke yéqin aware qilghan boldi. U may qachilap yolgha chiqqanda kün tagh üstige qonay dep qalghan bolup uninggha: «ey yigit! Kech qalding, séni bikardin - bikar aware aware qilishti, men buningdin uyalmaqtimen! Shunga yüzlirim qizirip ketti. Waqtida u bir terepke ketmisem yene nurghun heqsizlikige guwahchi bolup qalimen! Xeyr - xosh yigit, waqtida menzilingge yétiwal!

.Aman bol!» Dewatqandek qilatti

U turpangha yétip kelgende alliqachan kech kirip ketken bolup, etrap qarangghuliship ketken idi. Malni ötküzüwétip mashinini boshitish mumkin emes idi. U bolghan ehwalni shirket xojayinigha melum qildi. Xojayin qaynap: «yigit, бүгүн malni tapshurup bérelmigimiz üçün, mal ötküzüwalghuchi shirketke ete ming som

jerimane tölishim kérek! Sen etidin boshlap ishtin toxtitilding, atang kélip men bilen sözleshsun» dep tenbih berdi. U hérip - charchap, chüshkün halda öyige qaytip keldi. Ata - anisi uni töt köz bilen saqlawatqan idi. Ular oghlining béshigha kelgen palaketlirini anglap, intayin köngli yérim boldi we waysap: «bu chékit dégen qandaq gep? Zaman néme bolup ketti? Kimlikke chékit qoyush, depterge nomur qoyush, adem qénini shorap éliwélip, qan ambiri turghuzush, yol - kochilar, mehelle öylerge tosaq qurush, kaméra békitip - nazaret qilish, néme dégen köp cheklimler bu? Emdi ademlerni qepezge solighan qushqa oxshitip qoyamdu néme? Chékit dégenni biz ilgiri depter - kitablarga xet yazghandila ishlitettuq. Emdi bolghanda uni saqchigha oxshash bizni nazaret qilidighan qoralgha aylاندurghini némisi? Ete ögün ekélip, péshanimizge téngip qoyamdu qandaq? Ilgiri kommunistik partiye xelq üçün xizmet qilidu dése, ishinip uninggha eza boluptikenmen. Mana! Emdi ewladlirimizgha kelgende, u xelqning béshigha chiqiwaldighu? Ularning döletni zamaniwilashturush dégini mushundaq bolamdu? Bu ochuqla zorawanlashturghanliq bolmay néme? Dölet - zorawan we mutihemlerning qoligha ötse halak bolidu deydighanghu? Qéni körimiz! Axiri
«?zorawanlarning halak bolmighinini
U yene ishsiz qaldi. U oqughan layihelesh kespidin

haman bir küni ish tapidighangha ishinetti. U yene tordin ish izdeshni bashlidi. Bir nechche heptilik izdeshtin kéyin, axiri ichkiri ölkidiki xangju dégen sheherdiki bir shirkettin «ishqa qobul qilinghanliq uqturushi»ni tapshuruwaldi. U «qandaq qilishim kérek?» Dep ata - anisigha qarighanda ularning nesihitige duch keldi: «oghlum! Bizde: özge yurtta sultan bolghuche, öz yurtungda ultan bol dégen gep bar. Néme qilsang mushu yerde qilghin. Öz kespingdin ish tapalmisang, kesip özgertip, bashqa birer kesip ögensengmu bolidu. Oghul baligha qiriq hünermu az kélidu deydighan chonglarning ata sözi bar, méning ata - anammu eslide déhqan idi. Shundaq bolsimu, manga: «balam! Birer hünerlik bolup qalghin» dep, yaghachchiliqni ögitip qoyghan idi. Kéyin kichikimde dini mektepte oqughanning paydisini körüp, yéngi hökümet achqan kadrlarni terbiyelesh kursida oqup kadir bolghan idim. Mana emdi zaman özgirip, silerning béshinglarga bashqiche künler kéliwatidu. Kadirliq bashqilardin ashmaywatidu. Némimu qilar iding chetelge chiqip oquymen dep, bizde yene: «zaman sanga baqmisa, sen zamangha baq» deydighan gep bar. Shunga biz seni xitay mektipide oqutqan iduq, emdilikte séning ularning jahil mijezidin tartip qalghanliqingdin epsuslanmaqtimiz balam! Jahilliq qilma, jahil
«insanning teliyi kaj kélidu

U ata - anisining nesihetke pisent

qilmidi. U ichkiridiki shara'itning bu yerdikige oxshimaydighanliqigha, bu yerdiki heddidin ashqan nazaret sistémisining u yerde yoqluqigha ishinetti. Ichkirige baridighan poyiz béli élish bir mesile idi. Ürümchi poyiz istansisida bolghandek kimlikning sayrap kétép, saqchilarning aware qilishidin endishe qilatti. Teliyige poyiz istansida ishleydighan bir xitay sawaqdishining barliqi xewirini anglap qaldi - de, uning bélet élip bérishi bilen ichkirige qarap yolgha chiqti. U xangjugha baridighan béletni biraqla alghachqa yolda chüshüp almishishqa toghra kelmidi. U eqlini ishlitip, yultuz qowuqqiche bolghan ariliqta közeynek taqap, bir tal xitayche kitabni oqughan bolup olturdi. Dégendek uning taktikisi ishlep qaldi bolghay, kimliki tekshürülmidi. Yultuz quwuqtin ötkendin kéyin, ta - xangjugha barghiche héchqandaq bir tekshürüshke duch kelmidi. U chüshken téz poyiz .bir kéche - kündüzdila xangjugha yétip keldi Yoluchilar yük - taqlirini kütürüp poyizdin chüshüshke bashlidi. Umu poyizdin chüshüp: «qaysi terepke méngishim kérek?» Dep uyaq - buyaqqa qarap bolghiche ikki saqchi peyda boldi: «sen uyghurmu? Kimlikingni chiqar?» Dep soridi ular. U heyran qélip kimlikini chiqardi. Uning kimliki üskünining üstige qoyulush bilenla:«huyt - huyt - huyt» qilip sayrap ketti. Saqchilar uning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta kiydürüp

saqchixanigha élip keldi. Saqchilar xéli uzaq u yer, bu yerlerge téléfon qildi we uni soraq qildi. Axirida uning qolidiki shirketning ishqqa qobul qilish .chaqiriqini körgendin kéyin qoyup bérishiti Bu chaghda alliqachan kech kirip ketken bolup, u bir bir méhmanxana tépip qonushi kérek idi. U yéqin etraptin bir méhmanxana tépip bard. Méhmanxana xadimi uning uyghur ikenlikini bilgendin kéyin: «biz uyghurlargha yataq bermeymiz» - dep, yataq bérishni ret qildi. U néme üçün? – Dep soriwidi, xadim uninggha: «uyghurlar térrorchi, paskina» dep jawab berdi. Bu jawab uning qattiq ghezipini keltürdi. U xitaylarning uyghurlarni «térrorchi» deydighanliqini biletti. Emma, paskina dégen gepni anglap baqmighan idi. U xadimgha yene so'al :qoydi

?Némishqa uyghurlarni paskina deysen –
:Xadim duduqlap turup jawab berdi

Chünki, siler qoy göshi yeysiler, qoy göshi –
.puraydu

U xadimning külkilik jawabidin heyran qélip, uninggha:«eger insanlarni yégen göshige qarap, pakiz yaki paskina dep ayrishqa toghra kelse, siler xenzular hemmidin bek paskina bolup hisaplinisiler. Chünki, silerning dunyada yémeydighan héchnémenglar yoq, pakiz - paskina, halal - haram dep ayrip olturmaysiler? Buninggha néme deysen? – Dep so'al qoydi. Xadimning uninggha jawab

bérelmey, tili tutulup qaldi - de, méhmanxana diréktorigha erz qilip téléfon qildi. Diréktor kélip uning yaqisini tutup chiqiriwetmekchi boldi. Umu bosh kelmey, diréktorning yaqisidin aldi. Chong jédel chiqidighandek qilatti. Xadim saqchigha xewer berdi bolghay, hayt - huyt dégüche saqchilar yétip kélip, uning qoligha koyza sélip, béshigha qara xalta kiydürüp élip méngishti. U soraqzanida .idi

?Némishqa kelding –

.Ishlesh üçün keldim –

?Némishqa özüngning yurtida ishliming –

.Yurtumda ish tapalmidim –

?Néme dep –

.Uyghur bolghanliqim üçün –

Undaqa, bu yerde ishlisingge we turushunggha – ruxset yoq. Xangju shehiri uyghurlarni qobul .qilmaydu

Némishqa, méning yurtumda jiq xangjuluqlar –

?barghu

Uning bilen bizning ishimiz yoq, emma sen bu – .yerde tursang bolmaydu

Uning yene jiq so'al sorighusi bar idi. Emma uning qorsiqi échip, ussap kétiwatatti. Uninggha ne ash, ne su bérilmidi. Eksiche, ikki parche uqturush qeghizi chiqirip qoligha tutquzup qoydi. U uqturushni élip oqudi. Uqturushning biride, uninggha: «jédel chiqarghanliqi üçün ikki ming

som jerimane tölesh hökümi». Yene biride uning «xangjudin derhal yurtigga qayturulush hökümi» yézilghan idi. Saqchilar uninggha mejburiy qol qoyghuzdi we yalap poyiz istansigga apirip, bashqa bir munche tutulghan uyghurlar bilen ürümchige .élip méngishti

U ürümchige élip kélinip türmige qamaldi. Bir nechche künden kéyin soraqqa élip chéqilip, «ichkiride jédel chiqirip, jemiyet amanliqigha tesir yetküzgen» dégen jinayet artilip, turpandiki bir «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge yollap bérildi. Birer aydek waqit ötkendin kéyin ata - anisi uni yoqlap keldi. U köz yéshi qilghan halda ata - anisigga qarap, ulardin epu soridi. Baghri yumshaq ata - anisi uni yenila kechürüp quchiqigha basti we oghli bilen shu sözi bilen xoshlashti:«oghlum öz yurtigga sighmighan adem bashqilarning yurtigga
«!hergizmu sighmaydu

Chékit Chiqarghan Chataqlar

Gülnisaning Güli Nede Échilatti?

Gülnisa toluqsiz ottura mektepni püttürüpla oqushtin toxtashqa mejbur bolup qaldi. Chünki, bu yerde toluq ottura mektepte dawamliq oqush we aliy mektepke bérip oqush üçün oqughuchi özliri oqush puli töleydighan bolghachqa, uning a'ilisining bu qeder chiqimlarni kütürüş imkaniyiti yoq idi. Uning atisi déhqan, anisi normal bir a'ile ayali bolup, déhqanchiliq bilen turmush kechüretti. Déhqanchiliqtin tapqan kirimi ularning qorsaq we uchisidin ashmaytti. Gülnisa bu a'ilining tunji balisi bolup, uning yene kichik ikki inisi we bir singlisi bar idi. Kichik singlisi pilandin sirt tughulghachqa, yézining «pilanliq tughut komitéti» teripidin nurghun jerimane qoyulup, bu a'ilining bir az hallinip qalghan waqitlarda sétiwalghan bir éshek we ikki kalisini sétip jaza töleshke mejbur qilinghan idi. Shuningdin kéyin uning a'ilisi éghir qiyinchiliqta qaldi.

Gülnisaning anisi meremnisaxan intayin tirishchan ayal bolup, balilarni oqutush üçün pütün a'ile ishlirini özi yalghuz qilatti. Gülnisa mekteptin toxtap, öy ishlirigha yademleshse, uning üçün

a'ile ishliri jiq yénikleyti. Emma, bu köyümchan ana undaq qilishni xalimidi. Uning sheherde bir shirem tughqan kélidighan tikküchi tughqini bar idi. U tughqinigha gülnisani shagirtliqqa bérishni éytiwidi, ular derhal qobul qildi. Shuning bilen gülnisani chirayliq kiyindürüp, sheherdiki tughqinigha shagirtliqqa apirip berdi.

Gülnisa sheherge kelgendin kéyin u tughqinining öyide yétip qopup, tikküchilikni öginishke bashlidi. Gülnisa tirishchan qiz bolghachqa, bir nechche aydila közini hünerge pishuruwaldi. Qol - puti tikküchilik kespige tézla masliship qaldi. Deslepte yamash - qadash ishidin bashlighan gülnisa emdi mashinida olturup köyneq, chapanlarning yeng - penglirini tikeleydighan boldi. Gülnisaning qolining epchillikini körgen ustisi ayshe xénim uninggha bashqichila amraq bolup ketti. U gülnisaning her ikki heptide bir qétim yézigha béríp, ata - anisini yoqlap kélishige maqul boldi we: «gülnisaxan ukiliringizgha apirip béring» dep, üç - töt som pul tutquzup qoyidighan boldi. Gülnisa bu pulning yérimigha ukilirigha kempüt - péchine dégendek nersilerni élip, yérimini apisining qoligha tutquzdi. Buni körgen bichare ana xushalliqtin köz yéshi qilip, gülnisagha we usta xénimgha köp rehmetlerni éytti. Ukiliri bolsa achisi gülnisaning sheherdin ekélip bergen tatliq - türümliridin intayin xushal bolushup, bir - biridin taliship yéyiship kététti we

achisidin: «yene qachanliqqa kélisen? Yene bir nerse alghach kélemsen?» Dep soriship kétetti. Gülnisa bolsa: «elwette ukilirim, men yene kélimen, silerge yene kempüt ekélip bérimen» dep ukilirini téximu xushal qiliwétetti.

Hayt - huyt dégüche bir yildek waqit ötüp ketti. Gülnisa pütün zéhni bilen köngül qoyup ustisi ayshem xénimning köyünüp ögitishi netijiside balilar kiyimliridin tartip, chonglarning köyneki - chapanlirighiche bolghan xéli jiq kiyimlarni tikishni öginiwaldi. Buningdin xushal bolghan ayshem ustam gülnisani özining yéqin yaremchisi qiliwaldi we yéngi kirgen shagirtlarni uningdin öginishke orunlashturdi. Gülnisa ustam ornida yéngi shagirtlarga hüner ögitedighan usta bolup qaldi. Shuningdin kéyin ayshem ustam tikküchilik dukinini gülnisaning bashqurushigha qoyup, köprek özining shexsi ishliri we toy - tökün chaqiriqlargha kétédighan boldi. Gülnisaning qoligha ötkén shagirtlar tézla yétishishke bashlidi. Dukanning xéridarliri burunqidin téximu köpiyip, kirimi éship bérishqa bashlidi. Kishiler: «gülnisa ustam» dep xéli yiraq jaylardin kélidighan boldi. Gülnisaning kishilerge tutqan illiq mu'amilisi we süpetlik tikilgen kiyim - kéchekliri uni bu sheherge tonutiwetti. Kishiler uning bir sehra qizi ikenlikini bilgende téximu heyran qélishiti. Ayshemxan ustam gülnisagha téximu amraq bolup qaldi we mexsus

ma'ash békitip, tikküchilik dukinining bash ustisi qiliwaldi.

Tikküchilik dukinining bash ustisi we ma'ashliq xadimi bolup qalghan gülnisa özige yarashqan ésil moda kiyimlarni tikip kiyip, reng tüzep intayin chirayliq bolup kétiwatatti. U hazir xalighan waqitta öyige bérip kéleleydighan ruxsetke érishkechke, heptide bir - ikki qétim yézigha bérip, ata - anisi we ukilirini yoqlap kéletti. Emdi u ukilirigha kempüt - péchinilerdin sirt yene kiyim - kéчек, ayaq - paypaq dégendek nersilerni élip bérip, ukilirini intayin xushal qiliwétidighan boldi. Apisigha mu'ashining yérimini dégüdek tutquzup, a'ilisining turmush qiyinchilirlirini xélila yéniklitip qoydi. Buningdin xushal bolghan apisi gülnisadin bekmu razi idi.

Anining hemme derdlirini qizi gülnisagha dewérishke köngli tartmaytti. Yéqindin buyan kent kadirliri bir nechche qétim kélip, ularni aware qildi. Ghelite bir xil jedwellerni ekélip, hazirqi a'ile ehwalidin tartip, kona - yéngi ishlarning hemmisini melum qilishni telep qildi. Bu jedweldiki «ilgiri jazalanghanmu yoq? Pilanliq tughutqa xilapliq qilghanmu yoq?» Dégendek yerler ulargha bash aghriqi tépip berdi. Ularning tötinchi balisi yeni gülnisaning singlisi «pilandin sirt tughulghan bala» dégen betnam bilen kent we yéziliq hökümette tizimlaqliq idi. Uni yoshurushqa mumkin bolmidi.

Jedwelning u katekchisini toldurmay bosh qaldurup qoyuwidi, jedwel qobul qilinmidi. Kent kadirliri özliri kélip mexsus halda toldurghuzup yuqirigha yollidi.

– 2017Yilining kirishi bilen yézilarda weziyet intayin yamanliship ketti. Hemme yerni wehime qaplighanidi. Qandaqtur yéngidin qurulghan atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» dégen nam bilen atalghan lagérlar hemme yézilarda qurulghan bolup, u yerge déhqanlarni namaz oqughan, teblighge qatnashqan, meschitke barghan, saqal qoyghan, nezir bergen, roza tutqan, quran oqughan we oqutqan, hejge barghan, hökümetning qanun - tüzümige boy sunmighan, pılanliq tughutqa boysunmighan dégendek tügimes bahaniler bilen tutup solashqa bashlidi. Gülnisaning atisi séyit axunmu «saqal qoyghan, pılanliq tughutqa xilapliq qilghan» dégen bahane bilen tutup kétildi. Buning bilen gülnisaning apisi éghir qiyinchiliqta qaldi. Étiz - ériq ishliri we balilargha qarash, ash - tamaq étish, soda - sétiq pütün ishlar bir anining zimmisige yüklen'gen idi.

Gülnisa yene bugün apisi we ukilirigha ushshaq - chüshshek yémeklik we kiyim - kécheklerni élip apisini yoqlap, yézidiki öyige keldi. Singlisi yügürüp kélip: «acha, jénim acha» dep yighlap ketti. Inilirimu domsuyushup olturatti. Apisining chirayi intayin ghemkin idi. Özige méhirlik közliri bilen sepsélip

qaraydighan atisi körünmeytti. Gülnisa ekelgen nersilerni ukilirigha bölüp bériwétip, apisining yénigha keldi we soridi:

– Apa! Néme boldingiz? Singlimgha néme boldi? Némishqa yighlaydu? Siz némishqa undaq rohingiz chüshkün, ghemkin bolup kettingiz?

Bichare ana gep qilishning ornigha qizini quchaqlap bulduqlap yighlap ketti. Gülnisa zadi néme ish bolghanliqini chüshenmey, apisining köz yéshini sürtkech yene soridi:

– Néme boldi apa? Atamgha zadi néme boldi? Birer kélishmeslik boldimu yaki aghrip qélip doxturxanida yétip qaldimu?

– Atingiz, atingiz, u ikki kün boldi yéza saqchiliri teripidin tutup kétildi - dédi ana köz yéshini sürtüp turup,

– Néme deysiz apa? Atam néme gunah qiliptiken? – Dep soridi gülnisa te'ejjüplinip, – u bir xudayimning mömin bendisi, bir tal qurt - qongghuzghimu ziyan yetküzmeydighan aqköngül insan idighu?

– Toghra deysiz qizim, atingiz héchqandaq gunah qilmidi. Jinayet ötküzmididi. Emma, saqchilarning déyishiche: atingiz saqal qoyghan, idiyesi qalaq we ishenchsiz ademmish, yene téxi burun ötüp ketken«pilanliq tughutqa xilapliq qildi»dégen jinayiti üçünmu jazalinishqa tégishlik iken. Shuning üçün yéza merkizide yéngidin

qurulghan «kespi qayta terbiyelesh merkizi» de ikki yil terbiyelinishi kérekken. U yerde uning idiyesi özgertilip, «jungxu'a millitige xas yéngi adem» bolup chiqarmish! U yerde yene u xitayche we dölet qanunini öginermish!

– He! Mundaq deng apa, bu néme dégen qamlashmighan ish. – Dep sözini dawam qildi gülnisa, – atam bir déhqan tursa, uning üstige atalmish«medeniyet zor inqilabi»ning sewebidin oquyalmighan sawatsiz adem tursa, u qandaq qilip xitayche ögineleydu? Dölet qanunini qandaq chüshinidu?

– Shuni démemsiz qizim. – Dep köngli yérim bolghan halda dawam qildi apisi, – biz ezeldin xenzuche öginip baqmiduq, dölet qanunimu bizge héchkim ögetmigen. Uning üstige atingiz yéshi elliktin éship ketken «qaratürük adem» tursa qandaqmu xitayche ögineleydu? Bu bir qarighuni tar yerde qistighanliq emesmu? Bu zaman néme bolup kétép baridu? Biz jungxu'a milliti bolmay, uyghur milliti bolsaq junggoning puqrasi bolmamdikenmiz? Mana yaz kéliwatidu, étiz - ériq ishlirini kim qilidu? Balilar téxi kichik tursa, iniliringiz memet, semetler téxi ketmen tutqudek bolmighan tursa, emdi qandaqmu qilarmiz qizim?»

– Apa, boldi qiling! Könglingizni yérim qilmang!
- Dep apisigha teselliy berdi gülnisa, – bu künlermu ötüp kéter! Ikki yil dégen hayt - huyt dégüche

ötüp kétidu. Ukilirimmu uningghiche chong bolup qalidu. Menmu silerni yoqlap halinglardin xewer élip turimen.

Gülnisa u küni apisining könglini téximu bek teskin tapquzush üçün, yézidiki öyide qonup qaldi we apisi bilen xéli uzaqqiche mungdashti. Öyde atisi bolmighachqa her ikkilisila uyqu tapalmaywatatti. Ilgiri gülnisa aldirap kélip, aldirap qaytqachqa hemme gepni déyelmeyti. Bu qétim u gülnisagha ilgiri diyelmigen bezi geplerni dep berdi: «hazir kent ahaliliri intayin éghir dekke - dükke ichide yashaydiken. He désila kent saqchiliri we kadiriliri öylerni marap aqturidiken. Kim néme ish qiliwatidu, néme ish qilmaqchi, nege bardı, nege barmaqchi dégenlerni sorap - sürüshtürüpla turidiken. Héchkim ruxsetsiz bir kochidin yene bir kochigha, bir mehelligidin yene bir mehellige baralmaydiken. Toy - tökün, nezir - chiraghmu nazaret qilinidiken. Meschit - xaniqalarda adem qalmaywétiptu. Mexpiy saqchılar kim namaz oqudı, kim quran oquydu? – Dégenlerni éniqlap, hemmisini tizimlaydiken hemde ularni «ishenchsiz puqralar» dep, yéngidin qurulghan «kespi qayta terbiyelesh merkizi» ge mejburiy tutup kétéwétiptu. Hemmidin yamini kentlerde erler we yash qızlar az qéliwétiptu. Yüzige chümbel artidighan, yaghliq chegken qızlarnimu mejburiy tutup, «kespi qayta terbiyelesh merkizi» ge élip kétéwétiptu. Buning

bilenla qalmay yene bir qisim yash qizlarni tizimlap we mejburlap, «éshincha emgek küchi» dégen nam bilen ichkiri ölkilerge élip ketkenmish. Bizning öygitim nechche qétim kélip sizni nede turuwatidu, nede oquwatidu dep sorashti. Men ulargha: «qizim sheherde oquwatidu» dep jawab berdim. Kent ayallar mudiri buninggha: - he, shundaqmu? – Dep tizimlap ketken idi. Emma, kéyin kent sékrétari kélip: «qizingiz oquwatqanlar tizimlikide yoq iken» dep, manga guman bilen qarap manga rast gep qilishim kéreklikini, bolmisa mangimu jaza kélidighanliqini éytti. Shuning bilen men uninggha: «qizim sheherde ishlewatidu» dédim. U yene nede ishlewatidu, muqimmu - waqitliqmu, ispat ekélip tapshurisiz bolmisa, qizingiz «éshincha emgek küchi» hésablinip bashqa jaylarga ewetilidu. Mushu ikki hepte ichide buninggha éniq jawab béring! Bolmisa sizni: «kadirilar xizmitige tosquinluq qilghan» dep hésablap, «qayta terbiyelesh merkizi» ge ewetimiz dep tehdit saldi. Sizdin intayin endishe qiliwatimen qizim!

Gülnisa apisinging geplirini anglap bolup, uninggha yene bir munche teselliy bérip, bu ishni ayshehxan ustam bilen sözlishop, bir charisini qilidighanliqini éytti we ichide ayet oqup uxlap qaldi.

Gülnisa qanchilik waqit uxlidikin, yérim kéche bolghan waqitta «méni qutquzunglar! Méni

qutquzunglar!» Dep tovlighanche oyghinip ketti. U sudek chiliq - chiliq terlep ketken idi. Apisimu uning awazidin oyghinip kétip, qizining yénigha kélip pishanisidiki terni sürtüp turup:

– Nème boldi qizim? Birer yaman chüsh körüp qaldingizmu? – Dep soridi. Gülnisa özining körgen chüshini apisigha sözlep berdi: «gülnisa öydin chiqip, sheherge qarap kétiwatatti. Némishqikin yolda héchkim körünmeytti. Tosattin asmandin yoghan bir ejderha tumshuqidin ot chachritip, uninggha qarap étilip kéliwatatti. Gülnisa arqisigha qarap qachti. Ejderha uninggha téximu yéqinlashti we zuwangha kélip warqirashqa bashlidi: hey, qiz! Toxta! Ming qachsangmu men sanga yétishiwalimen. Kel! Üstümge min'gin! Men séni sherqtiki yurtimizgha élip barimen! U yerde égiz binalar, heshemetlik saraylar bar! Sen bizge kélin bolushqa qoshulsang bextlik yashaysen. Séni biz özimizge oxshash ejderha nesillik qewi'imgé aylanduriwalimiz!»

Gülnisaning apisi uning péshanisini sürtkech özi bilidighan nurghun ayetlerni oqudi. Uning yüzige soghuq su pürküp ornidin yölep turghuzdi. Shuning bilen ular birlikte qopup, taharet élip ikki reket namaz oqudi. Andin chiraghni yandurup ochaqqa ot qalidi. Uningghiche tang süzülüp qalghanidi. Gülnisaning apisi: «séghinip qalghansiz qizim» dep, uninggha qushqach tili késip, chamghur we kawa

toghrighan déhqan suyuq éshi étip berdi. Bu ash uninggha shundaq tétip kettiki, déhqanlarningmu özige chushluq ésil németliri, sheherliklarningkidin qélishmaydighan lezzetlik ta'amliri barliqini oylap, özining déhqan qizi bolup qalghanliqidin tolimu bextlik ikenlikini hés qilip, apisigha chin könglümdin rehmet éytti.

Gülnisa méngishtin burun ukilirini oyghitip, ular éshini ichip bolghiche qarap, ularning chüchük sehra shéwisidiki geplirini anglap, özimu bir az kütüwalidi. Ukilirigha mektepte tiriship oqushni, yaxshi oqup, aliy mektepke ötse barliq chiqimlirini özi kötüridighanliqini, ésil kiyim - kéчек tikip béridighanliqini wede qilip, ularni intayin xushal qiliwetti. Apisi bolsa: «insha'allah, qizim! Hemmidin muhimi atingizning saq - salamet halda «kespi qayta terbiyelesh merkizi» din chiqishini tileyli. Uningdin kéyin sizni xudayim özi panahida saqlisun!» Dep du'a qildi.

Gülnisa apisi we ukiliri bilen xoshliship etigendila sheherge qarap yolgha chiqti. Texminen ikki kilométirdek mangsila yéza bazirigha barghili bolatti. U yerdin aptobus bilen besh - alte kilométirdek yol mangsa sheherge yétip kéletti. Yéza bilen sheher ariliqida kichik kira mashiniliri we taksilar qatnaytti. U yéza bazirighiche chong yol bilen mangmay, étiz ariliqidiki kichik ériqni boylap méngip yéza bazirigha bériwalidi. Andin

yéza bazirigha éhtiyat bilen kirip, ademlerge körünmestin yolda kétiwatqan bir taksini tosup, ghippidila sheherge bériwaldi.

Gülnisa dukangha kirip özi bir qolluq taziliq qilip dukanni pak - pakiz qiliwetti. Uningghiche shagirtlarmu yétip kélishti. Gülnisa shagirtlirigha ishlarni orunlashturwétip, özimu aldinqi künliri xéridarliri tiktürüş üçün ekélip bergen kiyimlarni ölchimi boyiche késip teyyar qildi. Shagirtlirigha bezi murekkep yerlirini tikishni ogetti. Uningghiche ayshemxan ustammu yétip keldi. Dukanning pakiz qiyapiti, shagirtlarning bash chökürüp ishlewatqanliqini körüp, gülnisadin bashqichila söyünüp ketti. Emma u gülnisaning yüzidiki ghemkinlikni körüp ejeplendi - de, gülnisani sirtqa chaqirip:

– Néme boldi qizim! Birer derdingiz barmu? Öydikilerge birer ish boldimu? – Dep soridi. Gülnisa bolghan ishlarning hemmisini ayshemxan ustamgha sözlep berdi. Ayshemxan ustammu bu yerde boluwatqan ishlardin xewerdar bolghachqa bir az jiddiyleshti. Téxi aldinqi künila «ahaliler komitéti» uni chaqirtip dakinida qanche ademning ishlewatqanliqini, nedin kelgenlikini, a'ile ehwali, turushluq orni qatarliqlarni we herbir ademning kimliki boyiche özini melum qilishi kéreklikini tapshurghanidi.

Gülnisadin bashqilar sheher tewesidin kelgen

we yéshi kichik qizlar bolup, ularning kimlik élishi telep qilinmaytti. Gülnisa del mushu ayda on sekkiz yéshini alghan bolghachqa, uning kimlik élishi zörür idi. Ayshemxan ustam melum qilishni bir nechche kün kéchtürüp baqti. Emma bolmide. Peyshenbe küni etigenlik ahaliler komitédikiler basturupla kélishti. Hemme qizlardin adrés we a'ile tawabi'atini sorap yéziwélishti. Nöwet gülnisagha kelgende ayshemxan ustam jawab bermekchi boliwidi, ahaliler komitédikiler:

– Siz arilashmang! U qiz özi jawab bersun - dep gülnisadin kimlikni chiqirishni soridi. Gülnisa téxi kimlik almighanliqini, özining emdila on sekkiz yashqa kirgenlikini, emdi iltimas qilishni oylishiwatqanliqini éytiwidi, ular xapa bolup kétishti. Andin ular gülnisa dep bergen yéza - kent adrési boyiche sürüshdürüp, uning atisining «kespi qayta terbiyelesh merkizi» ge tutulghan ishenchsiz adem ikenlikini biliwaldi - de, ahaliler komitétidin kelgen qisiq köz, pakinek birsi qapiqini türgen halda mundaq dédi:

– Bu qizning bu yerde turushi we ishlishi qanunsiz. U öz yézisigha bérup, awwal kimlik iltimasi qilishi, andin yéziliq «éshincha emgek küchliri» ni bashqurush komitétigha özini melum qilip, ularning orunlashturushi boyiche ish qilishi kérek. Derhal bu yerdin kelgen yérige ketsun. – Dep, ayshemxangha qarap sözini dawam qildi -

siz ayshemxan bu qizni derhal yolgha séliwétip, andin «ahaliler komitéti»gha bérip ipade bildürüng! Ipadingizge qarap sizning adem yoshurghan jinayitingizni bir terep qilimiz.

– Men adem yoshurmidim, u qiz méning tughqinim bolidu. Bu yerde ma'ashliq ishchi. Xéli uzun boldi bu yerde ishlewatqili - dédi ayshemxan ustam yélinip, – u méning dukinimda ustam bolup qalghanidi. Uningdin ayrilsam, méning bir qanitim sunghan bolidu.

– Buning bilen bizning karimiz yoq, biz döletning qanun - siyasitini ijra qilimiz! Siz ayshemxan bu ish üçün tekshürüp chare körüşhni qobul qilishingiz kérek! - Dédi ular ayshemxangha homuyup qarap, – ete sizni ishyanida saqlaymiz! - Dep, depter - qelemlirini kötürüp chiqip kétishti.

Gülnisa intayin köngli yérim bolghan we közi qiymighan halda ayshemxan ustam we shagirtliri bilen xoshliship, köz yéshi qildi. Ayshemxan ustam uninggha teselliy bérip:

– Könglingizni yérim qilmang qizim! Méning sheherlik hökümette ishleydighan tonushlirim bar. Ular arqiliq yol méngip sizni qayturup kélisning amalini qilimen - dédi we téxi bir ay toshmighan bolsimu, uning bir ayliq ma'ashni toluq bérip, aptobus békitige apirip yolgha sélip qoydi.

Gülnisa yézigha béripla aptobustin chüshüp yene arqa tereplerge ötüp, chighir yollar bilen

méngip öyige keldi. Chüshke yéqinliship qalghan waqit bolghachqa, apisi tamaq étishke tutush qiliwatqan iken. Waqitsiz kelgen gülnisani körüp, köngli bir némini tuyghandek qilip, qizining közige qaridi. Gülnisa apisigha bolghan ehwallarning hemmisini éytip bérip köz yéshi qildi. Apisimu qizi bilen teng bir az yighlidi. Emma, turmushta qatqan ayallargha xas temkinlikini körsitip, özini bésiwélep gülnisagha teselliyy berdi:

– Qizim könglingizni yérim qilip yighlimang, «zaman zorning, tamasha korning» dégendek hazir héchkimde ixtiyarliq, erkinlik yoq. Hemme nerse zorlash - mejburlash bilen boluwatidu. «Kespi qayta terbiyelesh merkizi» dégen yergimu ademlerni mejburiy tutup kétishti. Eger ixtiyari bolghan bolsa, héchkim u yerge özlükidin barmighan bolatti. Atingizning hali qandaq bolup kétiwatidighandu qizim? Anglishimche, «kespi qayta terbiyelesh merkizi» ning shara'iti intayin nacharmish. Kishilerge toyghudek tamaq bermeydiken. Etigende xudayimning quruq süyide pishurghan gürüch shorpisi, chüshte bir tal mushtumchilik kélidighan hornan, kechte göshsiz yéssiwélek shorpisi béridiken. Eger ular lagér bashqurghuchilirining déginini qilalmisa, üzünde - sho'arlarni yadliyalmisa, xitayche gep qilalmay uyghurche gep qilip salsa, héch qandaq yeydighan nerse bermeydiken. Atingiz qorsiqigha bek amraq

idi. U yerde qanche qiynilip kétip baridighandu? Ya u yerge ash - nan apirip bergili yol qoymisa, bichare atingizgha bekmu ichim aghriydu qizim! Her qétim tamaq etkende atingiz köz aldingha kéliwélip, tamaqmu gélimdin ötmeydu. Bizge néme amal bar? Balilar üçün yashimisaq bolmisa qizim. Her küni xudayimdin atingizni öz panahida saqlashni tileymen. Téxiche héch bir xewerini alalmaywatimen. «Kespi qayta terbiyelesh merkizi» dégen yerni türmidinmu ching bashquridiken. Tamliri tikenlik sim bilen qorshalghan, etrapigha ghichhide kaméra ornitilghan, qurut - qungghuzlarmu kirip chiqalmaydighan halette iken. Sirttin héchkimni yéqinmu yolatmaydiken qizim! Atingizning bir xewirini uqsaq bolatti. Hazir sizdinmu endishe qiliwatimen qizim! Emdi qandaq qilarmiz? Sizni xudayimgha tapshurdum! Xudayim öz panahida saqlighaysen. Amin!

Gülnisaapisiningtamaqétishigeyardemleshkech buningdin kéyin qandaq qilish, kimlik mesilisini qandaq hel qilish üstide apisi bilen meslihetleshti. Kimlik üçün awwal kent sékritaridin xet élip, andin yéziliq saqchi ponkitigha bérishqa toghra kéletti. Gülnisaning apisi yene endishige chüshti. Kent sékritarliri uzundin buyan gülnisaning sürüshtürmisini qiliwatqachqa, u özi yalghuz barsa birer palaketke uchráp qélishi mumkin idi. Shuning üçün ular бүгүнни ötküzüwétip, etisi etigende

kent ishxanisigha bille bérishni qarar qilishti.

Tamaq pishqan idi. Gülnisaning apisi eng awwal tartip salghan bir qacha leghmenni yoghan bir chinige sélip, shire üstige qoyup qoydi. Gülnisa atisining da'im tamaq yeydighan qachisini tonup, uning atisi üçhün élip qoyulghanliqini bilip, apisining wapadarliqigha qayil bolup, uning yüzige qariwidi, uninggha apisining chirayi shundaq solghun köründi. Buningdin apisining könglining intayin yérimliqini bilip, öziningmu könglimu buzuldi. Apisi özining bu ishni chüshendürüp:

– Qizim heyran qéliwatamsiz? Atingiz bolmisimu bu ashni élip qoyushumdiki seweb shuki, men bu bir qacha ash shire üstide turghanche atingizni hazirla kélidighandek hés qilimen. Tuyuqsizla kélip qalarmu dep oylaymen, shuning bilen bir dem bolsimu könglüm teskin tapidu qizim! - Dédi. Gülnisamu bash lingshitip, «ilahim shundaq bolghay apa! Men sizning könglingizni chüshinimen. Sizdek wapadar anini héch yerdin tapqili bolmaydu» dep, apisining könglini awundurdi. Uzaq qalmay gülnisaning ukilirimu mekteptin qaytip kélishti. Shire üstidiki toxu göshi bilen qorulghan qoruma sélinghan leghmenni körüp «leghmen, leghmen yeydikenmiz!» Dep churuqlap kétishti. Gülnisa бүгүн apisi etken leghmenni ukiliri bilen bille yédi. Gülnisaning ukiliri achisi bilen tamaq yégenlikidin qewetla xushal bolup ketken bolup, ular birde

leghmenning chöpini sümürse, birde achisigha qarayti. Ikki inisi téxi emdila on üç - on töt yashqa kirgen kirginige qarimay, bir chine lengmenni yewetti - de, shirediki apisi atisigha élip qoyghan ashqa qarashiti:

– He, toymidinglarmu qarni yamanlar. – Dep ukilirigha chaqchaq qiliwidi, apisi gülnisani qoli bilen isharetlep toxtitip qoydi we ikki oghligha ashni yérimidin bölüp berdi. Ukiliri ashni yep bolupla, achisigha: «bizge néme ekeldingiz?» Dégendek tikilip qariwidi, gülnisa buni tuyup: «ukilirim men bu qétim muhim bir ish bilen aldirash keldim. Yene sheherge qaytsam, kéler qétim kélishimde silerge jiq nersilerni ekélip bérimen» dep ularning könglini teskin tapquzdi. Kechkiche bu atisiz qalghan bir a'ile kishiliri bille mungdiship, xuddi bir yaxshi künning kélishni kütüwatqandek xushal halda uxlap qélishiti. Etisi seherde xoraz chillighan awaz bilen teng gülnisa oyghinip ketti - de, közini uwuliwétip qarap, apisining alliqachan oyghénip bolghanliqini kördi. Japakesh ana etigendila hoyligha chiqiwalghan bolup, toxu, ördek, qoy - öchkilerning yemlirini bériwatatti. Gülnisamu hoyligha chiqip apisigha yademleshmekchi boluwidi, apisi unimidi.

– Qizim! - Dédi apisi, – siz üsti - béshingizni meynet qilmang! Men bu ishlargha öginip qalghan, birdemdila tügeydu. Siz chay teyyarlighach turung, chay ichip bolup, balilarni mektepke

mangghuzuwétip bizmu mangayli! Gülnisa apisining déginidek qilip, ukilirigha nashtiliq teyyarlidi. Uningghiche apisi hoyla ishini tügitip kirip, ukilirini oyghatti. Hemmisi bille olturup tonur néni we qaymaq chay bilen nashta qilishti. Gülnisa бүгүн ukilirigha: «pakiz kiyimliringlarni kiyinglar!» Dep buyrup, ularni pakiz kiyindürüp mektepke yolgha saldi. Özi we apisimu pakize kiyinip kentke qarap yolgha chiqti.

Kent ishخانisi ularning öyidin anche yiraq emes idi. Ular paranglashqach méngip birdemdila kélip qaldi - de, heyranliqta turup qélishti. Kent ishخانisi aldigha bir munche ademler olishiwalghan bolup, köpinchisi ayallar we yash qizlar idi. Ikki saqchi warqirap we qolliridiki kaltekler bilen heywe qilip, ularni ishخانigha heydémekte idi. Gülnisaning yürüki jighghide qilip qaldi we apisigha so'al neziri bilen qarap,

– Qandaq qilimiz apa, qaytip kétémduq? – Dep soridi. Apisi: - yaq qizim! Awal néme ish bolghanliqini oqup baqayli! Elge néme bolsa, bizgimu shu! - Dédi. Tosattin ishخانidin heydep chiqiriliwatqan bir yashanghan ayalning nale - peryadi anglandi:

– Yaq, men qoshulmaymen! Méning qizimning ismini öchürüwétinglar! Men yalghuz tursam, manga kim qaraydu? Étiz - ériq ishlinini men yalghuz qilalmaymen! Men aghriqchan xotun!

Manga rehim qilinglar! Qizimni bermeymen! - Dep warqirawatatti. U ayalni ikki saqchi dümbisidin ittirgenche chiqiriwetti. «Apla, ish chataqken - de» dep oylidi gülnisaning apisi we pikrini özgertip, «qaytip kéteyli» dep arqisigha buruldi - de, yene turup qaldi. Kentning mu'awin sékrétari bilen ayallar mudiri ikki saqchining nazaritide üç qiz balini heydep kéliwatatti. Ular gülnisa we apisining aldini tosti we:

– Mana, mana! Quliqinglar qizip qalghanmu néme? Bizmu del silerningkige barayli dewatattuq, siler öz ayighinglar bilen aldimizgha kélipsiler! Bu teqdirleshke tégishlik ish boluptu. Qéni silermu ishخانigha ménginglar! Bu qétimqi tizimliktin chüshüp qalsanglar bolmaydu! - Dédi ular.

– Mundaq gepti sékrétar, men qizim gülnisa üçün kimlik iltimas qilishqa kelgen idim. – Dédi gülnisaning apisi bosh awazda

– Qéni ishخانigha kiringlar! U yerde kimlik, tizimlik, yol teyyarliqi hemmisi tézla béjirilidu. – Dédi sékrétar mughemberlerche hijiyip,

– Nege yol teyyarliqi? – Dédi gülnisaning apisi téngirqap,

– Nege bolatti? Ichkirige! Kentimizdiki barliq «éshincha emgek küchliri»ni ichkiri ölkilerdiki zawut - karxanilargha bérip ishleshke orunlashturduq. Bu bolsa nöwettiki dölitimiz we rayonimizning jiddiy siyasiy wezipisi. Héchkimning buninggha

boyuntawliq qilishigha bolmaydu! - Dédi sékrétar warqirap,

– Qizim gülnisa sheherde ishlewatqan, u tikküchilik dükünida ma'ashliq ustam bolghan idi. U qandaqsige éshincha emgek küchi bolsun?

– Tola kotuldimang! - Dédi mu'awin sékrétar qapiqini türüp, – qizingiz gülnisa bizning kentimizdiki nopusluq, uning sheherde ishlishi qanunsiz!

– Sékrétar bizge rehim qilsila! Qizimning atisi «qayta terbiyelesh merkizi»de idi. Bu qizimmu yiraqqa ketse, men turmushta qiynilip qalimen.

– He! Terbiyeleshtiki toxtaxunning ayalighu siz? – Undaқта téximu bolmaydu. Chünki, silerning a'ile «ishenchsiz a'ile» qatarigha kiridu. Bundaq a'ililerge hergiz étibar bérilmeydu. Qarshiliq qilghanlar qanun boyiche jazalinidu. – Dédi we ikki saqchigha qarap «bularnimu bille élip kiringlar» dep buyruq qildi. Saqchilar gülnisa we apisini yalap élip kelgen üç qiz bilen qoshup kent ishxisisigha heydep kirdi.

Ishxanida ular bu kentte körüp baqmighan bir qanche natonush kishi kompyutér, foto apparati dégendek nersilerni tutup qarap turatti. Bularning ichidiki yashraq birsi gülnisaning yéshi, tughulghan waqti qatarliqlarni tizimlap kompyutérgha aldi. Yene birsi gülnisani tamgha yéqin turghuzup süretke tartti. Axirida kompyutér yénidiki bir kichik nersige

barmiqini qoydurup, barmaq izi aldi. Uningdin kéyin bir nechche waraq xet bésilghan qeghezni chiqirip gülnisaning aldigha tashlap: - buninggha imza qoyung! - Dédi. Gülnisa xetni qoligha élip oqup chirayi tatirip ketti we warqirashqa bashlidi:

– Yaq, men ishlemchilikke barmaymen! Méning sheherde ma'ashliq ishim bar. Men bir usta hünerven. Men öz künümni özüm alalaymen. Men ishchiliqqa mohtaj emes!

– Aghzingni yum! - Dédi kent kadiri heywe qilip, – eger barmaydikensen apang we sen ikking «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge ewetilisiler! U chaghda pushaymanni alidighan qacha tapalmay qalisiler! Qéni meremnisaxan qaysisigha turisiz? Ya qizingiz gülnisa ichkirige «éshinma emgek küchi» bolup ishlemchilikke baridu yaki ikkinglar tengla qayta terbiyelesh merkizige ewetisiler.

Meremnisaxanning béshi qéyishqa bashlidi. Kallisigha bir gep kelmeywatatti. Aliqinini péshanisige qoyup közini yumuwalidi. Qulaq tüwide bir néme ghunguldaytti. Bir az waqittin kéyin közini échip qariwidi, qizi gülnisaning mishildap yighlawatqanliqini, kadirlarning uninggha tehdit sélip warqirawatqanliqini kördi:

– Qéni imza qoy! Yaxshiliqche öz ixtiyarliqning bilen imza qoyghining ewzel. U zaman sen ichkirige béríp pul tépip kélisen. Bizmu dölet aldidiki wezipimizni orunlighan bolimiz. Eger öz

ixtiyarliqning bilen imza qoymay, dölet kadrliri bilen qarshilishidikensen, biz séni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge ewetimiz. U yerde idiyeng özgertilip, bashqidin gep anglyaidighan adem bolup chiqisen! Qéni qaysini tallaysen?

Meremnisaxan emdi bir nersini chüshen'gendek bolup, qizi gülnisagha qaridi we mundaq dédi:

– Qizim boldi qiling! Yighlimang! Imza qoyung! Ulargha bizning yighimiz, bir ötkünchi yamghurchilikmu tesir qilmaydu. Ular héchqachan xelqning derdige yétip baqmighan. «Dölet siyasiti» dewatidighu? Uning bilen qarshilashsaq bizni weyran qiliwétidu.

Gülnisa apisining gépini anglap yighisini toxtatti we üç parche xetke birmu - bir imza qoydi. Andin apisigha néme derkin dep qaridi.

– Qizim néme xet ikenlikingizni oqudingizmu?
– Dédi apisi te'ejjüp bilen.

– Oqudum apa! Méning ichkiridiki xénen ölkisige qarashliq bir sheharning yéza we men bilen tüzgen «ishchiliq toxtamnamisi» iken. Men kéler heptining axirighiche barliq resmiyetlirini tügitip, u zawutta ishqa chüshidikenmen.

Meremnisaxan qétip qalghandek turupla qaldi. Uning yene béshi qéyiwatatti. U yerge yéqilip chüshüwatatti. Gülnisa yügürgenche bérrip apisini yöliwaladi. Kent ayallar mudiri bir istakan soghuq su ekélip:«buni ichküzüng» dep gülnisaning qoligha

tutquzup qoydi. Bashqilar xuddi yürekliri tashtin yaralghandek homiyip qarap turatti. Gülnisa apisigha suni ichküzüp, béshini bir az siylap - uwulap bériwidi u közini ahti we:

– «Qizim öyge kéteyli! Teyyarliqingizni qilayli! Mangghuche yaxshi teyyarliq qiliwéling!» Dédi. Emma birdinla warqirighan awazdin meremnisaxan chöchüp ketti. Kent sékrétari gören tomuri yérilip kétey dégüdek warqirap sözlewattatti:

– Nème dewatisiz? Qizingizning öyge kétishke bolmaydu! Biz «éshincha emgek küchi» ge tallanghan qizlarni hazirla yéziliq hökümetke élip kétimiz. Ulargha bir nechche künlük tekshürüş - terbiyelesh élip bérilidu. Baridighan yerning qa'ide - tüzümini öginidu, siz özingiz kétiwéring! Qizingiz mangidighan küni uzitishqa kélip, qizingizni körüwalsingiz bolidu.

Dégendek birdemdila yéziliq hökümetke qarashliq bir aptobusta bir nechche kadir we qoralliq saqchilar kélip, qizlarni élip kétishtti. Meremnisaxan na'ilaj öyige qaytip kétép, qizining xewirini kütti. Töt kün ötkendin keyin kent ayallar mudiri kélip, meremnisaxangha gülnisaning yolgha chiqidighanliqini, xalisa béríp xoshlishiwalsa bolidighanliqini éytti. Bu xewerni anglighan meremnisaxan derhal yéza merkizige keldi. Yéziliq hökümetning aldigha nurghun adem olishiwalghan idi. Birdinla daqa - dumbaq

chélinip, yüzge yéqin yash qizlarni tizildurup élip chiqishti. Meremnisaxan yiraqtinla gülnisani tonuwaldi. Emma, heyran bolup yaqisini chishlidi. Gülnisaning yaghliqi éliwétilgen, chéchi qirqima qilip késiwétilgen idi. Kiygen kiyimimu özining emes bolup, adettikige oxshimaydighan bir xil kül renglik ishchilar formisi shekildiki ishtan - chapan kiydürülgen idi. Qizlarning héchqaysisining yüzide külke alamiti körülmeytti. Ular bashtiki birsi qandaq qilsa, bashqilarmu xuddi maymunlardek uni dorap birdem qolini meydisige qoyatti, bir dem égiz kötürüp naxsha oquytti.

Meremnisaxan yügürüp bérip qizini quchaqlimaqchi boldi. Emma, yol yaqisidiki saqchi we nazarechiler uni yéqin barghuzmidi. Alahezel bir ash pishim waqittin kéyin, ular aptobusqa chiqirilishqa bashlidi. Shu chaghdila meremnisaxan yügürüp bérip gülnisagha ésildi. Gülnisamu apisigha qolini uzatti. Ikki qol shunchilikla tégiship qaldi.

Gülnisa yighlighudek halda eng axirqi sözini qildi: «xeyr - xosh apa! Aman bolung! Men hamam bir küni qaytip kélimen. Men öz yurtumgha sighmidim, bashqilarning yurtighimu sighmaymen. Méning gülüm bashqa yerde échilmaydu».

Anam Biz Üchün Hem Ana Hem Dada Boldi

Muhammet imin etigende yolgha chiqishi kérek idi. U sirtta qilishqa tégishlik bir qisim ishlarni béjiriwaldi. Birqanche dostliri bilen körüshüp xoshlishiwaldi. Béletni bolsa bir qanche kün burun élip qoyghachqa, köngli xatirjem idi. Uning sirttiki eng axirqi ishi öyige yémek - ichmek we balilargha oyunchuq, qonchaq dégendek nersilerni sétip élish idi. Shunga chongraq talla baziridin kerréforgha bardi. U yerdin hemme nersini tapqili bolatti. U öyige lazimetlik nersini élip bolghandin kéyin, emdiki nöwet balilirigha oyunchuq élishqa kelgen idi. Kimgé néme élishqa kelgende, aldi bilen oylichini chong qizi patime boldi. U qonchaqni bekmu yaxshi köretti, uninggha chirayliq qonchaqtin birni sétiwaldi. Uningdin kichik balilarghimu birer taldin oyunchuq we shakilat qatarliq tatliq - türüm nersilerni sétiwaldi.

Muhammet imin öyige kelgende alliqachan kech bolup ketken idi. Ayali ilminur alliqachan kechlik tamaqni teyyarlap bolghan bolup, u éri yaxshi köridighan qowurgha leghmen etken idi.

Ular tamaqni yep bolup du'a qilghandin kéyin, méhmanxana öyge chiqip, balilirining yénigha kélip, uzaqqiche ular bilen bille olturup - oynap erkiletti. Balilarning tatliq gepliri, omaq külkiliri we sebiylەرche qiliqlirigha qarap könglini awundurdi. Sebiylarning so'allirigha jawab bérip, teleplirini anglap, mengzige söyüp, ularni ata - ana méhridin behrimen qildi. Alahezel sa'et on bolghanda balilar uxlap qélishti. Muhemmet imin we ilminurning héch uyqusi kélidighandek emes idi. Ular hazirqi we kéyinki ishlar toghrisida birdem paranglashqandin kéyin, yéngi tonushqan chaghdiki tatliq eslimilirige kirip kétishti.

Muhemmet imin ürümchide aliy mektepni püttürgendin kéyin, bu sheherde qélip xizmetke orunlishish arzusi emelge ashmide. U tughulghan yurti xoten'ge bölüwétildi. U xotendimu ish izdep xéli uzaq turup qaldi. Héchqandaq orun uni ishqa qobul qilmide. Buning bilen u öz aldigha igilik tiklesh niyitige kélip, bir mezigil bazar uchuri igilep, xoten uyghurlirigha eneniwi kesip bolghan dora - dermek tijariti bilen shughullinishni talliwaldi. U bu tijaretni xotende bir mezigil qilghandin kéyin, tonushliridin bu tijaretning bashqa yerge yötkelse yaxshi aqidighanliqini anglap, ata - ana we uruq - tughqanlirining yardimi bilen bir az meblegh toplaп ürümchige yötkilip keldi. U elwette, ürümchige quruq kelmigen idi. Özi bilen

bille élip kelgen xotening alqat, chakanda, qizil gül yapriqi qatarliq ésil dora matériyallirini tézla qoldin chiqirip, obdanla iqtisadiy اساسqa ige bolup qaldi. Yiraqni közleydighan shija'etlik muhemmet imin tijaretni téximu kéngéyitish üçün shirket qurup, uni qanuniy اساسqa ige qilishni qarar qildi. U ürümchide shirket qurush üçün shert qilinghan resmiyetlerni hardim - taldim démey yol méngip, minglighan tosalghularni bésip ötüp axiri barliq resmiyetlerni püttürdi.

2006 - Yili ürümchide «tangnuri xelqara soda cheklik shirkiti» ni qurup chiqti. Shirket qurulghandin kéyin u bir yürüş ishxana binasi, iskilat qatarliqlarni ijarige élip, sodisini intérnét - uchur téxnikisi bilen birleshtürüp hayt - huyt dégüche muqim bazar, muqim xéridar, ishenchlik matériyal menbesini shekillendürüp torlashturdi. Buning bilen uning tijariti bir xil qélipqa chüshüp, soda - oborot ishliri xéli obdanla rawajlinip qaldi. Muhemmed iminmu yüz - abruy tépip diréktor atilip hörmetlinidighan, toy - tökün, olturushlarga chaqirilidighan, bashqilarning dost tartishigha, qiz - chokanlarning qiziqishigha érishken jelpkar yigit bolup qaldi.

Muhemmet imin soda tijaret jehette tijaret ishliri bilen aldirash bolup kétip téxi öylenmigen idi. Emma, u dostlirigha özining güzel bir perizatqa uchrisa öylinidighanliqini éytqanidi. Etiyazning

melum bir küni, uning sattarjan isimlik dosti özining öyide ötküzüldighan nishan chéyigha tekliq qildi. U muhemmed imin'ge nishanining qiz dostliri kélidighanliqidin xewer bergen idi. Buni anglighan muhemmet imin chach - saqallirini yasitip, chirayliq rextlerdin tikilgen kastum - burulkisini kiyip chaygha keldi. Er - ayal arilash chaqirilghan bu chaygha hemmeylen kélip bolghan idi. Muhemmet imin bir az kech qalghan bolsimu, sattarjan uni qizghin kütüwaldi. Erlerni méhmanxana öyge orunlashturghandin kéyin, nazu - németler tartildi. Ayallar ayrim bir öyge orunlashturulghan bolghachqa, erler jushqun halda külke - chaqchaqlar bilen olturushti. Sattarjan özi diyaretlik, besh namazni terk qilmaydighan bala bolghachqa, tallighan qizimu yüzini orighan hijabliq qiz idi. Muhemmet imin bu chaydin intayin söyün'genlikini éytip dostini tebriklidi. Sattarjanmu uninggha bu sorundiki qizdin birni tonushturidighanliqini éytip, uni intayin xushal qiliwetti.

Birnechche sa'etlik méhmandarchiliqtin kéyin sorundikiler tarqaldi. Iminur nishanlanghan qizning telipi boyiche uninggha hemrah bolup, kech bolghiche qélip qélishqa maqul boldi. Sattarjanmu muhemmet iminni kéyin qaytishqa maqul dégüzüp élip qaldi. Shu arida bashqa méhmanlar ketken bolghachqa, sattarjan nishanlanghan qizni

méhmanxana öyge tekliq qildi. Buninggha ilminur bille hemrah bolup chiqti.

Muhemmet iminning yüriki düpüldep soqup ketti. Uning aldida özi arzu qilghan perizat peyda bolup qalghanidi. U herqanche tartinchaq bolsimu, ilminurgha qarashdin özini qachuralmidi. Zilwa boyluq ilminur qara yaghliqni aldigha qilip chigiwalghan bolup, uzun ishtanning üstige kiyiwalghan qara peltusi uni intayin salapetlik qilip qoyghan idi. Apaq yüzi qizirip almidek parqirap ketken bolup, héchqanche girim qilmighan bolsimu tebi'iy güzel körünetti. Qiyaqtek qéshi we oymaqtek lewliri uni xuddi bir güzel xanishtek körsitiwatatti. Aridiki jimjitliqni sattarjan buzup:

– Qéni dostlarni tonushturup qoyay! Bu yigit «tangnuri xelqara soda cheklik shirkiti»ning diréktori muhemmet imin bolidu. Bu qiz bolsa balilar késellikliri doxturi ilminur xanim bolidu. Qéni gepleshkech olturunglar. – Dédi xushxuyluq bilen külümsirep,

Ilminur yerge qarighanche «essalamu eleykum» dep salam berdi. Muhemmet iminmu «we'eleykum essalam» dep jawab qayturdi we ichide «men izdewatqan perizat del mushu qizdek qilamdu néme?» Dep oylidi. Emma, demalliqqa ünini téshigha chiqiralmidi. Chayni ilminur quydi we méhmanlarni chay ichishke tekliq qilip qoyup, özi qarshi tereptiki safagha bérip olturdi. Emma,

u aldi tereptiki erlerge qarimastin télifonigha qarap olturatti. Sattarjan ularni gepleshkech olturushqa tekliq qildi. Emma, héchkim gep qilishqa jüret qilalmaywatatti. Shuning bilen ular bir piyalidin chay ichishiyla qaytip kétish üçhün ruxset sorashti. Sattarjanmu tüzüt qilmastin maqul boldi. Ular xoshliship talagha chiqqandin kéyin muhemmet imin'ge bir az jan kirip qalghandek boldi. U ilminurni unimighinigha qoymay «men sizni öyingizge apirip qoyay» dep mashinisigha chiqiriwaldi. Ular taki ilminurning öyige kelgüche héchqandaq gepleshmidi. Emma, xoshlishish aldida muhemmet imin ilminurdin téléfón nomurini soridi. Iliminurmu uninggha héchnéme démestín téléfón nomurini bérip, rehmet éytip xoshlashti.

Shuningdin kéyin muhemmet iminning közige bir nechche kün'giche uyqu kelmidi. Uning köz aldida ilminurning siymasi ketmeyti. U axiri gheyretke kélip ilminurgha téléfón qilip, körüshüsh telwini otturigha qoydi. Deslipide ilminur ishi aldirashliqini bahane qilip körüshüshke maqul bolmidi. Emma, bir nechche qétimliq télifondin kéyin maqul boldi. Ular bir réstoranda körüshüp, bille tamaq yégech paranglashti. Muhemmet imin ilminurgha özining barliq kechürmishliri, hazirqi shirketning ehwali we kelgüsi nishanini chüshendürüp ötti. Iliminurmu özining oqughan doxturluq kespige bolghan qizghinliqi we arzu - armanlirini qisqiche

sözlep berdi. Muhemmet imin «bughday néning bolmisimu, bughday sözüng bolsun» dégen maqalini ésige élip, ilminurning diniy yosunda kiyinishi, étiqadini muqeddes bilishi we ghayilirini maxtap, bu ishlarning özige bekmu yaraydighanliqini, ilminurni qollap - quwwetleydighanliqini éytip, uning könglini utuwélishqa tirishti. Netijide ilminur kéler qétimlik körüşhüşkimu maqul boldi. Ular bir nechche qétimlik körüşüshtin kéyin toy qilishqa kélishti.

Muhemmet imin bilen ilminur bir uyghur réstoranda haraq - sharabsiz, addiy - sadda, milliy yosunda toy qildi. Toydin kéyin ular bextlik yashap balilik boldi. Ilminur doxturluq xizmitide ishlewerdi. Memet imin bolsa, shirketni tereqqiy qildurup, import - éksport sodisi qilidighan xelqaraliq shirketke aylandurdi. U pakistan, türkiye qatarliq döletlerge bérip, weten'ge éhtiyajliq bolghan dora matéiyallirini import qildi. Yurtimizning bezi milliy tébabet dorilirini éksport qildi. Shuning bilen uning tijaret da'irisi téximu kéngiyip, ish - oqiti yürüşüp ketti.

A'iliwi turmush tereptin ular bir - birige intayin maslishop, bextlik yashawatatti. Baliliri köpiyip tötke yetti. Shuningdin kéyin ular bezi awarichiliklerge duch keldi. Ularning üçinchi we tötinchi balisi «pilandin sirt tughulghan» dep qarilip, ahaliler komitéti teripidin nurghun jerimane qoyuldi.

Ilminurni da'im ahaliler komitéti kadirli ri chaqirtip, aware qilidighan boluwaldi. Shuning bilen ular er - ayal meslihetliship nurghun pul xejlep, a'ile boyiche pasport hel qildi. Muhemmet imin bu arida bir qétimlik import sodisini béjirgech türkiyege kélip öy aldı. Uningdin kéyin ilminur we balilirini élip chiqti. Emma, muhemmet iminning asasiq tijariti wetende bolghachqa, da'im weten'ge barmisa bolmaytti. Shirket uningsiz yürmeytti. Shunga, uning köp qisim waqitlirini wetende ötküzüşke toghra keldi. Türkiyegimu pat - pat kélip balilirini yoqlap turdi.

Muhemmet imin bu qétim weten'ge barsa, yene türkiyege qaytip kélelmeslikni xiyalighimu keltürmigen idi. Chünki, u nechche on qétim tosalghusiz bérip keldi. U türkiyede héchqandaq bir siyasiy pa'aliyetke qatnashmighachqa, mende bir siyasiy mesile yoq dep oylaytti. U her qétim türkiyege kelginide peqet özining tijaret we a'ile ishliri bilenla bolup, siyasiy gep - söz we pa'aliyetlerdin özini qachurup, yéqin kelmidi. U: «men bu yerde birer siyasiy pa'aliyetke qatnashsam, uyghurlar yighilghan yerlerge barsam yaki ulargha pul i'ane qilsam, xitay hökümiti bilip qalidu» dep oylaytti.

Bir qétim u yolda kétéwétip, bir munche uyghurlarning yolda topliship kétéwatqanliqini, qolida wetinimiz sherqiy türkistanning ay

yultuzluq kök bayriqini we her xil lozunkilarni kötürüwalghanliqini, türkche - uyghurche arilashturup, xitaygha qarshi sho'ar towlap kétiwatqanliqini körüp qaldi. Uning yüriki xuddi tok soquwetkendek hayajandin qattiq soqup ketti. U derhal yol yaqisidiki bir dukanning ichige kiriwaldi. Emma, ixtiyarsiz namayishchilar topidin közini üzelmidi. Dérize tüwige kélip, ulargha qaridi we ichide «wetinimizde burun qurulghan sherqiy türkistan islam jumhuriyitining bayriqi mushu iken - de, néme dégen chirayliq bayraq bu! Kashki, öz waqtida mushu bayriqimiz bilen qurulghan jumhuriyitimiz aghdurulup ketmey mewjut bolup turghan bolsa, menmu shu bayraqni kötürüp chong bolghan bolattim. Hazirqidek uningdin ürküp qachmighan bolattim. Biz néme dégen shor péshane xelq he» dep oylidi. Muhemmet imin dukanda birdem turghandin kéyin namayish qiliwatqan uyghurlar uzap ketti bolghay, ularning tolawatqan awazimu bésiqip qaldi. Shu waqitta u dukandin chiqip, «bashqilar méni körüp qalmisun» dégenni oylidi - de, bir taksini tosupla öyige kéliwaldi.

U öyige kelgendin kéyin bir istakan su ichiwélip olturupla ketti. U bashqa waqitlarda sirttin öyge kelse «awu undaq boldi, mawu mundaq boldi» dep sayrapla kétetti. Qarighanda uning hayajini bésilighan idi. Iminur éridiki bu ghelitilikni körüp, uningdin néme bolghanliqini soridi. U

shu'an zuwangha kélip özining bügün tunji qétim ay yultuzluq kök bayraqni körgenlikini éytip berdi. Emma, özining bir dukangha kirip möküwalghanliqini we dérizidin uzaq qarap turghanliqini éytmidi.

– He – e, mundaq deng! Shunga bek hayajanlinip kétipsizken – de, menmu bayriqimizni tunji qétim körgen waqtimda shundaq hayajanlinip ketken idim. Közümdin yash chiqip ketken idi. Uzaq – uzaqqiche bayriqimizgha tikilip qarap turdum. Yürikimge téngiwalghum keldi. Emma, u dostum: «mende bir talla bar» – dep bergili unimighan idi. Men resimge tartiwalghan idim. – Dédi hayajanda. Muhemmet imin heyran qélip ilminurni bashqiche körüwatqandek uning közige tikilip qaridi we soridi:

– Ejebmangakörsetmepsizghu? Burunraqkörgen bolsamchu kashki, ötkende wetendin yéngi chiqqan bir aghinem mendin: «bayriqimizni körgensen belki, renggi qandaqken? Bizgimu körsetmemsen?» Dep soriwidi, jawab bérelmey yerge qarap qaldim. Yene bir aghinem: «bayriqimizning renggi yéshilmiken yaki kökmiken?» – Dep sorighanda qarisila kök iken dep qoyghan idim.

– Bayriqimiz renggi del kök emes belki, ochuq hawareng. – Dep chüshendürüşke bashliidi ilminur, – ochuq hawareng bolsa - süzük asmangha simwol qilinghan bolup, pakliq menisini ipadileydu. Hilal ay bolsa dinimizning islam ikenlikining

simowulidur. Bayriqimizning mundaq renggi we shekli 1933 - yili 11 - ayning 12 - küni qeshqerde qurulghan sherqiy türkistan islam jumhuriyitining dölet qurush yighinda qarar qilinghan. Yene 1944 - yili 11 - ayning 12 - küni ghuljida qurulghan sherqiy türkistan jumhuriyitining dölet qurush yighindimu? Shu eyni bayraq dölet bayriqi qilip békitilgen.

Muhammet imin ilminurni xuddi yéngidin körüwatqandek bashqidin qarap:

– He? Sizni nechche yildin buyan istanbulda bala béqiwatamdikin désem tarix oqup, wetenperwer bolup kettingizmu néme? – Dep so'al qoydi uninggha.

Ilminur özining melum bir ayallar guruppisigha qatniship, söhbet anglawatqanliqini yenila éridin yoshurup, temkinlik bilen özini tutuwélip sözini dawam qildi:

– Muhammet imin biz emdi özimizni tonup yetmisek bolmaydu. Ejdadlirimizning kim ikenlikini, qandaq yashighanliqini, tariximizda némiler bolghanliqini, hazir qandaq qilip asaretke chüshüp qalghanliqimizni bilishimiz kérek! Biz hayatimizda yep – ichip, yaxshi hayat kechürsekl bolmaydu. Namaz oqughangha, men musulman dep qoyghanghila bir yaxshi insan bolup ketkili bolmaydu. Biz dinimizgha ching yépushqandin bashqa, weten – millet teqdirige köngül bölüşimiz,

éziliwatqan, japa – musheqqette qéliwatqan qérindashlirimiz bilen hemnepes we teqdirdash bolushimiz kérek! Shundaq qilghandila biz ikki dunyaliq bextke érishelmeymiz.

Buni anglighan muhemmet imin xuddi köz aldida yéngi bir dunya peyda boluwatqandek xiyal qilip olturup ketti we wetende yéqinqi yillardin buyan boluwatqan bezi ózgirishlerni köz aldigha keltürdi:

Ürümchide 2009 - yili beshinchi iyul küni yüz bergenqanliqweqedinkéyinuyghurlardazorözgirish barliqqa keldi. Uyghurlarning xitay hökümitige bolghan nepriti ashti. Chünki, beshinchi iyul weqeside qolida tömürning sunuqimu bolmighan, tinch namayish élip bériwatqan yashlarni hökümet eskerliri qanliq basturghandin bashqa, xitay puqralirimu qoligha kaltek - toqmaq élip kochigha chiqip, nurgun uyghurlarni urup öltürgen we yarilandurghanidi. Shuningdin kéyin uyghurlar xitaylar bilen bille yashiyalmaydighanliqini tonup yetti. Ürümchi shehiri ahalisi éniq ikkige bölünüp, uyghurlar xitaylar topliship olturaqlashqan rayongha barmaydighan, xitaylar uyghurlar topliship olturaqlashqan rayongha kélelmeydighan boldi. Bu ehwal tebi'iyla uyghurlarda öz - ara ittitaqlishish we ömlishishni keltürüp chiqardi. Buning bilen uyghurlarda öz kimlikini tonush küchiyip, musulmanliqni ewzel bilip, namaz oqup

- roza tutidighanlar, hejge baridighanlar köpeydi. Ayallarmu yaghliq - chümbel artip, dini eqidilerge yépiship, shermi - hayagha ehmiyet béridighan boldi.

Shuningdin kéyin xitay hökümiti uyghurlarning weziyitidin endishige chüshken idi. U yene ürümchidiki waqtida bir dostning dep bergenlikini eslidi. Uning déyishiche, xitay bash sékrétari shi jinping uyghur aptonom rayonigha partiye xizmitini közdin kechürüşke kélip, qeshqerge barghanda qeshqer kochilirida uyghurlarning milliy qiyapitini körüp: «men bashqa döletke kélip qaldimmu qandaq? Bu yermu junggo da'irisimu?» Dégen imish we eyni waqittiki uyghur aptonom rayonning partkom sékrétari jang chünshiyen'ge kayip ketkenmish. Hetta u béyjinggha qaytidighan waqitta ürümchi poyiz istansisida partlash yüz bérip, uni alaqqede qiliwetkenmish.

Dégendek shuningdin kéyin shi jinping jang sékritarni wezipisidin élip tashlap, tibette qattiq qolluq siyaset yürgüzüp, «jallat» dep atalghan chén chü'en'goni uyghur aptonom rayonigha partkom sékrétari qilip yötkep keldi. U kelgendin kéyin, uyghurlarning weziyiti intayin chataq bolushqa bashlighan idi. U sheher kochiliri we yollargha közitish kaméraliri ornitip, «xelqqe qolayliq saqchi ponkiti» dégen namida her besh yüz métir yerge birdin potey sélip, qatmuqat tekshürüşni yolgha

qoydi. Bir mehelligin yene bir mehellige, bir yézidin yene bir yézigha, bir nahiyedin yene bir nahiyega, bir sheherdin yene bir sheherge bérish üçün yol xéti élish tüzümi yolgha qoyuldi. Héchkim kimliksiz bir yerge baralmaydighan boldi. «Sella gumanliq» dep qaralghanlarni xalighanche tutup kétédighan boldi. Uyghurlar üçün mexsus tekshürüsh jedwili tüzüp chiqilghan bolup, u jedwel arqiliq kimning ishenchlik yaki ishenchlik emesliki békitilip, ishenchlik emes dep qaralghanlarni yéngidin qurulghan atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» déyilgen lagérgha élip kétédighan boldi. Ularning tutulup - mejburi oqutush mudditi ikki yil déyilisimu, emma hazirghiche u yerdin oqush püttürüp chiqqanlarni héchkim körmidi yaki anglimidi. Yoshurun tutqun qilishlar adettiki ishqa aylinip qalghan bolup, uyghurlarning serxil ziyaliyliri, senetkarliri, bay tijarechiliri we alim – ölimaliri bir birlep tutulup kétéwatatti.

Bularni oylap, muhemmet iminning köz aldi qarangghuliship kétéwatatti. Aghzidin gep chiqmaywatatti. Iiminur:

– Néme boldingiz? – He, emdi tamiqingizni yewéling! – Dégendila qorsiqining achqanliqini hés qilip shirege keldi. Tamaq yep bolghandin kéyin du'a qilip, ayaligha rehmet éytti. Andin yéqinda weten'ge mangidighanliqini ésige élip, yol teyyarliqigha kiriship ketti.

Muhammet imin ayropilanda awwal béyjingha kélip, andin ayropilan almiship ürümchige yétip keldi. Uni bir dosti alghili chiqqan idi. Muhammet imin tekshürüş nuqtisidin ötkendin kéyin, dosti bilen quchaqliship körüşüp, tinch - amanliq sorashqandin kéyin birlikte sheherge qarap yolgha chiqti. Ular yolda paranglashqach mangdi. Uning dostining dep bérishiche, hazir ürümchining weziyiti burunqigha oxshimaydiken. Bügün bar adem, etisi yoqap kétidiken? Nege ketkenlikini sürüshtürgili bolmaydiken. Yéqindin buyan chetelge béríp, kéliwatqanlirininimu tekshürüwatqan bolup, u özige diqqet qilishi kérekken. Bolsa, baldurraq türkiyege chiqip ketse yaxshi bolarmish! U dostining gépini anglap bolghandin kéyin: - he'e, shundaqmu? – Dep qoydi - yu, anche bek pisentige élip ketmidi. U könglide: «men chetelge chiqqinim bilen héchqandaq ishqa yeni siyasiygha arilashmighan tursam, peqet tijaret bilen meshghul bolghan tursam, mendin néme qusur tapalaytti?» Dep oylidi.

Muhammet imin bu küni dem élip, etisi etigende shirkette bardı. Shirkettiki xizmetchiler bilen tinchliq amanliq soriship bolghandin kéyin, mu'awin diréktor we tijaret bölümining mesuli burhanjandin mallarning sétish - sétiwélinish ehwalini éniqlap chiqti. Andin shirket boghaltirigha özining bu qétim chetelde qilghan sodisidin kirgen

kirimini tapshurup, uni hésabqa olturghuzup, bajni waqtida tapshuruwétishni éytti. Andin katip xanimning yénigha kélip, bezi yéngilaydighan toxtam we iltimaslarning tizimini béríp, ularni tézraq teyyar qiliwétishni tapilidi. Hemme ish jayida kétip barghandek turatti. Kechte ishtin chüshidighan waqitta katip xanim uni chaqirtip, ayrim gépi barliqini éytti. Katip xanimning déyishiche, uning yoldishi soda - sana'etni memuriy bashqurush idariside ishleydighan bolup, uning déyishiche, ötken hepte bixeterlik nazaritidin saqchilar kélip, chetel bilen soda qiliwatqan shirket we shexslarning tizimlikini élip kétiptimish. Chetel bilen soda qiliwatqanlar özige diqqet qilishi kérekken. Muhemmet imin katip xanimning bergen uchurigha rehmet éytip, uning bilen xoshliship ishtin chüshti.

Muhemmet imin kechlik tamiqini sirttiki bir ashxanidin yep, andin öyge qaytip keldi. U téléwizorni échip бүгүнki xewerlerni körüwetkendin kéyin, bir nechche dostigha téléfon qilip körüshti. U dostliri ichidinmu uzun qulaq birsi weziyetning yamanliship kétiwatqanliqini éytip, uninggha nesihet qildi.

Qandaq qilish kérek? U néme qilishni bilelmeywatatti. U yene xiyalgha chüshüp ketti: «némishqa siyaset hemme yerde oxshash bolmaydighandu? Ichkiride siyaset kengri ikenghu?

U yerde nurghun shirketler chetel bilen tijaret qiliwatidighu? Yéqında bir belbagh - bir yol siyasiti otturigha chiqqandin kéyin, nurghun karxana we shirketler ottura asiya, pakistan we türkiyege meblegh sélishqa, kan - karxana qurushqa bashlidighu? Biz uyghurlarmu undaq qilsaq némishqa bolmaydiken? Némishqa bizning chetelge chiqqishimizni bixeterlik nazariti tekshürmekchi bolidu? Biz ya dölet bixeterlikige ziyan salidighan ishlargha arilashmisAQ? Öz yolimizda tijaritimizni qiliwatqan tursaq? Döletke baj tapshuruwatsaq? Téxi men ötken yili ichkiride yer tewrigende nurghun pul yadrem qildimghu? Milletler ittifaqligini qoghdash, milliy bölgünchilikke qarshi turush siyasatlarini himaye qildimghu? Chetelge chiqqanda bolsam peqet, tijaret we a'ile ishliri bilenla meshghul boldum. Héchqandaq siyasiy ishlargha arilashmidim. Undaq iken tutup tekshürsimu birer chataq chiqmas?»

Muhemmet imin ganggirash ichide qiliwatatti. Ayali ilminurning istanbulda dégen geplarini oylisa, birdinla kallisi échilghandek bolup qalatti we öz öziqe: «bu qétim türkiyege barsam choqum qaytip kelmeymen, köchmen bolup olturaqliship a'ilem bilen bille yashaymen. Emma, bu yerdiki shirketni qandaq qilishim kérek?» Dep oylaytti. Démisimu on nechche yilliq tarixqa ige ige bolup qalghan shirkettin asanliqche waz kéchelmeytti.

Ishchi - xizmetchiler bilen aka - uka we acha - singil tughqanlardek bolup qalghanidi. U wetendin ayrilsa, bu shirkettiki on nechche adem ishsiz qilatti. U ötkende türkiyege méngishida pakistanda toxtap, nurghun mal toxtam qilip, uzaq yolluq pochtidin yollap qoyghan idi. Mal bugün - etining ichide kélip qélishi mumkin idi. Dégendek bir nechche kündin kéyin mallar yétip keldi. U mallarni xoten, qeshqer, korla we ürümchidiki uyghur milliy tébabet doxturxanilirigha top ötküzüp qoldin chiqardi. Döletke ötüshke tégishlik bajni tapshurup bolghandin kéyin, paydining bir qismini shirkettiki ishchi xizmetchilerge bölüp berdi. Shirkettiki ishchi xizmetchilerning raziliqi bilen özi eng köp sommiliq mukapatni aldi.

Muhemmet imin türkiyediki a'ilisi bilen her küni dégüdek alaqliship turatti. U ilminurgha bu qétimqi mukapatni ewetip bérishni éytqanda, ilminur intayin xushal bolup, uning baldurraq qaytip kélishini, balilarning séghinip ketkenlikini éytti. Chong qizi patimemu téléfongha chiqip: «dada sizni bek körgüm kélip ketti. Tézraq kelmemsiz?» Dégen idi. Muhemmet imin her qétim a'ilisige téléfon qilghanda, qizi patime bilen körüshmey qalmaytti. Yette yashlarga bérip qalghan qizi patimening tatliq - chüchük sözliri uni küldürüp, könglini yayritiwétetti. Umu patimege wede qilip: «qizim! Men uzaqqa qalmay yolgha chiqimen. Sizge

qonchaq alghach barimen» dep uni bekmu xushal qiliwétetti.

Muhammet imin 50 ming somni dollargha almashturup, türkiyege mangdurush üçün teyyar qildi. U ayropilanda mangidighan birer tonushi arqiliq mangdurmaqchi idi. Emma, némishqidur bu qétim türkiyege mangidighan tonush chiqmaywatatti. Bir qisim tonushliri xuddi quduqqa chüshken paqidek yoqap ketken idi. Bir qisimliri bolsa türkiyedin weten'ge endishe ichide kelmeywatqan idi. U axiri pulni bankidin ewetishni oylap, melum bir chetel bankisining ürümchi tarmiqi arqiliq ewetti. Arqidin ilminurgha téléfon qilip, uzaq paranglashti. Ilminurmu uni özige diqqet qilishqa amal bolsa, shirketni bashqilargha ötküzüwétip, biraqla köchüp kélishke dewet qildi. Uning déyishiche, türkiyedin uchqan bir qisim tijarechiler ürümchige chüshkendin kéyinla iz - déreksiz ghayib bolup kétiwétiptumish. Ular tutulup ketken bolushi mumkin iken!

Muhammet imin bu qétim rasttinla bir az endishige chüshüp qaldi. Emma, yenila kallisigha orunlishiwalghan: «men héchqandaq siyasiy ishlargha arilashmisam, némishqa méni tutup ketküdek? Belki tutqan teqdirdimu, bir nechche kün tekshürüp andin qoyup bérer?» Dégenni xiyaligha keltürüp öyge qaytip keldi.

Muhammet imin öyge qaytip kelgendin kéyin

aditi boyiche bir dem télévizor körüp andin tonush bilishlirige téléfón qildi. Téléfongha chiqqan bir uzun qulaq dostidin türkiyedín kelgen kimlarning tutulup ketkenliki, tutulush sewebning néme ikenlikini soridi. U dostining dep bérishiche, heqiqeten türkiye - ürümchi arisida tijaret qiliwatqan bir munche kishiler tutulup ketkenmish. Emma, héchkim tutulush sewebini bilmeydiken. Uningmu öziqe diqqet qilishi kérekken. Buni anglighan muhemmet imin ichide: «bir az teyyarliq qilip qoyay, néme dep so'al sorisa, néme dep jawab bersem bolar? Qandaq so'al sorar? Belkim téxi mendin gumanlanmighandu? Tutupmu ketmes?» Dep oylidi. Emma, némishqikin uning uyqusi kelmeywatatti. Uyan örülüp, buyan örülüp axiri uxlap qaldi.

Muhemmet imin chöchüp oyghinip ketti. Ishik qongghuriqi qattiq chéliniwatatti.

– Kim! Bu kéche néme ishinglar bar?

– Ishikni ach! Biz saqchi, téz bol!

– Yérim kéche bolup ketti. Her qandaq gep bolsa ete sözleshsek bolmamdu.

– Bolmaydu, derhal ach! Bolmisa ishikni chéqip kirimiz.

Muhemmet imin ishikni achi. Aldida alte neper qoralliq saqchi turatti. Ular öyge kiripla héchqandaq gep söz qilmastin uning qoligha koyza saldi, béshigha qara xalta kiydürdi.

– Nème boldi? Némishqa méni tutisiler?

– Gep qilma! Sen qolgha élinging!

– Némishqa méni qolgha alisiler?

– Séni gep qilma dewatimen! – Dep warqiridi aridin égiz boy, yapma qapaq kelgen birsi xitayche, – uning sewebini barghanda bilisen!

– Nege apirisiler méni?

«Biz séni gep qilma déduq» dégenche pakinek birsi kélip, muhemmet iminning aghzigha bir tal qatlanghan latini ekélip tiqip qoydi.

Saqchilar muhemmet iminni mashinisigha chiqirip élip mangdi. Alahezel yérim sa'ettek mangghandin kéyin bir derwaza derwaza gharqirap échilip, mashina ichige kirdi. Saqchilar muhemmet iminni ittirgenche mashinidin chüshürüp, bir yer asti kamérgha ekirip, béshidiki qara xaltini éliwétip, bir qolidiki koyzini échip, tamdiki bir tömür halqigha baghlap qoyup, andin bir némilerni déyiship kotuldighanche chiqip kétishti. Buningdin soraqning etisi bolidighanliqi ochuq boldi.

Jarang – churung qilip échilghan tömür ishikning awazidin kéyin muhemmet imin oyghinip közini échip, ishik terepke qaridi. Töt saqchi qolida her xil tok kaltiki, koyza – kishen dégendek nersilerni kötürüşken halda kirip kélishti:

– «Tangnuri xelqara soda cheklik shirkiti»ning diréktori muhemmet imin dégen mushumu? – Dep qolini ima qilip körsetti bir égiz boy, yapma

qapaq saqchi sémizliktin pushuldap tinidighan közeyneklik xitaygha qarap.

– He'e, u axsham tutup kélindi. – Dep jawab berdi közeyneklik.

– He! Yaxshi boldi. Türkiyege sétilghan unsurdin yene biri qolgha chüshti. Qéni soraqni bashlanglar.

– Dep buyruq chühürdi u bashqilargha qarap. Qarighanda u бүgünki soraqchilarning bashliqidek qilatti.

– Türkiyege némishqa barding?

– Tijaretke, soda qilish üçün barghan.

– Néme sodisi qilding?

– Dora matériyalliri sodisi.

– Undaqa pakistangha némishqa barding?

– Pakistangha dora matériyalliri soda sodisi qilish üçün bardim.

– Pakistanda kim bilen körüshtüng?

– Héchkim bilen körüşmidim. Peqet pakistanliqlar bilenla soda qildim.

– Uyghurlar bilen körüshtüngmu? Mesilen «sherqiy türkistan islam partiyesi»ning ezaliri bilen?

– Yaq, ular bilen körüşmidim. Undaq bir partiyeining barliqini silerdin anglawatimen.

– He, undaqa! Türkiyede kim bilen körüshtüng?

– Héchkim bilen körüşmidim. Türkler bilenla soda qildim.

– Uyghurlar bilen körüshtüngmu? Mesilen

abduqadir yapchan we hédayetulla oghuzxan bilen.

– Yaq, ularning ismini anglap baqmaptimen.

– Namayishqa qatnashtingmu? Eksiyetchi gézit

– jurnallarni oqudungmu?

– Yaq! Namayishqa qatnashmidim. Gézit oqumidim.

– He xupsenlik qilma! Séning türkiyede gézit oqughanliqingni körgen adem bar!

– Qéni, ispatinglar bolsa körsitinglar! Emma, men türkche gézit oqughan, anche bek chüshenmigen idim.

– Chüshenmiseng némishqa oquysen?

– Putbolchilarning resimgé qarap baqay dégen idim.

– He! Gézit oqughanliqing éniqkenghu?

– Türkiyede némishqa pol ewetting? Kimgé?

– Ayalimgha ewettim.

– Ayaling u yerde néme ish qilidu? Baliliring barmu?

– Ayalim we töt balam bar. Ular u yerde oquydu.

– Némishqa ularni bu yerde oqutmiding?

– Ayalim ürümchide tébbiy uniwersitétida oqup bolghan. Türkiyede téximu yuqiri bilim almaqchi idi.

– Hey, türkiyede qandaq yuqiri bilim alsun? Junggoning oqutush sewiyesi türkiyeningkidin yuqiri ikenlikini bilmensen?

– Yaq, bilmeydikenmen!

– Türkiyeye jemiý qanche qétim barding?
– Sekkiz – toqquz qétimdek.
– Hey, bilip qoy! Séning jinayiting intayin éghir!
Emma, sen téxi iqrar qilmaywatisen?

– Hemme gepni dédinghu? Men türkiyede héchqandaq siyasiy ishlargha arilashmighan tursam, qandaqsige jinayitim éghir bolidiken?

– Köp qétim türkiyeye barghanliqing we türkiyede gézit oqughanliqingning, junggoning tashqi péréwot zapisini chetelge ewetkenlikingning özi jinayet emesmiken?

– Yaq, jinayet emes! Men undaq ishlarning jinayet bolidighanliqini anglap baqmighan.

– Anglap baqmighan bolsang bizning jaza qorallirimiz sanga anglitip qoyidu. – Dep warqirighanche yénidiki saqchilargha buyruq chüshürdi:

– Qéni némige qarap turisiler? Buning edipini bir bérip qoyushmamsiler?

Uning gépi téxi tügimeyla ikki saqchi yopurulup kélip, muhemmet iminni ittirgenche qapqara bir tömür orunduqqa olturghuzup, uninggha mehkem chétip baghlap, qolidiki kaltek bilen besh – altini uriwetti. Muhemmet imin kaltek zerbisige chidimay hoshidin ketti. Jallatlar uning yüzige soghuq su chéchip, hoshigha keltürüp yene urdi.

– Iqrar qil! – Deytti ular toxtimay, iqrar qilsang jazaying yénikleydu. Bolmisa séning bu yerdin

ölüküng chiqsa chiqiduki, tiriking chiqmaydu!

– Némini iqrar qilimen? Mende jinayet yoq, men héchqandaq siyasiy ishlargha arilashmidim!

– Türkiyeye sétilghanliqingni iqrar qilisen.

– Mentürkiyeye sétilmidim. U yerde héchqandaq siyasiy ishlargha arilashmidim.

– Türkiyeye toxtimay qatrighanliqing, pul ewetkenliking, gézit oqughanliqing sétilghan bolmay néme?

– Yaq, men sétilmidim. Men xa'in emes!

– Hey, jahil unsur! Iqrar qilmisang mana emise!

– Dep shapilaq bilen birni saldi we:

– Urunglar! Dep warqiridi séviz xitay jallatlargha, shuning bilen ikki jallat saqchi kélip muhemmet iminni kaltek bilen yene qattiq urup, bash közini yériwetti. U yene hoshidin ketti.

– Iqrarnameni élip kélinglar! – Dep buyruq qildi bashliq xitay yene bir saqchigha warqirap, u saqchi béríp bir waraq aldinala teyyarlap qoyghan iqrarnameni élip keldi. Bashqa ikki saqchi muhemmet iminning qolini qayrip - sozup, tügülüp qalghan barmiqini mejburi achquzup, qizil renglik suruxqa uning bigiz barmiqini bésip tegküzdi. Andin iqrarnamining üstige basturdi. Buning bilen hoshsiz yatqan muhemmet imin öz iqrarnamisige özi qol qoyghan boldi.

Soraqchilar hoshsiz yapqan muhemmet iminni put - qolidin söriyenche soraqxanidin élip chiqip bir

kamérgha soliwetti. Uning ussuzluqtin kalpukliri qurup, aghzini chakildap qalghan idi. Kamérdiki kona mehbuslar uninggha azraq su ichküzdi. Qan - yashlirini sürtüp - tazilap, astigha ediyal sélip yatquzup qoydi. U qanchilik waqit yatqinini özimu bilmeytti. Bir chaghda hoshigha kélip, közini échip etrapigha qaridi. Mehbuslarmu uninggha qarap turatti. Ular özliri yewatqan hornandin bir tal we bir az qaynaqsu quyup uninggha berdi. Shuning bilen uning put - qoligha bir az jan kirdi.

Uningdin kéyin nechche heptigiche uni soraqqa élip chiqishmidi. Muhemmet imin heyran qéliwatatti. Emma u bir tereptin xushal idi. U ichide: «soraqta yéngip chiqqan oxshaymen. Undaq bolmighanda yene soraq qilinishim kérek idighu? Belkim soraqta birer netije chiqmighan bolsa qoyup béremdu téxi? Eger qoyup bérilsem türkiyege kételermenmu?» Dep oylidi.

Alahezel töt heptidek waqit ötkendin kéyin birküni, ikki gundipay kélip, uning qoligha bir qizil tamghiliq höjjetni tutquzup: - mawuni al! Bu séning hökümnameng. Sen «on besh yillik muddetlik qamaq jazasi» gha höküm qilinding! Nerse - kérekliringni alghin, bu yerdin yötkilisen. – Dédi. Muhemmet imin qolidiki hökümnamini échip oqudi: «jawabkar muhemmet imin, er, uyghur, ottuz yette yash. U özining türkiyege sétilghanliqi, yene köp qétim türkiyege barghanliqi, pul ewetkenliki we

eksiyetchi gézit oqughan jinayitini iqqar qilghanliqi üchün kengchilik qilinip, on besh yilliq muddetlik qamaq jazasigha höküm qilindi».

– Apa, dadam némishqa kelmeydu? Éytingchu? Dadamni bek körgüm kélip ketti. – Deytti patime her küni ilminurgha so'al qoyup, ilminur bolsa qizini bezlep: «qizim, dadingiz uzaqqa qalmay kélidu! Sizge qonchaq ekélip bérimen dégenghu? U choqum kélidu» deytti. Patime yene: «apa, némishqa emdi dadam bizge téléfon qilmaydu? Burun her küni téléfon qilattighu? Emdi téléfon qilsa, méning jiq deydighan gépim bar idi. Emdi téléfon kelse méni oyghitiwéting» dégenche uxlap qalatti.

Ilminur bilen muhemmet iminning alaqisi üzülüp qalghili bir nechche ay bolup qalghan idi. Ilminur téléfon qilsa, muhemmet iminning téléfon qetiy ulanmidi. Shirketning téléfon nomurimu ulanmaytti, u shirketke téléfon qilsa: «bu nomur mewjut emes, xata uruwatisiz» dégen awaz anglinatti. Ilminur ürümchidiki bashqa dostliridinmu sürüshtürüp, muhemmet iminning uchurini alalmidi. Emma ilminur zérikmestin éri ni izdeshni dawamlashturdi. Axiri, xoten'ge muhemmet iminning tughqanlirigha téléfon qilip, éri ning qolgha élip ketkenlikini, xotendiki aka - iniliri we töt neper taghiliriningmu «kespi qayta terbiyelesh merkizi» dégen yighiwélish lagérigha élip kételgenlikini uqti.

Muhammet iminning seksen yashtin ashqan anisi qaranchuqsiz qalghan idi. Ilimurning köngli intayin ghash boluwatatti. Qoyghan - tutqinini uqmaydighan bolup qéliwatatti. Bir nechche qétim kéchisi baliliri uxlap qalghanda taza yighliwaladi. Emma u, yenila ésini yighiwélip shundaq xiyal qilip ketti: «bes! Emdi özümni tutuwalay! Bizde mundaq bir maqal - temsil barghu: kélidiken yiraqqa ketkenler, kelmeydiken ketmenlen'genler, érim téxi hayat! Ölmigen janda ümid bar dégendek haman bir küni türmidin chiqidu! Uningghiche men balilirimni béqip chong qilip qatargha qoshushum kérek. Ularni oqutup, bilimlik qilip yétishtürsem, ular choqum dadisini izdep tapidighu? Balilar chong bolsa, ular naheq jazagha höküm qilinghan dadisi üstidin xelqara adalet soti we birleshken döletler teshkilatigha erz qilalaydu. Uningghiche men bir tereptin balilirimni oqutqach, yene bir tereptin dadisining sürüshtürmisini qilip turmamdim!».

Ilimnur mishchan ayallardin emes idi. Uning üstige u tébbiy uniwersitétni püttürgen bilimlik doxturla bolup qalмай, usta pisholog bolghachqa, tézla özini rusliwaladi. U: «yétip yéseng taghmu toshimaydu» dégenni oylap, sürüshtürüş arqiliq bir tereptin oqup, bir tereptin ishlep ishleydighan xizmet tapti. U özi oqughan doxturluq kespidin türkiyede herqachan ish tapalaytti we bilimini ashurup, yuqiri ma'ash we mertiwige ige bolalaytti.

Shunga u dadilliq bilen yéngi hayatini bashlidi. Uyghurlarning ijtimai'iy we siyasiy pa'aliyetlerge aktip qatnashti. «Nuzugum fondi jemiyiti»ge eza bolup kirip, ularning xeyr - saxawet ishlirigha yaremleshti. Türkiyediki istiqlal téléwiziyesining «partlighan süküt» pirogrammisida éri muhemmet imin we tutqun qilinghan bashqa uruq - tughqanliri hem wetende körgen - anglighan xitayning zulumliri üstidin guwahliq berdi. Hem «erkin asiya radiyosi uyghur bölümi»ning ziyaritini qobul qilip, muhemmet iminning naheq tutqun qilinghanliqini xelqaragha pash qildi. Shundaqla ilminurning chong qizi patimemu muxbirning ziyaritige qatniship, dadisini séghinghanliqi heqqidiki tesirlik sözlirini kitabxanlarga mundaq bayan qildi: «méning ismim patime, men wetende tughulghan, bu yil on yashqa kirimen. Dadamni körmigili üç yildin ashti. Men dadamni intayin séghindim. Dadamni eslisem intayin könglüm yérim boluwatidu. Emma, ünümni sirtqa chiqiralmaywatimen. Dadamning illiq chirayi her da'im közüm köz aldimdin ketmeydu. Dadam men uxlap qalghan waqitta weten'ge yolgha chiqiptiken. Men uxlap qalghan bolsammu, dadam mengzimge yénishlap - yénishlap söyüp qoyuptu. Közige yash élip, uzaq - uzaq manga qarap: «aman bolung qizim,sizni allahqa tapshurdum! Xudayim buyrisa uzaq qalmay qaytip kélimen» deptu. Etisi etigende qopsam, dadam öyde yoq iken. Men

apamdin: «dadam nege ketti» dep sorisam apam manga: «qizim, dadingiz xizmet bilen weten'ge ketti. Uzaqqa qalmay qaytip kélidu. Sizge qonchaq ekélip béridu» dégen idi. Kéyin dadam bizge da'im téléfon qilip turdi. Dadam apam bilen sözliship bolupla men bilen sözlishetti. Men dadam bilen téléfonda sözleshkende intayin xushal bolattim. Bir qétim téléfon sözleshkende dadam manga: qizim méni séghindingizmu? Men sizni intayin séghindim. Men uzaqqa qalmay qaytip barimen. Sizge qonchaq alghach kéli men dégen idi. Emma, bek uzaq boldi u kelmeywatidu. Apamning déyishiche, dadam méni we ukilirimni intayin yaxshi köridikentuq, bizge da'im oyunchuq we qonchaqlarni élip birettikentuq. Men dadam élip bergen qonchaqni birdemmu yénimdin ayrimaymen. Dadamning tézraq kélip, biz bilen jem bolushini arzu qilimen. Dadisizliqning bek qattiq ikenlikini tonup yettim. Bu künning tézrek axirlishishni ümid qilimen. Hazir apam bizge: hem ana, hem dada boluwatidu».

Aman'gülning ahigha kim qulaq salatti?

Aman'gülge sistéraliy mektipidin chaqiriq kelgen idi. Buninggha u özi xushal bolupla qalmay, uning ata - anisimu intayin xushal bolup, péshanisige söyüp qoydi we uning bextini tilep du'a qildi. Ular yalghuz qizi aman'gülni bekmu yaxshi köretti. Shunga ular özliri déhqan bolushigha qarimay, yilda bir qétim kirim qilidighan bughday - qonaq, paxtilirining alwan - séliqtin éship qalghan azghine qismini özliri yémey - ichmey dégüdek yighip saqlap, aman'gülning kéyinki oqushi üçün atap qoyghan idi.

Bir déhqan qizining sheherge kirip oqushi ular üçün bir möjize idi. Ular aman'gül oqushqa méngishtin burun alahide teyyarliq qildi. Yéza merkizidiki tikküchi tughqinining qéshigha bérip, qizi üçün bir qur yéngi üstibash tiktürdi. Ular qizini sheherde bashqilarning aldida boyun qisip qalmisun, «sehraliq tompay» déyilip, yeklenmisun dep oylaytti. Qizining izzet - hörmiti ular üçün öz jénidinmu qimmetlik idi.

Aman'gülning tébbiy mekteptiki sistéraliy

oqushi bashlandi. U deslepte dawalash yaki dorigerlik kespige tallinalmighinigha intayin köngli yérim bolghan idi. Emma uninggha amal yoq idi. Bu déhqan qizining pul xejlep, arqa ishiktin méngip, kespini almashturup qoyidighan akiliri yoq idi. Uning ata - anisining qolidin mundaq ish kelmeytti. U bu kesipte oqushqa mejbur idi. Kichikidinla bashlighan ishini axirighiche qilidighan estayidil adetni yétildürgen aman'gül séstraliq kespidiki oqushni muweppeqiyetlik tamamlashni qarar qildi.

U özining öginishtiki tirishchanliqi bilen tézla közge körünüp, mu'ellim we oqughuchilarning hörmitige we söyüshige érishti. Abdulla isimlik égiz boy, bughday öng, qangsharliq kelgen bir yigit uninggha alahide yéqinchiliq körsitiwatatti. Aman'gülning zilwa boyi, süttek aq térisi, oynap turidighan bota közliri, qiyaqtek inchike qashliri her kimni öziğe jelp qilatti. Uning yüzi töwen, qiliqliri sipaye bolghachqa xéle - xéle yigitlerning meyli bolsimu uning bilen yéqinlishishqa jüret qilalmaywatatti.

U abdu llaning yéqinchiliq qilishidin öziğe köngli barliqini séziwatqan bolsimu, bir mezigil uningdin özini qachurup yürdi. U aldi bilen «oqushumni yaxshi netije bilen tügitiwalsam» dep oylaytti. U séstraliq kespige tézla özlishop qaldi. Kespi derslerdin sirt xitay tilinimu qoshumche qilip ching tutup ögendi. U oqush püttürgendin kéyin, özining

arzu qilidighan dawalash kespide yuqirilap oqushni arzu qilatti.

Hayt - huyt dégüche birinchi mewsümlük oqush axirlashti. Uning yurti qaraqash xotendin anche uzaq bolmighachqa, aptobus bilen qaytmaqchi boldi. U bélet alghili kétiwatqanda abdulla bilen bir aptobusqa chiqip qaldi. Ular béketke barghuche ün - tinsiz méngishti. Béketke kelgende abdulla özining shoxluqini körsitip, chaqqanliq bilen uning aldida öchrette turuwaldi - de, nöwet kelgende ikki béletni biraqla éliwetti we béletni aman'gülge tenglep: - «siz qiz bala, öchrette turup japa tartip qalisiz, mana buni éling» dep, uning unimighinigha qoymay béletni qoligha tutquzup qoydi. Aman'gülning xijilliqdin yüzi qizirip ketken idi. U derhal yénidin bélet pulini chiqirip, abdullaning «almaymen» dep turuwalghinigha qarimay, uning qoligha tutquzup qoydi. Ichide abdulladin söyün'genlikini yoshurushqa tirishti - yu, emma uning aldida tunji qétim pissingngide külüp saldi. Uning bu külkisi abdullaning yürükini chenlep étilghan oqtek udulla uning yürükige bérip qadaldi.

Abdulla bilen aman'gül bashqa - bashqa yézidin bolsimu qaraqashqiche bille bardi. Aman'gülning ata - anisi aptobus békitide qizini saqlawatqan idi. U aptobustin chüshkende abdulla chamadanni kötürüwalghanidi. U kélip aman'gülning ata - anisigha salam berdi - de, chamadanni qoyupla

qizirip - huduqqanche kétip qaldi. Aman'gülmü qizirip ketken bolup, uni: «sawaqdishim idi, bir aptobusqa chiqip qalduq, özümü qaraqashthin, mijezi yaxshi bala» dep tonushturdi. Uning ata - anisi abdu llaning arqisidin xéli uzaqqiche qarap qaldi. Uning edep bilen salam bérishliri, kélisken besti, yerni qattiq - qattiq dessep, chong qedem bilen méngishi ularghimu yarap qalghandek qilatti. Aman'gülning anisi: «hettingey! Ashundaq bir bala küyoghlimiz bolup qalghan bolsa, qizimizning bexiti échilattiken! Bularning bir jüp bolup qoshulushi xuddi yaqut üzükke - almas köz quyghandek yarishimliq ish bolattiken» dep oylap qaldi.

Tetil toshqanda ular yene bille qayitti. Mektepke kelgendin keyin, ular intayin tiriship oqudi. Öginishte hemkarlashti. Abdulla kesipte yaxshi bolupla qalmay xitaychidimu alahide yaxshi idi. Til öginishte u aman'gülning yéqin yaremchisi bolup qaldi. Shundaq qilip, ular bara - bara bir - biridin ayrilalmaydighan ashiq - meshuqlardin bolup qaldi.

Ularning oqushi üçinchi yiligha qedem qoyup, oqush pütürüsh aldida turatti. Ular piraktikisini qaraqash nahiyelik uyghur tébabet doxturxanisida bille qildi. Emma, oqush pütürgendin keyin ki teqsimat ularning oylighinidek bolmay qaldi. Abdullaning kesip we til jehettiki alahide netijisige asasen, uni ana mektipining özide oqutquchiliqqa élip qélishti. Aman'gül bolsa qaraqashqa bölünüp, öz

yézisidiki doxturxanigha séstraliqqa orunlashturuldi. Emma teqsimattin kélip chiqqan orundiki ayrilish ularning muhebbitini ayriyalmaytti. Ular ayrilip xizmet bashlashtin burun kelgüsi turmushi heqqide meslihetliship birlikke keldi. Chonglar qoshulghan teqdirde kéler yili yazda toy qilip, bir yastuqqa bash qoyushqa kélishti.

Abdulla xizmet bashlap uzaq ötmeyla mektep teripidin ürümchige bir yilliq bilim ashurushqa ewetildi. Aman'gül bir jehettin buningdin xushal bolghan bolsimu, yene bir jehettin abdullaning uzaqqa kétishidin köngli yérin boldi. Yéziliq doxturxanining shara'iti intayin nachar idi. Doxturxanining tébbiy eslihelere kem, késeller köp bolup, doxtur - séstralar intayin japaliq ishleshke toghra kéletti. Uning üstige her küni dégüdek siyasiy öginish, idiye tekshürüsh, xizmetchilerning özidiki mesililerni özi pash qilish, bashqilarni pash qilish, dini esebiylikni yoqitip, ijtimaiy qiyapetni tüzesh dégendek yéqinda peyda bolghan siyasetler doxtur - séstralarning dawalash - asrash ishliirigha tosquinluq qilmaqta idi. Yéngi qurulghan atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi»din her küni nechche onlighan késil we tayaq zerbisidin yarilanghanlar kéletti. Ularni gundipay we saqchilar yalap ekelgechke, doxturxana xuddi urush waqitliridiki jiddiy qutquzush merkezlirige oxshap qéliwatatti. Tutqunlarga qilinghan haywanlarche

mu'amile kishining qelbini shürkendüretti.

Bir küni ikki saqchi bir yashanghan ayalni yalap élip keldi. Bir tére - bir ustixan bolup qalghan ayalning öpkisi aghrighan bolup, toxtimay yötilette. Qizitmisi éship ketken idi. Doxturlar uningha:«öpke yallughi» dep diyagnoz qoyushti we yallugh qayturush okulini aman'gülning urushigha tapshurdi. Aman'gül ayal tutqunning qolidiki koyzini körüp, saqchilargha koyzini éliwétishni, bolmisa okulni uralmaydighanliqini éytti. Emma, saqchilar koyzini éliwétishni ret qildi. Aman'gül okul urushni ret qilip, uning doxturluq qa'idisige chüshmeydighanliqini chüshendürüşke tirishti. Rehimsiz saqchilar gep anglyaidighandek qilmaytti. Axiri aman'gül doxturxana bashliqini chaqirip keldi. U késelning ehwalining yamanliship kétiwatqanliqini körüp, ulargha bir az yéliniwidi, axiri bu tash yürekler ayal tutqunning qolini boshitip, putigha ishkel sélip qoydi. Shundila aman'gül ayalgha okulni urup, bimar tutqunning aghriqi toxtitighuche yénidin ayrilmay, uninggha teselliy berdi. Bu uning doxturluq exlaqini öz exlaqidekla muqeddes bilgenlikining namayendisi idi.

Doxturxana yéza merkizide bolghachqa, aman'gül bu yerde boluwatqan ishlardin xewer tépip turatti. Weziyet barghanche nacharliship kétiwatatti. Nahiye we wilayettin nurghun

dölet kadirleri kelgen bolup, ular yézidin tartip - kentlergiche orunliship, tetür shamal chiqirip, uyghurlarni we bashqa musulman xelqlerni diniy étiqadidin waz kéchishke, hazirqi we burunqi mesililirini tapshurushqa qistidi. Din oqughan, tebligh anglighan, saqal - burut qoyghan, meschitke barghan, namaz oqughanlarni tutqun qilip, atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» ge yigihwélishti. Xotun - qizlarning «medeniyetlik jungxu'a millitining ezaliridin bolush» dégen nam bilen chümbel - yaghliqlirini mejburi alghuziwetti. Uzun köynek - yopka kiygenlerni kochilardila tutuwélip, salghuzwetti we késiwétishti. Boyigha yetken yash qizlarni mejburiy yigihwélip, ichkiri ölkilerge «erzan bahaliq ishlemchi»likke élip kétishti. Yash yigitler armanda qéliwatatti. Qarshiliq qilghanlarni «hökümetning siyasitige qarshi chiqti» dégen bahaniler bilen tutup kétishetti.

Yéqindin buyan yuqiridin kelgen kadirlar we yézining kadir - xizmetchiliri birliship, uyghur qizlirini xitay erliri bilen toy qilishqa righbetlendürüş teshwiqatini kötürüp chiqirip, türlük mukapatlash we aldash siyasetlirini bazargha sélishqa bashlidi. Ular yene bu teshwiqatlirini siyasat derijisige kötürüp, «uyghur we xenzu ikki millettin öz - ara toy qilidighanlarni righbetlendürüş, mukapatlash charisi» ni élan qilip teshwiqat qilishqa bashlidi. Uningda «uyghurlar we xenzulardin toy

qilghan bir a'ilige on ming som neq pul mukapat bérilidu. Olturaq öy we ishqa orunlishishta étibar bérilidu» déyilgen idi. Kéyinche bu ishqa ma'arip tarmaqlirimu ariliship: «uyghur we xenzu ikki millettin tughulghan balilargha aliy mektep imtihanida on besh nomur qoshup bérilidu» dep siyaset chiqardi. Shundaq bolushigha qarimay, ularning bu siyasiy teshwiqatlrining anche ünümi bolmaywatatti. Chünki, uyghurlar ezeldin xitaylar bilen nikahlinishni yaxshi körmeytti. Uning üstige bu ish dindimu haram hésablinatti. Xitaylar bilen nikahlanghan qizlar we ularning a'ilisi bashqilar teripidin nepretlinetti we arigha élinmaytti. Hemmidin muhimi bu uyghur qizlirining qan - qénigha singip ketken ghurur we wijdan mesilisi idi. Mushu wijdan mesilisi tüpeylidin özini qurban qilghan iparxan, nuzugum qatarliq qehrimanlarning tarixini bilmeydighan uyghur qizliri asasen yoq idi. Bu qehrimanlar uyghur qizlirining wijdan qayniqining menbesi idi.

Xitay hökümitining milletler ara nikahlinish teshwiqati aqmighansiri ular buninggha türlük yéngi hiyle we tedbirlerni tépip chiqishti. Bezi jaylar öz aldigha belgilime chiqirip «uyghur qizlar bilen nikahlanghan xitay erlirining öy, xizmet, ijtimai'y parawanliq, dawalinish, ma'arip qatarliq jehetlerde zor imtiyazlardin behrimen bolidighanliqi» ni jakarlidi. Buning bilenla qalmay

ular yene uyghurlargha bésim ishlitip, «qizini xitay erlirige bermigenler hökümet bilen qarshilashqanliq hésablinip, atalmish kespiy qayta terbiyelesh merkizige élip kétilip jazalinidu» dep tehdit sélishti. Buning bilen xitay erliri jasaretlinip, uyghur qizlirigha köz tikip, nikah telipini teptartmay otturigha qoyushqa bashlidi.

Yuqiridin kelgen xizmet guruppidikilerning yérimidin köpreki xitay bolup, ular her qandaq idare - organ we yéza - kentlerge béríp xizmet tekshürüş, nazaret qilish hoquqigha ige idi. Aman'gül ishlewatqan yéziliq doxturxanida bir qanche neper boytaq qizlar ishleytti. Bu qizlarni ow nishani qilishqan xitay kadrlar da'imla doxturxanigha her xil bahane - seweblar bilen shangchining mukusidek qatnaydighan boluwaldi. Ular késel bolmisimu késel qiyapitige kiriwélip, qizlarga köz - qirini salidighan, qesten gepke salghan boluwélip, bezi qizlarning tomurini tutup körüp, ishtin chüshkende «kinogha baraylimu? Sheherge kirip oynap chiqaylimu? Men bilen sayahetke baramsiz?» Dégendek so'allarni qoyup, közige kiriwélip aram bermeywatatti. Beziliri hetta ochuqtin - ochuq toy tekliptini qoyup, buninggha uyghur kadrlarni arichi qilip bésim ishlitish, aldash wasitilirinimu sinap körüshti.

Bir küni özini xizmet guruppisining mu'awin bashliqi dawalighan bir uyghur kadir aman'gülni

doxturxana ishxanisigha chaqirtip, wilayetlik xizmet guruppidiki bir jang isimlik xitayning uningha köngli chüshüp qalghanliqini éytti. Aman'gül buni anglap ghezeptin yérilip kétey dep qaldi we uni keskinlik bilen ret qildi hemde özining alliqachan toy qilishqa pütüshüp qoyghanliqini, söygen yigiti barliqini éytti. Uyghur kadiri bolsa yene gep yorghilitip, oyliship béqishni, jawab üçün ete kélidighanliqini éytti. Aman'gülning uningha:«ete kelmeng! Bu méning eng axirqi jawabim» dégüsi bar idi. Emma, tilining uchigha kélip qalghan gépini yütiwetti. Belki u yene kelgende désemmu bolarmikin? Dep oylidi. U ishtin chüshüpla télifonxanigha bérip, abdullagha téléfon qilip, uningha:«abdulla bu yerde ishlar bek chataq boluwatidu. Muhebbitimizge qara kölengge chüshürüwatidu. Men sizning jiddiy qoghdishingizgha mohtaj! Amal bolsa oqushni toxtitip, qaytip kelsingiz! Men sizni kütimen. Sizni söyimen. Amanitingizni jénim bilen qoghdaymen!» Dégendek yürek sözlirini dewaldi. Abdulla uning sözlirini anglap téngirqap qaldi. Qishliq tetilge yene bir aydek waqit bar idi. Uning ruxset sorash imkaniyiti yoq idi. Jiddiy imtihangha teyyarliq qilishi kérek idi. Turup köngli bir ishni tuyghandek qildi. Emma u «bu qeder jiddiy néme ish bolup kéter?» Dep oylidi - de, yenila tetilni kütüshni qarar qildi.

Aman'gül bugün yene ishqa keldi. Késellerning ayighi üzümeytti. Qilidighan ishlar shundaq jiq bolushigha qarimay, yuqiridin kelgen xizmet etritidikiler kélip, ikki sa'etke yéqin yighin achi. Yighindin kéyin tünügünki uyghur kadir bilen doxturxana bashliqi uni ishxanisigha chaqirtti. Uyghur kadir yene sorashqa bashlidi:

- Tünügünki tekclipni oyliship baqtingizmu?
- Yaq, oylashmidim.
- Némishqa?
- Men dédinghu? Méning layiqim bar. Biz yazliqqa toyimizni qilishqa pütüshüp qoyghan.
- Layiqingiz nede? Kim u?
- Ismi abdulla, ürümchide oquwatidu.
- Uyghur iken – de,
- He'e, menmu uyghur bolghandin kéyin, umu uyghur bolidu – de!
- Hey! Sizning idiyingiz chataq iken. Heddingizni biling! – Dep qizardi uyghur kadir.
- Muhebbet bilen idiyening néme munasiwiti bar? – Dep jawab qayturdi aman'gül yerdin üstün qarimay,
- Tola kapshimang! Muhebbet dégen néme u? Hazir partiyening siyasiti hemmidin yuqiri orunda turidu. Partiyemiz xenzular bilen uyghurlarni öz – ara toy qildurup, qoshulup kétishni emelge ashurup, milletler ittifaqligi we muqimliqni ishqa ashurayli dewatidu.

– Men muqimliqqa qarshi chiqmidim. Ittipaqliqni buzmidimghu?

– Hey, xupsenlik qilmang! Sizning bir xenzu kadir bilen nikahlinishni ret qilishingizning özi ittipaqliq we muqimliqqa buzghunchilik qilghanliqtur.

– Yaq, undaq emes! Bu muhebbet mesilisi.

– Tola kapshimang! Bizning partiyemiz «muhebbet» dégen némini tonumaydu! U dégen esebiylikning ipadisi.

– Yaq, men undaq qarimaymen! Men muhebbitimdin waz kéchelmeymen! – Dédi aman'gül qetiylik bilen.

– Anglapqoyung! Emdi sizge deydighinim shuki, sizning ikki tallishingiz bar: birinchisi, xenzu kadir jangning tekliptini qobul qilish. Ikkinchisi bolsa uni ret qilib, hökümet bilen qarshilishish. – Dep sözini dawam qildi uyghur kadir, – eger ikkinchi yolni tallisingiz, xizmitingizdin ayrilisiz hem sizni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge yollaymiz. Hetta ata - aningiz we uruq tughqanliringizmu jazalinidu.

Aman'gülning béshi qétip kétiwatatti. Abdullaning bir - ikki kün ichide kélish imkani yoq ikenlikini bildi. «Ata - anamgha éytsamchu?» Dep oylidi. Emma ularning bu ishqa yardem qilalmaydighanliqini biletti. Ata - anisi dini étiqadi küchlük, besh namazni terkiy qilmaydighan, öz örp - aditini muqeddes bilidighan a'ile idi. Nawada

aman'gülning atisi bilip qalsa, özi otturigha chiqip, bu ishni jédelge aylanduriwétishi mumkin idi. Aman'gül uni oylap, buni oylap, bu ishni özila bir terep qilishni qarar qilip, könglige bir pilanni püküp qoydi.

Aman'gül yene normal kündikidek ishqa keldi. Köngli dekke - dükkide idi. Shundaq bolsimu bir nechche bimargha okul urup, yeydighan dorilarni körsitip béríp ishni dawam qildi. Könglide:«bügünki künüm xatirjem ötermu?» Dep oylidi. Emma ish uning oylighinidek bolmidi. U yene ishخانigha chaqirtildi:

– Qandaq boldi qararingiz? – Dédi uyghur kadir qapiqidin muz yaghdurup, bu qétim xitay kadir jangmu bille kelgen bolup, uning yénidiki bir orunduqta ottura boy, qisiq köz, yaghaq yüz bir xitay olturatti.

– Méning qararim shuki, – dédi aman'gül teste özini bésiwélip, – jang bilen ayrim sözliship körüş.

– Hebelli, – dédi uyghur kadir mughemberlerche hijiyip, – bizning shaw jangni yaritip qalisiz! U dégen oqumushluq ziyaliy – sözini dawam qildi u uyghur kadir – bu yer körüşhüşke epsizdek qilidu, siler bizning yéziliq hökümettiki ishخانida körüşhünglar! Biz chiqip turayli, siz bizning arqimizdin chiqing, saqlaymiz!

Aman'gül buninggha ilajsiz maqul bolup, öz ishخانisigha qaytip chiqti: «qandaq qilish kérek?

Gépinge qoshularmu, qoshulmasmu? Niyitini buzup, zorluq – zombuluq qilip qalsichu?» Dégenlerni oylighandin kéyin, köngli bir nersini tuyghandek qilip, bir tal kichik qaychini chapinining ich yanchuqigha séliwaldi. U alahezel yérim sa'ettek waqit ötkendin kéyin yéziliq hökümet ishxisi terepke qarap yol aldi. Qedemliri shundaq éghir idi. Qisqa bir ariliqmu uninggha shundaq uzaq bilinmekte idi. Bir bésip – ikki bésip yéziliq hökümet ishxisigha yétip keldi. Uyghur kadir bilen jang karidordila uni kütüp turghan bolup, jang xuddi mest bolup qalghan ademdek hijiyipla turatti.

– Qéni bu ishxisigha kiring – dep, uyghur kadir aman'gülni bir ishxisigha bashlap kirdi. Jangmu bille kirdi. Uyghur kadir ikkisini yalghuz qaldurup chiqip ketti.

– He, he! Aman'güli sen bek chirayliq, men séni yaxshi köridu! – Dédi jang shehwaniyerche hijiyip we aman'gülge yewetküdek halette qarap, aman'gül uning özini senlep gep qilishidin bekla seskinip ketti. Köz aldida yirginchlik bir mexluq turatti. U özini aran teste tutuwélip söz bashlidi:

– Jang endi, siz toghra chüshensingiz! Méning yaxshi köridighan söygünüm bar idi. Biz yazliqqa toy qilishqa pütüshüp qoyghan iduq. Men sizning telipingizni qobul qilalmaymen.

– Néme dewatisen? Men chüshenmidim! – Dep héchnémini bilmigendek qiyapetke kiriwaldi

jang. Aman'gül tébbiy mektepte oqughan normal xitaychisi bilen sözini yene qayta – qayta tekrarlidi we:

– Biz uyghurlar musulman! Xenzular bilen nikah qilish – bizning örp aditimizge toghra kelmeydu. Siz oqughan ziyaliy bolghandin kéyin buni toghra chüshensingiz! – Dédi.

– Sen néme dewatidu? Hazir «uyghur – musulman» dégen gep yoq emdi. Hemmimiz jungxu'a milliti. Biz bir – birimiz bilen ariliship, birlikte yashishimiz kérek. – Dédi jang öktemlerche siyaset sözlep,

– Yaq, men undaq qilalmaymen! Sizge xenzularin qiz tépilmamdu? – Dédi aman'gül yélinip,

– Yaq, tépilmaydu! Biz xenzularda qizlar az, shunga biz öz yurtimizni tashlap bu yerge kelduq. Bizge hökümet uyghur qizlar bilen öylününglar! Jiq pul bérimiz. – Dédi. Dawam qildi jang yene kékechlep turup, – bu pullarni men sanga béridu. Yene sanga öy élip béridu. Bolamdu?

– Yaq, bolmaydu! – Dédi aman'gül yenila yélinip, – men sizge bizning doxturxanidiki xenzu séstra qiz tangni tonushturup qoysam bolamdu?

– Yaq, u bolmaydu! U chirayliq emes. Sen chirayliq. Men chirayliq qizni yaxshi köridu! – Dédi jang chishning éqini körsitip turup we hijayghanche aman'gülge yéqinliship uning qolini tutushqa

urunup qolini sozup keldi. Aman'gül arqigha dajip qachti. Jang téximu bizenglik qilip aman'gülge yéqinlashti - de, uning köksilirige ésilishqa bashlidi. Ghezeplen'gen aman'gül yene bir qedem keynige dajidi - de, yanchuqidin qaychini chiqirip, jangning qolining bir nechche yérige tiqiwetti. Jang choshqidek chirqirap, yene aman'gülge éslmaqchi boliwidi, uning yüzigila birni tiqiwetti. Qan chachrap chiqishqa bashlidi.

- Eyya! Eyya! Térrorist, térrorisitni tutunglar!
- Dep, ishikni échip talagha qarap chirqirashqa bashlidi. Birdemdila qoghdash saqchiliri kélip aman'gülni tutup, qoligha koyza, béshigha qara xalta kiydürüp élip méngishti.

Bu ish birdemdila pütün yézigha pur ketti. Aman'gülning ata - anisimu xewer tépip yigha - zari qilishqanche yéza merkizige qarap yol aldi. Emma, ular yoldila tutqun qilindi. Bichare ata - ana qizining néme bolup, néme sewebtin tutqun qilinghanliqini bilip bolghiche, özliri jinayetchige aylinip qélishhti. Bir nechche heptilik so'al - soraqtin keyin aman'gülge «hökümetning siyasitige qarshi chiqip, adem yarilandurup, térrorluq qilishqa urunghan» dégen jinayet artilip, ölüm jazasigha höküm qilindi.

Abdulla tetilge qoyup bérilip, aldi - keynige qarimastin, poyiz - aptobuslar bilen udul qaraqashqa yétip keldi - de, köngli bir nersini tuyghandek bir

taksigha olturup, aman'gül ishligen yézigha yétip keldi. Némishqidur yéza baziri sürlük herbiy halet tüsigé kirip qalghan bolup, kochilarda ademler intayin shalang idi. Yollarda saqchi mashiniliri uyaqtin - buyaqqa qoyundek ötüşüp, signallirini huquytushup, heywe qiliship, birer weqe chiqip qélishning aldini almaqchi bolghandek qiliwatatti. U bir ashxanining aldigha kélip, ashpez ustamdin:

– Aka, bögün bu yerde néme ish boluwatidu? – Dep soridi. Ashpez ustam uninggha ejeblinip qarap:

– Bashqa yerdin kelgen oxshimamla ukam? Xewerliri yoqkende, bögün ölüm jazasigha höküm qilinghanlar étildiken. Bularning ichide yézimizdiki séstra qiz aman'gülmu bar iken. – Dédi.

Abdullaning yüriki qarttide qilip, xuddi qépidin chiqip kétidighandek bolup, tiz - tiz sélip ketti. Közi qarangghuliship, béshi qayghandek bolup olturup qaldi. Qanchilik waqit öttikin? Bir waqitta saqchi mashinisining signallirining yuqiri awazidin silkinip, közini échip yolgha qaridi. Ikki mashinida bir qanche neper er - ayal tutqanlar nurghun eskerlarning yalap méngishida élip kitiliwatatti. Ularning béshigha qara xalta kiydürölüp, arqa teripige taxtay ésilip, ismi yézip qoyulghanidi. Abdulla ikkinchi mashinidiki bir mebusning arqisigha qadalghan taxtaydiki «aman'gül» dégen xetni kördi - de, warqiriwetti: «aman'gül! Ah, méning jénim aman'gülüm! Sizge néme boldi?

Sizni némishqa ölümge höküm qilishti? Ah, méning perishtem! Méni kechürüng! Men waqtida kélelmidim» dep warqirighanche mashinining arqisidin yügürdi. Emma, herqanche qilipmu mashinining arqisidin yétishelmidi. U toxtimay warqiraytti:«aman'gül! Méning perishtem! Men sizni qutquzimen! Men siz bilen toy qilimen!». Bir waqitta u arqisidin tegken bir kaltek bilen hoshidin ketti.

Ölümge Höküm Qilinghan Haji

«Abdughopur hajim ölümge höküm qiliniptu» dégen xewer tushmu - tushtin tarqilip ili diyarini zil - zilige saldi. Hemme adem bu xewerge demalliqqa ishinelmidi. Belki bu «ösek sözdur yaki téxi delillenmigen epqachti geplerdur» déyishkenler asasiy salmaqni igileytti. Chünki, u téxi nechche küning aldida köpchilikning arisida idi. Jama'et ishi bilen aldirash chépip yüretti. Xeyr - saxawet ishliri üçün yolda idi. U yétim - yésir, qéri - tul ayallarning ishiki aldida idi. Derdmenlarning derdige derman bolush üçün ularning yénida idi. Bundaq bir mötiwer zat qandaq bolup, ölüm jazasigha layiq gunah ishlisun?

Héchkim öz quliqigha ishenmeywatatti. Emma, bara - bara bu xewerning rastliqi éniqlinishqa bashlidi. Aldi bilen bu xewerni abdughopur hajim qamalghan «yéngi hayat türmisi»de ishleydighan gundipaylardin birsi sirtqa élip chiqti. Uning déyishiche abdughopur hajimgha sot échilmastinla «ölüm jazasigha höküm qilinghanliq uqturushi» qoligha tutquzup qoyulghan bolup, pat yéqinda ijra qilinar. Bu xewer ijtimaiy taratqularda keng

tarqilip, chetellergimu yétip kelgendingin kéyin uning cheteldiki tughqanliri teripidin «erkin asiya radiyosi uyghur bölümi» we «dunya uyghur qurultiyi»gha yetküzüldi. Radiyodiki shöhret hoshur ependim ghuljidiki abdughopur hajimning a'ile - tawabi'ati we saqchi - gundipaylarga téléfon qilip, bu xewerning rastliqini delillidi. Dunya uyghur qurultiyi bu heqte mexsus bayanat élan qilip, xelqara jemiyetni abdughupur hajimning aqiwitini sürüshte qilishqa chaqirdi hemde xitay hökümitidin abdughupur hajimgha bergen ölüm jazasini bikar qilip, uni derhal qoyup bérishni telep qildi.

Emdi aptor mezkur hékayiside abdughupur hajimning qisqiche hayat musapisini bayan qilish arqiliq xitay hökümitining uni ölümge höküm qilish sewebining asassizliqini yorutup chiqidu.

Ghulja shehirining chétigirek jaylashqan güzel bayköl mehelligisi özining awatliqi jehettin éytqanda ghulja shehirining merkizi mehelligiridin anche qélishmaytti. Shunga, bayköllükler tewelik jehettin qaradöng yézisigha qarisimu özlirini biz sheherlik dep qaraytti. Démisimu yéqindin buyan «sheher qurulush pilani»gha kirip qélip, öyliri chéqip tashlanghan nurghun ahalilerge bayköldin turalghu yer késip bérilip, nurghun yéngi öyler sélindi. Baykölning keng ketken boz yerliri sheher ahaliliri teripidin awat qilinip, kujum bir mehelle bolup shekillen'gen idi. Ariliqtiki bosh qalghan yerlermu

zawut - karxanilar teripidin igellinip, baykölni ghulja shehirige tutashturiwetken idi.

Abdughopur hajim mushu köjüm mehellige dunyagha köz ahti. U tughulghan waqtida anisi tunji tughutidek bek éghir tolghaq azabi tartip ketmidi. Bowaqning ingeligen waqitta chiqqan dutarning bom tarisidek awazi bir yighining emes, belki bir külkining awazidek tuyghu bérip, anisini heyran qaldurghan idi. Ana perzentining bu halitidin bir xushalliq yaki bir bexttin shepe bériwatqandek alametni sezgenidi.

Dégendek, xasiyetlik bu bowaq tughulup nechche ay ötkendin kéyin, xitayning atalmish «medeniyet inqilabi»ni qozghap, nechche on milyon kishining ölüshige sewebchi bolghan dahiyisi mawzédung öldi. Xitay hökümiti bu qatil dahiyisi üçün xelqni mejburi teziyege orunlashturghan bolsimu, emma uyghur xelqi uning ölgenligidin ichide xushal boluwatatti. Xelq üstige kelgen balayi - apetning uning ölümü bilen bille depne qilinishni arzu qilatti.

Kütülgendek, uzaq ötmey mawzédungning atalmish «medeniyet inqilabi siyasiti»ning xata bolghanliqi uning bir qisim warisliri teripidin étirap qilinip, uning ayali bashchiliq qilghan «töt kishilik guruh» dégen warisliri aghdurup tashlinip, xitay kommunistik partiyesi teripidin özining yéngi rehberi «xu'a goféng» tiklep chiqirilghan

idi. U mawzédungning xata siyasetlirini tüzitip, kommunani saqlap qalghan اساسida dash qazanni chéqip tashlap, yerlerni déhqanlarga höddige bérip, ishlepchiqirishni eslige keltürdi. Buning bilen xelq tügimes sinipiy küreshtin qutulup, höddige alghan yerlirini térip, bir az qorsiqi toyidighan haletke kélishe bashlidi.

Kichik abdughupur hayt - huyt dégüche oqush yéshigha toshup mektepni bashlidi. U eqillik bolghachqa mektepte aldinqi qatardiki oqughuchilardin bolup oqudi we bashlanghuch mektepni ela netije bilen püttürüp, toluq ottura mektepkiche oqudi. Uning ali mektepkiche oqush arzusi bar idi. Emma, uninggha ali mektepni dawamlashturup oqush nésip bolmide. Chünki, bu waqitta ghuljining ottura asiya we ichki ölkiler bilen sodisi qaynap ketken bolup, hemme adem dégüdekla sodigha shungghup kirip kétiwatatti. Uning tengtush dostlirimu tijaretke kiriship ketken idi. Yash abdughopurmu sodigha qiziqip qaldi. U mundaq oylap qalghanidi: «oqup negimu bararmen? Aliy mektepke ötelisemghu meyli, ötelmisem yenila déhqan bolidighan gep, hazir aliy mektep nomur chéki bek yuqirilap kétiwatidu. Oqudum dégendimu, oqush püttürgende köngüldikidek xizmet tapqili bolmaydighan tursa! Xizmet tépish üçünmu arqa ishiktin méngip nurgun para bérishke toghra kéliwatsa! Soda - sana'et saheside

oqughanlarni déhqanchiliqta xizmetke qoyuwatsa, ma'arip saheside oqusa, zawutta ishchiliqqa orunlashturup qoyuwatsa, oqughanning némige paydisi bar? Uningdin tijaret qilip igilik tiklep, el - jama'etke we ata - anamgha yaxshi xizmet qilmaymenmu? Buning neri yaman? Konilarda: tijaretté beriket bar dégen gep bar idighu? Mana! Akammu hazir bir obdan pul tépip qaldighu? Yölenchükimmu yénimda tursa? Amet dégen nerse herkimge ömride bir nechche qétimla kélermiş, ya! Bismillah, allahqa tewekkül.»

Abdughupur on besh yéshidila tijaretni bashliwetti. Akisi bilen bille birnechche qétim ichkiri ichkiri ölkilerge bérip keldi. Top - parche mal sétishni öginip, ghulja shehiride bir dukanmu échiwaldi. U tijaretning épini éliwalghan idi. Akisigha egiship yene ottura asiya döletlirige bérip, bazar ehwalini igelligendin kéyin bir nechche yil toxtimay mal chiqardi. U bu sodida köplep payda élip, bayköldiki dangliq baylardin bolup qaldi. Bu arida öylinip bala - chaqiliqmu boluwaldi. Konilar: «ayal kishining ayighi yarashsa, er kishige amet qoshlap kélidu» dégenni bikargha éytmighan iken. U öylen'gendin kéyin tijariti téximu ronaq tépishqa bashlidi. Bolupmu ottura asiya sodisida buyaqtin lata - puta chiqirip, uyaqtin tömür - tések ekirip qoshlap payda aldi we bu ariliqta ulugh muqeddes jay mekke - mukerremige bérip hej perzini ada

qiliwaldi. Abdughopur hajim bay bolghanda bashqilardek kériyip ketmidi. Eksiche, ata - anisi we yurt jama'etke yéqin turup, ularning qoligha - qol, putigha - put boldi.

Bayköldiki kona meschit atalmish«medeniyet inqilabi»da chéqiwétilgen bolup,

Meschitning eslidiki ornini eslige keltürüş ishi uzaq muddetlik dawam qilghan erz - dawa arqiliq hel qilinghan idi. Emdiki mesile «meschit sélishta kétédighan iqtisad mesilisini qandaq qilish kérek?» Dégendin ibaret idi. Jama'et öz ara meslihetliship «meschit sélishta rehberlik qilish qilish guruppisi»ni qurup chiqishni qarar qildi. Abdughopur hajim jama'et teripidin meschit sélishta heyitige rehber qilip körsitildi. U bu sawabliq ishni chin dilidin qobul qildi. Meschit sélishta üçün pul yighishqa pütün bayköl xelqi seperwer qilinghan bolsimu, emma meschit sélishta yetküdek pul yighilmighan idi. Axirida meschit sélishta heyiti abdughopur hajimning közige qarashiti. Buni chüshen'gen abdughopur hajim meschit sélishta kéterlik chiqimlarning hemmisini öz üstige alidighanliqini jakarlidi. Jama'et uninggha apirin éytip du'a qilishti. Meschit abdughopur hajim hejge barghanda élip kelgen bir gümbez shekillik ereb - türk imaret layihesi boyiche layihelinip, üsti - asti ikki qewet qilip sélindi. Astida muncha, taharet élish orni, hajetxana, balilar quran öginish sinipi qatarliq yürüshleshken orunlar birlikte

sélinghan idi. Yéngi pütken bayköl meschitini xelq daghdughiliq tebriklidi. Abdughupur hajimni béshigha élip kótürdi.

Bayköl meschitining pewquladde shekilde sélinishi xitay hökümitining közini qizartqan idi. Eslidiki meschit atalmish «medeniyet inqilabi» dewride xitay hökümiti teripidin chéqiwétilgen bolsimu emma, yéngi meschit orni üçhün bir pung - bir tiyinmu pul bérilmidi. Uning eksiche, hökümet xelqning küchi bilen sélinghan meschittin türlük - tümen qusur tépishqa bashlidi. Ular meschitning yer asti bölümidin endishige chüshken idi. Sheherlik siyasiy qanun komitéti we birlik sep bölümi dégen yerlerdin mexsus adem kélip, meschitning pütün yerlirini tekshürüp chiqti. Yer asti qewettiki muncha we balilar oqutush bölümlirini alahide resimge tartip xatirilep kétishti.

Uzaq ötmey yuqiriqi ikki orundin yene mexsus adem kélip abdughopur hajimni chaqirtti we soraqqa tartti. Yapma qapaq, tulumdek semrip ketken bir xitay bu «tekshürüsh guruppisi»ning bashliqi bolsa kérek! Birinchi bolup söz bashlidi:

– Meschitni némishqa bundaq erepningkidek égiz saldurdung?

– Meschit sélishta erebning, türkning, uyghurning dégen ölchem yoq. Pütün dunyadiki musulmanlarning meschitliri asasen oxshash shekilde sélinidu. Peqet uyghur musulmanlarning

meschitlirige hökümet teripidin iqtisad bérilmigechke, burun ashundaq addiy sélinatti. – Dédi abdughopur hajim jawab qayturup we dawam qildi, – meschit munari qanche égiz bolsa, shunche körkem hem sawabliq bolidu. Chünki, égiz munarlarda ezan shunche yiraqqa anglinidu. Hazir dunyadiki eng chong meschit bolghan se'udi erebistandiki «herem meschiti»ning munarining égizliki ikki yüz métirdin ashidu.

Buning bilen xitay xadimning tili tutulup qaldi. Buning arqigha ulapla ottura boy, séميزrek körünidighan bir uyghur kadir «men mu'awin bashliq» dégendek qilip söz aldi:

– Némishqa meschit munarigha «hilal ay» ornattinlar?

– «Hilal ay» bolsa musulmanliqning simwoli, shunga dunyadiki barliq meschitlerge «hilal ay» ornétilghan bolidu. Uningsiz meschit sélinsa öydin perqi bolmay qalmamdu? Bu xuddi chérkawlargha kirést belgisi ornétilghandekla normal bir ish. – Dep chüshendürdi hajim uninggha. U yene bir néme démekchi bolup aghzini midirlitip bolghuche,

– Méningche, – dep sözge arilashti bir qazaq xadim, – némishqa meschitni junggo pasonida yaki qazaq öyi sheklide yumilaq salmidinlar? Bu yer ili qazaq aptonom oblasti bolghandikin deymina?

Abdughopur hajim uninggha heyran bolghan halette bir qariwétip mundaq dédi:

– Adette meschitler yumilaq sélinmaydu. Peyghembirimiz islam tarixidiki tunji meschit bolghan quba meschitini töt burjek qilip saldurghan. Shundaq qilghandila uning qiblige toghra kélish derijisini toghra tengshigili bolidu.

Buni anglighan qazaq xadimmu gep tépip bérelmey turup qaldi.

– Némishqa yer astigha yene bir munche öy saldinglar? – Dep qapiqini türdi bir uyghur xadim sözge ariliship.

Abdughopur hajim tonush körün'gen bu xadimgha bir qariwetkendin kéyin gépini bashlidi:

– Yer asti qewitini sélishtiki meqsitimiz - yerdin ünümlük paydilinish üçündür. Uning üstige pütün dunyadiki meschitlerde muncha - qira'etxana, oqutush bölümliri bille sélinghan bolidu. Bu musulmanlarning ibaditini pakiz, yaxshi qilish we ilim öginish üçündür.

– Emma, emma, bu sezgür mesile. – Dep sözge arilashti kékechlep turup yene bir uyghur xadim, – yer asti qewette qanunsiz pa'aliyet qilishinglar we qanunsizkitablarniyoshurupqoyushunglarmumkin. U waqitta bizning nazaretchi xadimlirimizning mesililerni bayqishi tesliship qalmamdu? Burunqi meschitlerde yer asti qewiti bolmayttighu? Emdi bolghanda nedin keldi bu? Bundaq qilish bizning bu rayongha mas kelmeydu.

– Toghra – dep uni quwwetlidi yene bir

uyghurchini buzup sözleydighan tunggan xadim,
– meschitlerde quran kursi échish hökümitimiz teripidin cheklinidu. Junggoning dölet ma'aripigha zit kélidu. Siler yash - ösmürlerni hökümettin taliship bizge qarshi küchlerni yétishtürmekchimu?

– Undaq emes. – Dep keskin reddiye berdi abdughopur hajim:

– Pütün dunyada musulmanlar perzentlirige diniy telim – terbiye bérish hoquqigha ige. Bu yerdimu mushunraq bolushi kérek! Undaq bolmighanda, musulmanlarning öz dinigha warisliq qilidighan ewladliri üzülüp qalmamdu? Silerning quran oqutushni cheklishinglar «xelqara dini erkinlik qanuni» gha xilap qilmishtur.

– He'e, néme u xelqara dégen? – Dep warqirap ketti xitay bashliq. – Bu dölitimizning ichki ishi, xelqaraning junggoning ichki ishlargha arilishish hoquqi yoqtur. Dölitimiz islam döliti emes, sotsiyalistik dölette diniy oqutushqa qetiy yol qoyulmaydu! Abdughopur hajim yene gep qilay dep sözini bashlap bolghiche, xitay bashliq warqirap uning gépini üzüp qoydi - de, bir parche qeghezni kötürüp kélip:

– Mana! Buninggha qol qoy! Birinchidin, meschitning astinqi qewitini tinduruwétimiz, ikkinchidin, meschit munaridiki «hilal ay» ni éliwétimiz! - Dep hajimgha qeghezni tutquzup qoydi.

Abdughopur hajim néme qilishni bilelmey jama'etke qaridi, héchkimdin sada chiqmidi. Imam - mezin hemmisi béshini ichige tiqip turatti. Abdughopur hajimning téxiche qol qoymay qarap turghanliqini körgen xitay xadim zukamdap qalghan choshqidek boghuq awazda warqirap ketti:

– Tiz bolmamsen? Bizning uqturushimizgha qol qoy! Bolmisa, meschit chéqip tashlinidu. Bu chaghda imam - mezinler abdughupur hajimgha qarap bashlirini «qoshulimiz» dégendek qilip lingshitishqa bashlidi. Buning bilen u uqturushqa qol qoyup berdi. Hökümet xadimliri meschitning astinqi qewitini péchetlep: «tindurulidu» dégen xetni chaplap qoyup kétishti.

Dégendek, etisi qurulush ishchilirini bashlap kélip, yer asti qewetni topa - tash bilen tindurup sémont bilen laylap étiwétip, «hilal ay»ni yuluwétip kétishti. Abdughopur hajim hökümetning uqturushi bilen bayköl mehellisidiki özi saldurghan meschitning bashqurush heyitidin chiqiriwétildi. Da'iriler eger abdughupur hajim «meschit bashqurush heyiti» ichide bolsa, meschitni chéqiwétish bilen tehdit sélishqan idi. Shuning bilen abdughupur hajim mejburiy halda «meschit bashqurush heyiti»likidin istépa berdi. Buningdin köngli renjigen hajim bir mezigil mehellidin yiraq turush üçhün qazaqistangha keldi. U almutidiki yerlik uyghurlar bilen birliship, «xelqaraliq import

- éksport shirkiti» qurdi. Bu shirkatning sodisimu allahning iltipati we jama'etning du'asi bilen yürüşüp ketti. Hajim türkiye, ereb birlashme xelipiliki qatarliq jaylarga béríp bazar uchuri igilidi. Bu jeryanda ata - anisini heremge apirip hej qildurup keldi. Arqidin qéyinata - qéyinanisini apirip hej qildurup keldi. Yene nurghun kishilerning hejge bérish üçün yol körsetti we wiza élip berdi.

Uning köprek waqti chetellerde ötmekte idi. Emma, tuyuqsiz ata - anisining salametlikining yaxshi emeslikidin xewer tapqandin kéyin ghuljigha qaytip keldi. Bu waqitta ghuljining weziyiti intayin yamanliship ketken idi. Hajimning köpligen tonushliri we uruq - tughqanliri tutulup ketken idi. Uning anglishiche, ular yéngidin qurulghan atalmish «kespiy qayta terbiyelesh merkizi» dégen jaygha élip kétiliptu. Hajim dekke - dükke ichide qaldi. Bezi tonushliri uning chetelge chiqip kétishni tewsiye qildi. Emma hajim buni ret qildi. Chünki, u aghriqchan ata - anisini tashlap kétishni xalimaytti.

Ili diyarigha küz pesli yétip kelgen idi. Némishqikin bu yilqi küzde ilgirikidek molchiliq - awatchiliqtin eser yoq idi. Nurghunlighan ademler quduqqa chüshken paqidek yoqap ketken bolup, etrap chölderep qalghanidi. Mezgilsiz esken küz shamili derez ghazanglirini terep - terepke uchurtup, xuddi yirtquch ejdihadek bulung - puchqaqlargha qoghlap yüretti. Hajimning köngli buzulup, özini

tingshap yürüwatatti.

Jüme yanghan axshimi idi. Hajim xuften namizini oqup bolup, xudayimdin tinch - amanliq tilep uzun du'a qildi. Baliliri uxlap qélisqan idi. Ayali bilen uzaq mungdashti. Emdi közi uyqugha bérishigha derwaza qattiq uruldi. Hajim oyghinip, derwazini achmaq üçün sirtqa chiqishighila, alliqachan tamdin artilip chüshüp bolghan saqchilargha yoluqti. Ular hajimni tutqun qilip, béshigha qara xalta kiydürüp, qoligha koyza sélip élip méngishti.

Alahezel yérim sa'ettek mangghandin kéyin, mashina bir yerde toxtap «doklat» dégen awazdin kéyin égiz tamliq, etrap tikenlik sim bilen qorshalghan bir jaygha kélip toxtidi - de, hajimni mashinidin chüshürüp bir binaning ichige ekirip béshidiki xaltini éliwetti. Hajim dérizidin körünüp turghan közitish ponkitliri we tikenlik sim bilen qorshalghan tamlarni körüp, özining türmige élip kélin'genlikini bildi.

– Kir!Bu yerge. – Dep warqiridi saqchilar hajimni ittirip jallatlardek warqirighiniche yan tereptiki bir kamérni körsitip, – bu yerde séning hökümet kadirliri bilen jédellesken tiling sughuruwélinidu.

Hajim kamérgha kiripla chöchüp ketti. Kamér tamlirigha her xil kaltek, zenjir, tasma - tana qatarliq nersiler ésiqliq turatti. Otturida hazirla

polat tawlash ochiqidin élip chiqilghandek birqap - qara tömür orunduq turatti.

– Bu yerge kélip oltur! – Dédi bir qisiq köz saqchi uninggha warqirap, – bu yerde séning jinayiting iqrar qildurulidu!

Hajim orunduqqa qarap jim turup qéliwidi, ikki saqchi uni ittirgenche élip kélip orunduqqa olturghuzup qoydi we put – qolini orunduqning yan terep we putlirigha chétip, zenzir bilen baghliwétishti. Soraq bashlangan idi:

– Iqrar qil. – Dep warqiridi ottura boy, doghilaq kelgen saqchi qazaqche – uyghurche arilashturup.

– Némini iqrar qilimen? – Dep uning közige qaridi hajim.

– Némini iqrar qilimen dewatamsen? Séning jinayiting intayin köp, hemmisini iqrar qilishing kérek! Birsinimu yoshurup qélishqa bolmaydu!

– Dédi u hajingha warqirap, hajim uning gépini chüshenmigendek hangwiqip qarap turup qéliwidi. Awu terepte turghan yene bir égiz boy saqchi sap uyghur tilida sözlep gep bashlidi:

– Meschit salghan pulni nedin taptinq?

– Tijaret qilip tapqan. – Dédi hajim qilche hoduqmastin.

– Uni cheteldiki milliy bölgünchiler berdimu?

– Yaq, men undaq «milliy bölgünchi» dégen ademlerni tonumaymen! Meschit sélishqa ketken pulning hemmisi özümning tijaret bilen tapqan

pullirim, men uni meschitke xalisane atighanmen, shuning bilen biz meschitni salduq.

– Meschitning astinqi qewitige némishqa quran oqutush öyi saldurdung?

– Balilarni oqutup sawatliq qilish üçün. – Dédi hajim uningha tikilip qarap.

– Sen bala oqutushning qanungha xilap ikenlikini bilmemsen?

– Yaq, men uning qanungha xilap ikenlikini anglap baqmaptikenmen

– Xupsenlik qilma! Sen hemmini bilip turup qilding?

– Yaq, undaq emes! Biz we men jama'et meslihetliship balilarni oqutup, yaxshi we exlaqliq terbiyelesh üçün shundaq qilghan iduq.

– Kim deydu sanga, quran oqushni ögense exlaqliq bolidu dep? Ular milliy bölgünchi, dini ashqun bolidu, hökümetke qarshiliq qilidu!

– Undaq emes! Menmu kichikimde quran oqushni ögen'gen. Hazirghiche hökümetke qarshiliq qilmidimghu?

– Mushu qilghanliringning hemmisi qarshiliq bolmay néme? Séning jinayetliring téxi bularla emes.

– Yene qandaq jinayitim bar iken? – Dep soridi hajim chüshenmigendek qilip.

– Sen hökümitimiz teshkilligen kolléktip hej qilish ömikige qatnashmay, shexsen özüng tarqaq

hej qilipsen?

– Buning néme perqi bolsun? Oxshashla bir hej qilish ishighu?

– Asman – zémin perqi bar! Bizning hökümitimiz héchqandaq bir kishining tarqaq, öz aldigha hej qilishigha ruxset qilmaydu.

– Némishqa?

– Chünki, tarqaq hej qilghanlarning néme ish qilghanliqini, kim bilen körüşkenlikini, némilerni körgenlikini bizning hökümitimiz bilmey qalidu.

– Hejge barghan kishilerning hemmisi yaxshi kishilerdur. Ular heremge allahning hej perzini ada qilish üçün baridu. Kelse – kelmes ishlargha arilashmaydu. Hökümetke qarshiliq qilmaydu. – Dep chüshendürdi hajim.

– Undaq emes, ular ashqunluq idiyesini, eksiyetchi idiyelerni yuqturup kélidu. Shuning bilen bizning bu yerge kélip hökümetke qarshiliq qilidu.

– Emma, men undaq qilmidimghu? – Dep özini aqlimaqchi boldi hajim.

– Xupsenlik qilma! Hökümet bilen qarshiliship, nechche yillardin buyan hejge adem aparghanliqingning, wiza élip bergenlikingning hemmisi jinayettur.

– Undaq emes, hemmisi sawabliq ishlardur. Men allah rizaliqu üçün bu ishlarni qildim – dédi hajim héch ikkillenmey.

– Undaq emes – dep chalwaqidi u saqchi

yene, – se'udi erebistan bolsa térrorluqning tesirini yuqturidighan yigirme alte döletning tizimlik ichide bar. Kimde – kim mekkige tarqaq hejge baridiken u choqum térrorluqning tesirini yuqturup kélidu.

– Emma, hejge barghan hajilarning héchqaysisi bu yerde térrorluq qilmidighu?

– Ular térrorluqni buningdin kéyin qilishi mumkin! Chünki, ular térrorluqning tesirige uchrup, ashqun idiyelerni yuqturup kélidu.

– Men undaq dep qarimaymen. – Dédi hajim yene chüshendürmekchi bolup,

– Kapshima! Séning qarishing bilen bizning ishimiz yoq! Biz özimizning siyositini ijra qilimiz. Tarqaq hej qilish – bizning siyositimizde jinayet hésablinidu.

– Iqrar qil! Sen hejge kimler bilen bille barding? Kimler bilen körüshtüng? – Dep soraqqa qétildi qisiq köz, panaq burun biri uyghurchini buzup sözlep.

– Ata – anam bilen bardim. Mekke – medinide bashqa héchkim bilen körüşmidim. Buninggha allah guwah! – Dédi hajim könqlide allahni yad étip.

– Kapshima! Biz séning allahingni tonumaymiz! Bizning tonuydighinimiz bizning özimizning qanun we qa'idiliri – dep warqiridi yene u:

– Qéni iqrar qil! Yene qandaq mexpiy ishlarni

qilding?

– Men héchqandaq mexpiy ish qilmidim. Peqetla hej ibaditini qildim. – Dédi hajim öz gépide ching turup,

– Iqrar qilmamsen jahil unsur?

– Yaq, iqrar qilmaymen! Meschit sélish, hej qilish jinayet emes, men uning jinayet ikenlikini üstümge almaymen.

– Undaq bolsa, bizning jaza qorallirimiz séni iqrar qilduralaydu. Qéni bashlanglar! – Dédi etraptiki yalaqchilirigha qarap, shuning bilen ikki soraqchi étilip kélip, uning bash – közlirige, dümbilirige kaltek bilen urushqa bashlidi.

Soraqchilar toxtimay «iqrar qil» deytti. Hajim iqrar qilishni ret qilatti. Shuning bilen soraqchilar hajimni yene urdi we tok kaltiki yaqti. Hajim hoshidin ketti. Soraqchilar uning yüzige soghuq su chéchip yene hoshigha keltürdi we yene urdi. Shu teriqide birinchi qétimlik soraq yigirme töt sa'et dawam qildi. Emma, hajim yenila iqrar qilmaywatatti.

Ikkinchi qétimlik soraq bashlandi. Almiship kelgen soraqchilarmu yene oxshash so'alni soraytti. Hajimni yene oxshash usulda urdi we qiynidi. Soraqchilar hajimni toxtimay iqrar qilishqa qistaytti. Emma, hajim iqrar qilishni ret qilatti. Shundaq qilip bu soraq ikki kéche – kündüz dawam qildi. Axirida soraqchilar shu qiynighanche hajimni

yérim jan halgha keltürüp qoyup, kamérgha élip chiqip tashliwétishti.

Hajim kamérda qanchilik yatqanliqini bilelmidi. Bir waqitta bir kamérdéshining:

– Hajimka, kechlik tamaq waqti boldi. Bu göhsiz yéssiwélek shorpisi. Shundaq bolsimu azraq ichiwalsila! – Dégen awazdin közini asta échip, etrapidikilerge qaridi we:

– Men nede? – Dep soridi hajim ulardin. Ular jawab bérip:

– Sile hazir türmide! Sile mushundaq hoshsiz yatqili yigirme töt sa'et boldi. Mundaq yétiwersile tügüshüp kétila! Bu yer men – men dégen yigitlarning jénini alghan. Biz azraq bolsimu bir nerse yep tik turushqa tirishishimiz kérek!

Bu gepni anglighan hajim ornidin turup mangmaqchi boliwédi. Emma mangalmidi. Shundaq bolsimu olturup turup, kamérdashliri bergen suyuqashtin azraq ichti. Shu chaghdila hajim kamérdashlirining teqi – turqini ilgha qilalidi. Kamérda chach – saqalliri ösüp ketken yigirmidek kishi bar bolup, bir tére – bir söngék bolup qalghan bu kishiler hajimgha xuddi erwahlardek körünüp ketti. Hemmisining put – qoli zenjir – kishenler bilen chétip baghlap qoyulghan idi. Ular kün boyi sirtqa chiqmaytti. Peqet kichikkine bir hawa tengshigüchi töshüktin kirgen hawadin nepes alatti. Kamérning dérizisi yoq idi. Kéche - kündüz tok

chiragh yorutup qoyulatti. Kamér intayin soghuq bolup, issitish üsküniliri bolmighachqa, hajim intayin tonglap kétiwatatti. Tutqunlarga bir talla ediyal bérilgen bolup, ular ediyalni sémont üstige - daq yergila sélip yatatti. Tamiqigha künde ikki waqliq yéssiwélek shorpisi we bir taldin hornan bériletti. Uninggha héchkimning qorsiqi toymaytti. Shundaq bolsimu, tutqunlarning hemmisining dégüdek rohi kötürenggü bolup, bu ishlardin waysap ketkinini körgili bolmaytti. Peqet beziliri anda - sanda ulugh - kichik ténip qoyatti - de, özining naheq jazalanghanliqidin shikayet qilip qoyatti. Qarighanda tutqanlarning hemmisi abdughopur hajimgha oxshash, töhmet bilen tutqun qilinghanlardek qilatti.

Künler ötmekte idi, qanchilik waqit ötkenlikini bilgili bolmaytti. Hajim nechche ay waqit ötkenlikini bilelmeywatqan künlerning biride kamér ishiki échilip, ikki gundipay kirishti we «sanga bugün yépiq sot échilidu» dep kamérdin yalap élip chiqishti we qarshi tereptiki yene bir binagha apirip, chong bir ishxanigha élip kirishti. Ishxanida qasqan shepkilik, adettiki saqchigha oxshimaydighan ikki kishi turatti. Ular abdughopur hajimgha qarap mundaq dédi:

– Biz bayatindin béri séning jinayet ehwalinggha qarap tekshürüp chiqip, qanun boyiche sanga mundaq jazani bérishni qarar

qilduq: «sen abdughupur abdurusul tarqaq hej qilghanliqing üçün, bashqilarning hej qilishigha yardem qilip, wiza élip bergenliking, ata – anang we bashqa uruq – tughqanliringni hejge tarqaq élip barghanliqing üçün, dölitimizning bixeterlikige éghir tehdit shekillendürüshtek qanungha xilap jinayet ötküzgenlik hésablinip, ölüm jazasigha höküm qilinding. Mana bu séning hökümnameng» dep bir parche höküm qeghizini hajimning qoligha tutquzup qoydi - de, bashqa gep - söz qilmay chiqip kétishti.

Gundipaylarning déyishiche, bu bir yépiq sot bolup, uninggha tutqundin bashqa sirttin héchqandaq kishi qatnashturalmaydiken. Aqlighuchi adwokat tekliq qilinmaydiken, bu yerde bundaq sot boluwatqili xéli uzun zaman boluptu. Bundaq sot bu yerde her küni ashundaq dawam qilip turidiken. Héchkimning erz - dawa qilish hoquqi bolmaydiken.

Ölümge Höküm Qilinghan Mudir

Ghopurjan esli qeshqerning toqquzaq nahiyesidin bolup, 50 - yilliri oqup yétishken uyghur ziyaliyliridin idi. Uning oqughuchiliq dewri uyghur ziyaliylirining milletning siyasiy hoquqi we ornini yuqiri kótürüş üçün küresh qiliwatqan we bu heqtiki munaziriler yuqiri dolqungha kótürülüwatqan mezigilge toghra keldi. Bu waqitta uyghur ziyaliyliri pikir we qarash jehettin keskin tallashqa duch kéliwatqan bolup, üç wilayet inqilabining tesirige uchrighan ziyaliylar uyghurlar üçün sowét ittipaqining réspublika yeni «ittipaqdash jumhuriyet» sheklidiki uyghuristan jumhuriyiti qurushni telep qilip, xitay merkiziy hökümiti muzakire qiliwatqan «shinjanggha aptonomiye salahiyiti bérish layihesi»ge qarshi pikir éqimi üstünlükni igilewatatti. «51Chiler» dep atalghan ziyaliylar xitay merkiziy hökümitige bu teklipni sunghan bolsimu ret qilinip, uyghurlargha «aptonom rayon salahiyiti bérish» uyghun körülüp,

1955 - yili 10 - ayda atalmish «shinjang uyghur aptonom rayoni» qurulghanliqi jakarlanghan idi.

Ghopurjan oqush püttürüp, ürümchide yéngidin qurulghan maliye - iqtisad téxnikomigha teqsim qilindi. U uzaq qalmaq toy qilip perzentlik boldi. Ayalimumu mektep ashxanisigha ishchiliqqa orunlashturuwalidi. U tebi'iy pen oqughan, uning üstige mijezi éghir - bésiq bolghachqa siyasiy ishlargha bek ariliship ketmidi. Hem aktipliq qilip adem chéqip, mensep - mertiwilerge intilmidi. Uning ata - anisi iman - étiqadliq kishilerdin bolghachqa, ghupurjanni kichikidila dini sawatliq qilip yétishtürgen idi. U bir ziyaliy bolsimu, emma ijtimai'iy turmushta duch kelgen mesililerge özining diniy chüshenchisi boyiche pikir yürgüzüp: «hemme ish allah teqdir qilghan boyiche bolidu. Biz bendiler béshimizgha kelgenni özimiz özgertelmeymiz. Her qandaq ishqa sewr qilishimiz kérek. Hemme ish ötüp kétidu. Yaxshiliq we yamanliq allahning ilkididur» dep qaraytti. Shunga, u boran - chapqunluq yillardiki siyasiy ishlargha arilashmidi. Uning qarishiche, hazir élip bériliwatqan «siyasiy heriketler» ötkünchi yamghurgha oxshash nerse bolup, u bir mezgildin kéyin ötüp kétetti. U bu heriketlerge özining «kelse - kelmes ishlargha arilashmasliq pirinsipi» boyiche mu'amile qilip arilashmidi. Uning bundaq bir terep bolup tügülüp turuwélishi uninggha xatirjemlik ata qilghan idi. Uning bu mijezi ayalimu intayin

yaqturatti. Ular toy qilghandin buyan hazirghiche héchqandaq urush - talash qilmay, éjil - inaq yashidi we köp jan - sanliq a'ile bolup qaldi.

60 - Yillarning kirishi bilen ürümchide sinipi küresh bashlinip, jemiyet guruh - siniplargha ayrilip, bir - biri bilen idiye körüshi qilish bashlinip ketti. Emma ghupurjan yenila héchqandaq ishqa arilashmidi. Ayali yene éghir ayagh bolup, ay - küni yéqinliship qalghan idi. Hamilidar ana doxturxanida yenggishni xalimaytti. Ilgiriki balilirinimu öz öyide yoruq dunyagha apiride qilghan idi. Bu qétimmu öyige tughut anisi chaqirtip, öz örp - aditimiz boyiche yol tutushni qarar qildi. Tughut anisi yashanghan bir ayal bolup, siliq we illiq mu'amilisi bilen hamilidar anini öz anisidekla hés qilduratti. Bu kéche hamilidar anining mölcherdiki axirqi küni idi. Tughut anisimu keldi. U hamilidar anigha hemrah bolup kéchiche köz yummidi. Tang seherge yéqin tolghaq yuqiri pellige chiqti. Tughut anisi barliq hünirini ishqa sélip yérim sa'ettek hepileshti. Axiri inge - inge dégen yégha bilen bowaq dunyagha köz achi. Bu 1960 - yilining boran - chapqunluq qish pesli idi. Bowaqning janliq awazda ingelishi ghopurjanni bowiqining kelgüside qolidin ish kélidighan adem bolidighanliqidek bir tuyghugha keltürgen idi. U ilgiriki balilirigha isim qoyup bergen mollamni chaqirtip, diniy qa'idimiz boyiche tekbir oqutup, bowaqqa xalmurat dégen isimni qoydi.

Xalmurat yéshigha tegmeyla ayighi chiqip mangdi. U oqush yéshigha yetküche a'iliside qoyuq uyghurche turmush muhitida chong boldi. Ata - anisining ching tutushi bilen u yaxshi uyghurche sözliyeleydighan bolup yétildi. Shuning bilen bir waqitta u yene xitay xoshnilirining baliliri bilen oynap yürüp, xitaychinimu yaman emes öginip qalghan idi. Ghupurjan oghlining bu alahidilikke qarap, hem uyghurche mektepning ularning öyige yiraq bolghanliqi sewebidin xalmuratni xitayche mektepke berdi. Xalmurat xitayche bashlanghuch, ottura mektepni ela netije bilen püttürüp, ichkiridiki tébbiy uniwersitétning dorigerlik kespige qobul qilindi. U u yerdiki oqushnimu ela netije bilen püttürüp, ürümchidiki tébbiy uniwersitétqa oqutquchiliqqa teqsim qilindi we uzaq ötmeyla magistirliq oqushni bashliwetti.

«Xalmurat ghopur rusiyening sant pétirborg uniwersitétigha doktorluq oqushqa bériptu» dégen xewer ürümchini zil - zilige saldi. Ziyaliylar we oqughuchilar bu xewerdin hayajanlinip bir - birige yetküzüshti. Medeniyet inqilabi emdila axirliship ma'ariptiki oqutush izchilliqi emdila ching tutulushqa bashlighan 80 - yillarda uyghur ziyaliyliri alliqachan chetelge chiqip oqushni bashliwetken bolsimu, emma, doktorluq oqush üçün chiqqanlar sanaqliqla idi. Ghopurjanning a'ilisi buningdin intayin xushalliqa chömdi. Oghli

üchün singdürgen ejirining bikargha ketmigenliki üchün oghlidin pexirlendi. Du'a qildi. Atisining du'asining berikiti bilen xalmurat doktorluq oqushni tamamlap ürümchige qaytip keldi.

U oqush püttürüp kelgendin kéyin, xitay hökümiti teripidinmu étibargha élinip, awwal uyghur aptonom rayonluq uyghur tébabet doxturxanisining mudirliqigha, uningdin 2 yil kéyin tébbiy uniwersitétning mudirliqigha östürüldi. Xalmurat ghopur mudirliqqa teyinlen'gendin kéyin uni emelge ériship, nam - abruy qazinishning wasitisi dep qarimidi, eksiche u: «öz emilimning yüksilishi méning xelq aldidiki mesuliyitimning éghirlashqanliqidur, men bu wezipining höddisidin yaxshi chiqip, rayonimizning ma'arip ishlirini, bolupmu tébbiy ma'aripning rayonidiki salmiqining nisbitini yuqirilitip, tébbiy xadimlarning kemchil bolush mesilisini hel qilishqa, tébbiy xadimlarni köplep yétishtürüşke ehmiyet bérishim kérek» dep qaridi. Buning üchün u mektep partiye yachéykisining: «siyasiyni ching tutush pikri» ge qarshi «telim - terbiye xizmiti» ni ching tutushni tekitlidi. Shu sewebtin partkom sékrétari bilen da'im talash - tartish qilip qalatti. Köpinche waqitta, u partiye sékrétarini mat qilip qoyatti.

Bir qétimlik talash - tartish mundaq bir mesile üstide boldi: mektep partkom sékrétari milliy oqughuchilarning yaghliq we hijab artishini

cheklimekchi bolup, bu toghrisida höjjet chiqirip, uning qol qoyup ijra qilishni telep qildi. Xalmurat ghopur buni keskinlik bilen ret qilip mundaq dédi: «yaghliq - hijab artish uyghurlarning milliy örp - aditi, uyghur aptonom rayonining milliy térritoriyelik aptonomiye qanunida yerlik milletlarning örp - aditige hörmet qilinidu déyilgen. Shuning üçün men buni ijra qilalmaymen. Shuning üçün bu höjjet bikar qilinishi kérek». Xitay sékréтар buninggha ghing - ping qilalmay chiqip ketti.

Yene bir qétimliq talash - tartish mundaq boldi: xitay sékréтар «milletler ittifaqni kücheytish» dégen bahanide mekteptiki uyghur oqughuchilar bilen xitay oqughuchilarni arilashturup bir yataqta yatquzush siyasiti tüzüp chiqip, mektep mudiri xalmurat ghopurning aldigha tashlidi. U buni bir qur közdin köchürüp chiqqandin kéyin, sékréтарning aldigha qayturup tashlap, buni ijra qilishqa bolmaydighanliqini éytti. Xitay sékréтар alaqzede bolup buning sewebini soridi, xalmurat ghopur mundaq dédi: uyghurlar bilen xitaylarning yémek - ichmek, yétip - qopush aditi oxshimaydu. Uyghurlar tongguz göshi yémeydu. Shunga ular tamaq qachisining xitaylarning tamaq qachisi bilen bir yerde bolup qélishini, bir yerde yuyushni yaxshi körmeydu. Xitaylar kir yuyidighan das bilen yüz - közini yuyidu, uyghurlar buni yaman köridu, xitaylar gep qilghanda warqirap - jarqirap gep

qilidu, adem bar - yoq démey yel qoyup béridu, buni uyghurlar eyib köridu. Uyghurlar axshimi baldur yétip, etigini etigen ornidin turidu, xitaylar kech yétip, kéyin qopidu, qalaymiqan mishqirip - tüküridu. Bundaq ehwalda uyghur oqughuchilarni xitay oqughuchilar bilen bille yétip qopushqa mejburlash uyghurlarning örp aditige hörmət qilmighanliq bolup hésablinidu, bu ikki millet otturisida ziddiyet keltürüp chiqiridu.

Üchinchi qétimliq talash - tartish mundaq boldi: bir küni xitay sékréтар mundaq bir layiheni kötürüp kirdi, uningda mektep doxturxanisida organ sodisini sinaq qilip élip bérishni yolgha qoyush bolup, buning paydisining yuqiri ikenliki alahide seweb qilip körsitilgen idi. Xalmurat ghopur bunimu ret qilip, mektep bir oqutush orni, mektepte tébbiy exlaq muhim orungha qoyulushi kérek, organ sodisida öz ixtiyarliqigha kapaletlik qilghili bolmaydu, mejburiy yaki yoshurun organ éliwélish insanlarning hoquqigha hörmət qilmighanliq, ziyankeshlik qilish bolidu. Uning üstige uyghurlar bu ishqa adetlenmigen, ular beden ezalirini öz jéni bilen oxshash köridu, nawada ularning raziliqisiz beden ezaliri éliwélinsa, buni özlirige qilinghan qatilliq dep hésablaydu dédi. Buni anglighan xitay sékréтар bu layihisnimu qayturup élip chiqip ketti.

2009 - Yili7 - ayning 5 - küni ürümchide uyghur yashliri xitayning gu'angdung ölkisi shawgü'en

shehiridiki oyunchuq zawutida ishlewatqan uyghur ishchilirining naheq öltürgenlikige naraziliq bildürüş hem qatillarning jazalinishni telep qilish yüzisidin angliq shekilde namayish ötküzdi, namayishchi yashlar xitay dölitining qizil bayriqini kütürüwalghan bolup, ular bu qizil bayraqning qanning we qatilliqning simowuli ikenlikini xiyaligha keltürüşmigen idi. Qolida tömürning sunuqi bolmighan uyghur yashliri shu kéchisi qanliq basturulup, nechche on ming yash öltürüldi we yaki iz - déreksiz ghayib bolup ketti, sen taz dégüche men taz dewalay dégendek xelq hökümiti tetür teshwiqat élip élip bérip, uyghurlarni topilangchi we térrorchi qilip körsetkenliktin, etisidin bashlap ürümchide éghir qalaymiqanchiliq kélip chiqip, xitay kelgündiliri körgenliki uyghurni mexsus yasalghan kaltekler bilen urup, öltürüşke bashlidi.

Qolida oxshash bir xilda yasalghan kaltek kütürüwalghan kelgüнди xitaylar idarimu - idare, mektepmu - mektepke kirip uchrighanliki uyghurlarni urup yarilandurushqa we öltürüşke bashlidi. Bir guruppa xitaylar tébbiy uniwérsitétigha basturup kiritwatatti, buningdin xewertapqan mektep mudiri xalmurat ghupur oqughuchilargha uqturush qilip, milliy oqughuchilarmu qolliringlarga kaltek - toqmaq élip özünqlarni qoghdanglar dédi. Buning bilen uyghur oqughuchilarmu qollirigha kaltek - toqmaqlarni élip özlirini qoghdidi.

Undaq bolmighanda idi, yene nurghun uyghur oqughuchilar öltürülgen bolatti. Shu küni ikki uyghur qizining xitaylar teripidin öltürülüp, mektep ichidiki bir derekke jesitining ésip qoyulghanliqini hemme adem körüshti. Xitay sékrétar buninggha qarita héchqandaq toghra pikir qilmastin hökümet terepte turdi, kaltekchi kelgündilerni qollidi. Ularning hemmisi bir janggalning bōriliri idi.

5 - Iyul weqesi qanliq basturulghan bolsimu, emma uyghurlarda qattiq bir silkinish peyda qildi, uyghurlar özlirining bir wehshiy milletning bashqurushida yashawatqanliqini hés qilip yetti. Ürümchi ahalisi ikkige ayrildi. Xitaylar jenubiy qowuqning sirti yeni yéngi sheher dep atalghan ergung, sen'gung rayonlirigha köchüp kétishti. Jenubiy qowuqtin bashlap döng köwrüktin - üchtashqiche, at beyge meydanidin - yamaliq téghi rayonlirighiche bolghan rayonlarga uyghurlar merkezlishop olturaqlashqanidi. Bashqa tereptiki uyghurlarmu bu yerge köchüp kélip merkezlishop yighilishqa bashlidi. Xitay kelgündiliri ökteklikni xéli uzaq dawam qildurdi, özliri yashawatqan rayonlarda uyghurlarni körgen haman urup - dumbalaytti. Uyghurlarmu yolluq qoghdinish qilip qarshiliq körsetti. Xéli uzaq mezigliche xitaylar jenubiy qowuqtin ichige kirelmidi, uyghurlarmu jenubiy qowuqtin xitaylar bar tereplerge chiqalmidi. Ürümchide uyghurlar bilen

xitaylardin ibaret ikki milletning qarimu - qarshi haliti xéli uzaqqiche dawam qildi. Oqughuchilarmu bir nechche heptigiche derske chiqalmidi, chünki, xitay kelgündiliri xéli uzaqqiche yanlirida kaltek - toqmaqlarni kötürüp yürüshti, ularning meqsiti uyghurlarni urup - qoghlap, bash kötürelmes qiliwétip, bu zémingha özliri xojayin bolush idi.

Xalmurat ghopur bilen mektep partiye sékrétarining munasiwiti buzulup ketken idi. U mektepke her heptide bir qétim échilghan partiye yéghingha qatnashsimu, emma siyasiy mesililerge qarita héchqandaq pikir qatnashturmidi. Eksiche, mekteptiki oqu - oqutush ishlirini kücheytishni tekitlep, oqutush süpitini yuqiri kötürüshni ching tutti. Sékrétar xitay uni her qétim körgende yerning tégidin qarap qoyatti - yu, uninggha tikilip qariyalmaytti. U xalmurat ghupur üstidin yuqirigha erz qilghan bolup, mexpiy matériyal toplawatatti. Xalmuratmu buni alliqachan tuyghan idi. Emma uningdin qorqup qalmidi. U mundaq oylaytti: «mekteп dégen mekteptek bolushi kérek, mektep dégende oqutush we ilim - pen asas qilinmisa qandaq bolidu? He désila siyasiy öginish qilimiz deydighangha bu bir siyasiy yaki teshwiqat orgini bolmisa, bundaq qilishqa qetiy yol qoymasliqim kérek. Yamini kelse wezipemdin élip tashlishi mumkin. Emma men siyasetning qorchiqigha aylinip qalsam bolmaydu, sékrétarning aldida

boynumni éqip, qol qoshturup, «lebbey» dep turush méning ilmiy nupuzumni, ghururumni yerge urghanliqi bolmamdu?»

Xalmurat ghopurni özige boysunduralmighan mektep sékrétari uni toxtimay yuqirigha chéqip yalghan matérial topla, uni sadaqetsiz, shübhilik qilip körsitip meqsitige yetti. Xalmurat ghopur tébbiy uniwersitét mudirliq wezipisidin élip tashlinip, aptonom rayonluq yémeklik we dora matérialirini tekshürüş we nazaret qilish idarisigha yötkiwétildi we uni «qara tizimlik» ke kirgüzüp mexpiy nazaret qilishqa bashlidi. Uning üstidin mexpiy matérial topliniwatatti, uninggha bir qara kölengge saye tashlawatatti. Umu her qandaq bir péshkellik we suyiqest üçün idiyesinde teyyarliq qiliwatatti. U atisi da'im deydighan: «hemme ish allahning teqdir qilghini boyiche bolidu, yaxshiliq we yamanliq allahning ilkididur» dégen eqidige ishinetti.

2017 - Yili etiyazning kirishi bilen, xitay hökümiti özining esli chümperdisi échip tashlap, «ikki yüzmichilikke zerbe bérish», «idiyediki zeherlik amillarni tazilash» dégen siyasetlerni tüzüp chiqip, uyghur ziyaliyliri, kadiriliri we axun - mollilirini tutqun qilishqa bashlidi. Xitay hökümiti uzaqtin buyan paylawatqan oljilardin birsi xalmurat ghopur idi. Xalmurat ghopurmu bashqa barliq uyghurlargha oxshash qara qismetke duchar boldi. Saqchilar yérim kéchide uning öyige

basturup kirip, béshigha qara xalta kiydürüp, put - qoligha koyza - ishkel sélip élip mangdi. Uni nege, qaysi türmige élip bérip solighanliqini a'ilisigimu xewer qilishmidi. Jemiyettin yoshurun tutti, uning qandaq bir yerge qamalghanliqini xéli uzaqqiche ins - jinmu bilmidi.

Xalmurat ghopurni soraq qilishqa dölet bixeterliki idarisi, jama'et xewpsizliki nazariti, bixeterlik nazariti qatarliq orunlardin alahide wezipidiki soraqchilar kélishti. Ular xuddi birer inqilabning dahiysini yaki chong bir teshkilatning rehbirini qolgha chüshürüwalghandek alahide soraqchi - mutexessislerni xatiriligüchi kompyutér mutexessislirini we dehshet salghuchi jallatlargha oxshaydighan soraqchilarni bille élip kélishken idi. Bu halette ular bir kespiy soraqchilar qoshunigha oxshap qalghanidi.

Soraq bashlangan idi. Aldi bilen dölet bixeterlik idarisidin kelgen birsi söz bashlidi:

- Jinayitingni iqrar qil.
- Qaysi jinayitimni iqrar qilimen?
- Junggoni parchilash üçün qurghan teshkilatingni ashkarila, uning re'isi kim? Néme ish qilmaqchi ikenlikini iqrar qil, hemmini rasti bilen éyt!
- Men teshkilat qurmidim. Junggoni parchilashni xiyal qilip baqmidim, ispatinglar bolsa körsitinglar.

– Bizning ispatimiz shuki, sen 5 - iyul weqesining 2 - küni milliy oqughuchilargha mexpiy qomandanliq qilip ularni, kaltek – toqmaqlar bilen qorallandurup: «silermu özünglarni özünglar qoghdanglar» dep xenzulargha qarshi turmaqchi bolghining jinayet emesmu?

– Undaq emes, men uyghur oqughuchilargha: «özünglarni yolluq shekilde qoghdanglar, lükcheklerge taqabil turunglar» dédim.

– Hey, aghzingni yum! Büyük xenzu millitini haqaretligüchi bolma. Séning lükchek dégenliring bizning ikkinchi septiki mexpiy eskerlirimizdur, ular chégra rayonni qoghdash üçün kelgen xelq eskerliridur.

– Undaq emes! Ular lükchek bolmisa, shu küni ikki uyghur oqughuchi öltürüp derexke ésip qoyamti?

– He, u dégen topilangni tinchitish üçün bolghan bir jeng, bizning eskerlirimiz jengge chiqqanda mawu puqra, mawu oqughuchi dep ayrip olturmaydu, uyghurlar dégen topilangchi. Ular némishqa hökümetke qarshi namayish qilidu?

– Uyghur yashliri tinch usulda namayish qildighu? Ularning qolida tömürning sunuqimu yoq tursa, ular özlirining heqliq teleplirini otturigha goysa, siler qoralliq basturdunglarghu? Bu qandaq adalet? – Dédi xalmurat ghopur bosh kelmey.

– Hey, tola kapshima, «adalet» dégen néme

u, bizning pirolétariyat diktatorisi hemmidin üstündür, sanga biz pirolétariyat déktatorisining temini tétip qoymisaq bolmaydighan oxshaydu! Qéni siler? – Qéyin - qistaqqa teq bolup turushqan yawuz jallatirigha buyruq qildi bash soraqchi. – Uning edipini bérip qoyunglar.

Buning bilen tengla ikki saqchi étilip kélip, qolidiki tömür kaltek bilen uni töt– beshni uruwetti, meydisige tok kaltiki yaqti, u hoshidin ketti. Soraqchilar uning yüzige bir chélek soghuq su chéchip hoshigha keltürdi:

– Emdi sorash nöwiti bizge keldi! – Dep bixeterlik nazaritidin kelgen bir emeldar söz bashlidi.

– Qéni, iqrar qil! Sen mektepte oqughuchilargha qandaq eksiyetchi teshwiqatlarni qilding?

– Men oqughuchilargha eksiyetchi teshwiqat qilmidim, ispatinglar bolsa körsitinglar.

– He, bizning ispatimiz shuki, sen mektepte uyghur oqughuchilargha örp - aditinglarni qoghdanglar, keyp - sapagha bérilmenglar, oqushni ching tutunglar, milletning sapa-sini yuqiri kötürünglar, uyghurlar silerge éhtiyajliq, ularni késelliktin qutquzush silerning wezipenglar dep tetür teshwiq qilipsenghu?

– Undaq emes, bu qandaqmu eksiyetchil teshwiqat bolsun? Men ularni oqushni ching tutushqa, exlaqliq, tirishchan bolushqa chaqiriq

qildim. Buning neri xata bolsun?

– Him, örp - adet, millet dégen gepning özi eksiychil teshwiqattur! Junggoda birla örp – adet bar,u bolsimu jungxu'a millitining örp – aditi.

– Undaq emes! – Dep keskin reddiye berdi xalmurat,– «junggodiki milletler we milliy siyaset» dégen kitabta junggoda ellik alte millet bar déyilgen. Ularning örp – adetliri bir - birige oxshimaydu. Herqaysi milletler örp – adetlirini qoghdash hoquqigha ige déyilgen.

– Hey,kapshima! – Dep warqiridi tili tutulup qalghan soraqchi, – u dégen burunqi gepler! Hazir siyaset özgerdi, buningdin kéyin junggoda jungxu'a millitidin bashqa millet mewjut bolmaydu! Bu bash sékrétar shi jinpingning yolyuruqi! Qéni jinayingni étirap qil.

– Yaq, étirap qilmaymen bular jinayet emes! – Dep ret qildi xalmurat ghupur.

Buni anglighan soraqchi jallatlardek hörkirep yanda turghan qol chomaqchilirigha buyruq qildi: buning edipini yaxshiraq béringlar!

Héliqi ikki wehshiy jallat étilip kélip, uni yene kaltek bilen urdi, tok kaltiki yaqti, u yene hoshidin ketti, soraqchilar uninggha yene su chéchip hoshigha keltürdi.

– Nöwet bizge keldi! – Dep otturigha chiqti jama'et xewpsizlik nazaritidin kelgen yoghanbash, pakarraq kelgen yapma qapaq birsi. – Qéni iqrar qil,

ayrim dölet qurup chiqip, uning dahiysi bolmaqchi bolghanliqingni.

– Buyalghan, silermangatöhmetchaplawatisiler!

– Dep ret qildi xalmurat ghupur, – qéni, ispatinglar bolsakörsitinglar.

– Bizning ispatimiz shuki, sen 2015 - yili türkiyege bir guruppa bölgünchilerni bashlap chiqip, «uyghur tibabet doxturxanisi» achmaqchi bolghanda bezilerge: men 2030 - yiligha barghanda shinjangda «xelipilik» qurmaqchi dégenliking yalghanmu? Bu séning pash qilish matéiyalliringda éniq xatirilen'gen.

– Yalghan, quruq gep, töhmet! – Dep xalmurat unimu ret qilip mundaq dédi:

– «Xelipilik» dep hazirqi dunyada héchqandaq bir dölet we tüzüm yoq, islam xelipiliki bolsa: 1918 - yilidiki birinchi dunya urushidin kéyin, osman impériyesining aghdurulushi bilen bille mewjutluqini yoqatqan. 1923 - Yili türkiye jumhuriyiti qurulghanda eng axirqi xelipe yawropagha sürgün qilinip, uningdin kéyin dunyada xelipilik bolup bolup baqmighan. Qandaq qilip men dunyada yoq nersini qurup chiqqudekmen?

– Boldi qil! Séni biz tarix sözlep ber démiduq. Öz jinayitingni iqrar qil dewatimiz!

– Mende jinayet yoq! Men bir ilmiy xadim, méni siyasiygha chétip soraq qilishinglar tuxumdin tük üdürgenliktur. – Dédi xalmurat mesxirilik külüp.

– Hey, sen téxi küliwatisenghu? Kimni mesxire qiliwatisen? Kélinglar! - Dep héliqi ikki wehshiy jallatqa buyruq qildi, – buning edipini béringlar!

Héliqi ikki jallat étilip kélip, xalmuratni yolwas orunduqqa olturghuzup, put - qolini chétip baghlap, kaltekler bilen urushqa bashlidi. Soraqchilar uninggha toxtimay: «iqrar qil» deytti, u ret qilatti. Hoshidin ketse soghuq su chéchip hoshigha keltüretti - de, yene uratti, soraq ikki kéche - kündüz dawam qildi. Emma, u wehshiy soraqchilarning qiynashliri xalmuratni bash egdürelmidi.

Xalmurat hoshigha kélip, közini achqanda özini bir kamérda kördi. Kamérda put - qoli kishenlen'gen égiz boy, bughday öng bir kishi uninggha yéqimliq külümsirep qarap turatti. U bu méhri illiq kishini bir yerdin tonuydighandek qilatti, bu kishining béshi taqir qilinip, oruqlap bir tére - bir ustixan bolup qalghachqa demalliqqa kim ikenlikini bilelmey téngirqap qaldi. Emma u kishining sezgü xatiriliri jayida bolsa kérek, aldi bilen éghiz achi:

– Siz xalmurat ghopurghu?

– He'e, men shu. Siz?

– Men tashpolat téyip.

– He - e, sizmu qamalghanmu? Qachan? – Dédi xalmurat heyran bolup.

– Téxi ikki heptidek boldi. Bir guruppa oqughuchilar bilen gérmaniyege ilmiy ziyaret üçün yolgha chiqqan iduq, béyjingda ayropilan

uchushqa bir nechche sa'et qalghanda qolgha élishti.

– Néme sewebtin?– Dep soridi xalmurat téngirqash ichide.

– Ular manga: «sen bölgünchi unsur, junggoni parchilashqa urunghan» dégen töhmetni artishti. Men uni étirap qilmidim, urup - tillap, soraq qilishdi, téxi bir nechche kün boldi bu kamérgha solap qoyghili.

– He, mundaq deng! Ular mangimu töhmet qiliwatidu! – Dep béshidin ötkenlerni uninggha sözlep berdi. Buni anglighan tashpolat téyip qoshumisini türüp:

– Hazirqi partiye - hökümetning milletler siyasiti xata boluwatidu, ular yerlik milletlerge ishenmeywatidu, emma biz kommunistik partiyege ishen'gen iduq. Ularning ezasi bolduq, siyasetlirini ijra qilduq, mektepte ilmiy xizmetlerni ching tutup, ma'aripni xelq üçün xizmet qildurmaqchi bolduq. Biz héchqachan bölgünchilik qilishni oylimiduq, undaq ishlarni uxlap chüshimizdimu körmigen iduq. Emdi bolghanda: «yé migén mantining pulini töleptu» dégendek ish boluwatidu.

Xalmurat ghopur buni anglap ulugh - kichik tinip qoydi, uningmu sözlise gépi tügishi mumkin emes idi. Derdi ichige sighmaywatatti. Tashpolat téyipning gepliri uni téximu oylandurup qoydi: toghra! Dé misimu u gunahsiz idi. Kichikidin xitayche mektepte oqudi, xitaylarning terbiyeside

yétildi, emma uning tomurida éqiwatqini uyghurning qéni idi, a'ile terbiyesi sewebidin öz millitining héssiyatini, mehkumluq teqdirini, arqida qalghan ma'arip sewiyesini chüshünüp yétip uni özgartish we yaxshilash üçün küch chiqarmaqchi boldi, buning üçün u pirinsipta ching turdi. Kommunistik partiyaning siyasetlirini qarisigha ijra qilmastin, uningdiki yochuqlardin paydilinip, milliy ma'aripni tereqqiy qildurushqa töhpe qoshmaqchi boldi. Uning bu sap niyatini xitay hökümiti we kommunistik partiyesi qobul qilalmidi, bashqiche chüshendi, ulargha qolidin ish kélidighan adem emes, belki, «lebbey» dep qol .qoshturup turidighan qorchaqlar kérek idi, xalas Yene bir qanche hepte we aylar ötti, bir küni bu ikki mektep mudiri uqturush tapshuruwaladi. Uqturushta ular üçün yépiq sot échilidighanliqi yézilghan idi. Ularning sotigha birnechche sotchi, saqchi we özliridin bashqa héchkim qatnashturulmidi. Ular üçün aqlighuchi adwokat tekliq qilishqimu ruxset bérilmidi, sotchi aldinala békitilgen hökümnamini oqup ötti: «xalmurat ghopur, tashpolat téyip ikkisi mekteptiki munberdin paydilinip, oqughuchilargha eksiyetchil teshwiqat élip barghanliqi, köp qétim chetellerge chiqip ilmiy ziyaret qilish nami bilen chetellerdiki bölgünchiler bilen alaqe baghlap, yoshurunche bölgünchilik qilish herikiti bilen shughullinip, junggoni parchilap, ayrim dölet

qurmaqchi bolghanliqi üçün, 2 yil kéchiktürüp,
.«ölüm jazasigha höküm qilindi

Ölümge Höküm Qilinghan Imam

Qehrimanlar yurti bolghan aqtu nahiyesi xitay tajawuzchiliri wetinimizge qedem basqandin buyan héchqachan tinchlinip baqmidi. 1990 - yili 4 - ayda partlap, xitay tajawuzchilirini chüchütken barin qozghilingi yaqqan inqilab meshili barin xelqning qelbige chongqur ornap ketken bolup, ular bu meshelni héchqachan we menggü öchürüp qoymasliq üçhün rohiy dunyasining töride lawulditip keldi. Gerche barin qozghilingi basturulup, xitay kommunistlirining élip barghan her xil siyasiy küreshliri, siyasiy tazilash we tutqun qilishlarda xelqning normal turmushi we hayati éghir buzghunchiliqqa uchrup, bigunah xelqqa intayin éghir azab - oqubet élip kelgen bolsimu, ularning yashash ümidini, wetinige bolghan sadaqitini we diniy étiqadini yoqitalmidi. Rehmetlik zeydin yüsüpning iz basarliri uning inqilabi idiyesi we teblighlirining eks sadalirini aqtuning herqaysi jaylirida bügün'giche yangritip keldi. Mushundaq izbasarlarning biri - aqtu nahiyé pilal yéza taziliq kent meschitning sabiq imami ebeydulla axunumdur.

Hiyliger xitay kommunistliri 2016 - yildin bashlap, sherqiy türkistanning herqaysi jaylirida siyasiy tetür quyun chiqirip «bölgünchilik, térrorluq we ikki yüzlimichilik»ke qarshi siyasiy küreshni qanat yaydurdy. Bu siyasiy küreshte ular tarixtin buyan qollinip kéliwatqan «öz yéghida öz göshini qorush taktikisi»ni ishqa sélip, ikki yüzlimichilerge da'ir yip uchi bilen teminligüchilerni, mesile pash qilghuchilarni, neq pul bilen mukapatlash siyasitini tüzüp chiqip, xelqni bir - birini pash qilishqa küshkürtmekte idi. Uninggha aldanghan nadan, wijdansiz we imansiz kishilermu yoq emes idi. Elwette!

2019 - Yili 7 - ayning 2 - küni aqtu nahiyelik saqchi idarisi bir yip uchi tapshuruwalidu. Bu uchur pilal yézisi taziliq kentidin kelgen bolup, bir chéqimchi munapiq taziliq kent meschitining sabiq imami ebeydulla imam üstidin pash qilish matériyali yollighan idi. Nahiyelik saqchi idarisi shu küni kéchisi taziliq kentige saqchi ewetip, ebeydulla imamni tutqun qildi. Etisi ular taziliq kentide bir meydan chuqan - süren'ge tolghan «ammini agahlandurush uchuq yighini» ahti. Yighingha taziliq kentidiki toqquz yüzdin artuq kishi mejburiy qatnashturulghan bolup, ebeydulla imam keng xelq aldida mundaq betnamlar bilen sazayi qilindi: «ikki yüzlimichi unsur ebeydulla imam diniy tongha oriniwélip, partiyening diniy we pilanliq tughut

siyasitige qarshi chiqqan, u bashqilarni étiqadidin waz kechmeslikke, haraq - sharab ichmeslikke, namaz oqup - roza tutushqa dewet qilghan. Kent kadiririning xizmitige ariliship, déhqanlarni hashargha tutup, mejburiy ishletmeslikke tewsiye qilghan. U yene döletning pılanliq tughut siyasitige xilapliq qilip, töt perzentlik bolghan. Öz ayalini tughmasliq opératsiyesi qildurmighanning üstige yaghliq chigip, uzun köyneq kiyishke buyrughan. Yer asti dini mektep échip, balilargha öz öyide mexpiy diniy telim - terbiye bergen».

Sazayi qilish meydanigha ebeydulla imam put - qoligha koyza - kishen sélinip élip chéqildi. Amma aldida jinayitini étirap qilishqa mejburlandi we uning üstidin yuqiri awazliq kanayda mundaq sho'arlar towlandi: «yoqalsun ebeydulla imam! Yoqalsun diniy xurapatliq, ikki yüzlimichilerni yoqitayli! Diniy tongha orunuwalghan ebeydulla imamgha éghir jaza béreyli! Uningdin hemme ibret alayli! Dini ashqunluqqa qattiq zerbe béreyli! Din zeherlik epyundur!».

Sho'ar tolawatqan partiye kadiri kaniyi yirtilip kétey dégüche waqirighan bolsimu, héchkim uninggha egiship warqirimidi. Hemme adem béshini yerge qaritip jimjit turatti. Bir qisim kishilerning ichide bir némilerni dewatqandek lewliri biliner - bilinmes midirlawatatti. Ularning néme dewatqanliqini toluq bilish mumkin bolmisimu, mundaq dewatqanliqini perez qilishqa

bolatti: «biz néme dep, bir obdan ehli ilmi ademni sho'ar towlap eyibleymiz? U ademning biz körgen - bilgen héch qandaq eyibi yoq tursa, u ademde néme gunah bolsun ? Bu mötiwer kishi ezeldinla ésil adem idi. Xelqqa héchqandaq yamanliq qilmidi. Kim yardemge mohtaj bolsa, shuninggha yardem qildi. Bizni keyp - sapadin tosti. Yaxshi adem bolunglar! Ibaditinglarni tashlimanglar! Yétim - yésirlarning béshini silanglar! Öz - ara urush - talash qilmanglar dep terbiye qilatti. Kentimizdiki eng mötiwer adimimiz idi. Héchkimning könglüni renjitmidi. Birkimge ünlükrek towlap gep qilip baqqanliqinimu bilmeymiz, hemme ademge intayin yumshaq mu'amile qilatti. Kent kadirlirining gépini anglimighan kishilermu, bu ademning gépini anglaytti. Hetta kent kadirlirimu bu zattin eyminetti. Özliri hel qilalmighan mesililerni bu zatni ishqa sélip hel qilatti. Shunglashqa kentimizde beriket, xatirjemlik, hayat mewjut idi. Emdi bolghanda biz néme dep, u zatqa chaplanghan töhmetlerge: toghra dep awaz qoshqidekmiz? U chaghda biz allah aldida ikki yüzlímichi bolup qalmamduq? Qiyamette yüzimizning qara qopushni hergiz xalimaymiz! Ey allahim!Bu mötiwer zatni öz panahingda saqlighaysen! Amin!»

Ammini agahlandurushni meqset qilip échilghan, bu «sazayi qilish uchuq yighini» ikki sa'etke yéqin dawam qildi. Aqtu nahiyelik

kompartiyе birlik sep bölümi we intizam tekshürüş komitétidin chiqqan partiye kadirliri xelqqa teshwiq qilib, arqa - arqidin söz qildi we doklat berdi. Intizam tekshürüş komitétning sékrétari qilghan sözide ikki yüzlimichilik we diniy ashqunluqqa qaqshatquch zerbe béridighanliqi, ularni tüp yiltizidin yoqitidighanliqini jar saldi. U bu geplerni dewatqan shu peyette, tomuzdiki kün nurining teptidinmu qandaq, uning yüzi shelperdek qizirip ketken bolup, qulaq we boyun teripidiki qaramtul térisigha héch maslashmighan idi. Shu halette u meydandiki ammigha ikki yüzlimichining del özidek körünüwatatti.

Yighin tügigenidi. Ebeydulla imam put - qoli kishenlen'gen, béshigha qara xalta kiydürülgen halette saqchi mashinisigha sélinip élip kétildi. Ebeydulla imamgha qandaq jaza bérilgenliki heqqide xelqqa héchqandaq chüshenche bérmigechke, amma arisida ghulghula kötürüldi. Her xil perezler we texminler otturigha chiqti: birsi, hey! Ebeydulla imamni ölüm jazasigha höküm qilarmu? – Dése, yene birsi: némishqa ölüm jazasigha höküm qilidu? Bu adem yaki qatilliq qilmighan tursa? – Deytti. Uning arqisidin birsi: muddetsiz qamaq jazasigha höküm qilinishi mumkin? Dése, yene birsi némishqa muddetsiz qamaq jazasi höküm qilidu? Bu adem teshkilat qurup hökümetke qarshi isyan qilmighan tursa? – Deytti. Yene uning arqisidin birsi: bu

adem türmige solinishi mumkin? Dése, yene birsi: «némishqa türmige solinidu? Téxi sot échilip, jinayiti békitilmigen tursa?» Deytti. Aridin birsi: «yépiq terbiyelesh merkizi»ge élip kétishi mumkin déwidi, ularning gépini anglap turghan bir aqsaqal adem sözge ariliship: némishqa «yépiq terbiyelesh merkizi»ge élip kétélgüdek? U ademning yéshi atmishtin ashqan tursa, u yerde néme öginidu? – Dédi.

Kimning perzining toghra chiqishini éniq bir néme dégili bolmaytti. Chünki, hazir tutuluwatqan ademlarning tutulush sewebini sorash mumkin emes idi. Nurghun adem sewebsizla tutulup kétéwatatti. «Diniy esebiy, ikki yüzlimichi, diniy ashqun, shübhilik, idiyesi chataq, sadaqetsiz» dégenler eng asasliq seweblerdin bolup, «diniy ashqunluq»ning 75 xil ipadisidiki «essalamu eleykum» déyishmu tutulushning sewebi boluwatatti. Tutulghanlar awwal «yépiq kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élip bérilatti. Andin ötküzgen xataliqliri we shübhilik derijisige qarap, éghir - yénik qamaq jazalirigha höküm qilinip, türmilerge yollinatti. Tutqanlarning tolisi on yilliqtinla késiwétilgen bolup, eng töwen jazasimu «besh yil alte ayliq qamaq jazasi» qilip békitilgen idi. Tutuluwatqanlarning ichide din oqughan, ehli - ilimi kishiler eng éghir jazaliniwatqan bolup, ularning aldigha ölüm jazasi, keynige muddetsiz qamaq jazasi bériliwatatti.

Ebeydulla imammu hemme tutqunlarga oxshashla awwal yéngidin qurulghan atalmish «yépiq kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge élip kélindi. Hemde bashqa barliq tutqunlarga oxshashla umu soraqqa tartildi :

– Némishqa saqal qoydung ?

– Saqal qoyush sünnet.

– Némishqa namaz oqudung ?

– Namaz oqush perz.

– Némishqa quran oqudung ?

– Musulman bolghandin kéyin quran oqushum kérek.

– Néme u musulman dégen!-Dep qaynap ketti soraqchi,- bizning bu yerde «musulman» dep millet yoq!

– « Jungxu'a milliti » bar!-Dep waqiridi soraqchidin yene birsi.

– « Musulman» dégen millet emes, islam dinining ümmetliri yeni, islam dinigha étiqad qilidighan barliq milletlerdur. Ümmetning ichide her xil millet bolidu. Biz uyghur millitimu ümmetning bir terkiyiy qismi. – Dep salmaqliq chüshendürdi ebeydulla imam.

– Tola kapshima! «Musulman, uyghur» dégenni biz étirap qilmaymiz. Uzaq qalmay hemmisini yoqitimiz! Bu yerde peqet «jungxu'a milliti» yashaydu! – Dédi yene bir soraqchi.

– Yoqitalmaysiler! Uyghurlar nechche ming

yillardin buyan bu zéminda yashap kelgen, musteqil döletlerni qurghan, qedimiy medeniyetke ige, öz aldigha tarixi, ayrim dini we örp – aditi bar millet.
– Dédi ebeydulla imammu bosh kelmey.

– Hey, yalghan gep qilma! Uyghurlar bu yerge bashqa yerdin köchüp kelgen. Shinjang ezeldin junggogha tewe bolghan. U junggoning ayrilmas bir qismi. – Dédi yene birsi tilini chaynap,

– Undaq emes! «Shinjang» dégen isimni 1884 – yili ching sulalisi yaqubbeg bedölet qurghan «qeshqeriye döliti»ni tajawuz qilip bésiwalghanda qoyuwalghan isim. «Shinjang» dégenning menisi – yéngi chégra, yéngi zémin dégen bolidu! – Dep keskin reddiye berdi ebeydulla imam.

– Tola kapshima! – Dep warqiridi tili tutulup qalghan soraqchi yene gep tépip bérelmey, – bu séning tarix sözleydighan yéring emes! Séning undaq hoququng yoq!

– Sen özüngning jinayitingni sözle, iqrar qil! – Dep warqirashti soraqchilar.

– Méning jinayitim yoq! – Dédi ebeydulla imam qorqmastin.

– Hey, sen néme dep kent kadirilirining bashqurush ishlirigha arilashting? Déhqanlarni hashargha tutmanglar depsenghu? – Dédi soraqchi – bu yalghanmu ?

– Undaq emes, ular özliri méni bu ishqa arilashturdi. Déhqanlar hashargha bérishni ret

qiliptiken, méni chaqirip terbiye qilip bersile! – Déyishti. Menchimu déhqanlarni heqsiz ishlitish toghra bolmighachqa, déhqanlarning qilghan ishini toghra dédim. Kent kadirlirigha siyasetni toghra ijra qilishni tekliq qildim. – Dédi imam bosh kelmey,

Shu küni kündüzi bashlanghan soraq kéchiche dawamlashti. Soraqchilar ebeydulla imamni iqrar qilduralmighandin kéyin, her xil kaltekler bilen urup, yüz - közini yéghir qiliwetti. Tok kaltiki yéqilghanda bolsa imam hoshidin ketken idi. Hoshidin ketkendin kéyin, uning yüzige soghuq su chéchip, hoshigha keltürüp put - qolidin söringenche élip chiqip, bir kamérgha ekirip soliwetti. Imam tayaq zerbisidin éghir yarilanghan bolsimu, es - hoshi yenila jayida idi. Tutqunlar bu aqsaqal moysipitning haligha échinghan bolsimu, héchkim uninggha yarem qilishqa jüret qilalmidi. U ussap ketkenliktin kalpukliri yérilip, tili qurup kétiwatatti. U: «su, su, manga su béringlar!» Dep bosh awazda ingrawatatti. tutqunlardin birsi uninggha kamér hajetxanisigha su mangduridighan kichikkine jümekni körsitip qoyup, «dölet marshi» éytishqa chiqip kétishti. Imam teslikte ömilep bérip, jümektin azraq su chüshürüp ichiwaldi. Emma qoli téxiche aghriwatqachqa, jümekni tetür tolghap qoyup, jümek chong échilip kétip, uningdin chachrighan su yüz - közilirini höl qiliwetti. Shu arida kamérdiki közitish kamérasidin buni körüp qalghan nazaretchi

gundipay yügürüp kirip, uni tartishturup:

– Hey, sen bu yerde teret élip namaz oqumaqchi boldungmu? Bu yerde namaz oqushning jinayet ikenlikini bilmensen? – Dep, kaltek bilen töt - beshni uriwetti. Imam yene hoshidin ketti. U hoshsiz halda qanchilik waqit yattikin bilelmidi. Bir waqitta birsining: «qopsila axunum, hazir chüshlük tamaq waqti boldi. Bügün jüme küni bolghachqa chüshte göshlük tamaq béridu» dégen awazini anglap, közini échip qariwidi, kamérdiki bashqa yigirmidek mehbus uninggha qarap turushatti. Hemmisi qollirida bir taldin solyaw tamaq qachisi kötürü'üwaldighan bolup, ézip qélip, ach qalghandin kéyin, menzilini axiri tépiwalghan yoluchilardek közliri töt bolup ketken idi. Hemmisila bir tere - bir ustixan bolup qalghan bolup, imamning közige xuddi erwahlardek körünüp ketti. Imam yenila qattiq ussuz bolghachqa: «su, manga su béringlar» dédi. Yashanghan bir mehbus éghiz échip:

– Axunum bu kamérda tamaqtin burun su ichishke bolmaydu. Uning üstige bügün jüme küni bolghachqa, jümekte su yoq, sirttin étiwétilgen. Bu bizning jüme namizigha teret éliwalmasliqimiz üçündür. – Dédi. Shundila imamning bügün jüme ikenliki ésige keldi - de, u ichide:«bügün jüme küni iken. Emma, su bolmighachqa teret alalmaydikenmen. Belkim teyyamum qilip, namazni oquwalarmen» - dep oylidi. Emma, uningghimu

ruxset yoq ikenlikini u bilmeytti.

Jarang - jurung qilghan awaz bilen teng kamér ishikiningüstiteripidikiyochoquqéchildi - de, tutqunlar qatar turushup, qachilirini tutushti. Hemmisige bir qachidin göshlük shorpa, bir taldin mushtumdek chongluqtiki hornan bérildi. Eng axirida ebeydulla imamghimu bir qacha shorpa, bir tal hornan bérildi. Tutqunlarning hemmisi birdemdila shorpilarni shalapshitip ichip, qachilirini quruqdap qoyushti. Ebeydulla imam téxiche tamaqqa éghiz tegmigen idi. Buni körgen yashanghan mehbus:

– Axunum ichsile, némishqa ichmeyla ? Eger kimde – kim bu shorpini ichmeydiken, üç kün'giche tamaq bérilmeydu, ashliqtin ölüshning orni barmu? – Dédi.

– Bu gösh – néme göshi? Bekla mayliq turidu. Puriqimu ghelite – dédi uninggha qarap imam.

– Bu tongguz göshi, axunum. Emma, bizning bu néme göshi – dep sorash heqqimiz yoq! Undaq sorash – éghir jinayet hésablinidu. – Dédi könglide azablanghandek bolup, shu esnada, bu ehwalni kaméradin körüp turghan közetchi gundipaylar kamérgha kirip, imamgha qarap:

– Némishqa tamaq yémiding ? – Dep soridi warqirap.

– Men tongguz göshi yémeymen. Manga musulmanche – halal tamaq béringlar! – Dédi imam.

– Hey, sen jahil – esebiy unsur bilip qoy! Bu yerde musulman – musulmanchiliq, halal tamaq dégen nerse mewjut emes. Buni yémiseng sanga üç kün'giche tamaq bérilmeydu! – Dep qachidiki shorpini hajetxana töshükige töküwétip, imamni düshkellep heydigenche yene soraqخانigha élip chiqip ketti. Soraqchilar imamni yolwas orunduqqa olturghuzup, put – qolini uning ikki yan teripige chétip – baghlap, soraqni bashlidi:

– Némishqa shorpini ichmiding ?

– Uninggha tongguz göshi sélinghan iken.

– Tongguz göshini némishqa yémeysen ?

– Musulmanlarga tongguz göshi yéyish – haram qilinghan. Manga halal tamaq bérishinglar kérek!

– Néme u «halal, haram» dégen. Biz «halal, haram»dégenni étirap qilmaymiz. Sen, biz néme bersek, shuni yéyishing kérek! Halalmu – harammu? Dep sorash hoququngmu yoq !

– Méning hoququm bolmighan bilen imanım bar. Eger men tongguz göshini yésem – imanımni yoqatqan bolimen.

– Kapshima! – Dep warqirap ketti soraqchi bashliqi we yénidiki yaremchilirige qarap:

– Buning edipini bérıp qoyunglar! - Dep buyruq chüshürdi. Shu haman uning ikki yalaqchisi yopurulup kélip, kaltek bilen imamni yette - sekkizni urup, uning bash - közlrini yériwetti. imam

hoshidin ketken idi. Soraqchilar uning yüzige bir chélek soghuq su chéchip, hoshigha keltürüp we mejburiy yölep turghuzup, kamérgha élip chiqip, daq yergila tashlap qoyup chiqip kétishti. Qanchilik waqit ötkenkin, bir waqitta u közini échip qarighan idi. Kamérda yigirmidek mehbus uninggha qarap turushatti. Uning lewlirining qurup, gez baghlap ketkenlikini körgen yashanghan mehbus özining solyaw qachisigha azraq su élip berdi. Buning bilen imam bir az maghdurigha kirgendek boldi. Emma, yenila ornidin turalmidi. Chünki, u üç kündin buyan bir qoshuq loqma aghzigha salmighan idi.

Yuqiri awazliq kanaydin chiqqan signal awazidin kéyin ishik échilip, tutqunlar yügürüşüp sirtqa méngishti. Ebeydulla imam mangalmighachqa, ular bilen chiqalmidi. U aghriwatqan yüz - közini silap olturatti. Hayal ötmeyla ikki gundipay kirip:

– Sen némishqa chiqmaysen qéri eblex, sen téxi teyyamum qilip namaz oqumaqchi boldungmu ? – Dep kaltek bilen besh – altini uriwetti. Imam yene hoshidin ketti. Gundipaylar yene uning bash – közige soghuq su chéchip hoshigha keltürüp, lagér ishxisigha élip chiqip, bashliqigha ehwalni doklat qildi.

– Eblex! – Dep warqiridi pakinek, choshqidek semrip ketken kamér bashliqi, – sen esebiy diniy unsur, özgermes jahil térrorchi, sen hazirghiche biz bilen qarshiliship kelding, jinayitingni iqrar

qilmiding, sanga eng éghir jaza bérilishi kérek! Sanga biz pirolétariyat déktatorisining qandaqligini körsitip qoyimiz! – Dep gundipaylarga buyruq qildi: – élip ménginglar! Uni wilayetlik birinchi türmige ötküzüp béringlar ! Mana bu uning matériyali, u yerdin uning ölüki chiqsa – chiqiduki, tiriki chiqmaydu! – Dep birmunche qeghez – höjjetlerni gundipaylarning qoligha tutquzup qoydi.

Töt gundipay ebeydulla imamni yalap, saqchi mashinisigha sélip, wilayetke élip mangdi. Ular yétip kelgen waqitta kün qiyam bolghan bolup, yer sharigha robo halette tikilip turuwatqan kün nuri küchlük hararet tarqitip: «allahning karamitini körüshünglar, men hazir bendige német, men némitim bilen tebi'et dunyasini yashinitip, hayatliqinglar üçün her xil nazu - németlerni ata qiliwatimen. Tatliq méwe - chéwilerni hozurunglarga sunup, uning shirniliridin tenliringlarni hozurlanduriwatimen. Muzlap ketken tenliringlerge körünmes radiyatsiye tamchilirim bilen küch - quwwet bériwatimen. Uning üçün allahqa shükri éytishinglar kérek! Bolmisa, men bir küni tetürisige - gherbtin chiqimen - de, üstünglerge qiyamet - qayim yaghidu. U chaghda pushayman qilsanglarmu ülgürmeydu!» Dewatqandek qilatti.

Saqchi mashinisi qisqa, qisqa ikki qétim toxtighandin kéyin, ebeydulla imamni mashinidin chüshürüp, bir kamérning aldida toxtitip, béshidiki

qara qara xaltini éliwétip, ishikige «105 - nomur» dep yézilghan kamérgha solap qoyushti. Ebeydulla imam kamérgha kiripla chöchüp ketti. Kamérda chach - saqalliri aqarghan, oruqlap erwahtek bolup ketken töt mehbus turatti. Ularning put - qoli zenjir bilen bir - birsige chétip baghlap qoyulghan idi. Emma, ularning rohiy keypiyati «kespi qayta terbiyelesh lagéri»dikilerge qarighanda üstün bolup, toxtimay durut oqup, öz - ara gepliship, xuddi bir - birsi bilen xoshlishiwatqandek öz - ara kechürüm tiliship, pat - pat quchaqliship qoyatti. Otturidiki bir üstelde polu, lengmen, manta - samsa dégendek her xil tamaqlar turatti.

– Xush kelding ? Burader. – Dep éghiz ahti uzun saqalliq birsi, – bizge qarap heyran qéliwatamsen néme? Heyran qalghuchiliki yoq, bu adaletsiz dunyada bolup turidighan ishlar ! Emma, biz uzaq qalмай adalet dunyasigha seper qilimiz! U yerde biz ebediy xatirjemlikke ige bolimiz! Shunga, biz bu zalimlarning oqliridin qorqup qalmaymiz! Ularning oqliri biz üçün jennetning achquchidur!

– Chüshenmeywatamsen? – Dédi keke saqalliq yene birsi uning hangwiqip turup qalghinigha qarap, – bizni ölümge höküm qilishti. Belki ete – ögün ijra qilishi mumkin. Némishqa bir nechche kün arqigha sozulghanliqini bilelmiduq. Biz buninggha teyyarliqta iduq, hazirning özide ijra qilsimu yaxshi bolatti! Biz baldurraq heqta – allahning dergahigha

bérip, bu dunyada qilghan – etkenlirimizning hésabini bérip, paklinip bolghandin kéyin hör – perilerge qoshulup, ebediy ölmes hayatqa qedem qoyimiz.

– Bizni ölümdin qorqmaydighan saranglarmikin dep qalma! – Dédi bir bombur saqal, közidin bashqa yérini tük qaplap ketken birsi, – insangha ölüm bir qétim kélidu. Héchkim ölümdin qéchip qutulalmaydu. Emma, ölümningmu perqi bolidu! Insan öz étiqadi üçhün, weten – milliti üçhün ölgendila bu ölüm shereplik bolidu. Buning u dunyadiki mukapati katta bolidu. Shunga, men ölümge höküm qilinghanliqimdin qilchilik pushayman qilmaymen.

– Bizni ölidu, tügeydu dep oylap qalma! – Dédi, – yashraq char saqal birsi, – bizning ténimiz ölidu emma, rohimiz ölmeydu! Öz étiqadi yolida ölgen kishi shéhitlik mertiwisige érishken bolidu. Shéhitler «öldi» dep hésablanmaydu. Ular allahning dergahida tiriktur! «Shéhitlik» hemme ademge nésip bolmaydu. Peqet allah yaxshi körgen ademlergila nésip bolidu. Shunga, men bu «shéhitlik sharabi»ni baldurraq ichishni xalaymen.

Ebeydulla imam teste éghiz échip: – berheq, berheq! Hemminglarning gépi toghra! Menmu siler bilen bille jennette bolushni xalaymen. – Dédi. Buni anglighan, bayamqi eng bashta gep bashlighan mehbus söz échip: – sénimu ölümge höküm

qilarmu? Sen néme ish qilattig? – Dep soridi.

– Men deslepte, kentimizde imamliq qilghan idim, kéyin «hökümetke maslashmidi» dégen bahane bilen imamliqtin éliwetken idi. bu qétim méni «diniy esebiy unsur» dep tutup keldi. – Dédi özini tonushturup.

– Undaq bolsa, sénimu ölümge höküm qilidu.

– Dédi héliqi keke saqalliq kishi söz élip, – chünki, xitay hökümiti bir din dühmini hökümettur. Ular din ehlini öltürüp tügitish arqiliq – xelqimizni dinsizlashturup we assimilyatsiye qilip yoqatmaqchi. – Dédi saqilini silap turup.

– Toghra! – Dep keke saqalning sözini quwwetlep söz bashlidi bombur saqalliq kishi, – menmu mehelligimizdiki meschitke imam idim, héchqandaq gunahim bolmisimu, «on yil burun yer yer asti quran kursi» achqan dégen bahane bilen tutqun qilghan idi. Mana emdi: «iqrar qilmiding, özlükingdin mesile pash qilmiding, qarshiliq qilding» dégen seweb bilen ölümge höküm qilishti.

– Könglüngni yérim qilma aka! – Dep, sözge arilashti héliqi char saqal, yashraq mehbub, – hemmimiz bir teqdirdash insanlar, bir yolda mangghuchilarmiz! Biz heq yolda ching turghuchilarning bu dunyada yéri yoqtur. Shunga biz paniy alemdin – baqi alemge ketkinimiz tüzüktur, amin!

Ularning söhbetliri héch tügeydighandek emes

idi. Gep bilen bolup k tip, kech kirgenlikinimu untup – tuymay q lishti. Kech bolghanda imam mehbuslarning zorlishi bilen tizip qoyulghan tamaqlardin azraqtin t tip qoydi. Bashqilarmu bir – ikki kapamdin yep qoyushti. Ularning ezeldin k zi – qarni toq idi. Uning  stige ular,  l m aldida b rilgen bu tamaqlarni «saxta xeyrxahliq» dep ch shinetti. Ular d shmenning saxtiliqliri bilen k resh qilip kelgen kishiler bolghachqa, tamaq y mesliknimu ulargha bolghan bir qarshiliq dep biletti. N mishqidur ulargha b g n h chqandaq cheklime qoyulmighan idi. Ular birlikte jama'et bolup, esir, sham we xupten namazlirini birlikte oqushti. Ular bir nechche k ndila arisigha qil sighmaydighan teqdirdashlardin bolup qalghanidi. Ebeydulla imam hemmidin burun uxlap qalghan idi. Bir waqitta qorqunchluq ch sh k r p oyghinip ketti: t t yoghan ejdiha kam rdiki t t mehbusqa  tilip k lip, aghzidin ot chachritip «senlerni k yd r w timen» dep warqirawatatti. U etrapigha qarap, ularning  z jayida uxlawatqanliqini k r p, k ngli xatirjem boldi. Ularni oyghitipmu y rmidi. Teyyamum qilip ikki reket te'ejjut namizi oquwaldi. Andin k yin ichide durut oqushqa bashlidi. tang s z ley dewatqandek qilatti, bir waqitta dehshet yuqiri awazliq signal ch linip, kam r etrapi mashinilardin chiqqan sansizlighan chiragh nurida yorup ketti. Yigirmidek saqchi we esker mashinisi

signallirini yuqiri derijide échiwétip, huquyqtiniche türme hoylisigha kirip kélishti. Toluq qorallangan birer yüzdek saqchi we eskerler mashiniliridin chüshüshüp kamérgha qarap kélishti. nöwetchi gundipaylarning ishikni échip bérishi bilen saqchi – eskerler töt mehbusni béshigha qara xalta keydürüp, tilini qil sim bilen baghlap élip méngishti. Ebeydulla imam ular bilen köz isharisi bilenla xoshlishiwaldi. Ular bilen gepliship: «xeyr – xosh, siler bilen jennette körüshümüz!» Dégüsi bar idi. Emma undaq déyelmidi. Qatillar ulargha xuddi ghaljir ittek yépushiwélishqan idi. Ular tang .süzülmestila sheher sirtigha apirilip étiwétildi Ebeydulla imam kamérda yalghuz qaldi. U étiwétilgen kamérdashliri üçün du'a qildi. Bir nechche pare quran oqudi. Bir chaghda ikki gundipay kirip, uni yalap türme ishxanisigha élip chiqti. Ishxanining otturisida dep üç kishi turatti. Ularning arisidiki yashqa chongraq birsi: biz wilayetlik ottura sottin kelduq, mana bu séning hökümnameng. – Dep bir parche tamghiliq qeghezni imamgha tutquzup qoydi. imam qeghezni élip bir qur köz yügürtüp chiqti. Uningda: «diniy esebiy unsur ebeydulla imam qanunsiz diniy pa'aliyet bilen shughullanganliqi, kent kadirlirining bashqurushigha ariliship, hökümetni közge ilmighanliqi, pakit aldida jinayitini étirap qilmay, qarshiliq qilip towa qilmighanliqi, jahilliq

qilip, gundipay - saqchilar bilen qarshilashqanliqi
.üchün ölüm jazasigha höküm qilindi» déyilgen idi

Qoshmaq tughqanning qosh wezipisi

Gülzar bügün ishtin chüshüp, udul öyige barmastin soda sétiq qilghili bazargha mangdi. Chünki, bügün yekshenbe küni bolghachqa qoshmaq tughqanliri kélip qélishi mumkin idi. Ularni yaxshi kütiwalmisa bolmaytti. Shunga, u bazardin herxil köktat, méwe – chiwe, gösh – yagh dégendek nersilerni sétiwaldi. «Ölmekning üstige tepmek» dégendek ishtin hérip kelgen gülnar sodiliq qilip sétiwalghan nersilerni özi kötürüp öyge élip bérishi kérek idi. Gülnarning éri bir yil burun «yanfonda qira'et anglighan» dégen bahane bilen atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» déyilgen lagérgha élip kételgen idi. Shuningdin béri gülnargha ikki balisini özi yalghuz béqishtin sirt soda – sétiq ishlirininimu özi qilish wezipisi yüklen'gen idi. Chong balisini mekteptin, kichik balisini yeslidin özi élip kéletti. Gülnar ishiktin kirip emdi nersilerni qoyup turishighila téléfon jiringlap ketti:

– Wey! Men gülnar, siz kim?

– Men etirgül kochisi mehelle komitétidin yang mudir bolimen.

– He shundaqmu? Bir orunlashturush barmidi?
– He'e, bilisenghu deymen! Bügün öyüngge qoshmaq tughqininglar kélidu. Uni yaxshi kütüwélishing kérek!

– He'e. Bilimen yang mudir! Men uni kütüwélishqa teyyar! Ziyapet qilish üçün herxil nersilerni sétiwaldim. Mana hazir kélishim.

– Nahayiti yaxshi! Wezipengni yaxshi tonup, qoshmaq tughqiningni yaxshi kütüwélishing kérek!

– Bolidu yang mudir!

U qolidiki nersilerni qoyupla balilirini ekélish üçün, aldirash sirtqa mangdi. Hélimu yaxshi mektep bilen yeslining ariliqi anche yiraq emes bolup, bezi künliri gülnarning on bir yashqa kirip qalghan qizi eqide ukisi enwerni özi yeslidin élip kéletti. Gülnar öydin chiqip yüz qedemmu mangmayla ukisini élip kéliwatqan eqide bilen uchrashiti we baliliri bilen öyge qaytip kirdi.

Gülnar öyge kiripla balilirigha su – shakilatlarini berdi we oghli enwerge oyunchuqlirini oynap, ghelwe qilmasliqini tapilap qoyup, tamaq qilish üçün köktatlarni aqlap, ikki qolini töt qilip dégüdek jiddiy teyyarliqqa kiriship ketti. Chünki, qoshmaq tughqanni herxil qoruma we tamaqlar bilen kütüwélishi kérek idi. Derweqe, sa'et emdila altidin éshishighila ishik qongghuriqi chélindi. Gülnar yügürüp bérip kunupkini bésiwetkendin kiyin ishikni échip, qoshmaq tughqinini öyge bashlash

üchün ishik aldigha chiqip, chirayigha mejburi külke yügürtüp, tekellup bilen qol qorushturup turdi. Bu mehelle komitéti teripidin orunlashturulghan «qoshmaq tughqanchiliq» qa'idiliridin biri idi.

– Yaxshimusen! – Dégen boghuq awazdin jiddiyliship ketken gülnar chirayigha mejburi külke yügürtüp, – yaxshimusiz! – Dep jawab qayturdi.

Li artuq tekellup qilmastinla ittik qedem élip öyge kirdi we eqide bilen enwerni körüp, chishining aq paxtisini chiqirip: «yaxshimu, yaxshimu?» Dep, hijayghach safagha kélip olturdi.

Gülnar li gha aldinala teyyarlap qoyghan chayni quyup bérip:

– Chay ichkech olturung li endi! Men sizge tamaqqilay! – Deptekellupqilipqoyup, ashxana öyge chiqip ketti. Li bolsa chayni birla kötürüp ichiwetti – de, méhmanxana öyge xuddi bir paylaqchidek qarashqa bashlidi: addiy seramjanlashturulghan méhmanxanida ikki safa we bir üsteldin bashqa ong tereptiki tamgha bir uniwersal ishkap qoyulghan bolup, uning otturisigha keng ékranliq téléwizor qoyulghan, ishkapning sol teripige bir nechche tal longqa we farfur qachilar qoyulghan idi. Ong terep bolsa, kichik – kichik tekchilerdek bölümlen'gen bolup, u yerge herxil kitablar tizilghan idi. Méhmanxanining sol témigha bolsa uyghurlarning qehriman qizi iparxanning bélige xenjer ésilghan heywetlik resimi ésiqliq idi. Li yanfoni bilen öy

ichining tüzülüshi we tamgha ésilghan gilem qatarliq nersilerni resimge tartiwaldi. Somkisidin depter we qelem élip, ong tereptiki ishkapning yénigha kélip, tekchilerde qandaq kitab barliqi, qanchilik kitab barliqi, uyghurchidin bashqa gheyri tildiki kitablarning bar – yoqliqi qatarliqlarni xatiriliwaldi. Andin yanchuqidin meqsetlik élip kelgen kempütlerini balilargha bermekchi bolup, ularni izdep yataq öylerge sep saldi. Bolupmu, qosh kishilik kariwat qoyulghan chong yataq öyge qarap, könglide birnémini oylihandek béshini lingshitip qoydi. Balilar yataq öyige kirip tapshuruq ishlewatqan eqidege bir némilerni dep koldurlap, unimighinigha qarimay, uning qoligha bir nechche tal kempüt tutquzup qoydi. Enwer bolsa li bergen kempütni élishni xalimidi we uninggha yirgen'gendek homuyup qarap qoyup, yataq öydin yügürüp chiqip ashxanida tamaq étiwatqan apisining qéshigha bériwaldi. Li bolsa enwerni qoghlihandekla arqisidin egiship kirip:

– Eyya! Eyya! Balangza, men sanga kempüt élip keldi. Sen kempütni yaxshi körmemdu? Némini yaxshi köridu? – Dep, ashxana öyge kirip enwerge kempütni tenglidi. Enwer kempütni yene almidi. Bu ehwaldin gülnar ongaysizlinip, li gha qarap:

– Li endi enwer bashqilar bergen nersilerni yémeydu. Siz xapa bolmang! Bu yerge qoyup qoyung. – Dep, bu kichikkine majirani bésiqturdi.

Gülнар bir nechche xil qoruma we dümlen'gen gürüchni méhmanxana öyge élip chiqti we üstelge tizdi. Bu oxshitip qorulghan qorumilargha qarap, li ning gülqeqeliri échilip ketti – de, hijayghanche:

– Yaxshi, yaxshi! Sen tamaqni yaxshi qilidu. Men uyghur tamiqini bek yaxshi köridu. Kéler qétimda men polu yése bolamdu? – Dep xirildap külüp qoydi.

Gülнар uyghur aditi boyiche chay ichip adetlen'gechke uninggha yene chay quyiwidi, li tamaqtin kiyin chay ichmeydighanliqini, piwa yaki haraq ichidighanliqini éytip, öyde piwa yaki haraq bar – yoqliqini soridi. Gülнар yoq ikenlikini, özining ezeldin piwa - haraq ichip baqmighanliqini, érinimgu ichmeydighanliqini éytiwidi, lining qapiqi türülüp ketti - de, depterni élip bu ehwallarni yéziwaldi. Andin birqanche betlik qizil xetlik qeghezni chiqirip, gülnargha: «buni oqughin» dep qoligha tutquzup qoydi. Gülнар höjjetni élip, adettikidek xitayche sewiyesi bilen köz yügürtüp chiqti. Bu bir «qoshmaq tughqanchiliq qa'idisi» bolup, mejburi ri'aye qilishqa tégishlik bolghan «mehelle komitéti» teripidin chüshürülgen höjjet idi. Uningda mundaq mezmunlar yézilghan idi: «qoshmaq tughqanlar öginishte, yétip - qopushta, tamaqta bille bolush, öz - ara chüshenmeslikni tügitip, inaq jemiyet berpa qilish kérek!». Höjjetni oqughanche gülnarning köz aldi qarangghuliship,

apaq nersiler uchup kéliwatqandek jimirlap ketti. Li xitay bolsa shalapshitip qorumilarni yégech, közining quyruqida gülnargha qarap qoyuwatatti.

Tamaq yéyilip boldi. Li taza bir kikiriwétip, sapagha yölünüp olturdi - de, emdi qandaq qilmaqchi? Dégendek qilip, gülnarning birnéme dep éghiz échishini kütmekte idi. Gülnar üstelni yighishturiwétip ashxana öyge kiriwaladi - de, qacha uyghach oylinishqa bashlidi: «qandaq qilishim kérek? Bu yüzi qélin méhman öyümde qonmaqchi boluwatidu. Öyde érim bolmisa, balilirim kichik tursa, men qandaq qilip bir yat erni öyümde qonduralaymen? Érimge qandaq yüz kéleleymen? Balilirimgha néme dep chüshendürimen? Uning üstige yat bir erkishining - bashqa bir erkishi yoq bir öyde qonushi dinimiz we örüp - aditimizge uyghun kelmeydighan ish tursa? Men bir musulman, iman - étiqadliq a'ilide chong boldum. Érimmu shirket ishchisi bolushigha qarimay, étiqadini muqeddes biletti. Quran oquytti. Ishtin qaytqanda yoshurun namaz oquytti. Keyp - sapadin yiraq turatti. Wijdan - ghururi üçün jénini pida qilishtin yanmaytti». Oylighanséri gülnarning bedini tikenlishishke bashlidi. Qoshumisi türüldi. U yene: «men bir ayal kishi, balilirim téxi kichik, balilirimning kelgüsi üçün uninggha meylimni bérip yaxshi kün'ge érisheymu - ya?» Dégennimu könglige keltürdi - yu, yüzi hüppide qizirip ketti we xiyal ichide qétip

qalghan tepekkuri birdinla dolqundek örkeshligili bashlidi: «yaq, men bir uyghur qizi, étiqadim - imanım we ippitim men üçhün muqeddestur! Pakliqimni, nomusumni qetiy qoghdishim kérek! Hergizmu ippitimni yoqatmasliqim kérek!» Dep öz

.– özini bezlidi

Apa, apa! Men uxlaymen» déginiche oghli» – enwer apisining qolidin tartip ashxanidin élip chiqti. Gülnar balilar yataq öyige kirip, enwerni yéshindürüp, ornini sélip bérip, tam terepke yéqinraq yatqin dep jékilidi. Andin qizining quliqigha pichirlap, bir némini déwidi. Eqillik qizi bash lingshitip maqul boldi we ukisining kariwétigha chiqip yatti. Gülnar üçhün bir kariwat

.hazir boldi

Gülnar aditi buyiche yétishtin burun munchigha kirip, éghizini chish pastisi bilen yuyup tazilidi. Dasqa su élip putini yuyuwaldi – de, chiraghni öchürüp méhmanxana öyge chiqti we li bilen xoshliship qoymaqchi bolup qariwidi, li yoq bolup chiqti. Emma, chong yataq öydin uning awazi

:anglandi

Gülnali, gülnali buyaqqakel! – Dep chaqiriwatatti. – Gülnar chong yataq öyning ishidin shundaq qarapla, yüriki jighghide qilip ketti. Li alliqachan kariwatqa chiqiwalghan bolup, kusar bilenla yatatti. Gülnar béshini burapla kétey dep méngiwidi. Li uni

:yene chaqirdi

!Gülnali buyaqqa kel! Birge uxlayli –
Qandaq bir küchning tesiri boldikin gülnar ghezep
:bilen towliwetti

!Bolmaydu –
Gülnar xuddi hazirla li chiqip tutiwalidighandek
hés qilip ketti – de, yügürgenche balilar yataq öyige
kirip, ishikni ichidin taqiwaldi. Hayasiz li kusar
bilenla chiqip, balilar yataq öyining ishikini ittirip
- tépishke bashlidi. Gülnar qizi eqidening orundug
- üstilini ekélip ishikke yölep, mehkem ittirip
turuwaldi. Li herqanche qilipmu ishikni achalmidi.
Alahezel yérim sa'ettek tirkishish dawam qildi.

.Axiri, ishikni achalmighan li toxtap qaldi
Gülnar ishikke quliqini yéqip, lining téléfón
qiliwatqan awazini anglap chöchüp ketti. Li
mehelle komitétige téléfón qilghan bolup, ulargha
gülnar üstidin shikayet qiliwatatti. Uzaq ötmey
saqchi mashinisining signal chalghan awazi bina
aldida qulaq - méngini yériwetküdek derijide
yangrap ketti we ishik qongghuriqi chélinmayla
saqchilar öyge basturupla kirishti. Li bolghan
ehwalni ulargha yene bir qétim doklat qildi - de,
kiyimlirini kiyip chiqip ketti. Mehelle komitéti
xadimliri we saqchilar gülnarni yalghan gepler
bilen aldap, yataq öyning ishikini achturdi. Gülnar
chiqishighila ikki saqchi étilyip bérilyp, qoligha
koyza sélip, béshigha qara xalta keydürüp, uning
«qoshmaq tughqan» qa'idisige xilapliq qilghanliqi

.üchün qolgha élinghanliqini uqturdi Eqide bilen enwerni mejburi oyghitip, gülnarni bir mashinigha, balilarni bashqa bir mashinigha sélip élip mangdi. Alahezel yigirme ménuttek mangghandin kiyin, chong derwaziliq, tamliri tiken bilen qorshalghan bir yerge ekélip kélip mashinidin chüshürdi we uning sheherlik ikkinchi «kespi qayta bilen terbiyelesh merkizi»ge élip kélin'genlikini, balilirining bolsa, hökümet tarmiqidiki «yétim balilarni terbiyelesh orni»gha élip kétilgenlikini .uqturdi

Aytursunning anisi némishqa yighlimisun?

Ana perzent üçün barliqini béghishlighichidur. U perzentlirining otida köyidu. Süyide aqidu. U perzentige hamile bolghandin bashlapla, tomurlirida éqiwatqan issiq qéni bilen ozuq bérip, hüjeyrilirini yétildürüp, yumran ténige hayatliq ata qilidu. Uningdin kéyin toqquz ay toqquz kün qorsa qötürüp, kéche - kündüz yürek soqushini tingshap, arzu - armanlirini sözlep, tughulghandin kéyinki bext - sa'aditini tilep, waqti toshqanda bir qanche kün achchiq tolghaq azabini tartip, yoruq dunyagha köz achquzidu - de, azablririni bir nechche kün ichidila untup kétidu.

Perzenti tughulghanda bolsa, ana cheksiz xushalliqqa chömidu.özining wujudidin bir janliqning a'ilisige yéngidin qoshulghanliqidin söyünüp, bowiqining péshanisige söyüp turup «allah bextingni bersun! Ömrüngni uzun qilsun! Riziqingni ziyade qilsun! Dostungni köp - düşminingni az qilsun! Jin - sheytanlarning yamanliqidin saqlisun! Weten we xelq üçün köyünidighan, ghurur - wijdanliq, yüz - abruyluq, tirishchan, öz künini -

özi alalaydighan qilsun! Xaru - zarliqqa qélistin saqlisun!» Dep, du'a qilidu. Apaқ süti bilen émitip béqip, kéche - kúndüz böshükini tewritip, poq - süydükini adalap, böshük naxshisi bilen elleylep, asta - asta chong qilidu - de, özining tartqan barliq japalirini bir kúndila untup kétidu.

Bowiqi chong bolghandin kéyin uni «méning yürek parem» deydu. Uning üçhün barliq mal - mülkini serp qilidu. Uni öz jénini qoghdighandek qoghdaydu. U külse külidu. Yighlisa yighlaydu. Uning jénigha, bextige qest qilinsa chidimay, séning ornungda men bolsamchu! Men ölsemchu deydu. Sensiz yashighinimdin, yashimighinim yaxshi dep hayatini perzenti üçhün qurban qilalaydu. Mana bu anining ulughluqi. Muqeddesliki we menggü söyülishke tégishlik sheripidur.

Aytursun a'ilisining yalghuz qizi idi. U bashlanghuch we ottura mektepni elachi bolup oqup, ali mektepni chetel tilliri kespide oqudi. Oqush püttürgendin kéyin qeshqerdiki herqaysi sayahet shirketliride terjiman we sayahet yétekchisi bolup ishlidi. Xizmitidiki tirishchanliqi uni tézla yükseldürdi. U özi axirqi qétim ishligen «xu'a'en sayahetchilik shirkiti»ge mu'awin diréktorluqqa östürüldi.

U sayahet shirkitige diréktor bolup östürülgendin kéyin téximu tiriship ishlidi. Nurghun qétim chetellik sayahetchilerni kütüwaladi.bezi chetellik

sayahetchilergé özi biwasite terjiman bolup, qeshqerning muhim sayahet nuqtalirini körsitip we chüshendürüp, ularning raziliqini qolgha keltürdi. Chetellergé sayahet guruppisi teshkillep, ottura asiya we türkiyelergé bérip keldi. Bular shu chaghdiki xitay hökümiti özi yolgha qoyghan normal ishlar bolup, buning keyinki künlerde tutqun qilinishinging sewebi bolup qalidighanliqini u héch oylap baqmighan idi.

Adette, qeshqerde altinchi ayning kirishi bilen sayahetchilik intayin qizip kétetti. Emma, némishqikin bu yil undaq bolmaywatatti. Ichkiridin we chetellerdin kélidighan sayahetchiler bekla azlap ketken idi. Chetellergé sayahet guruppisi teshkillep chiqish hökümet teripidin cheklendi. Kishilerning qolidiki pasportliri pütünley yighiwélindi. Chetelge bérip - kelgenler tutqun qilinip, so'al - soraq qilinishqa we yéngidin qurulghan atalmish «kespi qayta terbiyelesh merkizi» élip kéttilip, iz - déreksiz yoqulup kétip baratti. U könglide «qilghan ishing toghra bolsa, xandin qorqma dégen gep barghu? Men hökümetning siyasitige qarshi chiqidighan héch bir ish qilmidim. Döletning birlikige we milletler ittapaqliqigha buzghunchilik qilidighan birer ishimu qilmidim. Milliy bölgünchi, sherqiy türkistanchi déyilgen kishiler bilen alaqe qilmidim. Milletler ittapaqliqini himaye qilip nemunichi boldum. Undaqken, békardin – bikar ménimu

tutup ketmes?» Dep oylap, etrapida boluwatqan endishilik gep – sözlerge qulaq salmay, shirket xizmitini yaxshi ishleshning koyida yürüwatatti.

Aytursun etigende öyde nashta qilib bolup, ishqa méngishning hazirliqini qiliwatatti. Tuyuqsiz ishik qongghuriqi chélindi.u kunupkini bésiwétip sözleshküchni élip:

– Kim? – Dep soridi.

– Biz! Saqchi, ishikni ach! – Dégen awaz anglandi. U chöchüp kétip «bu néme ish?» Dep xiyal qilib bolghuche, alte saqchi öyge basturupla kirishti – de, «tekshürülisen» dégen birla éghiz gep bilenla béshigha qara xalta kiydürölüp, qoligha koyza sélinip élip méngildi. Alahezel yérim sa'ettek mangghandin kéyin mashina bir yerde toxtap, «doklat» dégen awazdin kéyin mashina yene qozghilip, birdem mangghandin kéyin yene toxtutulup aytursunni chüshürüp, bir binaning ichige élip kirip, béshidiki xaltini éliwetti – de, mawu yerge kir! – Dep ittirgenche birinchi qewettiki bir ishxanigha élip kirishti.

Bu kamérning ishxanisidek qilatti. Bir üstelde biri sémizrek, yapma qapaq, yene biri oruq, égizrek kelgen, qisiq köz ikki saqchi olturatti. Ularning yénida bir doxturluq kiyimi kiyiwalghan ayal uningha tikilip qarap turatti.

– Bilikingni ach! – Dégen awazdin aytursun chöchüp ketti – de, néme qilarini bilmey turup

qaldi we gep sorimaqchi bolup, aghzini échiwidi. Üstelde olturghan saqchidin birsi warqirap:

– Aghzingni yum! Gep qilishinggha ruxset yoq! Bilikingni ach! – Dep warqiridi. Buning bilen tengla yanda turghan ikki saqchi étilip kélip, uning koptisini mejburi saldurup, bilikini achquzdi. Buning bilen ayal doxtur kélip, ikki bilikidin qan aldi. Andin namelum bir suyuqluqni okul qilip urdi. Bir tal dora komilichini mejburi ichküzdi. Uningdin kéyin anche uzaq ötmeyla aytursunning béshi qayghandek bolup, közi qarangghulashti – de, yéqilip chüshkili tasla qaldi.

– Élip chiqinglar! Soraq bashlansun! – Dégen awazdin u yene chöchüp kétép, etrapqa qarap bolghuche ikki saqchi uni ittirgenche ishξανidin élip chiqip, bir az mangghandin kéyin bir ishikni échip: «bu yerge kir!» Dep warqirighanche uni soraqخانigha ittirip kirgüzdi. Aytursun kiripla chöchüp ketti. U özini xuddi riwayetlerdiki qaraqchilarning öngkürige kirip qalghandek hés qiliwatatti. Soraqxana témigha her xil renglik kaltek, zenjir – kishen, tasma – tana qatarliq jaza qoralliri qatarisigha ésiwétilgen idi.

– Bu yerge kélip oltur! Dégen awazdin yene chöchüp ketken aytursun néme qilishni bilmey hangwiqip turup qéliwidi, ikki saqchi uninggha étilip kélip, ittirgenche tömür orunduqqa olturghuzup, midir - sidir qilalmaidighan qilip

chétip baghliwétishti. Soraq bashlangan idi:

- Qanchilik dölet mexpiyetlikini satting?
- Qaysi mexpiyetlikni, kimge séiptimen?
- Sen terjimanliq qilghan chetelliklerge satqan

bolushung mumkin!

– Yaq, men ulargha dölet mexpiyetlikini satmidim. Ulargha yol bashlap bardim. Tarixiy yadikarliqlarni hökümet belgilep bergen qollanmilar boyiche chüshendürdüm. Bashqa gep – söz qoshmidim.

– Undaқта, ular némishqa sanga sowghat béridu?

– Qaysi sowghatni deysiler?

– Mana mawuni! – Dep, aytursunning ishxisidini élip kélisken, amérikiliq jon isimlik bir sayahetchi teqdim qilghan niyuyork shehiridiki «erkinlik ilahi»ning heykilini körsetti.

– Bu bir adettiki sowghatghu? – Dédi aytursun ejeblinip.

– Qandaq adettiki sowghat bolsun? U dégen bir burju'aziyeche erkinleshtürüshning simwoli. Sotsiyalistik döletke aghdurmichiliq qilish üçün qollinilidighan siyasiy teshwiqat qorali. – Dédi soraqchilar burnini qéqip,

– Men undaq geplerni anglap baqmaptikenmen?

– Dep reddiye qayturdi aytursun.

– Qéni éyte! Türkiyege némishqa barding?

– Sayahet ömékini bashlap barghan, türkiyeni

sayahet qildurush üçhün.

– Türkiyede néme kördüng? Néme angliding?

– Dégizlarni, muzéy, xatire saraylirini kördüm, kochilarda ezan awazini anglidim.

– Uyghurlar bilen körüshüngmu? Zeytunburnigha bardingmu?

– Yaq! Men türkiyede héchkimni tonumaymen. Héchkim bilen körüshmidim.

– Him! Yalghan gep qiliwatisen, bolmisa guruppangdin adem qachamti? Ötken yili yazdiki sayahet guruppangdin bir adem qaytip kelmey istanbulda qélip qaptighu?

– Men uni qesten'ge qilmidim. U özi qéchip ketti.

– Him! Ishenmeymiz, yalghan gep qiliwatisen, yaxshiliqche iqrar qil! Iqrar qilsang kengchilik, qarshiliq qilsang éghir jazalinisen!

– Yaq, men némini iqrar qilimen. Héhqandaq jinayet ötküzmigen tursam!

– Him! Yaxshiliqche iqrar qilmisang, bizning jaza qorallirimiz séni iqrar qilduralaydu.

– Qéni bashlanglar! – Dep warqiridi pakinek xitay qarap turghan chumaqchilirigha warqirap, buning bilen ikki saqchi kélip, uning kökrek we béqinlirigha tok kaltiki bilen nechchini uruwetti. Chéchidin tutup yuqirigha qayrip, yüz – közlrigimu mushtumliri bilen bir nechchini sélishti. Aytursun hoshidin ketti. Soraqchilar bir chélek soghuq su

ek lip, uning y zige t kti. Bir az hoshigha k liwidi, yene urdi. Yene hoshidin ketse yene su chachti, yene urdi.

Bir k che – k nd z dawamlashqan bu soraqtin k yin etisi etigende konilirining ornigha y ngiliri almiship keldi. Ularmu oxshash so'alni sorap, oxshash wehshiylik bilen qiynidi. Uninggha ne tamaq, ne su b rishmidi.  zliri bolsa her yigirme t t sa'ette bir almiship, harduqlirini chiqirip, yep - ichiw lishti. Shunga ular soraq qilishda h rip qalmidi.

Soraq t tinchi k nige qedem qoydi. Bu q tim yene eng bashtiki soraqchilargha n wet kelgen bolup, ular ghaljirliq k silige giriptar bolup qalghandek etigendin - kechkiche kaltek we toqmaqlirini ishqa s lip, aytursunni toxtimay urup chiqti. Emma, aytursunni iqrar qilduralmighanning  stige, uning bir nechche q timliq qarshiliqigha duch keldi. Ch shke y qin soraqchidin birsi aytursunning ch chidin tutup, yuqirigha qayrip set qiliq qilmaqchi buliwidi, aytursun aghzidiki yighilip qalghan qanni uning y zige shalappide qilip t k r wetti. Buningdin chichangship ketken jallat saqchi aytursunning k krek qismigha arqa–arqidin ikki q tim tok kaltikini y qiwetti.u yene hoshidin ketti we b shi j ni chiqip ketken ademdek yerge sanggilap qaldi. Jallatlar uninggha yene su ch chip baqti. Emma u bu q tim midir – sidir qilmay

turatti. Pakinek xitay kélip, uning yürek soqushini tingshap béqip:

– Eyya! Eyya! U ölüp qaptu! – Dep jiddiylashken halda bir yerge téléfon qiliwidi, birdemdila bir saqchi mashinisi keldi. Ular jesetni bésip doxturxanigha élip méngishti.

– Yighlimisanglar silerge bir ishni uqturimiz! – Dédi ikki saqchi etigende aytursunning anisi patigül yasinning öyige kélip. U heyranliqtin téngirqap qaldi we soridi:

– Némishke yighlimaymen? Nème ish boldi? Qéni, gepni ochuq démemsiler?

– Shu, shu bizge aldi bilen silerning «yighlimasliq, ghowgha chiqarmasliq» toghrisidiki wedenglar kérek. Bolmisa déyelmeymiz. – dédi ular kékechlep,

– Qizim aytursungha bir ish boldimu? – Dep soridi ana jiddiylaship, – qéni démemsiler? Qizim aytursun nede?

– Shu déduqqu, siler aldi bilen bizge wede bérishinglar kérek!

Bu chaghda aytursunning dadisi gepke arilashti:

– Bolidu, biz ghowgha chiqarmayli. Biz ezeldin ghowgha chiqirip baqmighan. Emma yighlap baqqan, yighlighudek ish bolsa yighlaymiz, bolmisa yighlimaymiz!

Saqchilar yenila heqiqiy ehwalni éytishqa jüret qilalmay, gepni bashqa yaqqa burap, aytursunning

salamatlik ehwalini sorashqa bashlidi:

– Qizinglar késelmiti? Yürükide birer mesile barmiti?

– Yaq, qizimiz ilgiri sapsaqti, hazirghiche birer qétimmu aghrip baqmighan, yürükidimu héchqandaq chataq yoq idi!

– Him, mushu yéqindin buyan dewatimiz! Yürükidin chataq chiqqanmu?

– Yaq, chiqmighan!

– Undaqta, birersi bilen urushup qalghanmu? Mesilen: éri bilen, qattiq tayaq yigenmu?

– Yaq qizimiz téxi toy qilmighan.

Saqchilar özlirige héchqandaq bir «bahane» qilghudek yip uchi tapalmighandin kéyin, özara kóz qisiship, mundaq dédi:

– Biz bilen yürünglar! Qizinglar aytursun tünügün «kespi qayta terbiyelesh merkizi»de aghrip qélip, doxturxanigha élip bérilghan, hazir béríp yoqlishinglarga ruxset. Emma, doxturxanida yighlisinglarga, ghowgha chiqirishinglarga bolmaydu!

Aytursunning ata - anisi yenila héchnémini chüshenmigen bolsimu emma, saqchilarning bir ishni yoshuruwatqanliqini sezdi bolghay, saqchilardin qizining normal bölümdimu yaki jiddiy qutquzush bölümide ikenlikini soridi, saqchilar bu so'algimu jawab bérishni ret qildi - de, ularni yene tehdit arilash agahlandurup:

– Biz déduqqu! Tola so'al sورشunglarga, yighlishinglarga, ghowgha chiqirishinglarga bolmaydu! Hökümet qandaq orunlashturush qilghan bolsa shuninggha köre ish tutushunglar kérek! Bolmisa siler hökümet bilen qarshilashqan bolup qalisiler! - Dédi qapaqlirini türüshüp, andin mashinisini shundaq tiz heydep, charek sa'et ichidila sheherlik birinchi doxturxanigha yétip keldi.

Saqchilar aytursunning ata - anisini namelum bir bölümge bashlap kétéwatatti. Némishqidur karidorni doxtur - séstra emes, ghichla kadir - saqchilar qaplap ketken bolup, ular birer ishtin endishige chüshüp qalghan ademlerde alaqzadilik ichide her terepke qariship, qapaqliridin muz yaghdurushup turatti. Saqchilarning arqisidin kétéwatqan aytursunning ata - anisi bularni körüp endikipla ketti. Chünki, bular ulargha xuddi gunahkar kishige qarashqandek tengla homuyushup qarap qélishqan idi. Ular «namelum bölüm» aldigha kelgende toxtitildi. Bir doghilaq, qorsiqi ikki qat ayallarning qorsiqidek yoghinap ketken saqchi ishikni qiya échip:

– Ene qizinglar, ichige kirishke bolmaydu.– dep, yüz teripi yérim échip qoyulghan, közi yumulghan, tiniwatqanliqidin héchqandaq alamet bolmighan halda murdidek yatqan aytursunni körsetti we sözini dawam qilip:

– Qizinglar axsham yürek késili qozghilip qélip, qutquzush ünüm bermey ölüp ketti.– dédi.

Aytursunning ata - anisi «way qizim! Jénim qizim, sizge néme boldi qizim?» Dep yighlighanche ishikni ittirip bölüm ichige kirmekchi boluwidi, saqchilar teripidin tosuwélinip kirgüzülmidi. Birdemdila puqrache kiyin'gen töt kishi ularning yénida peyda bolup:

– Éghizingni échishma, chirqirashma! Hazirla öyünglerge qaytisiler! Jesetmu bille élip méngilidu. – Dep ularni ittirgenche doxturxanidin élip chiqip, mashinigha chiqirishti. Bir qanche mashina tengla qozghaldi. Aytursunning ata - anisi qizining jesitining qaysi mashinida ikenlikinimu bilelmidi.

Hesh - pesh dégüche mashina éli ghupurning öyige yétip keldi. Puqrache kéyin'gen saqchilar hazidar ata - anining yighilishqa, warqirishigha, hetta héchqandaq bir heriketni öz ixtiyari buyiche qilishigha ruxset qilmidi. Jesetni saqchilar özliri ayrim bir öyge élip kirishti - de, hazidarlarni yéqin keltürüshmidi. Hazidar ata - ana yighidin özini tutuwalalmaywatatti. Qizining yüzinimu bolsa bir körüwélishni éytip xéli uzaq yélindi. Jesetni körsitish üçün saqchilar hazidarlargha mundaq shert qoyushti: «yighlashqa bolmaydu, jesetning yénigha yéqin kelmeysiler, jeset bir sa'ettin kéyin qebistanliqqa élip bérilip yerlikke qoyulidu. Emma, siler barmaysiler, bu ishlini hökümet xadimliri özliri béjiridu.»

Aytursunning jesiti qoyulghan öyning ishiki qiya

échildi. Emma hökümet xadimliridin birsi jesetning yüzini échip, béshida qarap turdi. Hazidar ata - ana öyning sirtida turup qizining yüzini bir nechche minutla körüwal-di: jesetning yüzi éship, kökürüp ketken bolup, qandaqtur bir zeximlinishning alametliri chiqip turatti. Hazidar ana:

– Way qizim, jénim qizim, xénim qizim, on gülining biri échilmighan qizim! - Dep yighlighanche yéqilip chüshti. Hökümet xadimliri we saqchilar xuddi hazidar anigha hujum qilmaqchi bolghandek étilib kélishti. Emma, u hoshidin ketken bolup, éring quchi-qida yatatti. Hazidar atining yéshi uning yüzige tökülüp, xuddi shebnem tamchiliridek lighirlap: «sewr qil ana! Qizing jallatlar teripidin öltürülüp, shéhitlik muqamigha yetti. Shéhitler üçün yighlash ja'iz emestur» dégendek sada chiqiriwatatti.

Hökümet xadimliri we saqchilirining herikiti jiddiyleshti. Ular puti köygen toxudek bolup, jesetni hapila - shapila yuyghuzup, tawutqa salghandin kéyin mashinigha bésip qebristanliqqa élip méngishti. Qebristanliqqa hazidarlardin héchkinning bérishigha ruxset qilmidi. Peqet özliri élip kelgen bir nechche yashanghan molla - axunumlarni élip, qalghanliri hökümet xadimliri .bolup, on nechche ademla méngishti Towa» dep yaqisini tutushti haza échip kirgen» qolum - qoshnilardin beziliri: «jahan néme bolup

kétip baridu? Bir ata - ana öz balisining jesiti üstige tashlinip, yigfliyalmissa? Uning yüzini axirqi qétim bolsimu qanghudek körelmise? Öz qoli bilen yuyup tariyalmissa? Nezir - chiragh ötküzelmise? Bu ata - ana üçün azab emesmu? Hazidarlarga qilinghan zulum emesmu? Bu hökümet némishqa insanlarning ölükinimu esir éliwalidu? Ölük tirilip kélip, hökümetke qarshi chiqattimu? Biz musulmanlar yigha - zare qilip, merhumgha bolghan izzet - hörmitimizni ipadilisek neri bolmaydighandu? Bu elmisaqtin qilip kéliwatqan aditi - yosunlirimizghu? Emdi biz bularnimu qilalmisAQ, bizdiki musulmanliq nede qaldi? Ah, xuda! Biz mezlumlarga özüng bashpanah bolghaysen! Merhumning yatqan yérini jennette .qilghaysen. Amin!» Dep du'a qilishti Aytursunning depne ishliri ashundaq sirliq élip bérilghachqa, el - jama'et we xolum - xoshnilarmu bu ölümning sirini chüshünelmidi. Peqet merhumning ata - anisila qizining ölümünün normal emeslikini jezmleshtürgen idi. Bolmisa téxi töt kön burun saq - salamet adem shunche tiz ölüp kététtimu? Derheqiqet, shübhe we guman ularning kallisidila qélishi kérek idi we shundaq boldi. Chünki, ulargha bu shübhini ashkarilash imkani yoq idi. Eger shundaq qilsa ularningmu jinayetchi bolup qélishi aydingliship bolghan idi. Shunga, merhumning ölümü hazidar ata - anining qelbide

.chongqur dagh - hesret qaldurdi
Aytursunning jesiti qebristanliqqa élip kétélip, birer sa'et ótkendin kéyin hókümet xadimidin ikki kishi kélip, uning ata - anisigha: «qizinglar hókümetning orunlashturushi buyiche yerlikige qoyuldi. Silermu kördünglar? Biz bilen bille barghan axunumlar hókümetning siyasiti buyiche du'a - tekbir qilishti. Ete bérip qebrisini ziyaret qilsanglar bolidu. Qizinglarning qebre nomuri ellik üch.» - dep bir parche qeghezni körsitip, – mana buninggha qol .qoyunglar - dédi

Qebre nomuri dégen qandaq gep? – Dep – soridi merhumning ata - anisi heyran qélip we téngirqighan halda bir - birige qariship qaldi. :Hókümet xadimliri yene chüshendürüshke bashlidi Siler bilmeydikensilerde, hazir burunqi yerlik – eneniwi qebristanliqlar emeldin qaldurulup, aghdurulup tüzliwétildi. Yéngidin qewetlik qilip, siménuttin yasalghan zamaniwi qebristanliqlar sélindi. Burunqi qebristanliqlardiki jeset söngeliridin igisi chiqqanliri yéngi qebristanliqqa yótkiwétildi. Igisi chiqmighanliri yighishturulup köydürwétildi. Mushundaq partiyemizning siyasiti her waqit ózgirip turidu. Silermu partiyege egiship, yéngiliqlarni qobul qilishinglar kérek! Bolmisa hókümetning siyasitige qarshi chiqqan bolisiler.

!Aqiwétinglar yaxshi bolmaydu
Merhumning ata - anisi néme qilishni bilmey

turupla qaldi. Hazidar anini yene yigha tutti. Hazidar ata xiyalgha ketti: «eneniwi mazarliqlar emeldin qalduruldi d yishidighu? Undaqtta yurtimizdiki hemme mazarliqlar emeldin qaldurulsa, ch qip t zliw tilse ata - animizning izini nedin tapimiz? Ewliya - enbiya, xoja - pirlirimizning mazarliri yoqutuw tilse kimgе tawap qilimiz? Kimdin medet tileymiz? Nechche ming yilliq tarixqa ige shah - sultanlar, batur - qehrimanlarning mazarlirimu ch qiw tilermu? Ah! Bu n me d gen wehshiylik! Yawayiliq? Ilgiriki h k metler herqanche zalim, dinsiz bolsimu, mazar - mashayiqlirimizgha ch qilmaytti. Qehriman - baturalar  lt r lsimu ularni depne qilalaytuq. Ularning izliri qalatti. Ularning rohigha du'a qilip medet tilisek, izbasar bolidighan nesiller yene dunyagha k letti! Emdi qandaq bolup k ter? Bu h k met bizning tiriklirimiznila qiynap qalмай,  l klirimizgimu aram bermeywatidu? Bundaq qilsa ularning rohi qorulmamdu? Qachmamdu? Ata - animizning rohi qorulup qalsa, ularning ewlatliridin beriket - huzur k t r l p k tip, parakendichilik - gumrahliqqa y z tutmaymizmu? Ah, xuda! Bizni  z ng panahingda saqlighaysen! Mazar - mashayiqlirimizni, ewliya - enbiyalirimizni qoghdighaysen!  l p ketken ata - animizning, qizim aytursunning rohini  z
«!dergahinggha  lip ketkeysen. Amin

Qizim, Séni Allahqa Tapshurdum

Qaq seher, tün qarangghusi tarqilishqa bashlighan bolsimu, tang téxi toluq süzülmigen idi. Anargül axsham téxi bir yashqa toshmighan balisini élip, anisining öyige qonup qélish üçhün kelgen idi. Köyümchan ana herqétim anargül kelse chong öyde qonduruwélishni éytatti. Emma, anargül öyde érinining özini kütüwatqanliqini éytip, anisining yalwurushigha unimay qaytip kétetti. Emma, bu qétim anargül anisigha özining chong öyde qonup qalidighanliqini éytiwidi, méhriban ana bashqiche xushal bolup ketti.

Némishqidur anargül бүгүн bashqiche jimighur bolup qalghan idi. Anargül apisigha tunji perzenti bolghan bu qizini bekmu yaxshi köridighanliqini, anisningmu newrisini özidekla yaxshi körüshige ishinidighanliqini éytti we anisining közige xéli uzaq tikilip qariwaldu - de, xatirjem bolghanliqini ipadilen'gendek qilip, pissingngide külüp qoydu. Némishqidur uning bir xil jiddiylishiwatqandek közliri tola chimchiqlap, zangaqliri likildap kétiwatatti. Anargül kariwat yénigha kélip balisini quchiqigha aldu we baghrigha ching bésip,

yénishlap - yénishlap, bir qanchini söydi. Yüzini qizining yüzige yéqip xéli uzaq puridi, bala téxiche oyghanmay push - push tinip tatliq uxlawatatti. Anargül oylinip qaldi: qizimni apamning yénigha quyup qoysam, apam balini yaxshi baqidu, uningda gep yoq, emma, etigende ahaliler komitétigha barsam, balang qéni dése néme derdmen? Apamgha béqishqa berdim désem ishinermu? Anglisam balilarnimu jennet baghchisi dewalghan yétim balilarni béqish ornigha élip kétermish, ata - ana we bowa - momilirighimu körsetmeymish! Xitay terbiyechiler xitayche ögitermish, öz ana tilida gep qilishqa ruxset qilasmish, yémek - ichmekke néme berse shuni yéyishke mejburmish, kichik balilar qandaqmu halal - haramni ayrishni bilsun? Eger méni lagérgha élip kétishse balamni bir yil, ikki yil hetta menggü körelmeslikim mumkin. Ah! Omaq balam sende néme gunah? Mende néme gunah bar? Bizge néme tügimeydighan xorluq bu?»

Anargül yighlashtin teste özini tutuwélip, anisi bilen xoshlashti. U ittik - ittik méngishqa bashlidi. Sa'et sekkizgiche ahaliler komitétigha bérip, özini melum qilishi kérek idi. Chünki, axsham ahaliler komitéti teripidin ijtimai'y nomur körsetküchi toqsandin töwenlep ketkenliki üçün chaqirtilghan idi. Qérishqandek yolda taksimu körünmeytti, bir qanche taksi yoldin ötti. Anargül qol kötürüp tosuwidi, héchqaysisi toxtimidi. Chünki, taksi

shopuri xitay idi. Anargül derdini ichige yütüp, ittik - ittik méngip, aranda bir aptobus békitige bériwaldi. Ahaliler komitétigha bérishqa yigirme minutteq waqit kétetti. Sa'et alliqachan yette yérim bolup qalghan idi. Aptobus keldi. Emma, adem tiqma - tiqmaq bolup pétishmighanliqtin nurghun adem öre turushatti. Anargül kishiler arisida qistiliship we putlirini dessiship dégüdek aptobus ichige kiriwaldi. Aptobus tola toxtap, anargülni jiddiyleshtürüwetti. Nawada u sa'et sekkizdin kéyin qalsa yene nomuri tartilishi turghan gep idi. Sa'et sekkizge besh minut qalghanda aptobus anargül turushluq rayondiki ahaliler komitétigha yétip keldi. Anargül: «uh» dep ichide birni tiniwaldi - de, ahaliler komitétining ishik qongghuriqini basti. Jiring qilghan awaz bilen teng ishik échildi, anargül kiripla dang qétip turupla qaldi. Ahaliler komitéti mudirining yénida toluq qorallangan ikki saqchi qariship turatti. Yang isimlik köz eyneklik xitay ayal bilen yene bir uyghur ayal uninggha yewétidighandek homuyushup qarap «kel, oltur» dep orunduqni körsetti we aldigha nomur körsetküch deptirini tashlap:

– Kördüngmu? Séning ijtimai'y nomur körsetküchüng seksen'ge chüshüp qaldi, shunga biz séni «kespi qayta terbiyelesh merkizi»ge ewetishni qarar qilduq! - Dédi. Buni anglap anargül hangwiqip turup qaldi – de, birdinla ésige kélip:

– Men héchqandaq xata ish qilmidimghu? –

Dédi.

– Bizning delil - ispatlirimiz toluq. Jinayetliringning hemmisi singha élinghan, jinayetliringni bu yerde emes, soraqzanida tapshurisen!

«Élip ménginglar!» Dégen awaz bilen ikki saqchi kélip, anargülning qoligha koyza saldi, béshigha qara xalta keydürüp ittirgenche heydep, saqchi mashinisigha élip chiqishti, alahezel yigirme minuttek mangghandin kéyin mashina toxtap, anargülni «sheherlik birinchi kespi terbiyelesh merkizi» dep wiwiska ésilghan bir yerge élip kélishti, ikki qétim derwaza we ishikning échilghan awazidin kéyin mashinini toxtitip, anargülning béshidiki xaltini éliwetti. Anargül özini nurghun tömür ishikliri bolghan, saqchilar karidorda qoralliq közetchilik qiliwatqan bir yerde kördi. Birdemdila aq xalat kiygen, doxturgha oxshaydighan bir er, bir ayal ikki kishi peyda boldi.

– Ach bilikingni! - Dégen awazdin anargül chöchüp ketti we hangwiqip turup qaldi. Ular yene warqiridi:

– Bilikingni ach dewatimiz!

Shundila aman'gül xitayche dé'iylgen buyruqni angqiridi we bileklirini ahti. Aq xalatliq ayal uning ong bilikidin qan aldi, yene birsi sol qoligha aldinala teyyarlap quyulghan namelum bir okulni urdi we qoligha bir tal dora bérip:

– Buni ichkin! - Dep qarap turushti. Anargül béshini chayqap:

– Yaq! Men ichmeymen. Men késel emes! -, Déwidi, yénida qarap turushqan saqchilar: séning késilingni biz bilimiz, ach aghzingni! - Dédi - de, anargülning aghzini mejburi achquzup, dorini ichküzwetti we mejburi kiyimlirini saldurup, andin eyneklik sanduq ichige kirgüzüp, uni tizginek bilen heriketlendürüp aylandurdi. Bir minuttek waqittin kéyin eyneklik sanduq toxtidi. Andin anargülni sanduqtin chiqirip, kiyimlirini tashlap berdi. Anargül kiyinip bolghandin kéyin yene qoligha koyza, putigha kishen sélip soraqxanigha élip kirdi.

– Awu orunduqta oltur! – Dep bir qara orunduqni körsetti. Andin anargülning put – qolini orunduqqa chétip baghlap qoydi:

– Qéni? Jinayingni tapshur! – Dep warqiridi bir oruq, égizrek kelgen, donay kalpuk xitay saqchi.

– Mende héchqandaq jinayet yoq! – Dédi anargül chüshenmigendek qilip.

– Mende jinayet yoq demsen? Biz hazirla séning jinayetliringni körsitip qoyimiz. Mana bu séning nomur deptiring. Séning ijtimaiy körsetküch nomurungning seksen'ge chüshüp qélishning özi jinayet! Sen üç qétim jinayet ötküzdüng. Buning ispati shuki

sen üç qétim widiyogha chüshüp qalghan. Bizning asmanda tor, yerde qapqan qurup qoyghanliqimizni bilmemsen téxi? – Dep üç parche resimni körsetti. Bu üç parche resim bina aldidiki kaméradin, öy ishikige hem öy ichige ornitilghan«reqemlik kod» bilen bashqurulidighan shifirlashqan közitish üskünisi bilen tartiwélinghan körünüş resimliri bolup, uningda: «birinchi jinayet qilip, anargülning béshigha yaghliq chigken halda ishiktin chiqiwatqan körünüshi békitilgenidi. U küni sirtta yamghur arilash qar yéghip ketkechke anargül béshigha yaghliq artivalghan idi, ikkinchi resim bolsa, bir küni yoldishini seperge uzitiwétip «sizni allahqa tapshurdum, aman bulung» dégen uzitish sözliri idi. Üchinchisi bolsa, yoluchilar aptubusida bir xitay yoluchi uning putini dessiwétip, epu sorashning ornigha «putungni tart» dep warqirap ketkende, uninggha aliyip qoyghan bir körünüş idi. Her bir körünüş üçün beshtin nomur tartilghan bolup, uning ilgiriki toqsan besh nomuri seksen'ge chüshüp qalghan idi.

– Buninggha qol qoy! – Dep «jinayet iqrarnamisi»ni közige tenglidi yene bir sémez, pakinek kelgen qisiq köz saqchi warqirap turup. Anargül orunduqqa chétip qoyulghan

qoligha qarap:

– Qolum bundaq tursa, qandaq qilip uninggha qol qoyalaymen? – Dep pes awazda soriwidi.

– Mana qelem! – Dep zerde bilen bir tal qelemni anargülning qoligha tutquzdi. Emma, koyzini almastinla qeghezni «nomur deptiri» ning üstige qoyup, quchiqigha tashlap qoydi. Anargülning qoli orunduqning yan teripige baghlap qoyulghachqa herqanche qilipmu qeghezge qolini yetküzelmidi.

«Hi, hi, hi» dégen xirqirap külgen awazdin anargül bir némini sezgendek bolup, béshini kötürüp aldigha qariwidi, saqchilar qorallirini bir chetke qoyup qoyghan bolup, öz – ara köz qisiship, kiyimlirini sélishiwatatti. Anargülning yürüki jighghide qilip qaldi – de,

– Senler néme qilishmaqchi? Haywanlar! – Dep warqirashqa bashlidi, saqchilardin birsi derhal yügürüp kélip, anargülning aghzigha bir tal qatlanghan latini tiqip qoydi. Anargül herqanche qilipmu warqiriyalmidi. Pakinek kelgen qisiq köz saqchi anargülning qolini yéship, koyzini aldi we hayasizlarche uning qolini tutup, töwen'ge qayrishqa bashlidi. Yene biri qeghezni yéqin ekélip tutup berdi, anargül herqanche qilipmu qolini boshitalmidi. Saqchilar uninggha mejburi imza qoyduruwaldi

- de, qeghez - qelemni bir yaqqa chörüwétip, uning yüzlirige söyüşke, köksini mujushqa bashlidi. Anargül tirkiship qarshiliq qilatti, saqchilar haywaniy nepsini qandurush üçhün uni orunduqtin yerge chüshürüp bésiwélishti we anargülning kiymilirini saldurushqa jénining bariche urunushti we birdemdila anargülning köynek - ishtanlirini salduruwélishti. Kusar bilenla qalghan anargül qattiq qarshiliq qilishqa bashlidi. Uning aghzidin yénik bir awaz shiwirlighandek chiqiwatqan bolup: «men nomusumni qetiy qoghdaymen. Senler méning ippitimni ölsemmu depsende qilalmaysen, mende nuzugumning qéni bar!» Dégendek qiliwatatti, anargül kusirining béghini qattiq ching tutuwalghan bolup, saqchilar herqanche qilipmu kusarni salduralmidi, emma, birsi anargülning üstige miniwalghan bolup, anargül birla tolghunup, uni yerge domilitiwetti. Emdi yene birsi üstige tashlangan idi, anargül unimu birla silkinip yan terepke chüshürüwetti. Mushundaq pomdaqliship yürüp, ularsoraqخانining u bir teripige béríp qélisqan idi. Saqchila «eyya, eyya» déyiship yene anargülning üstige tashlanmaqchi boluwidi, anargül birla éghinap yene bir tam tüwige bériwaldi. Del shu esnada yénidila turghan saqchilarning aptomatigha közi

chüshti - de, bir tal aptomatni qoligha éliwaldi we saqchilargha qaratti. Saqchilarning birsi jayida jimmi qétip qalghandek turup qaldi. Emma pakinek, qisiq köz saqchi qoligha bir tal kaltekné éliwalghan bolup, étikip kéliwatatti. Anargülge ghayibtin bir küch «at!» Dégendek qildi. «Tat - tat - tat.....» qilghan oq awazi kamérdin chiqip karidorni yangritiwetti. Anargül aptomatning tepkisini bésiwetken idi. Pakinek saqchi choshqidek chirqirighanche yerge düm chüshti, oq awazi anglanghandin kéyin, yuqiri awazliq kanay chélinip, signal awazi kamérni sayritiwetti. Kamér we soraqxana saqchilar teripidin qorshiwélindi. Anargül qorqup ketkenliktinmu eytawur aptomatni tashliwatqan bolup, tamgha yölinip, yerge qarighanche jim olturatti. Saqchilar kamérgha bimalal bésip kirdi we anargülni chemberchas qilip baghlap élip chiqishti. Pütün lagér saqchi - eskerler bilen tolup ketken bolup, tutqunlar nede bolghan bolsa shu yerge qapsiwélindi. Saqchi - eskerlarning uyaq - buyaqqa méngiship, qoralliq heywe qilishliridin bashqa héchqandaq bir sada yoq idi. Bir hazadin kéyin mashinilirini huyqutiship, on nechche saqchi mashiniliri lagérgha borandek kirip kélishti. Belki, yuqiridin kelgen emeldarlar bolsa kérek, hemmisi dégüdek semrip choshqidek tiqilip

ketken bolup, sémizlikidin qedemlirini aran - aran élip méngiship, lagér ishxanisigha kirip kétishti. Anargülnimu on nechche saqchi put - quli kishenlen'gen halda ishxanigha élip kirishti.

- Qanchilik yüriki yoghan némikin désem kichikkine bir némikensenghu? Bizning munewwer xelq saqchilirimizni étishqa qandaq pétinding? - Dep anargülge warqiridi yoghan qorsa q kelgen bashliq chiray birsi.

- Munewwer saqchimish! Basqunchilar, bigunah xelqni bozek qilidighan qaraqchilar, ularni qandaqmu xelq saqchiliri dégili bolsun? - Dep jawab qayturdi anargül.

- Him, géping yoghanghu séning! Dep baqe sen qoral étishni nede ögen'gen?

- Men burun qoral étishni bilmeyttim, bugün manga perishtiler ögetti, allah küch berdi.

- Néme u perishte, allah dégenliring, sen bizning kommunist partiyemizning küch - qudrisini bilmeydikensende?

- Allah hemmidin küchlüktur! - Dep qorqmastin jawab berdi anargül.

- Hey, esebiy bölgünchi! Téröríst unsur, néme deysen? Partiyemizge til tegküzüshke qandaq pétinding? - Dep warqirap ketti bu choshqidek semrip ketken bashliq xitay xirqirap.

- Élipménginglar! Buningghabiz partiyemizning

küch – qudrisini körsitip, pirolétariyat diktatorisning temini tétitip qoyushimiz kérek! Étip tashlishimiz kérek!

On nechche saqchi qorallirini betleshken halda «mang, mang!» Déyiship, anargülni ishxanidin élip chiqip, saqchi mashinsigha bésip élip méngishti.

Mashina yolda kétiwatqanda, anargül asmangha qarap, lewlrini midirlitip birnéme dégendek qiliwatatti. Belki u kök asmandin perishtilerni izdigendu! Perishtige anamgha, qizimgha méning xewirimni yetküzgin, men üçün péshanisini silap, omaq léwige söyüp qoyghin dégendu? Belki yene allahqa: qizimni sanga tapshurdum! Uni öz panahingda saqlighin! Men uni jennette kütimen dewatqandu!?...

Qizim, Séni Allahqa Tapshurdum

Haywan Qutquzush Namayishidin Tughulghan Héslar

Öktebir éyi yétip kélip, derex ghazangliri tökülüşke bashlighan idi. Sansizlighan derex yapraqliri chimliqlarni oriwalghachqa, yéshil tebi'et birdinla özgirip, xuddi zer - kimxaptin ton kiyiwalghandek sériq rengge pürkelgen idi.

Ish mashinamni heydep mars kochisidin ötüwétip, sheherlik sérk tiyatirxanisining aldida nurghun ademning toplishiwalghanliqini kördüm. Ular yoghan bir pilning resimini kötürüshiwalghan idi. Hemde yénik awazda «haywanlarning yashash heqqini qoghdayli! Haywanlar qepeske solanmisun! Siler béqiwatqan oyunchuq pil we maymunlar öz erkinlikige qoyup bérilsun!» Dégendek sho'arlarni tolawatatti. Men mashinamni bir bosh yerge toxtitip qoyup, bir qedem – ikki qedem chamdap, asta ularning yénigha bardim we namayishchilargha sep saldim. Ularning üchtin ikki qismini yash we ottura yashliq ayallar, üchtin birini yash we ottura yashliq erler teshkil qilatti we hemmisi dégüdek gérman millitidin idi. Men namayishchilarning arisigha qistilip kirip, bir ottura yashliq kishining

yénigha kélip turdum we u kishige salam berdim:

– Yaxshimusiz?

– He'e. Men yaxshi! Sizchu?

– Elwette! Menmu yaxshi. – Dep jawab berdim we bu méhri illiq kishidin soridim:

– Ependim, bu yerde néme üçhün namayish qiliwatisiler?

– Biz haywanlarning hoquqini qoghdash üçhün bu yerge yighilduq. Bu sérk ömiki buyerdiki ikki pil we birqanche maymunni qepeske solap béqiwétiptu. Bu bir haywanlarga qilinghan zulumdur. Ularni oyunchuq qilip paydiliniwétiptu. Némishqa ular bundaq qilidu? Ular tebi'et dunyasigha erkin yashishi üçhün qoyuwétilishi kérek! – Dédi we birdinla chirayini türüp, manga qarap so'al qoydi:

– Sizche qandaq? Bularning qilghini toghrimu? Men derhal jawab bérelmey duduqlap kettim:

– Toghra deysiz ependim! Haywanlarchimu yashash hoquqi bérilishi kérek! Ular solap qoyulmasliqi kérek. – Dédim – de, közümdin bir tamche yash sirghip chüshti. U adem manga qarap heyran qaldi – de, mendin soridi:

– Néme boldi sizge ependim! Sizningmu birer nersingiz (haywiningiz) solap qoyulghanmiti?

Men yéshimni sürtkech bu ademge mundaq jawab berdim:

– He'e, ependim. Méning nurghun söyümlük qérindashlirim solap quyuldi. Ular siz oylighandek

haywan emes belki bizge oxshash ademdur. – Dédim we dawam qildim, – hazir méning wetinimde milyonlighaninsantürmeweyighiwélishlagérlirigha sulap qoyuldi. Yeni bir pütün uyghur milliti üsti uchuq türmide yashimaqta. Ular sizge we sizning xelqingizge oxshash erkin yashiyalmaydu. Yol – yol we kocha – mehelligerge ornitilghan milyonlighan kaméralar bilen küzütülüp, néme qiliwatqanliqi kontrol qilinidu. Héchkim erkin pikir qilalmaydu we yazalmaydu. Ademler her yerde, xalighanche tutup tekshürüliidu. Héchkim qoshnilirining öyige sorimay kirelmeydu. Bir sheherdin bashqa bir shehergimu sorimay baralmaydu. – Dep jawab berdim.

Bu adem chöchüp ketkendek bir silkinip qoyup, méning yéningha yéqinraq kélip yene sorashqa bashlidi:

– Qaysi ademler, qaysi jayda mushundaq xorliniwatidu? Kim – kimni xorlawatidu?

– Ependim siz bilmeydikensizde? – Dédim we qisqiche chüshendürdüm:

– Méning dölitim sherqiy türkistanni 1949 - yili xitaylar bésiwalghanidi. Biz u yerde ilgiri uyghurlarni asas qilghan bir qanche qérindash milletler barawer - inaq yashap kelgen iduq. Xitay kommunistliri bésiwalghandin buyan bizning hemme hoquqimizni tartiwaldi. Ular bizni özi xalighanche bashquridu. Sot - soraqsiz tutup solaydu. Erkin sözligili, yazghili

ruxset qilmaydu. Chetellerge bérip – kélish üçhün pasport bérilmeydu.

Jawabimni anglighan bu ademning ghezptin chirayi qizirip ketken idi. U manga téximu yéqinraq kélip yene soridi:

– Ependim! Bu ish biz yashawatqan mushu dunyada, mushu zamanda boluwatamdu?

– He'e ependim! Shundaq, del mushu zamanda 21 - esirde boluwatidu. – Dep qoshup qoydum.

– Undaқта silermu bizge oxshash namayish qilinglar, buning paydisini derhal kórisiler, siz bir az ilgiri bizning yénimizgha kélip ehwal igiligen égiz ademni kórdingizmu? U kishi mushu sérk ömikiining bashliqi bolidu. Baya buyerge kélip bizning erzimizni anglidi we bizdin epu soridi. – Dep manga so'al neziri bilen qarap qoydi. Men uning bu gépige ulapla:

– Ependim! Siz dégendek biz heryili 5 - 10 qétim namayish qilimiz. Men gérmaniyege kelginden buyan 100 qétimdin artuq namayish qilip xitaylarga naraziliq bildürduq. Biler qétimmu xitay bashliqliri chiqip bizning derdimizni anglap baqmidi. 2009 - Yili 7 - ayning 5 - küni wetinimizning paytexti ürümchide uyghur yashliri tinch shekilde namayish qilghan idi. Qolida tömürning suniqimu bolmighan uyghur yashlirini xitay hökümiti qoralliq eskerlerni ishqa sélip qirip tashlidi we nurghun ademni tutup türmige solidi. Hazirghiche nurghun ademning iz

– dériki yoq. – Dédim we bu adem yene qandaq ipadide bular dep chirayigha qaridim. Bu adem burunqidinmu bek qizirip ketken bolup, qattiq ghezepke keldi – de, yene manga qarap burunqidin sel ünlükrek qilip sözlep ketti:

– Ependim! Men hazirqi waqitta namayish qilghanlarni qirghin qildi dégenni anglap baqmighan. Eger rast shundaq bolidighan bolsa bu insaniyetke qilinghan éghir jinayettur. Bundaq jinayetlerni xelqaragha bildürüşünglar, «b d t»gha xitaylarning üstidin erz qilishinglar kérek idighu! Siler buni qilmidinglarmu?

– Elwette endim! Biz bu ehwallarni «yawropa parlaméti» we «b d t»gha bildürduq, bizning uyghur wekilliri heryili jenwede échilidighan «b d t kishilik hoquq kéngishi»ning her yilliq yighinigha qatnishidu we bu mesililerni otturigha qoyidu. Emma, yighingha kelgen xitay wekilliri buni étirap qilmaydu. Eksiche, uyghurlarni «térrorchi, bölgünchi» dep qara chaplap, yighindin chiqiriwétishqa urunidu. – Dep jawab berdim. U adem buninggha téximu heyran boldi we yéqin

:kélip, qolumni siqip turup yene mundaq dédi Ependim! Siler yene toxtimay namayish qilinglar! – Erzinglarni toxtatmay dawamliq qiliwéringlar! Dunya xelqi silerge hésdashliq bildüridu. «Yawropa parlaméti» we «b d t» haman birküni silerning erzinglarni anlaydu! Silerge ige chiqidu. – Dep

manga teselli berdi. Bu waqitta namayishning waqti toshqan bolup, kishiler asta - asta tarqilishqa bashlighan idi. U ademmu özining manga hésdashliq .qilidighanliqini bildürüp, men bilen xoshlashti Hemme namayishchilar tarqilip ketken bolsimu men ketmey yalghuz qaldim we mundaq xiyallarni béshimdin ötküzdüm: «dunyada haywan heqliri ,haywanlarni qoghdash dégendek ishlar bolghan we emeliylisliwatqan ehwalda némishqa insan heqliri, jümlidin depsende qilinghan uyghurlarning insaniy heq - hoquqi qoghdalmisun? Choqum qoghdilishi kérek!. Uyghurlar choqum tartip élinghan musteqilliq we igilik hoquqlirini qayturuwélishi kérek! Buning üçhün toxtimay küresh qilishimiz .«!kérek